

2763/243

SLOVENSKÁ MLUVNICA

Handwritten notes and scribbles at the top of the page.

PRE

GYMNASIA, REÁLKY, PRAEPARANDIE

VYŠŠIE ODDELENIA, HLAVNÝCH A MEŠŤANSKÝCH ŠKÔL.

Woda Szabolcs

294. SOSTAVIL 1894

FRANOMRÁZ, 2. vyd.

PROF. NA KR. UNGVÁRSKOM GYMN.

Druhé opravené vydanie.

Handwritten signature and scribbles at the bottom of the page.

V PEŠTI,

NÁKLADOM WILEMA LAUFFERA.

1879

Revízia
1967

Signatúra

Čís. prírastku P 24.923

Čís. inv. č. 3.567/59

Státné pedagogické knižnica

Bratislava

[Handwritten signature and scribbles]

451. M. (6. 10. 1967)

Predmluva ku II. vydaniu.

Po dlhom dokazovaní zvíťazila preca aj v našej krajine tá zásada, že sa má všetko počiatočné vyučovanie stavať na základe známej reči, ktorou u Slovákov bez všetkej pochybnosti je jejich materinská slovenská reč; a aby sa môhol urobiť žiadany prospech aj v druhých rečách a vedách, uznano aj to, že je potrebné, aby každý nelen povšedne vedel rozprávať svojou rečou, ale aby bol schopný myslieť v nej i o vyšších a odťažejších predmetoch a aby aj môhol vyslovovať poriadne tyto myšlienky.

Tuto učiteľmi už dávno hlásanú pravdu uznal a za zákon povýšil i náš uhorský, krajinský snem, keď a) v 38. zákonnom článku z r. 1868. „o národnom vyučovaní“, v počiatočných, hlavných a meštianskych školách za vyučovaciu reč nariadil vôbec materinskú, teda u Slovákov slovenskú reč; v učiteľských pripravovných (praeparandiach) ale na slovenských krajoch tuže reč (a n y a n y e l v) za učebný predmet predpísal. b) Neberúc do povahy ty §§. 44. zák. článku tiež z r. 1868. „o národnostách“, v ktorých sa dáva právo užívať reči panujúce v krajine, — teda aj slovenskú, — pred právomocnosťami vo veľmi mnoho pádoch a spolu nakladá vrchnostam, aby touže rečou so stránkami pojednávaly, neberúc, pravím, toto do povahy, §. 17. tohože zák.

članku zjavne nakladá, aby sa štát, nakoľko len možno, staral, žeby na vyučovacích ústavoch vo väčšom počte spolu žijúci mešťania jakejkolvek, teda aj slovenskej národnosti, vo svojej materinskej reči vzdelat' sa mohli; §. 19. ďalej nariadzuje, že na tých ústavoch, kde je viac, než jedna vyučovacia reč, majú sa založiť učiteľské stolice pre obe alebo viac reči; 19. §. ale nakladá, že aj na universite majú sa založiť učbárske stolice pre každú, v krajine panujúcu, teda aj slovenskú reč a jej literaturu. — Najnovšej ale r. 1871. pod číslom 20855. vydané nariadenie od ministerstva vyučovania medzi učebné predmety aj nižšieho, aj vyššieho gymnasia prijalo aj slovenskú reč, slovami: „4. V krajine panujúca iná reč dľa potrieb patričného okolia.“

Na základe týchto zákonov, za potrebné uznávajúc, podpísaný svoju od 6 rokov úplne rozobranú mluvnicu v nečom opravil a pomocou nakladateľa Viliama Lauffera, pešťanského knihkupca, pre školy slovenské znovu vydal zase len tým úmyslom, aby slovenskí mladíci učiace sa krásam a zvláštnostiam reči svojej, zamilovali ju, a posriedkom jej vzdelajúce sa i v druhých rečách a vedách, stali sa hodnými synmi vlasti a národa.

Medzitým nelen v škole, kde živé slovo učiteľovo sprevádza mrtvé písmeny knihy, ale aj mimo školy môže sa upotrebiť mluvnica tato; lebo podpísaný hľadel zachovať tu najväčšiu určitosť v pravidlách a tvaroch, prehľadnosť vo vzoroch, čím najväčšiu zreteľnosť v slohu a preto nešetriac priestoru potrebné veci obsírne povýkladal.

Sostavenie dľa mluvníc svojho bývalého učbára p. **Martina Hattaly**, a rozdelenie dľa nektorých nemec-
kých grammatikov, zvlášte ale dľa výtečného diela
R. J. Wursta, pod názvom „Sprachdenklehre“,
jako v prvom, podržal podpísaný aj v tomto vydaní.

Konečne vyslovujúc verejné vďaky pánu **Petrovi
Tvrde**mu, universitnému poslucháčovi v Pešti za jeho
ochotnú pracovitost pri tlačovom opravovaní tejto
mluvnice preukázanú, podpísaný úctive vyzýva, jako aj
pri prvom vydaní, každého, mluvnictvom sa zaobera-
júceho, aby si nestážoval sdeliť mu to, o čom myslí,
žeby sa malo opraviť.

V Ungváre dňa 1. decembra 1871.

Fraňo Mráz.

O B S A H.

Úvod a rozdelenie mluvnice	Na strane 1—2
--------------------------------------	------------------

I.

Prvé počiatky hláskoslovia.

§. 1. O samohláskach a jejich rozdelení	3
” 2. O spoluhláskach a abecede	3—4
” 3. O rozdelení a zmeňovaní spoluhlások	4—5
” 4. O polosamohláskach <i>l a r</i>	5
” 5. O jasných a temných spoluhláskach	5
” 6. O zmäkčovani spoluhlások <i>d, l, n a t</i>	5
” 7. O sylabe, násloví, sredosloví a koncovke	5
” 8. O slove a rozdelení na jedno — a viacslabičné	5—6
” 9. O koreni	6

II.

Tvorenie slov.

” 10. O spôsoboch tvorenia a skladania slov	6—7
Úlohy k tomu 1.—7.	8
” 11. O rozličných druhoch slov	8—9
” 12. O pomerných (formálných) slovách	9
Úlohy k tomu 8.—11.	10

III.

Prvá časť skladby.

Jednoduché vety.

” 13. O jednoduchej holej vete	10
” 14. O hlavných členoch viet	10—11
” 15. O shode čili potahovaní prísudku na podmet O podmetnom genitive a prísudkovom instrumentali	11 12
” 16. O rozličných podobách reči a druhoch viet	13—14
Úlohy o potahovaní prísudku na podmet 12.—24.	14—15
” 17. O jednotnom, množnom a dvojnóm čísle podmetu	15—16
Úlohy k tomu 25.—26.	17
” 18. O rozličných osobách podmetu	17—18
Úlohy k tomu 27.—28.	18
” 19. O časovom pomere prísudku	18—19
Úlohy k tomu 29.—30.	19

	Na strane
§. 20. O rozvíňovaní holých viet. Pobočné členy vety	19—20
„ 21. A. O sriadenom prívlastku, prídavku a prístavku	20—21
„ 22. O podriadenom prívlastku. Rozličné genitivy	21—23
Úlohy k tomu 31.—37.	23—24
„ 23. B. O doplnku, predmetných a podmietných slovesách a o osobnom doplnku	24—25
„ 24. Pádoslovie. Tabuľka k nemu	25—27
Príklady a úlohy k tomu 38.—46.	28—30
„ 25. C. O príslovkovom určení vôbec	30
„ 26. a) O určení miesta	31—32
Úlohy k tomu 47.—50.	32
„ 27. b) O určení času	32—33
Úlohy k tomu 51.—53.	33—34
„ 28. c) O určení spôsobu	34—35
Úlohy k tomu 54.—56.	35
„ 29. d) O určení príčiny a rozličných jej druhoch	35—36
Úlohy na to 57.—61.	37
„ 30. Opakovanie nauky o jednoduchej vete	37—38
„ 31. O spôsobe rozobierania viet	38—39
„ 32. O slovoslede prirodzenom v každom druhu viet 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. O spôsobe zapierania viet	39—43
„ 33. O umelom slovoslede a osobite o mieste zvrätneho „sa“	44—46
„ 34. O prízvuku vôbec a osobite o sylabičnom a slovnom	46—47

IV.

Tvaroslovie.

I. Ohybné čiastky reči.

1. Podstatné meno.

„ 35. O rozličných druhoch podstatných mien	48—49
„ 36. O zmenšovacích a zväčšovacích podstatných menách	49—50
„ 37. O rode podstatných mien	50—52
„ 38. O rode složených podst. mien a o priechylných	52—53
Úlohy o druhoch a rode podst. mien 62.—69.	53
„ 39. O skloňovaní podst. mien	53—55
„ 40. Skloňovanie mužských v tabuľke	56
Poznamenania k tomuto skloňovaniu	57—59
„ 41. Skloňovanie podst. mien ženského rodu v tabuľke	59
Poznamenanie k nemu	59—60
„ 42. Skloňovanie sredných v tabuľke	61
Poznamenanie k nemu	61—63
Úlohy o skloňovaní 70—73.	63
O skloňovaní cudzích mien	63—64

2. Prídavné meno.

„ 43. Rozdelenie prídavných mien dľa významu a východu	64—65
„ 44. O príponách určitých a zmenšovacích i zväčšovacích príd. mien, osobite o <i>ný</i> a <i>ní</i>	65—67
„ 45. O rodoch, pádoch a skloňovaní prídavných v tabuľke	67—69
Všeobecné poznamenanie o tomto skloňovaní	70
„ 46. O stupňovaní príd. mien	70—72
„ 47. O prídavných nemajúcich stupňovania	72
Úlohy o príd. menách 74.—76.	72

3. Sloveso vôbec.

	Na strane
§. 48. O priechodných a nepriechodných slovesách	73
„ 49. O činnom a trpnom rode sloviess	73—74
„ 50. O zvratných slovesách	74—75
„ 51. O neosobných slovesách	75—76
„ 52. O spôsoboch sloviess	76—77
Úlohy o rodoch sloviess o zvratných atď. 77.—80.	77
„ 53. O časoch sloviess, taktiež o dokonaných a nedokonaných	77—80
„ 54. Rozdelenie koreňov, roztriedenie a druhy časovania	80—83
„ 55. O priechodníkoch, príčastiach a slovesnom podst. mene	84—87
„ 56. O minulom, predminulom a budúcom čase	88—89
„ 57. O spojovacom spôsobe	89
Časovanie slovesa „byť“ v tabuľke	90—91
„ sloviess činných spolu i IV. triedy v tabuľke	92—95
„ „ trpných	96—97
„ „ I. triedy	98—99
„ „ II. „	100
„ „ III. „	101
„ „ IV. „	92
„ „ V. a VI. „	102
Poznámky k týmto vzorom, a osobite o prevádzaní sloviess z druhých tried do V-ej	103—104
„ 58. Nesponové a nepravidelné časovanie v tabuľke	105
Poznámky k tomu časovaniu a kusé časovanie	106
Úlohy o časovaní 81.—84.	106
„ 59. O pomocných slovesách zvlášte	106—108

B. Pomerné čili formálne slová.

„ 60. Vypočítanie pomorných slov	108
--	-----

I. Zámená.

„ 61. Výmer zámen a rozdelenie	108
„ 62. 1. O s o b n é zámená; skloňovanie v tabuľke	109
Poznámky o užívaní ich	110
„ 63. 2. P r i s v o j o v a c i e z á m e n á; skloňovanie, a poznámky o nich	110—111
„ 64. 3. U k a z o v a c i e z á m e n á, skloňovanie v tabuľke	112
„ 65. 4. O p y t o v a c i e z á m e n á, skloňovanie jejich	112—113
„ 66. 5. P o ť a ť n é z á m e n á a užívanie ich	113—114
„ 67. 6. N e u r č i t é z á m e n á	114—115
Úlohy k nauke o zámenách 85—89	115

II. Číslovky.

„ 68. O neurčitých číslovkách, a skloňovaní číslovky „všetok“	115—116
„ 69. O určitých číslovkách jejich rozdelení a skloňovaní (v tabuľke)	116—118
„ 70. O užívaní čísloviek s menami	118—119

II. Neohybné čiastky reci.

a) III. Predložky.

	Na strane
§. 71. Výmer a vypočítanie predložiek v tabuľke	120—121
„ 72. O písaní rozlučiteľných predložiek; uvedenie nerozlučiteľných	121—122

b) IV. Príslovky.

„ 73. Výmer a rozdelenie prísloviak, tabuľka k tomu	123—126
„ 74. O stupňovaní prísloviak	126—127

c) V. Spojky.

„ 75. Výmer a rozdelenie spojiek a tabuľka k tomu	127—130
---	---------

d) VI. Citoslová.

„ 76. Výmer a uvedenie nektorých citoslov	130
---	-----

V.

Druhá časť skladby.

Štažená veta.

„ 77. Čo je a k čemu slúži štažená veta?	131
„ 78. O spôsobe ťahovania členov viet spojkami	132
„ 79. O slovoslede v štaženej vete	132
„ 80. O štaženej vete s viac rozličnými členy	133
Úlohy o štaženej vete 90—97	133—134

VI.

Tretia časť skladby.

Složená veta.

„ 81. Čo je složená veta?	134
„ 82. O rozličných spôsoboch skladania viet	134
„ 83. O podobnosti medzi súvetím a podvetím	135

A. Súvetie.

(Satzverbindung).

„ 84. Čo je súvetie?	135—136
„ 85. Koľkonásobne sa môžu složiť vety v súvetie, a význam sriaditeľných spojiek	136—137
„ 86. O spôsobe stavania viet proti sebe	137
„ 87. O slúčení hlavných viet príčinným spôsobom	137—138
Úlohy k nauke o súvetí 98—104	139
„ 88. O slovoslede v súvetí	140

	Na strane
§. 118. d) O skracovaní príslovkových viet č a s u	171—172
„ 119. „ „ „ „ „ s p ô s o b u	172—173
„ 120. „ „ „ „ „ p r í č i n y	173
Úlohy k nauke o skracovaní viet 137—141	173—174
Poznamenanie o slovoslede skrátenej viet	174

VIII.

Piata časť skladby.

Mnohonásobné vety. (Mehrfach zusammengesetzter Satz.)

§. 121. O mnohonásobnej vete a znakoch označovania viet s príklady	175—176
Úlohy o mnohonásobnej vete 142. 143	177

IX.

Šiesta časť skladby.

Obvetie čili perioda.

„ 122. Výmer a rozličné druhy obvetia	178—179
Úlohy k tomu 144 - 145	180
„ 123. O slovoslede v mnohonásobnej vete a obvetí, a o prízvuku vetnom	180

X.

D o d a t o k.

Pravopis.

„ 124. A. O vyslovovaní a písaní samohlások	181
„ 125. O užívaní a) samohlásky <i>ä</i> , b) spony <i>o</i> a <i>e</i> , c) hlásky <i>y</i> po <i>g, h, ch, k</i> ; — <i>b, f, m, p, v, r, s a z</i> ; — <i>d, l, n, t</i>	181—183
„ 126. Čo sa má robiť, keď by mali dve dlhé samohlásky nasledovať v jednom slove bezposredne za sebou	183—184
„ 127. Kedy sa má písať <i>ia, ie, iu</i> , kedy <i>ja, je, ju</i> ?	184
„ 128. O samohlaske <i>ó</i> a <i>ó</i>	184
„ 129. B. I. O písaní spoluhlások <i>l, ľ, m, n, ň, a r</i>	185
II. „ „ „ j a s n ý c h a t e m n ý c h	186
III. „ „ „ s a z v n á s l o v í	186
IV. O zmäkčovaní spoluhlások <i>d, l, n a t</i>	186
V. O dĺžení spoluhlások <i>l a r</i>	186—187
„ 130. IV. O príponach <i>-s t v o a -s k ý</i>	187
VII. O písaní spojky <i>by</i>	187
VIII. O číslovkách od <i>11—19</i> a o <i>20, 30</i> a <i>40</i>	187—188
„ 131. O písaní cudzích slov	188
„ 132. O užívaní veľkých písmen	188—189
„ 133. O užívaní delidiel (interpunkcií)	189—191

Vo vydavateľstve

VILEMA LAUFFERA,

Pešť, novo-svetska ulica čís. 19.

vyšly a v každom knihkupectve objednať sa môžu nasl. knihy :

Bárány Ignác, tanitók könyve. Rendszeres kalauz a nevelés és tanítás vezetésére, az elemi iskola tantárgyainak kezelésére s a tanítóknak az irodalom terén való haladására. Nevjaz. 2 zl. 60 kr.

— — nyelvgyakorlatok, 1-ső folyam, az elemi tanoda II. osztálya növendékeinek felfogásához alkalmazott, s iskolai és házi feladatokul szolgáló nyelvtani, helyesírási és fogalmazási gyakorlatok. Nevjaz. 28 kr.

— — To isté. II. folyam, az elemi tanoda III. osztálya növendékeinek felfogásához alkalmazva. Nevjaz. 28 kr.

— — To isté. kidolgoz. kiad. tanitók számára. I. folyam 30 kr.

— — To isté. kidolgoz. kiad. tanitók számára. II. „ 44 kr.

— — To isté. III. folyam, ez elemi tanoda IV. osztálya növendékeinek felfogásához alkalmazva. Nevjaz. 28 kr.

— — To isté. kidolgoz. kiad. tanitók számára III. folyam 44 kr.

Bauer L. M., Magyar társalgási nyelvtan főelemi tanodák és magántanulók számára 3. vydanie, 160 strán, nevjaz. 54 kr. vjaz. 60 kr.

Ponevác pravidla mluvníčne v tejto knihe aj v maďarčine aj v nemčine, osnovane sa nachádzajú, k odporúčanju je zvlášte na tje mjesta kde sa miešané prednášky drzjavajú.

Bauhofer György. Keresztyén hittan, elemi iskolák és al-gymnásiumok számára. Vjaz. 32 kr.

— — To isté. Luther kis kátéja nyomán. Vjaz. 38 kr.

Bauer L. M., új egyetemes földrajz, sok fametszettel. Vjaz. 44 kr.

— — Külön földrajz. I. Az ausztriai császárság és a magyar királyság. 2. Vydanie. Vjaz. 32 kr.

— — új földrajz. 1. rész : Egyetemes földrajz. II. rész : Külön földrajz I. részlete. Az ausztria császárság és a magyar királyság spolu svjaz. 64 kr.

Ballagi (Bloch) M., magyar olvasókönyv. Gyakorlati és kiegészítő könyv minden magyar grammatikához. Minta-gyűjtemény a legjobb magyar írókból. A szójelentések, grammatikai jegyzetek és dolog magyarázatok fokozatos ritkulásával. Nevjaz. 1 zl.

Dölle Ödön, kassai képezdei és minta-főelemi-tanító a magyar szent korona országainak földrajza, tanitók, tanítójelöltek, gymnasiumi-, reál, kereskedelmi és magán-tanulók számára. Dla najnovšieho a najpraktickejšieho spôsobu s 120 drevorczy. Cena 84 kr.

- Dölle Ödön**, elméleti és gyakorlati német nyelvtan. Főelemi tanítók számára. Cena nevjaz. 30 kr. Vjaz. 45 kr.
- Dorner I.** az állattan elemei, a gymnasium és ipartanoda alsóbb osztályai számára. 3 svázky. Jednotlivé pö 30 kr.
- — Ásványtan elemei algymnaziumok és alreáliskolák számára. 2. átdolgozott kiad. A szövegbe foglalt 21 ábrával. Vjaz. 50 kr.
- — Ásványtan felsőbb tanodák számára. Vjaz. 80 kr.
- — A növénytan elemei, a gymnasium és ipartanoda alsóbb osztályai számára. Vjaz. 40 kr.
- Ehrentheil M.** Hebrajsko-maď. — nemecký, slovár k päť knihám Mojžišovym. Sdodatkom mluvníčným a uplnou tabellon skloňovania. I. sváz. 66. str. 40 kr.
- II. „ 104. „ 60 kr.
- oba svázky spolus viazané 1 zl.
- Fellner L.**, Szemléltető, vagy segédkönyv a szemléltetéshez. Szülök, nevelök, tanítók, tanítójelöltek és kisedövök használatára. Vjaz. 1 zl. 60 kr.
- Felsmann József**, általános földr. 2. opravené vydanie. 40 kr.
- — a német metrika alapvonalai. Vjaz. 40 kr.
- Frereych Imre**, elméleti és gyakorlati rövid angol nyelvtan magyar hangokkal. nevjaz 1 frt 6 kr.
- Gyurits A.**, csillagászat, tanodai és magánhasználatra. 54. kr.
- — elemi magyar nyelvtan, vezérfonalul a legelső oktatásban. Hibeau rendszere nyomán. 2. vydanie. Nevjaz. 24 Vjaz. 20 kr.
- Gyurits A.**, magyar nyelvtan. Nevjaz. 54 kr.
- — magy. mondattan, tanodai és magánhaszn. 3 vydanie. Nevjaz. 40 kr.
- — természetrajz tanodai és magánhasználatra. Nevj. 54 kr.
- — természettan. 2 sváz. Nevjaz. 1 zl. 20 kr.
- — a természettan előcsarnoka tanodai és magánhasználatra Nevjaz. 28 kr.
- — magyarok története, tanodai és magánhasználatra, vezérfonalul az első oktatásban. Druhé vydanie. Nevjaz. 40 kr.
- Hecht M.**, Izrael története, biblia befejezésétől a jelenkorig. Előszóval ellátta Dr. Philipson. Nevjaz. 1 zl. 20 kr.
- Hieser J.**, rajzoló mértan. Reál- és ipartanodák használatára. Ford. Szabóky Adolf. 15 kötéblával. Nevjaz. 2 zl.
- Kiss Lajos**, vezérfonal a betűszám tan legelső oktatásban.
- Kohányi S.**, nyelv és elmegyakorlatok. Útmutatás, mikép kell és mit a gyermekekkel beszélni. Szülök és néptanítók számára. Magyar és német nyelven. Nevjaz. 30 kr.
- — Sprach- u. Denkübungen, Anleitung wie und was man mit kleinen Kindern sprechen soll. Für Eltern, Kinderbewahrer und Volksschullehrer, ung.-deutsch 30 kr.

Kohányi S., gyermekdalok a magyarországi népiskolák és óvodák számára. Nové vydanie. Nevjaz. 20 kr.

— — **Kinderlieder für Volksschulen und Bewahranstalten.**
Nové vydanie. 28 kr.

— — **uj dalkoszoru.** Száz magyar és német dal 5—10 éves
gyermek számára, népiskolák, óvodák és családi körök-
ben 40 kr.

Hutirai Lukácsi Sándor, selyem-és eperfatenyésztés. Nevjaz.
42 kr.

Dr. Luther Márton, kis kátéja, nevjaz. 8 kr.

Madzsar János, a class. ph. r. tanára, magyar mondattan.
Tanítók, tanítójelöltek, főelemi tanodák s a gymnasiumok
alsóbb osztályainak használatára I. füzet 40 kr. Vjaz. 46 kr.

Dr. Močnik Ferencz, tanügyi tanácsos után **Dr. Klamárik**
János, főgymn. tanár, Számtan és Algebra felgymnásiumi
és felreáltanodai használatra, 9-té vydanie. 1 zl. 50 kr.

Ollendorff új rendszere. A francia nyelv tanulásához. Át-
dolgozták **Salamin** testvérek. Vjaz. 2 frt 20 kr.
Kulcs hozzá. Vjaz. 80 kr.

Plitt Theodor, a szent föld, különösen Jeruzsálem képe föld-
rajzi és történeti tekintetből. Németből ford. **Fábián M.**
Nevjaz. 80 kr.

Dr. Schuster Joan Traugott, des Szeklers reine Sprache.
Ein theoretisch-praktisches Lehrbuch für Deutsche, zur
gründlichen Erlernung der modernen ungarischen Schrift-
und Umgangssprache vjaz. 70 kr.

Gesetzartikel XXXVIII. v. Jahre 1868 in Angelegenhet des
Volksschulunterrichtes und der hierauf bezüglichen Cultus-
Ministerial-Instructionen für die Gemeinden und deren
Schulcommissionen, mit einem alphabet. Register, zusam-
mengestellt von **Alex. Ritter**.

I. Heft Gesetzartikel 38. vom Jahre 1868 in Angelegenheit
des Volksschulunterrichtes. Sanktionirt am 5. Dec. 1868.
Cena 16 kr.

II. Heft. Instruction für die Gemeinden in Angelegenheit der
Durchführung des Gesetzartikels XXXVIII. v. J. 1868,
über den Volksschulunterricht. Cena 24 kr.

III. Heft. Unterrichtsplan für die Volksschulen im Sinne
des XXXVIII. Gesetzart. v. J. 1868. Cena 24 kr.

IV. Heft. Unterrichtsplan für Bürgerschulen im Sinne des
XXXVIII. Gesetzart. v. J. 1868. Cena 8 kr.

Organisations-Statut, Allerhöchst genehmigtes, für die isr.
Religions-Gemeinden in Ungarn und Siebenbürgen mit einem
alphabet. Register zusammengestellt von **Alex. Ritter**.
Cena 30 kr.

Tlumočník na železnici a lodi, obsahujúci ty najrozličnejšie rozhovory v reči nemeckej, francuzkej, englickej, italian-skej, *ruskej srbskej*, novogreckej a tureckej s uplným naznačením výslovy a prízvuku. Nevyhnutný sprievodník v kon-versačnom živote vôbec, zvlaste ale na cestach do Ruska, Turecka, Sirbska, Italie Francuzka, Anglicka. Cena 1 zl.

Entz Dr. Franz, correspond. Mitglied der ungar. wissen-schaftlichen Academie und mehrerer anderer gelehrten und landwirthschaftlichen Gesellschaften, Direktor der Landes-Rebenschule zu Ofen und der damit verbundenen Bildungs-Anstalt für Winzer und Kellerwirthe. Populäre Anleitung zum rationellen Betriebe des Weinbaues und der Keller-wirthschaft. Herausgegeben auf Veranlassung der k. ungar. Regierung mit Benützung seiner in den Weinländern des Auslandes gesammelten Erfahrungen. Mit Holzschnitten. Cena 30 kr.

Funk Julius, der Weinbau von Ofen und dessen Umgebung. Ein Beitrag zur Hebung und Förderung der Cultur des Weinstockes. Cena 40 kr.

Neumann S. A., Neuester Gratulant und Gelegenheitsdichter für die Jugend und Erwachsene. Eine Sammlung von Wün-schen zum neuen Jahre zu Geburts und Namensfesten an Eltern, Grosseltern, Vormünder, Pathen, Lehrer, Geschwis-ter, Verwandte und Wohlthäter in Prosa u. Poesie, in Brief-form und zum mündlichen Vortrage. Cena vjaz. 40 kr.

— — Neuer praktischer Lehrmeister der ungarischen Sprache, sowohl für Kinder und Schulen, als auch für Erwachsene zum Selbstunterrichte. Siedme, rozmnož. a opravené vy-danie. I. beh. 24, vjaz. 30 kr.

II. „ 24, „ 30 kr.

Swoboda C. Návod ku chytrému rátaniu. Tabulky, pomocou ktorých možno otáznu quantitu jakého kolvek tovaru a zbožia v každej cene vyrátanu najst. V nemčine. Cena 80kr.

Universal-Wasser-Doktor, oder die herrlichen Wirkungen des kalten Badens und Trinkens des kalten Wassers zur Stärkung des menschl. Körpers, Verhütung und Heilung vieler Krankheiten, namentlich des Fiebers und verschie-dener Leibesgebrechen. Cena 1 zl.

Zentner, die Kartoffelküche oder Anweisung aus den Kartof-feln eine Menge wohlschmeckender Gerichte auf die ein-fachste und wohlfeilste Art zu bereiten. Cena. 10 kr.

Zimmermann Jakob, Schrifliche Aufsätze für Gewerbe und Volksschulen. Cena vjaz. 16 kr.

Podobizeň br. Jozefa Eötvöša. Cena 2 zl.

Uhorské zodpovedné Ministerium s farbovým odtiskom. 2 zl.
to isté bez „ odt. 1 zl. 20 kr.

Ú v o d.

Rečou, týmto drahocenným darom stvoriteľovým, ktorým sa delí človek od nerozumných zvierat, sme v stave sdeliť druhým jasne a srozumiteľne to, čo myslíme, cítime a chceme, vôbec všetko, čo si predstavujeme.

Toto sdelovanie našich myšlienok, citov a vôle (chcenia) stáva sa buď slyšiteľne hovorením, alebo viditeľne písaním.

Schopnosť tu, aby jedným lebo druhým spôsobom, — ústne alebo písomne, — mohly sa vyjavovať city, myšlienky a vôľa druhým, má jedine rozumom obdarený človek; zvieratá nemajúce rozumu, nemajú ani reči.

Tu reč, ktorú sme pečovali hovoriť rodičov našich od maľčka a ktorou sme sa učili hovoriť od nich, nazývame materinskou rečou. Rečou slovenskou hovoria Slováci tvoriaci jeden z kmenov veľného a slovanského. Avšak nerozprávajú všetci Slovania jednako svoju materinskú reč, má ona tak, jako i druhé, zvláštne ďaleko rozšírené reči, rozličné nárečia (dialekty). Hlavné tyto nárečia sú dve: severovýchodné a juhozápadné. — K severovýchodnému patrí: 1. reč staroslovanská (vymrelá); 2. ruská (veľko- a malo-ruská) a 3. juhoslovanská (srbská, chorvátska, bulharská a slovinská). — K juhozápadnému patrí: 1. reč slovenská; 2. česká; 3. poľská a 4. lužická. — V samom slovenskom nárečí rozoznáva sa viac podnárečí; tu ale budeme sa učiť reč tuto tak, jako sa nachádza, čo spisovná reč slovenská, v terajších spisoch, a jako sa má hovoriť od vzdelaných mužov.

Jako iné reči, tak aj naša, riadi sa dľa istých pravidiel, ktoré sa majú zachovávať v hovorení a písaní. Tyto pravidlá učíme sa poznávať a upotrebovať v slovenskej mluvnici; nasledovne ona nám dáva návod, jako máme v našej materinskej reči dobre hovoriť a písať.

Aby sme vedeli jakoukoľvek rečou dobre hovoriť a písať, potrebné je - v každej mluvnici pojednávať o jednotlivých slovách, jejich skladaní do viet a správnom (poriadnom) písaní. — Nauka o jednotlivých slovách nazýva sa slovozpytom čili etymologiou; — nauka o skladaní slov do viet menuje sa skladbou čili syntaxis; — nauka ale o správnom (pravom) písaní slov a kladení delidiel (interpunkcií) menuje sa pravopisom (Rechtschreibung čili Orthographia). A toto sú tri hlavné diely každej mluvnice.

Slovozpyt delí sa zas na dve časti. Prvá pojednáva o jednotlivých hláskach; z ktorých pozostávajú slová, a nazýva sa hláskoslovím (Lautlehre); druhá pojednáva o tvorení (odvodzovaní), skladaní a ohýbaní slov a menuje sa tvaroslovím (Formenlehre).

Skladba delí sa na šesť častí. Prvá obsahuje nauku o jednoduchých, druhá o sťažených, tretia o složených, štvrtá o skrátených, piata o mnohonásobných vetách a šiesta o obvetí (periode).

Mluvnica tato rozpadá sa na desať (X) oddielov. I. oddiel obsahuje z hláskoslovia to najpotrebnejšie, o znakoch totižto hlások a jejich podelení. II. Z tvaroslovia o tvorení slov uvádza tiež len to najpotrebnejšie. V III. vykladá sa obširne nauka o jednoduchej vete. V IV. pojednáva sa dost úplne o tvaroch všetkých ohybných a neohybných čiastok reči; V. obsahuje nauku o sťaženej vete; VI. o složenej; VII. o skrátených vetách úplne; VIII. o mnohonásobných vetách a označovaní viet; IX. o obveti na krátko; — a trebars už hehom celej mluvnice udával sa všade spôsob pravého písania slov a náležitého kladenia delidiel, preca v X. oddiele, čo dodatku, udávajú sa pohromade zvláštna pravidlá pravopisu.

Prvé počiatky hláskoslovía.

O hláskach sylabách a slovách.

§. 1. Každá reč pozostáva zo slov. Slová sú složené zo syláb a sylaby z hlások. Znaký ty, ktoré sa užívajú pri písaní k označeniu hlások, z ktorých pozostáva slovo, nazývajú sa písmenami (litera).

Medzi tymito daktoré sú, ktoré sú samy o sebe vysloviteľné, teda môžu sa vysloviť aj bez pomoci druhej hlásky, a preto nazývajú sa samohláskami (vocales). — Samohlások máme sedem

krátkych: *a, ä, e, i, y, o, u* a šesť

dlhých: *á, é, í, ý, ô, ú*, (*ä* sa dlži do *ia*). — Zo spojenia dvoch samohlások povstávajú dvojhlásky; tyto sú štyri:

ia, ie, iu, ou. Tyto všetky aj samo-aj dvoj-hlásky sú zase buď 1. tvrdé: *a, á, é, o, ô, u, ú, ou, y, ý*;

alebo 2. mäkké: *ä, ia, e, i, í, ie, iu*.

§. 2. Všetky ostatnie hlásky menujú sa spolu hláskami (consonantes), lebo len vtedy môžu sa vysloviť dokonale, keď sa pridá k nim nejaká samohláska; n. p. *g, h, k, b* atď., vyslovuje sa vlastne: *ge, ha, ka, be* atď.

Všetky písmeny slovenskej reči ukladajú sa do istého poriadku, ktorý od prvých písmen menuje sa abecedou: od dvoch prvých gréckych ale alfabetou.

Slováci od pokrestanenia svôjho až doteraz písali rozličnými písmenami. Za starodávna, jak u iných Slovanov, najskôr i u nich bola v úžitku azbuka (abeceda) glagolská a cyrilská, vynalezená sv.

Cyrilom v IX a X storočí; potom latinskou, teraz všeobecne prijatou, a zpotvorením tejto povstaloju nemeckou, nazvanou švabachom, ktorým ešte doteraz starší ľudia u nás kde tu píšu, i knihy pre ľud k nej navyklý ešte sa tlačia.

Teraz všeobecne prijatá a k potrebám slovenčiny rozmnožená latinská abeceda vyziera v tlači takto :

Veľké písmeny : A, Á, Ä, B, C, Č, D, Ď, Dz, Dž, E, É, F, G, H, Ch, I, Í, J, K, L, Ľ, Ì, M, N, Ň, O, Ô, Ó, P, R, S, Š, T, Ť, U, Ú, V, Y, Z, Ž.

Malé písmeny : a, á, ä, b, c, č, d, ď, dz, dž, e, é, f, g, h, ch, i, í, j, k, l, ľ, ì, m, n, ñ, o, ô, ó, p, r, r̄, s, š, t, ť, u, ú, v, y, ý, z, ž.

Q, q, a X, x, uživa sa len v cudzích slovách.

Poriadok tento preto treba vedieť, ponevác v ňom písmeny užívaju sa miesto čísel, a mnohé spisy, najmä slovníky, sriadené sú dľa abecedy.

§. 3. Jako samohlásky, tak aj spoluhlásky delia sa na rozličné triedy, a síce dľa toho, jakým ústrojom mlúvenia sa vyslovujú. Sú teda spoluhlásky :

a) Perné (labiales).	b,	p,	v,	f,	m,
b) Jazyčné ináč plyné (liquidae).	tvrdé	l,	n,	r,	
	mäkké	ľ,	ň,		
c) Zubné (dentales).	tvrdé	d,	t,		
	mäkké	ď,	ť,		
d) Hrdelné (gutturales).	tvrdé	g,	h,	ch,	k,
	mäkké	j,			
e) Sykavky (sibilantes).	tvrdé	dz,	z,	s,	c,
	mäkké	dž,	ž,	š,	č,

Poznam. Zo spoluhlások nasledujúce sú podrobené premenám :

1. Zubné *d* a *t* prechádzajúce v ohýbaní a odvodzovaní slov do sykaviek a síce :

- d* do *s* pred *t*, pred samohláskou ale do *dz*; n. p. klás-ť, prias-ť, slas-ť, vies-ť atď. od klad, prad, slad, ved atď; — hrádz-a, hovädz-í, núdz-a, mládz-a, vládz-em atď; od hrad, hoväd-o, núd-it, mlad-ý, vládať atď.
- t* tiež pred *t* a *l* do *s*, pred samohláskou ale do *c*; n. p. mies-ť, plies-ť, ztras-ť, čís-lo atď. od met-iem, plet-iem, ztrat-it, čit-ať; — sviec-a, plác-a, telac-i atď. od sviet-it, plat-it, telat-a, atď. šepc-em od šept-ať, ligoc-em od ligot-ať atď.

2. Hrdelné *g, h, ch, k* prechádzajú tiež do sykaviek a síce:

- a. *g* do *dž*; n. p. *stridž-i, stridž-a*, od *striga, druždž-ať* od *zdruzg-ať* atď.
- b. *h* na konci slova pred *ť* prechádza do *e*, pred ostatnými do *ž*; n. p. *moc, nemoc, pomoc, môc-ť*, od *moh*; *strieč-ť* od *streh*; *bož-i, môž-em, pod-nož-ie* atď od *boh, moh, noh-a*; *en-iem*, od *hn-ať* atď.
- c. *ch* prechádza do *s* a *š*, n. p. *Česi* od *Čech*; *hreš-iť* od *hriech*, *straš-iť* od *strach*, *duš-a* od *duch*, *pyš-ný* od *pých-a*; *slyš-ať* od *slych* atď.
- d. *k* do *c* a *č*; n. p. *piec-ť* od *pek*; *tiec-ť* od *tek*, *vliec-ť* od *vlek* atď; — *bučina* od *buk*, *žobrač* od *žobrák*, *muč-iť* od *muk-a*; *tuč-ný* od *tuk*; *tlč-iem* od *tlk* *tlč-ť*; *vlč-i* od *vlk*, *prí-ruč-ný* od *ruk-a*, *skáč-em* od *skák-ať* atď.

3. I samé sykavky tvrdé *c, s, z, dz* a skupeniny *sk* a *st* prechádzajú v ohýbaní a odvodzovaní do mäkkých: *č, š, ž, dž, a št*; n. p. *noč-ný* od *noc*; *otč-e* od *otec*, *koneč-ný, konč-ina* od *konec*; — *piš-em* od *pís-ať*, *paš-a* od *pás-ť*, *noš-a, zbroj-noš* od *nos-iť*, *maž-em* od *maz-ať*, *viaz-em* od *viaz-ať*, *rež-em* od *rez-ať*; — *hádz-em* od *hádz-ať* *sádz-em* od *sádz-ať*; — *pánšt-ina* od *pánsk-y*, *prašť-ať* od *prásk-ať*, *púšť-ať* od *pust-iť* atď.

§. 4. Jazyčné hlásky *l* a *r*, keď medzi dvoma spoluhláskama stoja, jako k. p. *vlk, zrnok, krk* atď, platia za samohlásky, a jako také sa aj dĺža; k. p. *vln, sňa* atď; preto aj *l* a *r* menujú sa polo samohláskami (semivocales).

§. 5. Veľmi dôležité, zvláštne pri písaní, je rozdelenie spoluhlások na temné (tenues, hart) a jasné (mediae, weich).

Temné sú: *c, č, f, ch, k, p, s, š, t, ť.*

Jasné sú: *dz, dž, v, h, g, b, z, ž, d, đ.*

(O týchto vidz pravopisu 127. §. II.)

§. 6. Kedykoľvek spoluhlásky *d, l, n, t*, stoja pred mäkkými samohláskami (*e, i, í, ia, ie, iu*), majú sa čítať vždy mätko ani zmäkčujúci znak (´) nesmie sa klásť na ne. — Výnimky sa udávajú v pravopise 127. §. II.

7. §. Sylabou nazýva sa jedna alebo viac hlások jedným dúškom vyslovených.

Hláska, ktorou sa začína sylaba, menuje sa náslovím (Anlaut); ta, ktorá je vposred sylaby, sredslovím, (Inlaut) a ta, ktorou sa končí sylaba, nazýva sa koncovkou (Auslaut).

§. 8. Jedna, alebo viac smysel majúcich syláb menuje sa slovom. K. p. *Duša, človek, je, žije, vidí.* — Slová, ktoré len z jednej sylaby pozostávajú, sú jednoslabičné; k. p. *Boh; dom; dal; pán* atď; ktoré ale záležia z viac syláb, sú

via eslabičné; k. p. Človek; duša atď. — Aby sa zvedelo, z koľko syláb pozostáva daktoré slovo, má sa na to pozorovať, na koľkoráz sa dá vysloviť; k. p. u-če-nie; po-slušnosť je chvá-ly hod-na; a dľa toho i slová majú sa oddeľovať z jedného riadku na druhý.

§. 9. Každé viacslabičné slovo obsahuje jednu hlavnú a jednu, alebo viac pobočných syláb. Hlavná sylaba obsahuje hlavný smysel a menuje sa koreňom.

II.

Tvorenie slov.

§. 10. Ty sylaby, ktoré sú základom slov, z ktorých sa tvoria teda kmeny a slová, menujú sa koreňmi; k. p. *dch* (v *na-dch-núť*); *mr*, *kup*, *vid* atď. Všetky korene sú jednoslabičné.

Jako z koreňa stromového vyrastá kmen (peň), aby sa ujal na ňom ratolesti, a na týchto aby sa rodilo ovocie, tak aj z koreňov slov povstávajú kmeny, ktoré sú rozmnožené, čili rozvedené korene, ku ktorým sa prikladajú ohýbacie prípony; k. p. od koreňov: *bi*, *br*, *dch*, *mat*, *mr*, *tk*, *vid* atď. máme kmeny: *boi* (boj), *bor*, *dech*, *doch*, *duch*, *mater*, *mor*, *tek*, *tok*, *vide*, atď. Nekedy len zmenením alebo vložením do koreňa jednej samohlásky povstáva kmen; k. p. v udaných: *bi* -- boj; *dch* — *dech*, *doch*, *dych*, *duch*; *mr* — *mor*. Toto je tvorenie slov vnútorné.

Mimo tohoto tvorenia máme ešte i zovnutorné, ktoré sa stáva pomocou odvodzovacích a ohýbacích hlások a syláb. Tyto sú trojnásobné, totižto: predpony, ktoré sa kladú pred kmen; prípony, ktoré prichádzajú zaň, a spony, ktoré spájajú kmen s predponami alebo príponami; k. p. v *roz-o-bra-ť* *roz* je predpona, *o* je spona, *bra* je kmen, *ť* je prípona; — *du-b-om*, *dub* je kmen, *om* je prípona; *čini-l*, *čini* je kmen, *l* je prípona; *jed-o-l*, *jed* je koreň, *o* je spona, *l* je prípona.

Medzi predpony patria zvláštne predložky, z ktorých jednoslabičné, na samohlásku vychádzajúce, sa dľa, keď sa odvodzujú pomocou ich podstatné mená; a síce *do* dľa sa v *dô*, *na* v *ná*; *pre-* v *prie*, *pri* v

prí; *so v sú*; *u v ú*; *za v zá* a nerozlučiteľne *vy do vý*; k. p. *dó-vod*, *dó-kaz*; *ná-pad*, *ná-rod*; *prie-zrak* (zračný); *prie-chod*; *prí-klad*; *prí-chod*; *sú-boj*; *sú-sed*; *ú-loha*; *ú-časť*; *ú-rad*; *zá-kaz*; *zá-ves*; *vý-nos*; *vý-bor* atď; a toto predĺženie podržuje sa i v odvodených od nich prídavných menách k. p. *priechodný*, *výborný* atď. — V slovesách len krátke zostávajú; n. p. *do-robiť*, *pre-viesť*.

Nekdy oba spôsoby tvorenia sa spojujú; k. p. *po-tok*; *s-točiť*, *ú-tok*; *ú-mor*, *ná-poj* atď.

Často slová sa tvoria složením dvoch úplných slov, a ty sa menujú složenými; k. p. *zeme-pis*; *rodo-pis*, *vodo-pád*, *krivo-nos*, *oka-mženie*; *vino-hrad* atď.

Dľa toho teda pôvodom máme slová :

I. Prvotné (primitiva) a *odvodené* čili *podružné* (derivata); n. p. *prvotné* : *dub*, *pán*; *sud*; *hryz*, *vičín*, *vol*; *až*, atď; — *Odvodené* : *duch*, *po-tok*, *bož-í*, *roh-atý*, *ľud-ský*; *pad-núť*, *mor-iť*, *poj-iť*, *kup-ovať*; *ľahk-o*, *dobr-e*, *dar-mo*; *jest-li*, *dokud* atď.

II. Jednoduché (simplicia) a *složené* (composita) k. p. *složené* : *vodo-pád*, *oka-mženie*, *krivo-nos*; *dobro-volný*, *krivoplecí*, *ostro-vtipný*; *dobro-rečiť*, *blaho-sláviť*, *päť-ráz*, *horeznačky*; *jak-náhle* atď. — *Jednoduché* uvedené sú pod I.

Mimo domácich máme v našej materčine pôvodom ešte aj cudzie, dľa povahy reči našej zmenené slová; jako : *biskup* od *episcopus*; *kríž* od *Kreuz*; *faleš* od *falsch*; *farbiť* od *färben*, *pôstiť* od *fasten* atď.

Avšak sú i také, zvláštne *umelécké*, *cudzieslová*, ktoré sa užívajú v reči našej bez zmeny, jako : *filosofia*, *gymnasium*, *doktor* atď.

Koreň, *kmény*, a pomocou *odvodzovacích* a *ohýbajúcich* syláb tvorené, vôbec všetky slová, ktoré pochádzajú z jedného koreňa, robia spolu *rodinu slov*. — Vyhľadajme k. p. *daktoré* slová, ktoré pochádzajú od koreňa *dch*, tu nachádzame *kmény* : *dech*, *doch*, *duch*, *dych*; *odvodené* slová : *prí-dech*, *z-dochnúť*, *vz-duch*, *duš-a*, *dých-ať*, *duch-ov-ný*, *duch-oven-stvo* atď.

Udajte ty slová, ktoré patria k rodine slov „*mil-ovať*, *beh-ať*, *sed-eť*“.

Ú l o h y.

1. Ú l o h a. Vyhľadajte 15 koreňov, a utvorte z nich kmeny !
2. ú l. Vyhľadajte 20 odvođených slov !
3. ú l. Utvorte z druhých slov 15 podstatných mien odvodzovacími príponami *-stvo*, *-nosť* a *-ie* !
4. ú l. Utvorte 15 podstatných mien príponami *-atko* (iatko), *-ina* a *-ba* !
5. ú l. Utvorte s každou z najsledujúcich prípon: *-ný*, *-ov*, *-in*, *a-ský* po 6 prídavných mien !
6. ú l. Napíšte po 6 podstatných, prídavných mien a slovies s nasledujúcimi predponami: *vy-*, *prí-*, *na-*, *za-*, *do-*, *pre-*, *roz-* a *u-* !
7. ú l. Vyhľadajte a napíšte všetky vám známe slová, ktoré prináležia k rodinám nasledujúcich slov: *chodiť*, *voziť*, *nosiť* a *hľadať*; a spolu udajte, čo je v nich koreň, kmen, predpona, prípona a spona !

Rozličné druhy slov.

§. 11. Všetky osoby, zvieratá a veci, ktoré na svete pozorujeme, alebo ktoré si len predstavujeme v mysli, označujeme nejakým menom. Tieto mená hmotných a len myšlených osôb, zvierat a vecí voláme podstatnými menami; k. p. *človek*, *jeleň*, *zajac*, *stôl*, *stolica*, *dom*, *kameň*, *kôň*, *strom*, *vrch*, *Boh*, *láska*, *ume-
nie* atď.

2. Aj to si môžeme predstaviť, čo ty osoby, zvieratá a veci činia, čo sa s nimi stáva (deje), alebo konečne v jakom stave sa nachádzajú; k. p. *ležia*, *skáču*, *stoja*, *píšu*, *hladia*, *milovaní* sú atď. Slová ty, ktoré udávajú, čo veci činia, čo sa s nimi deje, alebo konečne v jakom stave sa nachádzajú, nazývame slovesami alebo časoslovami.

3. Také slová, ktoré udávajú o osobách, zvieratách a veciach jaké sú, jakú vlastnosť alebo povahu majú, nazývame prídavnými menami; k. p. *malý človek*; *veľký pes*; *biely dom*; *zelený stôl*; *všemohúci Boh*; *veľká horlivosť*; *teplá pec* atď.

Robíme si teda trojaké predstavy, čili pochopy (pojmy, Begriffe):

1. O osobách, zvieratách a veciach samých.
2. O jejich činnosti, a stave.
3. O jejich jakosti, vlastnosti a povahе.

Tyto troje pochopy označujeme slovami, a síce :

1. Osoby, zvieratá a veci samé podstatnými menami.
2. Činnosti a stavy jejich slovesami.
3. Jakosť vlastnosť a povahu jejich prídavnými menami.

Tyto tri triedy slov menujú sa *pochopovými*; lebo nimi označujeme predstavy čili pochopy; t. j. pri jejich vyslovení nám hneď na myseľ príjde buď nejaká osoba, zviera alebo vec; buď nejaká činnosť alebo stav; buď na posledy jejich jakosť, vlastnosť a povaha.

§. 12. Mimo týchto slov má slovenská reč ešte viac iných, ktoré samy o sebe neoznačujú pochopy, lež jedine udávajú *poťah a pomer* pochopov medzi sebou. — Myslime alebo vyslovme slová: *od, a, sú, lebo, tomu, preto, ta* atď. nemôžeme myslieť pri nich na nijakú určitú vec. — Všetky takéto slová menujeme *pomernými* (vedľajšími) alebo *formálnymi* slovami.

Všetky teda slová našej materinskej reči dajú sa rozdeliť na dve hlavné triedy, totižto :

A. na *pochopové* (Begriffswörter) a

B. na *pomerné* čili *formálne* (Formwörter).

Tyto ale dve hlavné triedy, jako sme už z čiastky počuli, obsahujú viac tried slov; lebo

A. k *pochopovým* slovám patrí :

1. *podstatné meno* (nomen substantivum),
2. *prídavné meno* (nomen adiectivum) a
3. *sloveso* — *časoslovo* — (verbum);

B. k *pomerným* slovám prináležia :

1. *zámeno* (pronomen),
2. *číslovka* (numerale),
3. *predložka* (praepositio),
4. *príslovka* (adverbium),
5. *spojka* (coniunctio) a
6. *citoslovo* (interiectio).

Všetky delia sa zas na *ohybné* a *nehybné*. I *Ohybné* sú všetky *pochopové* slová a z *pomerných* *zámená* a *číslovky*. II *Nehybné* sú ostatnie štyri triedy *pomerných* slov: *predložky* totižto, *príslovky*, *spojky* a *citoslová*.

Úlohy.

8. úl. Napište 20 podstatných mien z kráľovstva rastlin!
 9. úl. Udadajte 20 slovesami činnosti rozličných remeselníkov!
 10. úl. Vyhľadajte 10 prídavných mien, ktoré vyznamenávajú farby
 11. úl. Udadajte 20 prídavnými menami dobré a zlé vlastnosti žiakov.

III.

Prvá časť skladby.

Jednoduché vety.

(E i n f a c h e r S a t z.)

§. 13. Čo myslíme alebo súdime o nejakej veci, vyjadrujeme to obyčajne slovy, ktoré vospolok nazývajú sa *vetou*.

Veta je teda slovami udaná myšlienka, čili vyslovený alebo napísaný úsudok; n. p. Keď považujem podobu (formu) alebo povahu stola, povstáva vo mne myšlienka čili úsudok:

n. p. Stôl je štvoruholný.

Utvorte v mysli úsudok o žiakovi! — Vyslovte ho! Čo ste vyslovili teraz? Jako sa menuje slovy udaná myšlienka čili úsudok? — Čo súdite o tejto tabuli? — Čo ste vyslovili teraz? — Jaká je krieda? — Jako voláte dohromady tyto slová, ktoré ste teraz povedali?

§. 14. V každej vete rozoznávajú sa dva hlavné členy, totižto: *Podmet* (subiectum) čili meno tej osoby alebo veci, o ktorej sa myslí a hovorí; — a *prísudok* (výrok, výpoveď, praedicatum) čili to, čo sa o podmete myslí, súdi a hovorí. — Taká veta, v ktorej sa nachádzajú len tyto dva hlavné členy, menuje sa *holou vetou* (reiner, nackter Satz).

Podmetom býva: a) Podstatné meno; n. p. Sluha pracuje. Otec píše. Žiak sa učí. b) Prídavné meno, n. p. Usilovný nezahála. Pobožný sa modlieva rád. — c) Zámeno; n. p. Ja píšem. Ty pracuješ. Moje nenie tvoje. Kto je usilovný? Tamten sedí atď. — Slová: ja, ty, on, tamten, moje, tvoje, kto atď. preto sa menujú zámenami, lebo sa užívajú miesto mien (za mená). — Podmetom býva d) neurčitý spôsob slovesa (infinitivus); k. p. Učiť sa je užitočné. Zahálať je hriech. — e) Čís-

lovky; k. p. Jedon sedi. Druhý chodí. Všetci sme ludia.

Ale aj druhé jakékoľvek slovo môže byť podmetom k. p. *A* je písmena. *Aby* je spojka atď.

O podmete v prísudku môže sa hovoriť :

1. čo je ;

2. *jaký* je ;

3. čo robí, čo sa s ním stáva alebo v jakom stave je.

V prvom páde býva prísudkom *podstatné meno* s pomocným slovesom; k. p. Pes je zviera. Pstruh je ryba. Stôl je náradie. Obuvník je remeselník.

V druhom páde býva *prídavné meno* tiež s pomocným slovesom; k. p. Pes je strážny. Topol je vysoký. Sklo je priehľadné atď.

V treťom páde býva prísudkom *samo sloveso*; k. p. Žaba skáče. Voda tečie. Húsenica lezie. Mlynár mele.

§. 15. Prísudok musí sa poťahovať vždy na podmet, to jest musí sa s ním shodovať. Jednotlivé slová, ktoré sa nepoťahujú na seba, a tak sa neshodujú, netvoria srozumiteľnej vety. K. p. Vták spievať. Ovca domáce zviera. Chlapec usilovný. — Slová teda sa musia shodovať t. j. prísudok sa musí priviesť s podmetom do súhlasu; a to sa stáva :

1. Keď je prísudkom *samo sloveso*, časovaním dľa ktorého prichádza do tej osoby a čísla, v ktorom je podmet; k. p. Vták spieva. Vtáci spievajú. Vtáku spievaj!

2. Keď je prísudkom *podstatné meno*, privádza sa s podmetom do súhlasu položením ho do toho pádu a čísla, v ktorom je podmet; — keď ale je prísudkom *prídavné meno*, toto musí prísť ešte i do toho rodu, v ktorom je podmet; — krom toho i *podstatné* i *prídavné meno*, čo prísudok, musí sa spojiť s podmetom skrze *pomocné sloveso „byť“*, ktoré sa preto i sponou (copula) menuje. K. p. Otec je mešťan. Boh je duch. Bratia sú žiaci; Otec je nábožný. Matka je usilovná. Dieťa je poslušné. Kone sú prudké. Chlapci byvajú neposední. Synu *buď* bohabojný! Chlapec *by bol* dobrý.

Z tohoto vidno, že v prísudku vždy musí byť sloveso určitého spôsobu, t. j. buď v ukazovacom, buď spojovacom alebo rozkazovacom spôsobe.

Poznamenanie. Okrem nominativu, v ktorom v druhých rečach podmet a prísudok vždy stáva, a v ktorom i v uvedených príkladoch stál, máme v našej materčine ešte dva pády, v ktorých podmet a prísudok môžu stáť; a sice môže sa vysloviť podmet i genitivom a prísudok i instrumentaľom.

I. *Podmet stáva v genitive:*

1. Keď je prísudkom sloveso *nenie*, *není* alebo *niet*, *nebolo*, *nebývalo*, *nebude* s nejakou prislovkou miesta alebo času; k. p. Brata doma *není*. Človeka tam *nebolo*.

2. Keď toto sloveso *nebyť* stojí vo význame slovesa *nemáť*; k. p. *Není peňazí*. *Niet tu ani vtáčka ani letáčka*.

3. Pri slovesách: *dostáva sa*, *zostáva*, *nachádza*, *nalezá sa*, zvláštne keď sa užívajú záporne, stáva podmet obyčajne v genitive, nekdy však aj v nominative; k. p. Chleba sa *nedostávalo*. Človeka sa *nenašlo*. Ani kúska *nezostalo*. — Zámeno *nič* pri týchto posledných stáva aj v genitive aj v nominative; k. p. *Ničeho*, alebo *nič* *nezostalo*.

*) Jako z udaných príkladov vidno, slovesá pri tomto genitive stávajú v tretej osobe jednotného čísla a v opísaných s pričastím časoch v srednom rode; k. p. Človeka tam *nebolo*.

Toto je podmetný genitiv.

II. *Prísudok stáva v instrumentali, a sice:*

1. So slovesom *byť*, keď sa nehovorí o podmete to, čím je dľa svojej podstaty, ale dľa svojej vlastnosti, t. j. *čim sa stal časom svojou príčinnosťou*; k. p. Keď chcem povedať, čo je človek dľa svojej podstaty, užívam nominativ a poviem: človek je rozumné zviera. Alebo keď ukazujem na svôjho otca, hovorím: „To je môj otec.“ Keď ale ukazujem na takého, ktorý nieje dľa prírody môj otec, ale časom mne preukázanými dobrými skutky stal sa mi jakoby otcom, hovorím: „Ten je mojím otcom.“ — Instrumentaľ tento teda užíva sa najviac vtedy pri slovese *byť*, keď chceme udať takú známku, ktorou sa podmet jako nadobudnutou od druhých delí; k. p. *Môj brat je, v ojakom*. *Otec je úradníkom atď.*

Toto je prísudkový instrumentaľ.

2. Prísudkové meno stáva v instrumentali pri zvratných slovesách: *menovať sa*, *zvať sa*, *nazývať sa*, *prezývať sa*, *robiť sa*, *činiť sa*, *stať sa* a *pri ostať a zostať*; k. p. *Bázeň božia nazýva sa počiatkom múdrosti*. *Robí sa múdрым*. *Brat sa stal vojakom*. *Sestra zostala vychovavateľkou*.

**) V obecnej mluve pri slovesách: *menovať sa*, *zvať sa*, *nazývať sa* a prísudkové meno užíva sa často i v nominative, k. p. *Môj otec sa menoval Jozef*; to ale nemá sa nasledovať.

§. 16. Neobsahuje však každá veta skutočný úsudok o podmete; často sa ňou vyslovuje:

1. Otázka, ktorá je dvojnásobná: a) pravá; k. p. Kto je lenivý? Je žiak usilovný? Bol si doma? — b) nepravá, čili rečnícka otázka, ktorá nič inšie nenie, jako v podobe otázky vyslovený úsudok; k. p. Kto je z vás tak neverný? = Nikto z vás nenie tak neverný: Kto by to nevedel? = Každý to vie.

2. Často obsahuje nejaký rozkaz; k. p. Žiaku, buď usilovný! Synu piš! Otče smiluj sa!

3. Môže obsahovať dajakú žiadosť; k. p. Bár by bol žiak usilovný! Spal by som!

4. Často sa vyslovuje vetou i podmienka, k. p. Učil by som sa; pričom sa má doplniť asi toto: „keby ma do školy poslali.“ Chodil by som, (keby som môhol).

5. Môžu obsahovať vety i skromné domnenie, ktoré často zo zdvorilosti naproti druhým určite nechceme vysloviť; k. p. Radil by som. Myslel by som. Bol by som rád atď.

Rozdiel tento v smysle viet nazýva sa podobou reči. Máme teda dla tejto podoby šesťnásobné vety:

1. Úsudkové čili vypravovacie (sententiae narrativae): Žiak sa učí.

2. Otázkové čili opytovacie (interrogativae): Učí sa žiak? Kto si ty? Kto by to nevedel?

3. Rozkazovacie (imperativae, hortativae): Žiaku, uč sa! Učme sa!

4. Žiadacie (optativae): Bár by bol otec zdravý! Rád by som písal!

5. Podmieňovacie (conditionales): Kúpil by som. Otec by žil.

6. Vety skromného domnenia alebo zdvorilosti (potentialis, modestae): Žiaden by vám to nedopustil.

Jako aj z týchto ať z druhých príkladov vidno, po otázkových vetách kladie sa otáznik (?); po žiadacích a rozkazovacích obyčajne výkrikník (!); po ostatných ale všetkých jednoduchých vetách kladie sa bod (.)

Všetky tyto vety zas môžu byť buď istiace, (ujisťujúce, tvrdiace, affirmativae), jako hore udané; — alebo záporné (negativae) s n e n í, n i e j e, alebo so slovesami složenými so záporným slovom *ne* —, k. p. Čnosť nepominie. Žiak není usilovný. Kto není zapísaný? Bár by nebol zomrel. Neradil by som.

*) Keď je rozkazovacia veta záporne vyslovená, menuje sa zákazom; k. p. Nechoď!

**) Nech sa vezme z čítanky nejaký kus, a nech sa dokonále rozobiera z ohľadu posaváď udaných pravidiel. Zvláštne nech sa berú do povahy rozličné podoby reči; pritom nech sa udávajú hlavné články viet, na druhé (vedľajšie) na teraz ešte ohľad sa nemá brať. Z ohľadu nauky o slove nech sa udávajú pochopové a pomerné slová, pochopových slov význam a pôvod, a spolu sa môže udávať i spôsob jejich písania. Týmto spôsobom v každom kuse len to nech sa vyhladáva, dokazuje a určuje, čemu sa dotedy v predošlých §§ vyučovalo.

Úlohy.

12. *ú.* Utvorte vety z nasledujúcich slov tak, aby sa na seba vzťahovali, a aby sa nimi dačo vyslovilo.

Oheň páliť — železo hrdzaveť — zlato blišťať sa — Karol plakať — Vojtech čítať — Jaroslav mluviť — medveď bručať — vlk vyť — sliepka kvokať — lastovička štebotať — špaček hvízdať — včela lietáť — zajac skákať — kôň bežať — vôz hrčať — oheň prskať — vietor duť — cesta schnúť — dážď pršať — kvet vädnúť — ruža voňať — potok peniť sa — semeno pučať — slnko svietiť — voda tiecť — dieťa spať — človek pracovať — drevo horeť.

13. *ú.* Pokračovanie.

Ovca trpezlivý — kôň bujný — zajac bojzlivý — osol lenivý — straka plachý — holub krotký — ryba nemý — húsenica pažravý — včela pilný — krv červený — med červenastý — popol sivý — sirka žltý — hrebeň zubkovatý — olovo ťažký — pena ľahký — drevo ohybný — železo rozťažiteľný — povetrie (vzduch) pružný — ihla končité — kremeň tvrdý — nit tenký — povraz hrubý — hlina lepkavý — jedľa švihlý — krík nízky — jahoda chutný.

14. *ú.* Pokračovanie.

Nebožiec nástroj — nohavice šata — vlk dravec — rak hmyz — jašterka obojživelník — ľalia kvet — meč zbroj — dub strom — dom stávanie — maliar umelec — brat učiteľ — syn vojak.

15. *ú.* Povedz o nasledujúcich vecach, jaké sú, ber pritom ohľad na jejich farbu, chuť, podobu a druhé vlastnosti!

Mlieko — hroznó — plánka (plané jablko) — krv — jazyk — olej — sirka — nezabúdka — šalát — oblak — nebe — dúha — čerešňa — kremeň — vosk — vlasy — kaštan — fijalka — prsteň — guľa — posteľ — izba — srp — sadze — kolkáreň.

16. *ú.* Vyslovte o každej nasledujúcej osobe nejakú dobrú vlastnosť, a síce o každej inú!

Adam — Bohuslav — Bernard — Cyril — Drahomír — Eduard — Franko — Horislav — Jaroslav — Ján — Karol — Lumír — Miroslav — Nátan — Ondrej — Pavel — Rudolf — Samo — Tomáš — Václav — Záboj.

17. *úľ.* Vyhládajte sami 20 osobných vlastných mien, a udajte o každej dajakú nedobru vlastnosť!

18. *úľ.* Vyslovte o nasledujúcich vecach, čo sú!

Breza — puška (finta) — väža — jablko — chlieb — víno — hrach — srna — chrúst — krava — hus — plášť — ruža — jastriab — železo.

19. *úľ.* Vyslovte o nasledujúcich osobách, čo robievajú obyčajne.

Vozár — strelec — roľník — kupec — učiteľ — žiak — tkáč — koželuh (garbiar) — farbiar — kováč — tokár — pekár — stolár — tesár — murár — mäsiar — pisár — sudca — vojak — básnik — holiáč — brusiac — dieta — obuvník — lekár.

20. *úľ.* Udajte o nasledujúcich vecach, čo robia obyčajne, alebo čo sa s nimi stáva!

Jedlo — komín — pec — ľad — trn — dážď — mhla — slnce — mesiac — hviezda — prameň — potok — hodiny — rana — voda — mlieko — drevo — kameň — strom — kvet — mačka — myš — pavúk — veverička — včela — vták — šlimák.

21. *úľ.* Napíšte 12 viet, v ktorých bude podmetom „žiak“ a prísudkom také slovesá, ktoré vyslovujú, čo žiak robievá!

K. p. Žiak sa učí. Žiak píše atď.

22. *úľ.* Utvorte 10 úsudkových viet, potom ich položte do otázkovej, rozkazovacej a žiadacej podoby!

23. *úľ.* Utvorte 10 viet s podmetným genitívom a 10 s prísudkovým instrumentálom!

24. *úľ.* Napíšte 12 viet, v ktorých budú podmety zámená prvej a druhej osoby a prísudky prídavné mena; potom 8 so zámeny 2. a 3. osoby, prísudky nech sú slovesá; naposledy 6 viet, v ktorých bude podmetom sloveso neurčitého spôsobu.

Jednotné a množné číslo podmetu.

§. 17. Podmetom môže byť nelen meno jednej, ale i viac osôb alebo vecí. Menuje-li podmet len jednu osobu alebo vec, stáva v jednotnom, menuje-li ale viac jedného druhu osôb alebo vecí, stáva v množnom čísle *).

Poznám. Nekdy v slovenčine tak, jako v staroslovančine a gréčtine, bol aj duálny či dvojné číslo, ktorým sa označovali len dve osoby alebo veci toho istého druhu; teraz ale v tomto čísle, aj to len v nektorých pádoch, užívajú sa len ty podstatné mená, ktoré vyznamenávajú zdvojené údy tela ľudského, jako: *oko, ucho, ruka, noha* a číslovky *dva dve, oba, obe*. — Potom uživa sa instrumentál tohoto čísla na — *ma* i pri druhých podstatných a najviac prídavných menách a zámenách; n. p. za *hora-ma, s pán-ma; dobrý-ma ruka-ma; tý-ma očima* atď. ale toto len vtedy je správne, keď je v skutku o dvoch reč, ináč ale je chybné.

*) Že to o slovese neurčitého spôsobu neplatí, to dokladať netreba, lebo ani množného čísla nemá.

Pomer číslový podmetu vyslovuje sa:

1. Zmenením koncovky podmetu, ktoré sa menuje skloňovaním; k. p. Chlap kráča. Chlap-i kráčajú. — Kvet vonia. Kvet-y voňajú. — Syn píše. Syn-ovia píšu. — Duch je neviditeľný. — Duch-ovia sú neviditeľní. — Hus pláva. Hus-i plávajú. — Koles-o je okruhlé. Koles-á sú okruhlé.

2. Pridaním určitých alebo neurčitých čísloviek; k. p. Jedon pán sa prechádza. Štyria páni sa prechádzajú. Dvoje detí spí. Dvacať detí spí. Všetci ľudia sú smrteľní. Veľa žiakov je lenivých. Mnohé jablká sú chutné. Málo ľudí je spokojných.

Určitými číslovkami udáva sa určitý, istý počet; n. p. Štyri kone bežia. Sto detí zomrelo. Tisíc vojakov padlo. — Neurčitými označuje sa len väčšie alebo menšie množstvo, n. p. Každý žiak píše, (neviem určite koľko ich je). Mnoho vojakov padlo. Všetci žiaci odišli. Málokto je úplne šťastný.

P r í k l a d.

Jednotné číslo.

Žiak sa učí.

Strom kvitne.

Hruška dozrela.

Dieťa sa modlí.

Množné číslo.

Žiaci sa učia.

Všetky stromy kvitnú.

Hrušky dozrely.

Deti sa modlia.

Nektoré, jako n. p. piesok, múka, prach, zlato, mlieko, a iné hmotnými menami označené veci nemôžu sa počítat, a preto ani sa neužívajú v množnom čísle; tak aj hromadné mená, ktoré síce pozostávajú z jednotlivých, teda sčítateľných vecí, avšak tvoria spolu jednu hromadu, a preto sa rozpráva o nich všetkých len jako o jednom celku; n. p. kamenie, listie, vojsko, žobráč, junač atď; týchto všetkých väčšie alebo menšie množstvo udáva sa len neurčitými číslovkami; n. p. Málo piesku dovezol. Mnoho múky sa zkazilo. Všetok prach omietol. Kopa zlata zhynula. Veľakamennia sa nahnila.

Sú ale aj také podstatné mená, ktoré nemajú jednotného čísla; n. p. nohavice, nožnice, hrable, vráta, ústa atď. — Nektoré menia sa v množnom čísle do iného koreňa; n. p. človek, mn. č. ľudia.

Ú l o h y.

25. *ú l.* Na viac úloh môžu sa dávať prekladať vety predošlých úloh do množného čísla.

26. *ú l.* Z nasledujúcich slov utvorte vety a pridajte ku každému podmetu príhodnú neurčitú číslovku!

Čerešňa červený. Č. čierny. Č. okruhľý. Strom rastlina. Strom ovocný. St. vysoký. St. lesný. Kameň tvrdý. K. drapľavý. K. uhlovitý. Studňa hlboký. Zem piesočnatý. Voda mútny. V. plynný. Mhla vlhký. Mhla smradľavý. Vták operený. V. spievať. Hus plávať. Šliepka plávať. Ryba šupinovitý. Černidlo (tinta) čierny. Povraz hrubý. Píla tenký. P. zubkovitý. Pohár prázny. Zrkadlo hladký. Cesta krivý. C. široký. C. úzky. Květ žltý. Zvieratá škodlivý.

Rozličné osoby podmetu.

§. 18. Podmet, o ktorom sa dačo hovorí môže byť :

1. T a s a m a o s o b a, k t o r á h o v o r í, č i l i p r v á. Tato v rozprávke nemenuje sa menom, ale užíva miesto neho zámeno osobné „*ja*“ ; v množnom čísle, t. j. keď rozprávä aj v mene druhých, „*my*“ ; n. p. *Ja* (mluviaca osoba) čítam. *My* počúvame.

2. Môže byť podmetom druhá osoba, t. j. ta, ktorú oslovujeme, s ktorou sa rozpráväme; aj miesto mena tejto oslovenej osoby užívame zámeno „*ty*“ ; jestli ich je ale viac, alebo jestli chceme poctiť oslovenú osobu, alebo nechceme-li jej tykať pre neznámosť s ňou, užívame v množnom čísle zdvorilého, slovenčine vlastného oslovenia „*vy*“ ; n. p. *Ty* (oslovená známa osoba) píšeš. *Vy* (viac osôb, alebo taká, ktorú chceme uctiť, alebo neznáme) píšete. *Ty* hľadiš. *Vy* hľadíte.

3. Môže byť podmetom tretia osoba, t. j. ta, o ktorej sa rozprávajú dve alebo viac osôb, ktorá, jestli je už druhým známa, označuje sa tiež len zámenom a síce mužského rodu „*on*“, ženského „*ona*“ a sredného „*ono*“ ; — je-li ich ale viac v množnom čísle mužského rodu „*oni*“, ženského a sredného „*ony*“ ; n. p. *On* (osoba mužského rodu, o ktorej sa hovorí) píše. *Oni* (viac) pišu. *Ona* (osoba žensk. rodu) sedí. *Ono* (sredn. rodu) hľadí. *Ony* (žensk. al. sredn. rodu) stoja.

V mluvnici teda rozoznávame tri osoby v jednotnom a tri v množnom čísle.

Keby sa tak n. p. p o d m e t vyslovil z á m e n a m i vo všetkých osobách jednotného a množného čísla a spojil sa s nimi prísudok „mysleť“, povstaly by nasledujúce vety :

Jednotné číslo.

1. Ja myslím.

2. Ty myslíš.

3. On, ona, ono myslí.

Množné číslo.

My myslíme.

Vy myslíte.

Oni, ony myslia.

Tyto zámená obyčajne sa vynechávajú, lebo sa označujú dost už samými ohýbacími príponami slovesa ; vykladajú sa pravidelne len vtedy, keď hovoríme o niektorej osobe so zvláštnym dôrazom, a vždy vtedy, keď sa hovorí vo dvoch po sebe nasledujúcich vetách o dvoch rozličných osobách ; n. p. *Ja* píšem, *ty* čítaš a *on* kreslí.

Ú l o h y.

27. *ú l.* Utvorte z každého nasledujúceho slovesa 6 viet poťahovaním ich na prvú, druhú a tretiu osobu obojeho čísla !

Sedeť — stáť — ísť — slyšať — cítiť — písať — hovoriť — volať — žiť — dýchať — zdravým byť — mladým byť.

28. *ú l.* P o k r a č o v a n i e.

Videť — mluviť — čítať — jesť — haniť — dávať — bráť — lákať — lákať sa — hádzať — zapomínať — rozkazovať — pomáhať — smiať sa — zomreť.

Časový pomer prísudku.

§. 19. To, čo nejaká osoba alebo vec *činí* (činnosť), alebo čo sa s ňou *stáva* (stav), môže sa stávať alebo činiť v rozličných časoch.

Čo sa stáva práve vtedy, keď niekto hovorí, o tom povedáme, že sa deje v prítomnom čase.

Stalo-li sa nečo už pred rozprávaním, hovoríme, že sa udalo v minulom čase.

Čo sa stať má, ale len po rozprávke, o tom sa povedá, že sa stane v budúcom čase.

K. p. Strom kvitne. St. kvitol. St. zakvitne. St. bude kvitnúť. — Škorvánok spieva. Šk. spieval. Šk. zaspieva. Šk. bude spievať. — Boh dáva. B. dal. B. dá. B. bude dávať. — Brat je žiakom. Br. bol žiakom. Br. bude žiakom. — Slnce svieti. Sl. svietilo: Sl. zasvieti. Sl. bude svietiť.

Časový pomer udáva sa ohýbaním slovesa, ktoré sa menuje *časovaním* (coniugatio) ; — pri čom sa berú na pomoc slovesá :

„s o m, b u d e m a b ý v a m“, ktoré sa nazývajú preto i p o m o c n ý m i s l o v e s a m i. Dľa toho teda slovesá tyto p o m á h a j ú u d á v a ť r o z l i č n e č a s y, v k t o r ý c h s a d e j e č i n n o s ť, a l e b o s t a v.

Vyjmúc dokonané slovesá (v. 53. §. I.) ostatnie všetky dajú sa užívať v pomenovaných troch časoch, a s malou výnimkou (neosebnych) môžu sa poťahovať na tri rozličné osoby obojeho čísla. N. p.

Přítomný čas.

Jednotné číslo.

1. Vidím,
2. vidíš,
3. vidí.

Množné číslo.

1. Vidíme,
2. vidíte,
3. vidia.

Minulý čas.

1. Videl som, videla som, videlo som.	1. Videli sme, videly sme,
2. „ si, „ si, „ si.	2. „ ste, „ ste,
3. videl, videla, videlo.	3. videli, videly.

Budúci čas.

a) s l o ž e n ý.

1. U-vidím,
2. u-vidíš,
3. u-vidí.

1. U-vidíme,
2. u-vidíte,
3. u-vidia.

Budúci čas

b) o p o s a d e n ý.

1. Budem vidieť,
2. budeš „
3. bude „

1. Budeme vidieť,
2. budete „
3. budú „

Ú l o h y.

29. *ú.* Na spôsob príkladov, pridanych k tomuto §. môže sa naložiť, aby žiaci položili jednotlivé vety predošlých úloh do všetkých troch časov.

30. *ú.* Podľa vzoru časovania udaného v tomto §. časujte nasledujúce slovesá vo všetkých časoch osobách a číslach!

Píť — padať — pást — vinúť — mneť — hádzať — súdiť — variť — strúhať — kupovať.

Rozviňovanie jednoduchých holých viet.

§. 20. V jednoduchej holej vete oba hlavné členy môžu sa bližšie určiť druhými slovami, ktoré určujúce slová menujú sa *pobočnými členy* viet. Týmito pobočnými členy holá veta sa rozviňuje, zdokonaľuje a tým povstáva *jednoduchá rozvinutá veta* (einfacher erweiterter Satz.)

Rozvíňovanie toto môže sa stať :

1. Bližším určením podstatného mena, ktoré sa nazýva *prívlastkom*.

2. Doplnením smyslu slovesa alebo prídavného mena, ktoré sa menuje *doplňkom*.

3. Udaním okolností — miesta, času, spôsobu a príčiny, v ktorých sa dačo stáva, čo sa nazýva *príslovkovým určením*.

Máme teda trojnásobný spôsob rozvíňovania viet :

A. *Prívlastok*. B. *Doplňok*. C. *Príslovkové určenie*.

A) Prívlastok.

§. 21. Prívlastok (attributum) je bližšie určenie podstatného mena. — Prívlastok, lebo sa srovnáva s určeným podstatným menom v páde, rode a čísle, a vtedy sa nazýva *sriadeným*; alebo sa nesrovnáva s určeným menom, a vtedy sa menuje *podriadeným prívlastkom*.

I. *Sriadeným prívlastkom* býva

1. Prídavné meno alebo prídavné slovo*), na otázku „jaký, jaká, jaké?“ k. p. Usilovný žiak býva chválený. Dobrá matka šije. Poslušné dieťa je milé. Učený muž je vzácny. Behajúci chlapec sa potí.

2. *Zámená*; a síce : a) *prisvojovacie* na otázku : „čí, čia, čie?“ k. p. Mój brat zomrel. Vaše sestry sa prechádzaly. Jejich otcovia sú hospodári; — b) *ukazovacie* a neurčité, na otázku : „ktorý, ktorá, ktoré?“ k. p. Tento žiak je mravný. Tamta zahrada, je naša. Žiaden človek nenie bez bolesti.

2. *Číslovky*, a síce : a) *základné* a *hromadné*, na otázku : „koľko?“ Dva vojaci padli. Sto ľudí zomrelo. Päťoro vtáčeniec vyletelo. Dvacatoro oviec uhynulo. (O zvláštnom jejich užívaní vidz §. 70.) — b) *riadové*, na otázku : „koľký, koľká, koľké?“ k. p. Prvý človek bol Adam. Ani tisíci človek to nepamätá. — c) *druhové*, na otázku : „koľkoraký, koľkoraká, koľkoraké?“ k. p. Štvoro-

*) Prídavné meno tým sa delí od prídavného slova, že prídavné slovo označuje stálu, prídavné slovo ale pomíňajúcu, len na čas rozprávky trvajúcu vlastnosť; k. p. Pracovitý sluha je vzácny, a pracujúci sluha sa potil.

raké súkno sa suší; — d) množivé, na otázku: „koľko násobn-ý, -á, -é?“ [k. p. Dvojnásobná škoda sa musala; — e) neurčité, na otázku: ktor-ý, -á, -é „(koľko?)“; k. p. Každý človek musí umreť. Mnoho ľudí zahynulo.

4. *Podstatné meno*, ktoré v tom istom páde stáva, v ktorom určené meno. Toto určenie je dvojnásobné:

a) *Prídavok* (adiectum); b) *prístavok*, (appositió). — Aj jedným aj druhým býva podstatné meno s tým poznamenaním, že prídavok pozostáva len z jedného podstatného mena; prístavok ale má krom toho ešte jedno alebo viac slov a od určeného mena čiarkou sa oddeľuje (vidz §. 114.) K. p. Prídavok: Mesto Rím je veľké. Kráľ Alexander bol výtečný vodca. Pán otec prišiel. Pána brata není doma. — Prístavok: Kristus, vykupiteľ ľudí, umrel na križi. Svatopluk, mocný kráľ nekdý Veľkej Moravy, podelil kráľovstvo svoje.

Určenia tyto (pod 4.) pridávajú sa často k určenému menu pomocou vykladacích slov: jako, jakžto, jakožto, čo a to*); k. p. Ja, jakžto tvôj otec, ti rozkazujem. Kristus, Boh to a človek spolu, nás vykúpil.

§. 22. II. *Podriadeným prívlastkom* býva:

1. *Genitiv podstatných mien*, ktorý je štvornásobný:

a) *Prívlastňovací* (subiectivus genitivus), ktorým na otázku „čí, čia, čie?“ alebo „koho?“ — pripisuje sa osobe alebo veci nečo buď jako majetok, buď jako vlastnosť alebo výsledok; k. p. Plášť môjho priateľa je nový. Telá vaše sú chrámom ducha svätého. Mojžiš je najstarší spisovateľ dejepisu. — Avšak tento genitiv je u nás o mnoho redší, než v druhých rečách (k. p. nemeckej, latinskej), ponevác v slovenčine, kedykoľvek by tento genitiv mal stáť bez nejakého určenia, pravidelne sa tvorí z neho prisvojovacie prídavné meno, a síce, je-li ním osobné meno mužského rodu, na -ov, -ova, -ovo; alebo -i, ia, -ie; je-li ale také meno ženského rodu, na -in, -ina, -ino K. p. Usilovnosť žiakova (miesto žiaka) je chvalitobná. Šaty bra-

*) Toto to kladie sa vždy za určujú § meno.

t o v é (mie. b r a t a) sú roztrhané. Duch* b o ž í (mie. B o h a) sostúpil na nás. Zahrada matkina (mie. m a t k y) je veľiká. — Od mien n á r o d n ý c h tvoria sa tiež prisvojovacie prídavné mená na *-ský, -ská, -ské*; k. p. Matej, kráľ u h e r s k ý, (mie. Uhrov) bol spravедlivý. Ježiš, kráľ ž i d o v s k ý, bol ukrižovaný. — Od mien *zvierat* sa tvoria tyto prídavné mená príponou *-í, -ia, -ie*; k. p. Medvedia koža je drahá. Mäso srňacie je chutné. Uši zajačie sú končité. — Ale aj od mien *vecných* sa tvoria prisvojovacie prídavné mena a síce, na *-ný, -ná, -né; -ový, -ová, -ové*; a *-ovný, -ovná, -ovné*; k. p. Plot zahradný (mie. z a h r a d y) je nízky. Svetlo slnečné (mie. s l ň c a) otepľuje. Prach cestovný je škodlivý atď.

Jestli ale už aj sám tento genitiv určený je nejakým prívlastkom, nikdy sa nesmie tvoriť z neho prisvojovacie prídavné meno. Teda nie : „Dom môjho otcov“ ale : Dom môjho otca zhorel. Nie : „Šaty mojej matkine;“ ale : Šaty mojej matky sú drahé.

b) *Rozdeľovací* (partitivus) na otázku „čeho?“; tento sa užíva :

a) Pri základných číslovkách od päť až do nekonečna. O tom vidz v §. 70.

β) Pri neurčitých číslovkách, jako : veľa, mnoho, viac, najviac; málo, menej, najmenej; — potom pri príslovkách, množstvo označujúcich, jako : nazbyt, toľko, plno, niekoľko, dosť atď; — naposledy pri opytovacom a počítanom „koľko?“; pri ktorých, jestli sú podmetom, prísudok stáva v tretej osobe jednotného čísla a v opísaných prídavných časoch v srednom rode. K. p. Mnoho kníh sa vytlačilo. Jedla bolo nazbyt. Koľko vás prišlo? Dosť nás je. Koľko krajov, toľko obyčajov.

γ) Pri menách vyznamenavajúcich mieru, váhu alebo čiastku nejakého celku; jako sú : *funt, cent, siaha, stopa, míla, palec, piad, ríř (laket), kus, skrajček, hodina, štvrť* atď. K. p. Funt mäsa je málo. Majetok jeho není ani na piad zeme. Štvrť hodiny ušlo. Kus chleba zhynul. Cent železa sa utopil. Sto kníh papieru sa zkazilo atď.

δ) Pri zámenách : čo, něco, (dačo, čosi) a nič k. p. Čo je nového? Nič není stáleho. Povedz mi něco dobrého.

c) Genitiv ja k o s t i (genitivus qualitatis); ktorý sa užíva pri podstatných menách osôb alebo vecí, ktorých povahu alebo vlastnosť udať chceme; nestáva však tento genitiv nikdy samotný, ale vždy so sriadeným prívlastkom a odpovedá na otázku: „jak-ý, -á, -é?“ k. p. Pokoj ľuďom dobrej vôle! To je muž nesmiernej veľkosti.

V slovenčine miesto tohoto genitivu užívajú sa složené prídavné mená, zvláštne k udaniu vlastností telesných; k. p. miesto: chlapec čiernych vlasov, hovorí sa: čer-
novlasý; miesto: človek veľkých očí, veľkooký; m. žo-
brák krivých nôh, krivonohý; tak sa hovorí: krivo-
ústý; veľkohlavý, dlhoruký atď. Pri udaní dušev-
ných vlastností sa to nestáva, vyjma jediné prídavné meno
veľkodušný.

Nekdy genitiv tento kladie sa do instrumentála a sriadeným jeho prívlastkom byť majúce prídavné meno srovnáva sa s určeným menom v rode, čísle a páde; k. p. Muž vekom sošlý, miesto sošlého veku. Kňaz vznešený duchom, miesto vznešeného ducha.

d) Genitiv d o p l ň o v a c í (obiectivus), ktorý stáva na otázku „čeho?“ pri podstatných menách odvodených od predmetných slovies k. p. Písanie listu (písať list); stavanie domu (staváť dom); dôkaz nevinnosti (dokázať nevinnosť); zapríčinenie smrti (zapríčiniť smrť) atď.

2. Podriadeným prívlastkom býva podstatné meno i v druhom jakomkoľvek páde buď s predložkou buď bez nej, nech sa len ním určuje podstatné meno. K. p. Som Slo-
vák telom i dušou. Križ z rýdzeho zlata ozdobuje oltár.
Láska k vlasti je pekná čnosť. Hra na karty je zakázaná. Šaty
do práce nemajú byť skvostné. Cesta prez vrchy je obťažná

Že prívlastkom nelen podmet, ale aj druhé členy viet môžu byť určené, z toho vysvitá, že podstatné meno, ktorého určením je prívlastok, môže byť prísudkom, jako uvidíme i doplnkom a príslo-
kovým určením, áno i samým prívlastkom. K. p. Boh je čistý duch
Dom nášho súseda je drahý atď.

Ú l o h y.

31. úl. Určite podmety v nasledujúcich vetách sriadeným prívlastkom!
— Vápno je krehké. — plátno je biele. — voda je priezračná. — voda
není priezračná. — zem je ťažká. — zem je ľahká. — listie je zelené. — listie
je žlté. — mäso je tuhé. — ovocie je nezdravé. — mlieko je sladkasté. —
mlieko je kyslasté. — tráva vädné. — voda sa parí. — povetrie očerstvuje.

32. úl. Pokračovanie.

— pec je teplá. — človek dýcha. — človek nedýcha. — krajčír sedí. — konár nekvitne. — uhlie smrdí. — človek nevidí. — človek neslyší. — človek nemluví. — človek nechodí.

33. úl. Položte všetky predošlé vety aj s prívlastky do množného čísla!

34. úl. Utvorte vety z nasledujúcich slov tak, aby bol v nich podmet určený prívlastkôm v prívlastňovacom genitive, alebo tvoreným z neho prísvojovacím prídavným menom!

- a) Hlava dlh vlasá. — Pysk úzky. — Pysk široký. — Kopyto rozdvojené. — Telo nemotorné. — Telo tenké. — Uši končité. — Vlasy kučeravé. — Krk dlhý. — Koža šupinovitá. — Krídla strakavé. — Krídla krátke. — Oko bystré. — Zrak ostrý. — Oko malé.
- b) Peň hrubý. — Steblo vysoké. — Stopka pichľavá. — Prút ohyblivý. — Kvet biely. — Kvet voňavý. — Ovocie chutné. — Spev ľubežný. — Mäso chutné. — Steblo prázne. — Kôra popukaná.

35. úl. Utvorte vety z nasledujúcich slov, a určite v nich prísudkové meno prívlastkom!

Páv vták. — Zajac zviera. — Sviňa zviera. — Koza zviera. — Včela hmyz. — Tulipán kvet. — Váza stavänie. — Stol náradie. — Pohovka náradie. — Zlatník peniaz. — Dukát peniaz. — Voda nápoj. — Víno nápoj. — Olovo kov. — Zlato kov.

36. úl. Napíšte 15 viet, v ktorých bude podmet určený podstatným menom v ktoromkoľvek genitive, a 10 viet, v ktorých bude podmet určený podstatným menom v nejakom predložkovom páde!

N. p. Množstvo kvietkov vychádza. Most prez rieku je drevený.

37. úl. Napíšte 12 viet, v ktorých podmet prídavkom, a 12, v ktorých bude určený prístavkom!

K. p. Cíсар Nero bol ukrutný. Jozef, syn Jakubov, bol dobrosrdečný.

*) Nech sa dajú na úlohu vypísať z čítanky vety s prívlastkami.

B. Doplnok.

§. 23. Doplnkom (obiectum) nazývajú sa ty slová ktoré zdokonaľujú neuplný smysel sloviess a prídavných mien. Lebo máme

1. mnoho takých sloviess, pri ktorých k uplnosti smyslu nedostačuje udať len účinkujúcu osobu alebo vec čili podmet; ale je potrebné dodať ešte i druhú osobu alebo vec, na ktorú sa činnosť poťahuje; takéto slovesá sa menujú predmetnými (verba obiectiva) a vyjadrujú pôsobenie (činnosť) podmetu na jeden lebo viac predmetov. K. p. Vo vete: „Stolár potrebuje“; je i podmet i prísudok, a preca je ešte neuplná a doplní sa len pridaním slova: dasky, dláto alebo iných. — Naproti ale máme slovesá, pri ktorých dostačuje samo udanie účinkujúcej osoby alebo veci — čili podmetu; k. p. Stojím. Otec chodí. Matka spí. atď. Takéto sa menujú podmetnými (subiec-

tiva) a vyslovujú buď pokojný stav podmetu, jako : ležať, sedieť, spať atď. buď pôsobenie (činnosť) v samom podmete zostávajúce, (na samý podmet obmedzené), jako : chodiť, letieť, skočiť atď.

2. I medzi prídavnými menami sú také, ktorých smysel treba doplniť; k. p. Usilovný žiak je h o d e n (čeho?). Kristus si bol p o v e d o m ý (čeho?) atď. I takéto prídavné mená menujú sa p r e d m e t n ý m i a rozoznávajú sa od druhých prídavných mien tým, že tyto žiadneho doplnku nepotrebnú, jako : biely, malý, vysoký atď.

Pri každom predmetnom slovese alebo prídavnom mene naskytuje sa daktorá z týchto alebo podobných otázok : k o h o ? č o ? č e h o ? č í m ? n a č o m ? k č e m u ? atď. a na tyto otázky odpovedajúci doplnok pochopu slovesa alebo prídavného mena nazýva sa p r e d m e t n ý m d o p l ň k o m alebo len jednoducho p r e d m e t o m.

Často ale slovesá mimo predmetného žiadajú i o s o b n ý d o p l ň o k ; t. j. tu osobu alebo vec (obyčajne životnú), ktorej k v ô l i, o s o h u alebo škode nečo sa deje. K. p. Dal som ž o b r a k o v i z l a t ý. Daroval som s l u h o v i k l o b ú k. Biskup dal n a k o s t o l t i s i e z l a t ý c h. Rozdal majetok m e d z i c h u d o b n ý c h. Ukradli *mi* pero.

*) Jako vidno, osobný doplnok stáva vždy buď v d a t i v e alebo v d a j a k o m páde s predložkami najviac s *medzi*, *na*, *pre* a *proti*. — Dativ osobných zámen čo doplnok osobný stáva často miesto prisvojovacieho zámena; k. p. Otec *mi* umrel; mie. *môj*. Brat *ti* prišiel; mie. *tvôj*.

**) Ale nelen u predmetných sloves obyčajne na jednom doplnku pristávajúcích, lež i u podmetných, žiadneho vlastne predmetu k doplneniu smyslu nepotrebných, stáva často dativ zámen osobných k označeniu jakejsi skromnosti, alebo sútrpnosti a poťažlivosti na seba zo strany podmetu a nazýva sa n a d p l ň k o v ý (pleonasticus) tento dativ dativom m r a v n ý m (ethicus dativus); k. p. Dávajte *mi* pozor! To *ti* je nehoda. Bratovi *ti* nepraje. Ľahli *si* na trávu. To *ti* je za chlapa.

***) Sú aj také slovesá a prídavné mená, ktoré l e n o s o b n ý d o p l ň o k žiadajú; k. p. Ľúbil sa Bohu. Milý bol Boku aj ľuďom.

§. 24. Nauka, ktorá určuje, v jakom páde predmetné slovesá alebo prídavné mená doplnok žiadajú, nazýva sa p á d o s l o v í m.

Nasledujúca tabulka nám to znázorňuje.

I. Prídavné mená a slovesá, ktoré jedon doplnok žiadajú v

1. Genitive.	2. D a t i v e.	3. Akkusative.
Koho? čeho?	Komu? čemu? k čemu?	Koho? čo? na } o } koho? v }
<p>I. Prídavné mená.</p> <p>Blízky, hoden, chtivý, dychtivý; milovný, plný, povedomý, prázny, sytý, účastný, vinen (vinný) zbavený, žiadostivý.</p> <p>II. Slovesá.</p> <p>1. Bät sa, desit sa, hrozit sa, lakat sa, ostýchat sa, strachovat sa.</p> <p>2. Potom: Chopit sa, chränit sa, chytit sa, držat sa, haňbit sa, nabit, najest sa, napit sa, nazdat sa, odriect (odreknút) sa, pridržat sa, stydet sa, týkat sa, ujat sa, zmocnit sa, spustit sa, striast sa.</p> <p>3. Ďalej složené s do – a dosiahnutie činnosti prostého slovesa znamenajúce:</p> <p>Dočkat, dochádzať, dojsť domáhať sa, doprosit sa, dopustit sa, dorobit sa, dosiahnuť, dotknut sa, dovolat sa, dovtipit sa, dožiť.</p> <p>4. Všetky priechodné záporne užívané slovesá: n. p. nemá, nemilovať, nevzivať, nekúpiť atď.</p> <p>5. Keď sa pôsobenie priechodných sloves potahuje len na čiastku predmetu; n. p. Dať chleba, vody; doniesť súkna, hrušiek atď.</p>	<p>A. Čistý dativ.</p> <p>I. Prídavné mená.</p> <p>Lahký, ľubežný, ľubý, milý, možný, nebezpečný, odporný, osožný, platný, podobný, pomocný, priaznivý, príjemný, prospešný, protivný, rád, škodlivý, snadný, užitočný, verný, vlastný, vzácny, známy, zvyklý.</p> <p>*) Nektoré z týchto užívajú sa aj s akkus. s predl. <i>pre</i>.</p> <p>II. Slovesá.</p> <p>1. Bränit sa (i s proti), čudovať sa, divit sa, hovet, klaňat sa, kliat, korit sa, ľubit sa, modlit sa (i s k), náležat, odolat, odvykat, páciť sa, patrit sa, podobat sa, porozumet, pristat (aj s lok. s na) privykat (zvykat), protivit sa, radovať sa, (i s gen. s pr. zo) rovnať sa, rozumet, ruhať sa, slušit sa, smiat sa, svedčat sa, tešit sa (i s gen. so z), ublížit, ujst, utrhovat, vysmievat, posmievat sa (bez sa priech.), žehnat.</p> <p>2. Neosobné: Darit sa, videt sa, viesť sa, zdať sa.</p> <p>3. Sloveso <i>byť</i> miesto mať najmä pri určovaní veku a vôbec času; k. p. Je mu 20 rokov. Je tomu sto rokov. atď.</p> <p>B. S predložkou <i>k, ku</i>.</p> <p>Prídavné mená:</p> <p>Pohodlný, príhodný, prívetivý, schopný, spôsobilý.</p>	<p>A. Čistý akkus. Slovesá.</p> <p>1. Všetky priechodné tvrdiace užívané: k. p. Bit dat, videt atď.</p> <p>2. Nepriechodné: Bolet, oziabat, srbet.</p> <p>B. S predložkami</p> <p>a) s na:</p> <p>a) Prídavné mená: bohatý, úrodný.</p> <p>b) Slovesá: dbať, hľadet, hnevať sa, mrzet sa, myslet, pozorovat (pozor dat), rozpamätat sa, spoľiehať sa, spomänuť, zabudnuť, zapomänuť, spustit sa.</p> <p>b) s o:</p> <p>Opreť, pokusiť sa (= oprobovať), prijsť (= ztratit), stát sa nečo, starať sa (= pečovať) stavať sa o dačo.</p> <p>c) s v, vo:</p> <p>dúfať, veriť.</p>

*) Pozn. Pri slovesách pod záhlavím II. v 3. 4. 5. a 6. rubrike jako i pri druhých slovesách akkusativ osoby (sebä); k. p. učit sa nečemu; sprostit sa nečeho, činit sa nečím atď.

II. Slovesá, ktoré dva doplnky žiadajú v

4. Loka- li.	5. Instrumen- tali.	1. Dative oso- by a Akku- sative veci	2. Dative osoby a Geni- tive veci	3. Akkusa- tive osoby a Genitive veci	4. Akku- sative osoby Dative veci	5. Akkusa- tive osoby a Akkusa- tive veci	6. Akku- sative osoby a Instru- ment- veci.	7. rozlič- ných pádoch
t á z k u								
Na } kom? o } po } com? v }	Kým? čím? nad } kým? } čím?	Komu? čo? čeho?	Komu? čeho? od } } z } čeho?	Koho? čeho? od } } z } čeho?	Koho? čemu?	Koho? čo? o } za } čo?	Koho? čím?	Koho? o čo? od koho? čo? čeho? Koho? na čo? atď.
Len s pred- ložka- mi. a) s na: Pomstíť sa, pre- stat, pristať, záležať b) s o: 1. Prídav. m.: Istý, presved- čený. 2. Slo- vesá: Dozvedeť sa, pre- mýšľať, presved- čiť sa, rozjímať. c) s po: Bažiť, dychtiť, túžiť. d) s v vo: Kochať, prebie- rat, pre- mývať sa.	A. Čistý in- strumental. Slovesá: Dýchať, hnúť, hodiť, honosiť sa, hýbať, chľubiť sa, chvastať sa, krútiť, kývať, lomcovať, me- tat, mrštiť, mykať pách- núť, panovať, pohrdáť, pra- štiť, raziť, smrdeť, strčiť, trhnúť, triasť, vládnuť, vrhnúť, zapá- chať, zapo- vrhovať. B. S predlož- kou nad. Panovať, pomstíť sa, slutovať sa, smilovať sa, zvítaziť.	Slovesá: Dať, daro- vať, kúpiť, obetovať, odpustiť, oznamit, písať, po- dať, poskyt- núť, prebiť, radiť, slú- biť, sveriť, udeliť, ve- novať, ve- riť, vrátiť, závidieť. *) Ajk dru- hým prie- chodným slovesám datív oso- by často sa prikla- dá. **) O prie- chodných záporne užívaných vidz I. 1. 4.	Slo- vesá: Chceť sa, od- nechceť sa, pri- byť, pribud- núť, pribý- vať, ubud- núť, u- bývať, za- chceť sa, zažia- dať sa, zbyť, zbud- núť, zbývať.	A. Akkusa- tiv s čistým genit. Slovesá Chrániť (sa), po- zbaviť, zbaviť, sprostiť. *) B. Akkusa- tiv s pred- ložkovým genitivom. a) s od. Oslobodiť. b) s predl. z, zo: Vi- niť, obvi- ňovať.	Slo- vesá: Učiť, priu- čiť, od- učiť.	A. Dva čisté akku- sativy. Stáť, (koš- tovať.) B. Jedon akkusativ čistý, druhý s predlož- kami. a) s na: Upamätať, upozorniť. b) s o: Pozbaviť, pripraviť, c) so za: Držať (v mienke) mať, pokla- dať, pova- žovať, sú- diť, urobiť, ustanoviť, voliť, vy- menovať, vyvoliť.	A. Ak- kusa- tiv a čis- tý in- stru- men- tal. Činiť, učiniť, meno- vať, na- zývať, prezý- vať, (zvať) ne- chať, (osta- viť) ob- darit, obha- dzo- vať, okrá- šľovať, ozdo- bovať, pode- lit, ro- biť, u- robiť, spra- viť, tvoriť, usta- noviť.	Slovesá: 1. Pro- siť, žia- dať, pý- tať, da- koho o dačo; a lebo: od dakoho dačo aj dačeho. 2. Pýtať sa dokoho dačo; alebo: dakoho o dačom alebo na dačo. 3. Sdeliť s nekým nečo, alebo: nekomu nečo.

sách, ktoré sa s akkusativom skladajú, keď sa zvrátne užívajú, zámeno sa zastupuje

Príklady.

Genitiv. Pilný žiak je hoden chvály. Národ náš je povedomý svojeho povolania. Človek ten je plný nepravosti. Boha a náboženstva prázny človek je zkaza ľudského spoločenstva. Svätí sú účastní blaženosti nebeskej. Vojaci sú žiadostiví slávy.

Ledva sme sa dočkali rána. Boj sa Boha! Každý človek ľaká sa smrti. Kain prvý dopustil sa bratrovraždy. Alexander došiel veľkej hrdinskej slávy. Adam sa haňbil Boha. Sodomčania sa spustili Boha. Naši sa zmocnili nepriateľa. Skôr by som sa bol smrti nazdal. Ty svetskej slávy nemiluješ.

Dativ. Každému je svoje milé. Boh nám bol milostivý. Otec bol veľmi rád tej knižke. Národu i prenasledovanie prospešné býva. Mnohé spanie je škodlivé zdraviu. Bohu je všetko možné. Mor je pre každého nebezpečný.

Každý človek sa bráni smrti. Divil sa toľkej zkaze. Starí Rimania klaňali sa vymysleným bohom. Židia sa rúhali Kristu. Dobrý skutok pristane každému. Nesluší ti to priateľstvo. Bratovi môjmu bude dvacať rokov. Otcovi sa dobre voďí (darí). Učiteľovi sa zdá byť usilovným.

Akkusativ. Starý hriech robí novú haňbu. Oči hospodárove stráža celý dom. Sami seba kazíme. Nič dobrého nevykonal. Dľaň má svrbela. Otcu bolí hlava. Chlapca nohy oziabaly. Hriešnici nedbajú na dušu. Nábožný sa spolieha na Boha. Hľad na starobu otcu svojho. Kain sa nahneval na Abela. Deti sa spoliehajú na rodičov. Zapemänuť na dobrodinčov je nevďačnosť. Pre lenivosť prišiel o majetok. Múdry nestojí o bohatstvo. Stavili sa o sto zlatých. Dúfajme v milosrdenstvo božie. V jedného Boha veríme.

Lokal. Nepriateľ sa pomstil i na dieťkach. My sme istí o víťazstve. Presvedčený som o tvojej láske. Pristali sme na pozdravení. Každý človek túži po domove. Nebažte porozkošiach! Ďrví krestania sa kochali v modlitbách. Svätí rozjímali o umučení Kristovom. Priateľ môj neskoro sa dozvedel o smrti matkinej.

Instrumental. Pekná reč hýbe srdcom. Nepriatelia hádzali kameňom. Bojnickou lipou nikto nezatrasie. Rimani vládli celým svetom. Nepohrdaj národom svojím! Hriešnici sa chlubia nepravosťou. Chyža táto razí mrtvolou. Kristus zvíťazil nad peklom a smrťou. Boh sa smiluje nad nami. Kristus panuje nad celým svetom.

Dativ a akkusativ. Otec dal dom synovi. Matka kúpila šaty sestre. Boh nám odpustil viny. Pravda ľuďom oči kole. Boh udeľuje milosť spravdivým. Never ľuďom každého slova. Verili sme mu všetko. Súsed mi oznámil víťazstvo našich.

Dativ a genitiv. Ujcovi pribylo bohatstva. Starému člo-

vekovi ubýva rychlosti. Dňa nám rychle pribýva. Otcovi sa zachcelo čítania. Bratovi sa odnechcelo školy.

Akkusativ a genitiv. Smrť zbavuje človeka trápenia. Od hriechu, najväššieho to zlého, nás oslobodil. Pozbavili sme sa zlej spoločnosti. Jozef obviňoval bratov z krádeže.

Akkusativ a dativ. Budem vás učiť spevu. Škola učí žiakov poriadku. Uč sa bázni božej. Priučil nás pekným veciam. Učím sa dejepisu. Karol sa vyučil stolárstvu.

Dva akkusativy. — Tato kniha stála mä tri zlaté. To ťa môže stať celý život. Zlodej mä pripravil o najlepšiu knihu. Rimani vyvolili Cicerona za konsula. Kristus ustanovil Petra za zástupca svojeho (zástupcom svojim). — Považujem ťa za svojho dobrodinca.

Akkusativ a instrumental. Kristus učinil nás bratmi svojimi. Boh mä stvoril Slovákom. Dieťa svoje nazvali Jaroslavom. Tam toho prezývajú vrahcom. Starí ozdobovali hlavy básnikov vavrínom. Učiteli obdarúvajú pilných žiakov knihami. Menujem sa Miroslavom. Prosme Boha o milosť! Žobrák pýtal o domňa pomoci. Učiteľ sa pýtal žiakov o vete. Otec sa mä pýtal o teba. Radi sdelujeme s priateľom radosti a žalosti.

Ú l o h y.

38. *ú.* Doplníte nasledujúce vety priložením predmetu ku každému prísudku!

Vôl ťahá —. Osol nesie —. Pes stráži —. Líška prenasleduje —. Mačka chytá —. Kuna dusí —. Kôň nosí —. Jastriab kradne —. Vlk trhá —. Dážď ovlažuje —. Slnce ohrieva —. Pec (kachle) otepľuje —. Rolník ore —. Pastier stráži —. Nádenník rúbe —. Zámočník zhotovuje —. Tokár točí —. Kováč kuje —. Lekár navštvuje —. Lekárnik (apotekár) pripravuje —. Pekár pečie —.

39. *ú.* Pridajte k nasledujúcim podstatným menám prísudky, a síce také, čo budú žiadať doplnok na otázku „čo?“!

Stolár — kolár — bednár — knihviazač — knihtlačiar — kupec — hrnčiar — tehlár — farbiar — koželuh — brusiac — kotlár — ihlár — nožiar — cinár — tkáč — obuvník (švec) — tesár — sedlár — gombár — pekár — mäsiar — sládok.

40. *ú.* Povedzte o nasledujúcich podmetoch, čo majú! N. p. Jeleň má parohy.

Vôl — osol — kôň — ovca — divá sviňa — jež — včela — rak — koza — krava — sviňa — veverička — motýl — strom — orech — hruška — slivka — ružový ker — nôž — vidličky — hrable — pluh — voz.

*) Doplnok nech sa určí potom všade prídavným menom alebo číslovkou.

41. *ú.* Nech sa doplnia nasledujúce vety!

Jedna lastovička nerobí —. Neši hadbábom —. Pravá láska netratí —. Za maľučkú službu nežiadajte —. Oko ľudské nevidelo —. Často aj bohatý

nemá —. Zdravý človek nepotrebuje —. Náš sused nemá —. Hriešnik nemiluje —. Za čnosť nežiadať —.

42. úl. Pokračovanie.

Lenivý človek chráni sa —. Zlé svedomie ľaká sa —. Hriešnik sa strachuje —. Boháč sa vždy domáha —. Lahkomyselný žiak dopúšťa sa snadno —. Spravedlivý nebojí sa —. Každý má byť žiadostivý —. Dievčatá natrhaly si v záhrade —. Smädný posol napil sa zo studienky —. Váš otec nakúpil —. Vrah je hoden —.

43. úl. Pokračovanie.

a) Divím sa —. Rozpustený chlapec posmieval sa —. Protiviť sa — je škaredo —. Židia sa klaňali —. Čerstvé kvety ľúbä sa —. Čože osožil tento odpor —? Vodca rozkazuje —. Pán Boh požehnáva len —. — sluší privykať —. — bolo v marci dvanásť rokov. Žiaci nechceli porozumeť —. Pobožnosť pristane —. — odvykať je ťažko. Sen sa podobá —. Nože sú nebezpečné —.

b) Obeť Abelova bola príjemná —. Ranný čas je najspôsobnejší —. Každý hospodár má byť prívetivý —. Jedovaté huby sú škodlivé —. Mačka je podobná —. Kôň je veľmi užitočný —. Dobré napomänutia sú spasiteľné —.

44. úl. Pokračovanie.

Všetci ľudia bažia —. Židia túžili —. Skrovný človek prestáva —. Mnohý žiak dychtí —. Hriešnik nerád rozmýšľa —. Človek túži —. Bohatí sveta tohoto nebažia —. Ľud roľnícky prestáva —.

45. úl. Pokračovanie.

Vietor trieska —. Saul mrštil — na Dávida. Mnohí ľudia honosia sa —. Velebnosť božia panuje —. Kráľ Matej vynikal — nad všetkými panovníkmi. Zatvrdlivý nedá sa pohnúť —. Boh nedá tvrdo panovať —. Peniaze vládnu —.

46. úl. Nasledujúce vety doplňte dvoma doplnkami!

Usilovný žiak robí — —. Pastieri zvestovali — —. Deti majú vzdávať — —. Kristus prisľúbil — —. Esau predal — —. Abel obetoval — —. Otec odpustil — —. Milostivý Boh preukazuje — —. Prajem — —. Bohatstvo nerobí — —. Rímani obetovali — —. Vrana — — nevykole. Prečo ne-naplníte — —? Samuel pomazal — —. Boh vyvolil — —. Zlé mravy pripravujú — —. Núdz a učí — —. Boh nazval — —. — — pribýva. Fara o ustanovil — —. Bože zbav — —.

*) Nech sa dajú utvoriť ešte vety, v ktorých prísudky, určené doplnkami, budú také slovesá a prídavné mená, ktoré neboly dané v úlohách, v tabulke ale pádöslovia sa nachádzajú.

Ďalej môžu sa dať prekladať vety s priechodnými prísudky do trpného rodu (v. §. 49).

C. Príslovkové určenie.

§. 25. Príslovkové určenie je udanie okolností, ktorými sa lepšej opisuje sloveso alebo prídavné meno.

Pod okolnosťami rozumieme :

a) miesto; b) čas; c) spôsob; a d) príčinu.

a) Určenie miesta.

§. 26. Dajakú činnosť, stav alebo vlastnosť, čo slovesá alebo prídavné mená vyslovujú, môžeme bližšie určiť pomenovaním miesta alebo vyznačením smeru činnosti; to jest, môžeme ešte aj to povedať, kde je, alebo kde sa dačo stáva, odkiaľ (odkiaľ) pochádza a kam smeruje.

* Z týchto otázok len na otázku „kde“ udáva sa miesto činnosti: na otázky ale „odkiaľ? kam? kade? pokiaľ?“ udáva sa smer pohybovania. Slová, ktorými odpovedáme na tyto otázky, menujú sa príslovkovým určením miesta.

Toto určenie miesta vyslovuje sa :

1. Miestnymi príslovkami, jako :

Tu, tam, vnutri, von, dolu, hore, preč, všade, nekde, dakde, kdesi, nikde, kdekoľvek, blízko, ďalej, prosto, sem, tam, odkiaľ, potiaľ, nazpät atď.

2. Predložkovými pády podstatných mien; predložky pri určovaní miesta užívané sú na otázku :

Kam? (wohin?)	s <i>genitivom</i> : do, kolo; — s <i>dativom</i> : k, (ku), proti, vúsrety (naprotiva); — s <i>akkusativom</i> : medzi, na, nad (nado) pod (podo), prez, cez, za.
Kde? (wo?)	s <i>genitivom</i> : blízko, kolo, konča, kraj, podľa, nižej, vyšej, uposred (vposred); — s <i>dativom</i> : proti, vúsrety; — s <i>lokalom</i> : na, pri, v, (vo); s <i>instrumentalom</i> : medzi, nad (nado), pod, (podo), pred (predo), za.
Odkiaľ? (odkiaľ?)	s <i>genitivom</i> : s (so), z (zo),* znad (zponad), zpod (zpopod), zpopred, zpopri.
Kade? (kadiaľ?)	s <i>genitivom</i> : blízko, konča, mimo (pomimo), okolo, podľa (povedľa) nižej, vyšej; — s <i>dativom</i> : proti; — s <i>akkusativom</i> : na, ponad, popod, popred; — s <i>lokalom</i> : popri.
Pokiaľ? (pokiaľ?)	s <i>akkusativom</i> : na, nad, po, pod, pred.

N. p. Ryba žije vo vode. Jazvec žije v jamách. Kristus sa narodil v Betleheme. Všade je zem Pána.

* Predložka s (so) vyslovuje smer s vrchu nejakého predmetu dolu; z (zo) ale smer z ňútra nejakého miesta von.

Ľudia idú z kostola. Dieťa spadlo so stola. Kristus zomrel medzi dvoma lotrami. Obylie rastie na poli. Váh sa začína pod Krivánom. Všetci sme tu. Tamto je Bystrica. Nepriateľ sa rozložil po celej krajine.

3. Aj čistým instrumentalom určuje sa miesto, ktorým sa niečo pohybuje; n. p. Hlas zvonu ozýva sa celou dolinou. Prenasledovaný lúpežník utekal lesom. Pojdete týmto chodníkom.

Ú l o h y.

47. *ú l.* Utvorte z nasledujúcich slov vety, v ktorých budú prísudky určené na otázku: „kde?“!

Váha stáť —. Strecha byť —. Pivnica byť —. Zahrady ležať —. Rak sdržovať sa —. Černice rásť —. Huby rásť —. Pešť ležať —. Bystrica ležať —. Hron povstávať —. Kamene nachádzať sa —. Líška bývať —. Veverička bývať —. Boh nás vidieť —. Usilovný žiak učiť sa —. Krt ryje —. Kováč kuť železo —. Hrušky rásť —.

48. *ú l.* Pokračovanie na otázku: „Odkiaľ?“

Teplota povstávať. Rosa vystupovať. Brko pochádzať. Vlna pochádzať. Vtáci povstávať. Byliny rásť. Listie padať. Ryba ťahať sieť. Sňah povstávať. Dobytok piť. Služka nosiť vodu. Víno kupovať. Holub letieť. Včela letieť. Pekár vysadzovať chlieb. Kôň žrať.

49. *ú l.* Pokračovanie, na otázku: „Kam?“

Rolník siať semeno. Kočič zapriať kone. Rybár hádzať sieť. Pekár sádzať chlieb. Strelec strieľať. Kováč kláť železo. Váh vylievať sa. Dunaj vylievať sa. Mlynár sypať raž. Rolník viesť obilie. Murár vystupovať. Polesný íst. Jastriab spúšťať sa. Kukučka kláť vajcia. Kamene pohružovať sa.

50. *ú l.* Určite prísudky nasledujúcich viet na otázky „kde a kade?“ predloženými pády a daktoré i instrumentalom

Host sedí —. Pútnik kráča —. Loď pláva —. Oblak visí —. Zahradník sadí stromy —. Stráž stojí —. Valaský pes beží —. Valach ide —. Pocestný leží —. Jeleň skáče —. Bručanie medvedov ozývalo sa —.

*) Može sa dať určiť ešte aj viac viet, aj tyto isté na druhé otázky.

b) Urcenie času.

§. 27. Často sloveso z ohľadu času musí sa určiť bližej, než sa to dá vysloviť samým časovaním.

Pri okolnostiach času musí sa vziať do povahy: 1) Čas, v ktorom sa dačo stáva, odpovedajúci na otázku: „Kedy?“ n. p. Teraz čítam. Stromy na jar kvitnú. — 2) Trvanlivosť času, na otázky: „Odkedy? Jak dlho? Dokiaľ?“ n. p. Obojživelníci môžu nejst viac dní. Bratov syn je nemocný od tretieho roku. Sedeli sme do štvrtej hodiny.

Určenie času vyslovuje sa :

1) Časovými príslovkami jako :

Už, hneď, skoro, teraz (včul'), vtedy, dnes, zajtra, pozajtrí predvčerom, včera, predtým, potom, dosiaľ, doteraz, nekedy, zatým, medzitým, najprv, vždy, inokedy, včas, nedlho, často, nedávno, vlni atď.

2) Čistými pády (bez predložiek) podstatných mien, jako : *genitivom* na otázku „Kedy?“ n. p. Šiesteho ľadňa bude shromáždenie. Toho roku bola veľká suchota. — *Akkusativom*, na otázku : „jak dlho?“ „jak dávno?“ a „kedy?“ K. p. Kristus sa pôstil štyriacäť dní a štyriacäť nocí. Sedem rokov som nebol v mojej vlasti. Celú noc sme chytali a nič sme nechytali. Každý rok máme jaro. — *Instrumentalom*, na otázku „kedy?“ a „jak dlho?“ K. p. Dňom nocou sme pracovali. Časom sa všetko vyzradí.

3) Predložkovými pády podstatných mien, tyto predložky sú :

Na otázku	s <i>genitivom</i> : kolo (okolo), počas, za; — s <i>akkusativom</i> : na; — s <i>lokalom</i> : o, po; — s <i>instrumentalom</i> : medzi, pod, pred.
Kedy?	
Jak dlho?	s <i>genitivom</i> : počas; — s <i>akkusativom</i> : cez, (prez) na, za; — s <i>lokalom</i> : po.
Od kedy?	s <i>genitivom</i> : od.
Do kedy? (dokiaľ?)	s <i>genitivom</i> : do; — s <i>akkusativom</i> : po.

K. p. Mesiac svieti v noci. Po smiechu býva plač. Kolo vianoce sú dni krátke. Mnohé zvieratá cez zimu spia. Na pozajtrí bude sviatok. Slnko *po* polpdní teplej svieti. O svätom Michale obierajú slivky. Brat sa učil *po* časobedu. Matka bude v Budíne do 1^{ho} decembra. Za panovania kráľa Svatopluka riša veľkomoravská bola najsilnejšia.

Úlohy.

51. *úl.* Utvorte z nasledujúcich slov vety, v ktorých prísudok určený bude udaním okolnosti času, na otázku : „Kedy?“!

Pravda víťaziť —. Pilní žiaci stávať —. Lastovičky — —. Slnce vychádzať —. Slnce zapádať —. Jaro sa začínať —. Leto — —. Jaseň — —. Zima — —. Obylie žať —. Oziminy siať —. Jariny siať —. Listie stromov

vádnúť —. Izba sa kúriť —. Dňa ubývať —. Dňa pribývať —. Náhla robota nebýva — —. Hrozno — —. Boh živých a mrtvých — —.

52. *úľ.* Pokračovanie. Na otázku: „J a k d l h o?“

Kôň žiť asi — —. Ruža kvitnúť —. Škola trvať —. Krajčír šiť —. Doktoré zvierať spať —. Odrastlý človek má spať —. Slávik u nás sa zdržovať —. Pilní roľníci pracovať —. Žatva trvať —. Najdlhší deň trvať —. Zima trvať —. Školský rok trvať —. Kristus medzi ľuďmi na zemi žiť —.

53. *úľ.* Napíšte so 15 viet o tom, čo robíte cez deň od rána až do samého večera, a určite výroky rozličným udaním času, nech nechýbuje ani určenie na otázky: „O d k e d y?“ a „d o k u ď?“!

K. p. V lete vstávam o šiestej hodine. Potom sa hneď obliekam atď.

c) Určenie spôsobu.

§. 28. Činnosť, stav alebo vlastnosť, čo slovesá a prídavné mená vyjadrujú, môže sa objaviť rozličným spôsobom. Udanie toho, j a k o sa to objavuje, menujeme určením spôsobu.

I. Určenie toto udáva sa na otázku „j a k o?“:

1. Príslovkami spôsobu (v. 74. §.); k. p. Pobožný človek trpezlivo snáša trápenie. Nijako sa nedal na to naviesť. Sudca nesmie súdiť ľubovoľne. Naši žiaci veľmi pekne sa chovajú. Môj otec stojačky písava. Mnohí pútnici kolenačky obchádzajú oltár.

2. Čistým instrumentaľom; k. p. Zajac spí otvoreným a očima. Tento chlapec prišiel sem krokom. Pozdravujte predstavených složením klobúka.

3. Predložkovými pady podstatných mien; predložky tyto sú; s genitivom: *bez* (bezo), *dľa* (podľa), *krom* (krome), *z* (zo); — s akkusativom: *na*; — s lokalom: *na*, *o*, *po*, *v* (vo); — s instrumentaľom: *medzi*, *s* (so); k. p. Priestupník stál pred súdom so skrúšeným srdcom. Ani o palici nemôhoť ísť. Otec so žalosťou pozoroval lenivosť synovu. Pobožný kresťan poziera s vierou a dôverou na kríž. Nikoho neobrážaj s predsavzatím. Hrdina ide do bitky bez strachu. Tvrdohlavý chce robiť všetko dľa svojej hlavy. Válečné hry u Rimanov prevádzaly sa obyčajne na koňoch.

4. Čistým akkusativom pri prídavných menách dlhý, hlboký, široký atď; n. p. Tento dom je pätnásť siah vysoký. Naša izba je štyri siahy široká.

*) Nekdy pri týchto užíva sa aj akkus. s predl. *na*, n. p. *Náš dom je na sedem siah dlhý.*

5. Príčasťim prítomného času; n. p. *Žobrák plačúci prosil o pomoc. Sluhaská kajúci prišiel sem.*

II. Udáva sa určenie toto na otázku: „Koľkokrát? Koľkokrát?“ opakovacími číslovkami s príponami: „*raz, raz y a raz*“ alebo „*krát*“ (vidz §. 69. f.); n. p. *Človek žije len raz (m. jedonraz). Dieťa i stokrát padne. Nie dva-, tri-štyr i raz y, ale dva a trikrát sme ho napomínali.*

Ú l o h y.

54. *ú l.* O nasledujúcich vecach vyslovte myšlienky, ktoré sa budú poťahovať na zjavy v prírode, a určite prísudky u d a n í m s p ô s o b u!

N. p. *Breskyňa kvitne červeno.*

Ruža — konope — vinič — dub — hríby — rak — slimák — pes — vietor — dážď — hrom — blesk — noc — búrka — ráno — slnce — siate — ovocie — stádo — mesiac — oblaky — zore.

55. *ú l.* Pokračovanie. Nech sa udá spôsob predložkovými pády!

Hajný postrieľal — jeleňa. Hus spáva —. Napadlo sňahu —. Sestra pracuje — úlohu. Hron je široký —. Otec toto nemôže urobiť —. Pavol padol — do vody. Krajčír pracoval celý deň —. Náš predstavený počína si po —. Zlodej šiel po —.

56. *ú l.* Utvorte 15 viet, v ktorých spôsob udaný bude in str u m e n t a ľ o m, príčasťim a opakovacími číslovkami!

d) Určenie príčiny.

§. 29. Činnosť, stav alebo vlastnosť (dajakej osoby alebo veci), čo slovesá a prídavné mená udávajú, zapričiňuje sa nezriedka účinkovaním druhého predmetu. V reči často treba udať i tuto vec zapričiňujúcu dajakú činnosť, stav alebo vlastnosť, ktoré udanie menuje sa príslovkovým určením príčiny. N. p. *Mnohému žiakovi vyzivuje sa z dlhej chvíle. Tu je dlhá chvíľa príčinou vyzivovania.*

V tomto určení sa rozoznáva :

1. *Skutočná príčina*, ktorá spôsobuje v živote — prírode — že sa dačo stáva, odpovedá jej teda úči n o k, n. p. *Oloyo sa topí horúčosťou. Železo sa naťahuje kovaním. Všetky telesá sa rozťahujú teplotou. Trst' je užitočná svojou ohybnosťou. Pary vystupujú hore pre svoju ľahkosť. Mnohí vychádzajú na psotu pre svoju dobrotu. Dávid odťal mečom hlavu Goliathovi.*

K tejto príčine patrí aj *l á t k a* (hmota, materia) z ktorej sa dačo robí; n. p. Papier sa robí z *h a n d i e r*. Tehly sa shotovujú z *h l i n y* atď.

Skutočná príčina odpovedá na otázky „prečo? čím? z čeho?“

2. *P o h n ú t k a* čili príčina pôvzbudzujúca dajakú osobu, aby nečo chcela a vykonala. Pohnútke odpovedá skutočnosť. N. p. Dobré dieťa poslúcha z *l á s k y*. Zlé dieťa sa učí len zo *s t r a c h u* pred trestom. Ctižiadostivý človek znáša mnohé ťažkosti len pre *č e s ť*. Pobožný napomáha chudobného pre *B o h a*.

Pohnútka stáva na otázku: „prečo?“

3. *D ô v o d* čili dôvodná (rozoznávací, logická) príčina, vyslovujúca to, po čom alebo dľa čeho sa nečo poznáva, privádza osobu k nejakému úsudku; t. j. z dôvodu povstáva dajaké tvrdenie, ktoré sa i v *v ý s l e d k o m* nazvať môže. N. p. Strom sa poznáva po *o v o c í*, t. j. ovocie dajakého stromu privádza osobu k tomu, aby tvrdila (súdila), či je ten strom dobrý alebo zlý. — Vtáka poznať po *p e r í* a človeka po *r e č í*. Boha poznávame z jeho *s k u t k o v*. Dľa *v y z i e r a n i a* je tento chlapec nemocný. Džoba je zaplatená dľa *t o h o t o ú p i s u*.

4. To, čo chceme dosiahnuť nejakým činom, menuje sa *c i e ľ o m* čili účelom; i jedno i druhé je príčinou. N. p. Tento pán *c e s t u j e* pre *z á b a v u*; (tu je zábava príčinou cestovania, a keď v skutku dosiahol zábavu, cestovanie je príčinou zábavy). Brat *č í t a* k *s v ô j m u* poučeniu. Otec sa *h r á* pre *o b v e s e l e n i e*. Sládok *k u p u j e* *ch m e ľ k* vareniu piva. Dobré dieťa sa *m o d l í* za *v y z d r a v e n i e* matky.

Účel odpovedá najviac na otázku „na čo?“

Jako z príkladov vidno, všetky tyto určenia príčiny udávajú sa rozličnými pády podstatných mien; a síce už *č i s t ý m i n s t r u m e n t a ľ o m*; už *g e n i t i v o m* s predložkami *d ě a* (podľa) *z* (zo); — už *d a t i v o m* s predložkou *k* (ku); — už *a k k u s a t i v o m* s predložkami: *n a, o, p r e, z a*; — konečne *l o k a ľ o m* s predložkou *p o*.

I príslovky príčinné sú tiež predložkové pády, jako: *p r e t o, n a t o, z a t o* (z *p r e*, — *n a*-, *z a*- a *t o*).

Ú l o h y.

57. *ú l.* Udadte v nasledujúcej rozprávke rozličné druhy príčiny!

Jedon chlapec vybral sa na potok k loveniu rýb. Z nepozornosti padol do vody. Poprijdúci človek poznal po úzkostlivom krikú chlapcovom nebezpečenstvo života. Muž ten bol seďliak dľa šiat. Hodil sa do vody pre toho chlapca. Vyslobodil chlapca z čistej ľudskosti. Vyslobodený chlapec bol celkom bledý od strachu. Muž ten viedol domov chlapca z opatrnosti. Otec poznáva z mokrých šiat nešťastie. Z uznalosti chcel dať odplatu tomu mužovi. Muž ten neprijal odplaty zo skromnosti. Matka z obávania sa dala zavolať lekára. Lekár poznal zo žilobitia stav chlapcov. Udalosť ta nemala mať žiadnych zlých následkov dľa výroku lekárovho. Chlapec bol uložený do postele dľa nariadenia lekárovho. Spaním sa zotavil zo strachu. Chlapec ten stal sa prozreteľnejším touto udalosťou.

58. *ú l.* Napíšte 15 viet o udalostiach každodenného života, v ktorých sa nachádzať budú rozličné druhy určenia príčiny!

N. p. Chlapec ochorel od horúčosti slnečnej. Dievča zabilo z nepozornosti lampáš. atď.

59. *ú l.* Z nasledujúcich slov utvorte vety, ktorých prísudky určené budú skutočnou príčinou!

Železo hrdzaveť. Lemeš skvelý. Tráva schnúť. Potok zrástť. Olej tuhnúť. Zem v zime otepleť. Povetrie sa čistiť. Voda zosmradiť sa. Oheň povstávať. Povetrný mlyn pohybovať sa. Vodný mlyn hnať sa. Nemocný, nemocť spať. Deti spôsobovať si nemoc. Zem triasť sa. Kameň zahrúžiť sa. Drevo plávať. Zuby kaziť sa.

60. *ú l.* Povedzte dačo o nasledujúcich osobách a určite prísudky pohnutkami!

*) K. p. Pilát odsúdil Krista zo strachu pred ľuďmi.

Judáš — Peter — Kain — Abrahám (pocestných uhostiť) — Jakub — Synovia Jakubovi — Ježiš (zomreť) — Čnostný — Dávid — Farizeovia — Herodes — Námorníci (nebezpečné námorské cesty podujať) — Žiaci — Ziskuchtivý — Pokojný.

61. *ú l.* Nech sa utvoria z nasledujúcich slov vety, v ktorých budú prísudky určené rozoznávacou (dôvodnou) príčinou!

Zmeny počasia vidieť. Strom poznať. Psa poznať. Oheň poznať. Priateľov poznať. Kvety poznať. Víno poznať. — tento človek, sa musieť dobre mať. — tento muž, musieť spokojným byť. — tamten cestovateľ majetným byť. — muselo pršať. — muselo byť zima. — prach byť. — vo m'ýne byť. — starý byť. — obylie drahé byť.

*) Môžu sa dať pritom vypracovať vety, obsahujúce udanie látok, z ktorých rozličné veci bývajú shotovené.

Opakovanie nauky o jednoduchej vete.

§. 30. Veta, ktorá pozostáva len z podmetu a prísudku, je jednoduchá holá veta; k. p. Žiak píše.

Jestli sa daktorý hlavný člen vety bližej určí pobočnými členy, povstáva

jednoduchá rozvinutá veta; to sa môže stať:

a) prívlastkom;

k. p. Náš žiak píše.

Brat je dobrým strelcom.

b) doplnkom;

k. p. Usilovný žiak učí sa všetko.

Nevedieť čítať je haňba.

Môže byť aj viac doplnkov v tej istej vete; k. p. Náš žiak píše list otcovi.

Rozvíňovanie vety môže sa stať

c) príslovkovým určením a síce:

a) času; k. p.

Náš žiak píše teraz list otcovi.

β) môže sa pridať k tomu i určenie miesta k. p.

Náš žiak píše teraz v svojej izbe list otcovi.

γ) spôsobu; k. p.

Náš žiak píše teraz veľmi pozorne v svojej izbe list otcovi.

δ) príčiny; k. p.

Náš žiak píše teraz veľmi pozorne v svojej izbe list otcovi na meniny.

Takto teda jednoduchú holú vetu: „Žiak píše“; priložením rozličných pobočných členov, jako:

a) prívlastku,

b) doplnku a

c) rozličných okolností, čili príslovkových určení pomáaly sme rozvinuli; tento príklad nech slúži za vzor rozvíňovania nasledujúcich a iných viet: Žiak sa učí. Chlapec býva trestaný. Dom zhorel.

§. 31. Aby sme sa naučili celkom iste poznávať hlavné a pobočné členy viet, potrebné ich často prezierať a rozobierať nasledujúcim spôsobom:

V každej vete nech sa najde najprv prísudok, lebo tento nesmie sa vynechať nikdy, podmet ale často nelen že sa môže, ale sa aj musí vynechať; potom na otázku „kto“ alebo „čo?“ s prísudkom nech sa hľadá podmet; je-li prísudkom predmetné sloveso mimovoľne nadhodí sa otázka, na ktorú pri ňom doplnok stáva, a tak nech sa hľadá

na tuto otázku odpovedajúci doplnok; je-li ale prísudkom sloveso, ktoré žiada viac doplnkov; n. p. chrániť „koho? pred kým?“ dať „čo? komu?“ atď., nech sa hľadá aj druhý doplnok na druhú naskytujúcu sa otázku; — napokon sú-li vo vete ešte dajaké slová, nech sa zkúma, zdá-liž určujú podstatné mená a vtedy sú prívlastky, — alebo zdá-liž udávajú nejaké okolnosti na otázky: „Kde, kam, odkiaľ, kedy, jak dlho, ako, prečo, na čo?“ atď. a vtedy sú príslovkové určenia.

*) Pokusme sa rozobrať tým spôsobom nasledujúcu vetu:

Zlodej ukradol včera večer v dome nášho suseda násilne zlaté hodinky.

Rozbor.

Ukradol je prísudok;
kto; zlodej je podmet;
 čo? zlaté hodinky je predmet; jaké hodinky? aj prívl. predmetu;
kedy? včera večer je určenie času;
kde? v dome nášho suseda je určenie miesta;
jako? násilne je určenie spôsobu.

**) Aj k písomnému cvičeniu môžu sa dať rozobierať vety týmto spôsobom; k čemu pre krátkosť mohli by sa upotrebiť nejaké znaky, n. p. číslice; nech by bol podmet = 1, prísudok = 2, predmet = 3, prívlastok = 4, príslovkové určenie = 5, času = 5 č. miesta = 5 m. spôsobu = 5 s. príčiny = 5 p.; — pri čítaní ale a ústnom rozobieraní nech sa zachováva vždy tento spôsob.

Slovosled čili poriadok slov v jednoduchej vete.

§. 32. Slovosled, to jest poriadok, v ktorom jednotlivé členy jednoduchých viet stávajú, je dvojnásobný: Prirodzený a prestavený čili umelý.

I. Prirodzený slovosled.

1. V holej vete dľa prirodzeného poriadku *na prvom mieste* stáva podmet *na druhom* prísudok; — je-li ale prísudkom nejaké meno s pomocným slovesom, alebo opísaný čas slovesa, *pomocné sloveso* stáva medzi podmetom a prísudkovým menom; n. p. Žiak je usilovný. Žiak bude písať. Ja som čítal.

2. V rozvinutej vete, aj keď sa udáva viac doplnkov a príslovkových určení, pobočné členy majú tiež svoje miesto, a síce:

a) *Sriadený prívlastok* stáva obyčajne pred určeným podstatným menom; n. p. Usilovný žiak sa učí. Brat číta

nemeckú knihu; — *podriadený* ale *prívlastok*, ku ktorému pripočítujeme aj *prisvojovacie* od mien osôb tvorené *prídavné* mená na *-ov* a *-in*, stáva za určeným menom; n. p. Dom otcov vyhorel. Sestra mojej matky zomrela. Našiel som plášť vašeho suseda; *prídavok*, osobite je-li ním nejaké *obecné* meno, stáva pred určeným menom; n. p. Mesto Bystrica leží pri Hrone. Rieka Dunaj vylieva sa do čierneho mora; — *prístavok* ale stáva pravidelne vždy za určeným menom; n. p. Boh, otec všetkých ľudí, stará sa aj o vtáčky.

b) *Doplňok* aj *predmetný* aj *osobný* stáva obyčajne za *prísudkom*; n. p. Žiak píše úlohu. Otec miluje syna. Čistotný sluha ľúbi sa pánom; — sú-li oba *doplňky* v jednej vete, *osobný* stáva obyčajne za *predmetným*; n. p. Matka dala knihu dieťaťu. Žiak píše list otcovi.

1. Jestli je *predmetným* *doplňkom* *osobné* *zámeno*, stáva medzi *podmetom* a *prísudkom*; n. p. Ľudia *mä* milujú. Zlí *ho* nenávidia atď.; a preto nie: Učiteľ pochválil *ta*; ale: Učiteľ *ta* pochválil.

Len vtedy stáva za *prísudkom*, keď *podmet* *nenie* doslovne *vyložený*; n. p. Vidíme *ho*. Známe *ta*. Neposlúchajú *mä*. — Ale aj v tomto páde, keď nejaký *druhý* člen stojí pred *prísudkom*, *prichádza* pred *prísudok*; n. p. Veľmi *ta* čakáme. Radi *ta* vidíme.

2. Jestli *osobný* *doplňok* *vyslovený* je *osobnými* *zámenami* *mi*, *ti*, *si*, platí o ňom tiež to isté; n. p. To *ti* nepatrí. Daj *mi*. Veľmi *si* *mi* milý.

3. Jestli *takto* *vyslovený* *osobný* *doplňok* stojí vo vete i s *predmetným*, *tamten* stáva pred týmto a *pravidelne* *hneď* za *podmetom*; n. p. nie: Listár doniesol noviny nám, ale: Listár nám doniesol noviny.

c) *Príslovkové určenie*, a *síce*: *miesta*, *času* a *príčiny* stáva obyčajne za *prísudkom*, a jestli je ním *predmetné* *sloveso*, teda medzi ním a *predmetom*; n. p. Kováč bere vždy *kliešťami* z *ohňa* *železo*. Môj brat umrel pred dvoma rokmi v *cudzine* na *suchoty*. — *Určenie spôsobu* ale, keď sa *poťahuje* na *prídavné* *meno*, stáva vždy *hneď* pred ním; n. p. Boh je *veľmi* *dobrotivý*. Kristus bol *veľmi* *trpezlivý*; — jestli sa *poťahuje* ale na *sloveso*, stáva obyčajne za ním; n. p. Moji bratia píše *pekne*.

Tento poriadok zachováva sa obyčajne aj vtedy, keď *neurčité* *sloveso* zastupuje *miesto* *podmetu* alebo *predmetu*; n. p. *Dívať sa do slnca* je *škodlivé*. *Čítať* vždy *zábavné* *knihy* *nenie* *užitočné*. *Statoční* *ľudia* *nežiadajú* *si* *dosiagnúť* *u* *zlých* *slávy*.

Je-li v jednoduché vete aj viac doplnkov aj viac určení, jako tyto majú za sebou nasledovať, nedá sa určiť tak dokonále, ponač v prípade tomto slovosled mení sa dľa smyslu, t. j. keď je vo vete viac aj hlavných aj pobočných členov a zvláštne príslovkových určení, slovosled stáva sa odvislým od myšlienky a cieľu hovoriaceho alebo písacieho, t. j. nastupuje v tomto prípade u m e l ý s l o v o s l e d. — To platí aj o takej, viac pobočnými členmi rozvinutej vete, v ktorej podmet nenie doslovne vyložený ale sa obsahuje v prípone prísudkového slovesa. — Čo sme hore uviedli, to sú len obyčajné a z prirodzenosti veci čerpané pravidlá, ktorých sa počiatovník môže pridržať bezpečne.

3. *V otázkových vetách zachovávať sa majúci slovosled určí sa najlepšej tak, keď sa udajú rozličné druhy týchto viet; pýtame sa totižto otázkovými (opytovacími) vetami*

a) na p o d m e t, a vtedy stáva na začiatku vety opytovacie „*kto*“ alebo „*čo?*“, potom hneď prísudok a za týmto ostatnie členy; n. p. *Kto sa učí? Kto videl kedy ducha? Čo sa stalo v meste?* Pýtame sa

β) na p r í v l a s t o k nejakého podstatného mena a v tom páde kladú sa na prvé miesto otázky uvedené v §§. 21. a 22. za nimi nasleduje podstatné meno, na ktorého prívlastok sa dopytujeme, a jestli to nenie podmetom, za ním nasleduje prísudok, potom podmet a napokon ostatnie členy vety; n. p. *Čí otec bol tu? Čeho funt stojí 15 zlatých? Jaký žiak býva chválený? Čeho dôkazom je stydlivosť? Čeho sto chybuje? Koľko ľudí zahynulo?* atď. Pýtame sa

γ) na doplnok otázkami uvedenými v pádosloví 24. §. za ktorými stáva hneď prísudok, za prísudkom podmet a potom druhé pobočné členy; n. p. *Koho videli ľudia? Čo robili žiaci v zahrade? O čom sú presvedčení kresťania? Na čo majú pozorovať žiaci? Komu oznámili vojaci víťazstvo?* atď. Opytujeme sa

δ) na príslokové určenie; v tomto prípade užívajú sa otázky uvedené v §§. 26. 27. 28. a 29. za tými jako v predošlom páde stáva hneď prísudok, podmet a iné členy; n. p. *Kde sa narodil Kristus? Kam utekala Maria pred Herodesom? Kedy bývajú najdlhšie dni? Jak dlho žil Matusalem? Ako sa pasie kôň? Prečo sa zahružuje kameň? Z čeho sa robí súkno? Po čom sa pozná človek?*

V týchto troch pádoch podmet môže byť obsažený už v prísudku, alebo prísudok môže sa užívať neosobne; n. p. *Odkiaľ ste rodom? Kam kladú človeka po smrti? Kedy sa chodí do školy?*

Dopytujeme sa konečne

ε) na obsah celej vety očakávajúc na ňu odpoveď „áno“ alebo „nie“, vtedy sa kladie na prvé miesto prísudok buď sám, alebo sa mu predkladá slovečko „či;“ potom za prísudok prichádza podmet, a zaň ostatnie členy vety; n. p. Vidíš tam toho človeka? Či znáš ten kraj utešený? Či bol otec doma? Či bolo mnoho ľudí v kostole?

Vo všetkých druhoch otázkových viet na začiatok vety môže sa položiť vo vokative meno tej osoby, ktorej sa dačo pýtame; n. p. Bože! či budeš trpeť tuto nepravosť? Cyrile! či slyšíš ty hlasy tvojich ctiteľov? Mirko! kde si bol? atď.

4. V rozkazovacích, povzbudzovacích a vyvolávacích vetách, jestli sa povzbudzovanie alebo rozkaz vzťahuje na prvú osobu (v množnom čísle) alebo na druhú (v oboch číslach), na *prvé miesto* kladie sa ta osoba vo vokative, za ňu prísudok v rozkazovacom spôsobe a za tento druhé členy vety; n. p. Chlapci, učme sa! Hrdinovia, nedajme sa! Synu, cti svoj národ! Miroslave, pamätuj na svoju matku! Bože, prijmi ducha môjho! — Jestli sa ale rozkaz poťahuje na tretiu osobu, i vtedy na prvé miesto kladie sa meno tej osoby v nominative, na ktorú sa poťahuje, potom prísudok v rozkazovacom spôsobe (opísanom s „nech“) a za tento ostatnie členy vety; n. p. Deti nech ctia svojich rodičov. Žiak nech plní svoje povinnosti. Podriadený nech poslúcha svojich predstavených. Chlapci nech sa chráňa zlých spoločností.

Aj v jednom aj v druhom prípade osoba, na ktorú sa rozkaz atď. poťahuje, stáva aj za prísudkom; n. p. Buď dobrý, synu! Milujme sa, bratia, vospolok! Nech nezháľa žiak! — To však je už prestavený slovosled.

5. V žiadacích, podmieňovacích a vetách zdvorilosti (skromného domnenia), ktoré sa vyslovujú spojovacím spôsobom, stáva na prvom mieste podmet, za ním spojka „by,“ potom, je-li prísudok v prítomnom čase spojovacieho spôsobu, nasleduje určité pomocné sloveso (v 3^{ej} osobe ho nieto),*) za týmto prísudkové prídastie a za ním

*) Za týmto stávajú často dativy osobných zámen *mi, ti, si, mu, nám, vám* (nekdy aj *mne, tebe* atď.); n. p. Otec by *si* prial ťa vidieť. Ja by som *si* žiadal dlho žiť. Ty by *si nám* nedoprial ničeho.

druhé členy vety; n. p. Otec by chcel kúpiť majetok. Ty by si sa učil rád malovať. My by sme zostali doma. Mnohí ľudia by chceli žiť na veky.

Je-li ale prísudok v minulom čase spojovacieho spôsobu, najprv stáva p o d m e t, potom spojka „by,“ za tou určité pomocné sloveso potom prídavné tohože slovesa (b o l atď.) napokon prídavné prísudkového slovesa a za ním druhé členy vety; n. p. Brat by bol poehodil celý svet. My by sme boli išli domov. Dobrí ľudia by boli pomohli otcovi.

V žiadacích vetách užíva sa často na začiatku „bár“, za týmto nasleduje prísudok hore udaným spôsobom, za ním podmet a druhé členy; n. p. Bár by žil otec! Bár by som bol vedel následky tohoto priestupku! — Aj prídavné meno *rád* kladie sa na začiatok žiadacích viet osobite vtedy, keď podmet nenie doslovne vyložený; lebo pri vyložennom podmete stáva obyčajne jako príslovka *za* alebo aj *pred* prísudkovým prídavným, n. p. Rád by som vedel spievať. Rádi by sme boli napomáhali chudobných. — Mnohý by bol rád panovníkom.

Keď v týchto vetách nenie podmetu doslovne vyloženého, v prítomnom čase prichádza na prvé miesto prídavné prísudkového slovesa, potom „by“ a za tým náležitá osoba pomocného slovesa; n. p. Učil by som sa. Žili by sme večne. Pominuli by na veky. Poradil by nám. — V minulom ale čase stáva n a p r v o m mieste prídavné pomocného slovesa „bol“ atď., za tým spojka *by*, za tou príslušná osoba pomocného slovesa „byť“, za touto prídavné prísudkového slovesa a napokon druhé členy vety; n. p. Bol by som zomrel hladom. Boli by nám dali. Boli by ste vykonali.

6. Keď nejaká veta má byť vyslovená z á p o r n e, zapiera sa prísudok, a to sa stáva príslovkou *ne* *), ktorá sa píše vždy dohromady s prísudkovým slovesom; n. p. Boh nieje pokušiteľ ľudí. Stromy ešte n e k v i t n ú. Učiteľ n e c h v á l e v á lenivých. Boh n e z a p o m ä n i e na dobré skutky.

O opísaných časoch máme si zapamätať toto: a) v o p í s a n o m budúcom čase príslovka *ne* píše sa s p o m o c n ý m *budem*; n. p. N e b u d e m e zaháľať. N e b u d e m sa prechádzať. Muriň n e b u d e môcť byť bielym; — b) v m i n u l o m čase ukazovacieho a v prítomnom spojovacieho spôsobu píše sa vždy s prídavným minulého času; n. p. Boh ešte n e o p u s t i l svojich služebníkov. Ja som n e v o l a l všetkých. Otec by n e b o l nezdravý. Prečo by si n e

*) Len prít. čas pomocného slovesa „som“ zapiera sa s „nie“ — ktoré je náhrada za vynechané „je“ z *jes-m, jes-i* atď; zneje teda *nie-som, nie-si, nie-suc* atď.

prišiel k nám? Nikdy sme nebývali trestaní; — c) v minulom čase spojovacieho a predminulom ukazovacieho spôsobu píše sa s príchastím pomocného slovesa, „*ne-bol, -a, -o,*“ atď. n. p. Otec by nebol zomrel. Kto by sa to nebol dozvedel? Brat ešte nebol odišiel; — d) keď sa nejaké sloveso užíva s pomocnými v §. 59. udanými slovesy, *ne*-sa píše s pomocnými slovesy; n. p. Nemusím písať. Nesmiete sa prechádzať. Neráčite prísť. Nechceli byť nasledovníkmi jeho; — to sa stáva i pri trpnom slovese; n. p. niesom volaný; nemôžem byť volaný; nebol by som býval volaný atď; — e) keď sa neurčitý spôsob užíva záporne čo podmet, *ne* — sa píše vjedno s ním; n. p. Neučiť sa je haňba pre žiaka.

Od udaného pravidla pod d) vyníma sa tento výraz : „*môhol nebehať, nezaháľať*“ atď. ktorým sa následok tej činnosti jakoby odobruje a pri tom sa vyslovuje, alebo len dopĺňuje v mysli : „*dobre sa mu stalo.*“

7. V našej reči dve záporky netvorí tvrdenia (jako v nemčine alebo latine), ale len utužujú ešte zápornosť vety, a keď je podmet alebo doplnok, či osobný či predmetný, vyslovený záporne zámenami: „*nikto, žiadne, nič*“ potom keď je aj druhé meno zaprené spojkou „*ani*“, atď; alebo keď je príslovkové určenie udané týmito a podobnými zápornými príslovkami: „*nikam, nikde, nikade, nikdy, nijako, z ničeho, pre nič, po ničom*“ atď., alebo keď je i druhým slovom udané určenie zaprené spojkou „*ani*“, aj prísudok musí sa vysloviť záporne udaným spôsobom (pod 6); n. p. Nikto to nevidel. Ani vtáčka tam nebolo. Neobraz žiadneho. Ani doma sme ho nenašli. Nikde na svete to nevidíš. Človek neurobí z ničeho nič. Nič nás to nestálo.

§. 33. Umelý čili prestavený slovosled pozostáva v tom, že sa ten člen vety kladie na prvé miesto, alebo pred druhé menej významné členy, na ktorý chceme položiť dôraz a tým aj obrátiť osobite naň pozornosť druhých; n. p. Otcu na ceste zlodeji napadli. Už včera som to vedel. Z nášho domu tam nikto nebol.

Choťas tento slovosled závisí celkom od myšlienky mluviaceho alebo píšucieho, a choť i slovosled v našej reči je o mnoho slobodnejší, nežli, n. p. v nemeckej, tak že aj nekdy odstúpiť možno od udaných

pravidiel o prirodzenom slovoslede bez značnejšej zmeny; n. p. „Otec miluje syna,“ alebo „syna otec miluje atď.; preca sú nektóre slová, ktoré n e s m e j ú stáť na istých miestach, a zas také, ktoré m a j ú stáť na istých miestach. — Z ohľadu tohoto pamäti hodno je :

1. P o m o c n é s l o v e s o „*som, si*“ atď. osobite v minulom čase nesmie stáť na začiatku vety; n. p. „*kúpil som*“ a nie „*som kúpil*“; v rozvinatej ale vete alebo aj v holej, keď je podmet doslovne vyložený zas nesmie stáť na konci vety; n. p. nie: „*Vy videli ste*“ ale: „*Vy ste videli*“; ani nie „*Úlohu písali sme,*“ ale: „*úlohu sme písali*“; má ale stáť toto sloveso h n e ě z a p o d m e t o m a v žiadačích vetách za „*by*“; n. p. Bár *by si* sa učil! My *by sme* boli šli do kostola, atď. (§. 32. 5.)

*) O druhej osobe „*si*“ poznamenat' slušno, že sa skrakuje za osobným zámenom „*ty*“ a za spojku „*by*“ v „*s*“ a píše sa s nimi dohromady v pravo ale nad ním kladie sa o d s u v n í k (') čili znak vynechania; n. p. Ty s' otec náš. Bár b y s' nám neodíšiel! — To sa stáva s ním aj pri zámene „*ktorý*“; n. p. k t o r ý s' bol tam? Znak tento (') môže sa aj vynechať.

2. D a t i v y z á m e n o s o b n ý c h „*mi, ti, si, mu*“ a akkusativy „*mä, ťa, sa, ho*“ nikdy nesmejú stáť na začiatku viet (v. §. 32. 2. b) áno ani bezposredne po spojke „*a*“.

3. Zvratné „*sa*“ nech stáva v jednoduchých vetách pri slovese, ku ktorému patrí, a síce :

- a) V holých vypravovacích vetách, v ktorých podmet je vyložený doslovne, a prísudok v prítomnom alebo budúcom čase, „*sa*“ nech stáva hneď za podmetom; n. p. Žiak *sa* učí. Človek *sa* bojí. — b) V rozvinutých vetách, v ktorých je buď podmet doslovne vyložený, alebo následkom prestaveného slovosledu na prvom mieste stojí nejaký druhý člen vety a za prísudkom nenásleduje iný člen vety, „*sa*“ stáva hneď pred slovesom; n. p. Včera *sa* učil. Smrti *sa* neochránime. Nikdy *sa* nelakol; — nasleduje-li ale za prísudkom ešte nejaký člen vety, stáva „*sa*“ aj za slovesom; n. p. Dnes vypravuje sa o vojne. Zem otáča sa kolo slnca. — c) Keď je prísudok v opísanom budúcom čase a podmet doslovne vyložený alebo na mieste jeho nejaký druhý člen, „*sa*“ stáva pred pomocným „*budem*“; n. p. Každý *sa* bude modliť. Zajtra *sa* budeme hrať; — keď ale „*budem*“ stojí na prvom mieste, „*sa*“ prichádza zaň pred neurčitý spôsob; n. p. Budeme *sa* báť Boha. — d) Jestli v spomänutých vetách prísudok je v nektorom pričastím opísanom čase ktoréhokoľvek spôsobu, zvratné „*sa*“ pri 1. 2. osobe stáva vždy za určitým pomocným slovesom, v 3. ale osobe na tohoto mieste; n. p. My sme *sa* učili. Vy by ste *sa* mali usilovať. Neboli by sme *sa* nazdali. Otec by *sa* nebol nalakal. Brat *sa* nenavrátil. — e) V otázkových uvedených pod a) γ) δ) nasleduje hneď za opytovacím slovom, teda pred prísudkom; n. p. Kto *sa* navrátil do vlasti? Komu *sa* nepáčila ta reč? Kam *sa* obrátil? — v uvedených pod β) stáva za menom, na ktorého prívlastok sa pýtame, a v uvedených pod ε) stáva buď za „*či*“, alebo keď toto nenie vyložené, teda za prí-

sudkom ; n. p. Či sa pýtal na nás ? Páčilo sa ti tam ? — f) V rozkazovacích vetách, či je, či nie je vyslovené meno tej osoby, ktorej rozkazujeme, v 1. množného a v 2. obojeho čísla zvrtné „sa“ stáva za slovesom ; n. p. Milujme sa ! Bratia učme sa ! Chlapci chráňte sa chriechu ! — v 3-jej ale osobe stáva za „nech“ ; n. p. Sluhovia nech sa boja pánov svojich. — Jestli ale prvá alebo druhá osoba, ktorej rozkazujeme, vyslovená je osobným zámenom, zvrtné „sa“ stáva za týmto ; n. p. Ty sa uč ! My sa dívajme !

**) Pri rozobieraní čítacích kusov nech sa udávajú podoby reči a jaký je v nich slovosled, či prirodzený, či umelý. To sa môže dať aj za písomnú úlohu.

O prízvuku vôbec a v jednoduchej vete zvláštné.

§. 34. V h o v o r e n í a p r i č í t a n í nektoré s y l a b y, s l o v á, á n o i c e l é v e t y, k t o r é s ú d ō l e ž i t e j š i e h o v ý z n a m u, v y s l o v u j ú s a v y š š í m a s i l n e j š í m h l a s o m, n e ž l i d r u h é, č í m h o v o r e n i e a č í t a n i e n a d o b ý v a ž i v o s t i a v m n o h ý c h p á d o c h i p r a v é h o (v l a s t n é h o) s m y s l u. T o t o p o v ý š e n e j š i e v y s l o v o v a n i e s y l á b, s l o v a c e l ý c h v i e t n a z ý v a s a p r í z v u k o m (a k c e n t) a j e t r o j n á s o b n ý : a) p r í z v u k s l a b i č n ý, b) s l o v n ý a c) v e t n ý.

a) S l a b i č n ý p r í z v u k j e t e n, d l a k t o r é h o v o v y s l o v o v a n í k a ž d é h o s l o v a j e d n a s y l a b a p r e d n á š a s a v y š š í m h l a s o m, n e ž o s t a t n i e. P r í z v u k t e n t o m a j ú v š e t k y v i a c e j s l a b i č n é č i j e d n o d u c h é č i s l o ž e n é s l o v á (p r i p o č í t a j ú c s e m i s l o ž e n é s n e —) n a p r v e j s y l a b e ; j e s t l i a l e p r e d n e j a k ý m m e n o m s t o j í j e d n o s l a b i č n á p r e d l o ž k a, p r í z v u k p r e c h á d z a n a p r e d l o ž k u, a s l o v o s a m o z o s t á v a b e z p r í z v u k u ; n. p. k n í h a ; d o k n i h y ; z à h r a d a, p r e d z a h r a d o u ; m ò h o l, n è m ò h o l ; z à d o m o m a t ě. J e - l i p r e d m e n o m d v o j s l a b i č n á p r e d l o ž k a, i t a t o m á p r í z v u k i m e n o n a p r v e j s y l a b e. — O s t a t n i e n e s k l o n i t e l n é j e d n o s l a b i č n é s l o v á, j a k o : a, a j, a ž, b y, n e ž, ž e, k e ě a t ě. s a m y o s e b e n e m a j ú p r í z v u k u, l e n v s l o ž e n í s d r u h ý m i s p o j k a m i ; n. p. n è ž l i, ž è b y, a b y a t ě.

b) S l o v n ý p r í z v u k, d l a k t o r é h o s a v o v e t e c e l é s l o v o v y s l o v u j e z v ý š e n ý m h l a s o m, j e d v o j n á s o b n ý ; p r i r o d z e n ý a u m e l ý. — V h o l e j v e t e p r í z v u k p r i r o d z e n ý m p o r i a d k o m b ý v a n a p r í s u d k o v o m s l o v e s e a l e b o m e n e ; n. p. ž i a k p í š e. S e s t r a š i j e. B o h j e d o b r o t i v ý. — J e s t l i a l e v e t a, v k t o r e j j e p r í s u d k o m n e j a k é m e n o, j e v y s l o v e n a z á p o r n e, p r í z v u k p r e c h á d z a n a p o m o c n é s l o v e s o „ n e b í ť “ ; n.

p. Otec n e n i e zlomyseľný. Ty n i e s i mešťanom. — V rozvinutej vete prízvuk býva na doplňujúcich a určujúcich členoch; n. p. Žiak píše úlohu. Dobré deti poslúchajú rodičov atď.

Umelý slovný prízvuk pozostáva v tom, že sa prednáša vždy vyšším hlasom vo vete to slovo, na ktoré osobite chceme obrátiť pozornosť poslucháčov. N. p.

a) *Brat* mi to písal.

b) Brat mi to *písal*.

Týmato príkladma som chcel povedať a) že mi to písal brat a nie iný; b) že mi to písal a nelen odkázal po druhom, alebo povedal ústne.

*) V písme ty slová, na ktoré čo dôležité chceme obrátiť zvláštnu pozornosť čitateľov, podťahujú sa čiarkou; v tlačенých ale knihách tlačia sa také slová redšej alebo hrubšími a od druhých odchodnými písmenami, čo sa nachádza veľmi často aj v tejto mluvnici.

**) Hlavný prízvuk kladie sa veľmi často na *d o p l ň o k a r o z l i č n é u r č e n i e*, na čo dobrý čitateľ nesmie nikdy zapomänuť; lebo smysel vety vypadne celkom ináč, než keď sa položí na každý člen prízvuk dľa úmyslu píšucieho. Nech sa porovnajú nasledujúce vety a pri čítaní *h l a v n ý p r í z v u k* nech sa položí na slová tlačené ležiacimi písmenami:

O t e c m i d n e s d a r o v a l *k n i h u*.

(Tu sa povyšuje čo daroval).

O t e c *m n e* d n e s d a r o v a l k n i h u.

(Tu sa povyšuje komu).

O t e c m i *d n e s* d a r o v a l k n i h u.

(kedy?)

O t e c m i d n e s *d a r o v a l* k n i h u.

(Vyznačeno, že mi kniha bola darovaná a nie snáď len požičaná).

***) Jako z tohoto vidno, kratšie *d a t i v y* a *a k k u s a t i v y* osobných zámen: *mi, ti, si, mu* — *mä ťa, sa, ho* nikdy *sa* nesmejú užívať, keď je na nich prízvuk vo vete, ale sa musia užívať druhej pady: *m n e, t e b e, s e b e, j e m u a m ň a, t e b a, s e b ä, j e h o*.

O prízvuku viet sa pojednáva v §. 121.

IV.

Tvaroslovie

čili

nauka o tvaroch ohybných a neohybných čiasťok reči.

I. Ohybné čiasťky reči.*A. Pochopové slová.***1. Podstatné meno.**

Rozličné druhy podstatných mien.

§. 35. Také podstatné mená, ktoré vyznamenávajú o osoby, menujú sa osobnými (personalia); n. p. Pavel, Ján, človek, muž atď.; také ale, ktoré vyznamenávajú veci, nazývajú sa vecnými (impersonalia); n. p. kameň, strom, stôl atď. — Oboje sa nazývajú skutočnými (srastlými, concreta), jestli označujú takú osobu alebo vec, ktorú môžeme zbadat zovnutornými smyslami; n. p. kniha, strom, dom, Ján atď.; — alebo o ktorých sa presvedčujeme rozumom a zjavením božím; n. p. Boh, anjel atď.

Mimo týchto máme ešte mená len myslených osôb a vecí, ktoré totižto označujú nečo len myslieť sa dajúceho, a preto nazývajú sa myšlienkovými menami (odťažnými, abstracta). — Tyto vyznamenávajú buď

a) nejaký *stav*; n. p. strach, bázeň, radosť, starosť, zdravie, bolesť, mrzutosť, pokoj, sen atď.;

b) nejaké *vlastnosti*: n. p. vernosť, úprimnosť, lenivosť, udatnosť, márnosť, pýcha, ľahkosť atď.;

c) *činnosť*; n. p. písanie, myslenie, videnie, sedenie a iné slovesné podstatné mená;

Skutočné čili srastlé podstatné mená sú dvojnásobné:

1. *Vlastné* (propria), ktoré označujú mená jednotlivých osôb, národov, krajín, miest, obcí, riek, potokov, vrchov, mesiacov atď.; n. p. Bohuslav, Maria, Slovák, Uhry, Bystrica, Lúčka, Dunaj, Hron, Kriváň, prosinec atď.

*) Vlastné mená osôb sú dvojnásobné . a) *krstné*, ktoré sa dávajú pri krste a náležia len jednej osobe; n. p. Miroslav, Božena, Jozef atď.; b) *prímená* čili priezviská, t. j. mená, ktoré patria celým rodinám a tak označujú viac osôb náležiacich k tej istej rodine; n. p. Kalina, Budatínsky atď. V osloveniach a nápisoach uživa sa najprv krstné meno, potom priezvisko, ktoré, keď aj s krstným stojí, má sa klásť do toho pádu v jakom je krstné meno; teda: Pánu Jánovi Kolárovi, a nie Jánovi Kolár.

2. *Obecné* (appellativa, communia,) t. j. také, ktoré označujú mená celého druhu osôb alebo vecí, čili mená pripisat sa môžuce viac osobám alebo vecám; n. p. muž, žena, mesto, človek, kráľ atď.; — tyto obecné sú zas trojaké:

a) *Rodové* (generica), ktorými sa označuje celý nejaký rod osôb alebo vecí, alebo aj každý jednotlivý k nemu patriaci člen; k. p. človek, strom, vrch, dom, mesto, atď.

b) *Hmotné* (materialia), označujúce veci, ktoré pozostávajú z rovnakých, jedna s druhou súvisiacich čiasok; k. p. železo, múka, mlieko, mäso, súkno atď.

c) *Hromadné* (collectiva), označujúce celok pozostávajúci z toho istého druhu, avšak často z rozlične pomenovaných vecí; k. p. kamenie, vojsko, ľud, stromovie atď.

§. 36. V našej materčine máme ešte dva druhy odvođených podstatných mien: zmenšovacie totižto a zväčšovacie.

1. Zmenšovacie tvoria sa od mien, životné osoby alebo zvieratá znamenajúcich, príponou *-a*, pred ktorým sa predchádzajúce hrdelnice menia v sodpovedajúce im mäkké sykavky (*k* do *č*; *h* do *ž*; *ch* do *š*;) a samohlásky sa často dĺža; k. p. žiak, žiača; vík, víča, atď.; súhlasky *d*, *l*, *n*, *t*, sa mäkkia v *ď*, *ľ*, *ň*, *ť*; k. p. had, háďa; pán, páňa; — po perných býva príponou *ü*; k. p. holub, holúbä, žreb, žriebä; — alebo ešte väčšmi zmenšené tvoria sa predĺžením *a*, *ü* do *ia* príponou — *tko* teda — *iatko*, a po predchádzajúcej dlhej slabike — *atko*, (po perných — *ätko*); n. p. kuriatko, žriebätko, dieťa, dieťatko, holubiatko, atď.; — tyto sú všetky sredného rodu.

2. Ďalej zmenšovacie mená povstávajú z mien mužského rodu príponou *-ec*; k. p. chlap, chlap-ec; zvon-ec; — z mien ženského rodu príponou *-ica*; n. p. dievka, dievčica; mať, matica; — a zo sredných príponou *-ce*; k. p. slovo, slovece; — alebo ešte väčšmi zmenšené od mužských príponami *-ček* (čok); chlap-ček; zvon-ček; — od ženských príponou *-ička*, sestrička; dievčička; matička; — od sredných *-ečko*, *-ičko*; slovo, slovičko; atď.

3. Potom príponami -*ák, -ík, -ok*; -*áček, -íček* od mužských; k. p. syn-*ák, chlap-ík, prút-ok, syn-áček*; prút-*íček*; — od ženských príponou -*ka*; k. p. hlava, hláv-*ka*; mať, mat-*ka*; — a od stredných príponou -*ko*; k. p. drevo, drev-*ko*; pero, per-*ko*; — jestli po vynechaní -*o* dve spoluhlásky zostanú, kladie sa medzi ne -*ie* (po dlhých *e*) k. p. svetlo, svetiel-*ko*; mydlo, mydiel-*ko*; atď.

4. Naposledy príponami -*ko* od mužských; ded, ded-*ko*; — od ženských -*enka, -inka*; dcér-*enka*; mat-*inka*; — a ešte útlejšie príponami -*enko* (-*inko*) od mužských; n. p. ded-*enko*; tat-*inko*; — od ženských príponou -*uška*; mam-*uška*; dcér-*uška*; — aj od mužských príponou -*uško*; n. p. ded-*uško*; tat-*uško* atď.

* Zmenšené pod 2. 3. a 4. bodom podržujú rod tých podstatných mien, od ktorých sú odvodené.

Týmito podstatnými menami vyslovuje sa nelen maľučkosť, jako: chlapček, sestrička atď., ale aj útlosť a láska naproti zmenšenému predmetu.

II. Zväčšovacie podstatné mená povstávajú najviac príponou -*isko* pre všetky tri rody, a sú všetky stredného rodu; n. p. chlap-*isko*; dievč-*isko*; dom-*isko*; atď. — zriedkavej príponou -*aň* (od prídavných mien); k. p. skúp-*aň*, — a ešte menej príponou -*ina*; k. p. chlap-*ina* atď. Vychádzajúce na -*isko* sú stredného, a na -*ina* ženského rodu.

Týmito zväčšeniami označuje sa nelen veľkosť, ale často aj jakási nemotornosť a nevôľa naproti zväčšenému predmetu; k. p. to je neposlušné chlapčisko.

O rode podstatných mien.

§. 37. My v našej materčine pri menách rozoznávame trojaký rod: mužský, ženský a stredný.

Rod tento podstatných mien poznáva sa po význame a koncovke; — v našej reči nenie žiadneho rodového slova jako k. p. v nemeckej *der, die, das* a *ein, eine, ein*; lebo *ten, ta, to*, je ukacovacie zámeno, a užívať sa nemôže miesto rodového *der* atď.

I. Mužského rodu sú:

1. Dľa významu všetky ty podstatné mená, ktoré vyznamenávajú skutočné mužské, alebo za mužské považované nadsmyselné osoby; k. p. hospodár, pán, Boh, anjel atď.; — potom mená osôb, postavených v takých úradoch, ktoré len mužskí zastávajú; k. p. sudca, predseda, vodca atď.

Vynímajú sa: knieža a hrabä (grof,) ktoré sú stredného rodu.

2. Dľa k o n c o v k y mužského rodu sú :

a) ktoré sa končia na tvrdé spoluhlásky : *b, d, h, ch, k, l, n, p, r, s, t, v, z*, a nektoré na *m, š*; k. p. *dub, jed, roh, prach, rok, kôl, klin, súp, ker, nos, prút, výjav, vôz*; — *hrom, koš*, atď.

b) Z väčšej čiastky *ty*, ktoré sa končia na *c, j, ľ, ň*; n. p. *mesiac, háj, bôľ, peň*; — všetky na *-teľ*: *majiteľ, obhajiteľ, priateľ* atď.; a odvodené od *mysel*, jako : *prie-mysel, s-mysel*; atď. v ktorých koncovkové *l* je tvrdé.

Vynímajú sa a ženského rodu sú :

a) Vychádzajúce na *c*: *noc, moc, vec*; a složené: *pomoc, nemoc, obec*.

*) *Pec* užíva sa aj v mužskom aj v ženskom rode.

β) na *j*; n. p. *koľaj, kročaj, obličaj, obyčaj* a *zbroj*.

*) Poslednie štyri užívajú sa aj v mužskom rode.

γ) na *ľ*; *kúdeľ, myseľ, maštaľ, oceľ, posteľ, soľ*.

δ) na *m*: *zem*;

ε) na *ň*; jako : *báseň, bázeň, kázeň, povodeň, dlaň, daň, jabloň; Viedeň* atď.

ζ) na *p*: *otep*;

η) na *r*: *tvár, jar*;

θ) na *s*: *hus, os, ves*;

ι) na *š*: *myš, peleš, rozkoš, vrš* (koš k loveniu rýb) *skryš* (aj *skryša*);

κ) na *v*: *čirkev, krv; mrkev* (častej sa užíva *mrkva*), *odev, obuv*;

λ) na *z*: *reťaz, haluz*.

3. Mužského rodu sú nasledujúce a im podobné, len v množnom čísle užívané mená: *drobky, čary, parohy, panohy, schody, odpustky, pačesy, hody, ostatky, mravy*.

II. Ženského rodu sú :

1. Dľa významu mená skutočných a smyslených ženských osôb; n. p. *matka, sestra, pani, Morena* atď.

2. Dľa koncovky mimo uvedených vo výnimke pod I. podstatných mien, ženského rodu sú :

a) Končiace sa na *č, ď, dz, ť*, zvláštne všetky na *-os* potom na *ž*; k. p. *reč, piadň, mosadz, pamäť, lož* atď.

Vynímajú sa a mužského rodu sú :

a) na *ě*: bič, krč, klíč, kotúč, meč, plač, vrkoč atď. zvláštne všetky odvodené na *-ač*; kropáč, tarač. atď.

β) na *ď*: medved, dážd; —

γ) na *ť*: laket, plášť, večeť, hostť;

δ) na *ž*: jež, križ, nôž.

b) Které vychádzajú na *a*: k. p. voda, ryba, stolica atď.

Vynímajú sa mená mužských osôb na *a*; n. p. sluha, vodca atď.

c) Na *y* a *e* len v množnom čísle užívané mená; n. p. máry, otruby, Čechy, Uhry, Benátky, husle, kliešte, Košice atď.

III. Sredného rodu mená všetky končia sa samohláskami a sice :

1) na *o*: mydlo, krýdlo, dielo, slovo, zlato atď.

2) na *e*: n. p. pole, slnce, srdcé atď.

3) na *ie*; umenie, kamenie; volanie, zdravie, pitie, listie atď.

4) mená mladých ľudí a zvierat na *a* s predchádzajúcou mäkkou spoluhláskou; n. p. dieťa, dievča, koča, vlča, šteňa, tela atď; sem patrí i knieža (od knez).

5) na *ä* s predchádzajúcou pernou; n. p. plemä, temä, žriebä púpä atď; — sem prináleží i hrabä, ku ktorému však prívlastok prikladá sa v mužskom rode.

Ďalej sredného rodu sú vychádzajúce na *á* (*a*) len v množnom čísle užívané mená; n. p. ústa, krosná, vráta, plúca atď.

Naposledy mená písmen; n. p. veľké *A*, malé *b*, tvrdé *y* atď.

§. 38. Složené podstatné mená sú takého rodu, jakého je poslednia jejich časť; n. p. vodo-pád, vino-hrad, okamženie atď.

Mená mnohých zvierat, jako n. p. vrabec, páv, straka, vrana atď. sú obojrodné, t. j. užívajú sa v jednom rode aj o mužských aj o ženských; avšak, keď sa má rod udať určitejšej, prikladá sa k mužskému rodu samec a k ženskému samica. — Toto sú nepriechylné mená.

*) Mnohé, zvláštne štvornohé domáce zvieratá, majú pre každý rod zvláštne mená; n. p. barán, ovca; — vól, krava atď.

Také podstatné mená mužského rodu, ktoré prijímajú aj pre ženský rod zvláštňu príponu, menujú sa priechylnými (mobilia): n. p. kráľ — kráľovna; učiteľ — učiteľka; vdovec — vdova; posol — posolkyňa; spevák — speváčka; panovník — panovníca; Slovák — Slovenka; Uher — Uhrinka; Turek — Turkyňa; Čech — Češka atď.

*) O rode zmenšovacích každého druhu hovorí sa v §. 36.

Úlohy.

62. úl. Napíšte 15 osobných vlastných mien, a 15 obecných rodových, ktoré vyznamenávajú remeselníkov!

63. úl. Napíšte tricať krstných mien mužských tak, aby sa každé začínalo inou písmenou a tým spôsobom i 30 ženských krstných mien, ďalej 20 priezvisk!

64. úl. Napíšte 20 hmotných a 20 hromadných mien!

65. úl. Napíšte 20 myšlienkových mien vyznamenávajúcich činnosti; 20 vyznamenávajúcich vlastností a 10 označujúcich stav!

66. úl. Utvorte príhodnými príponami, 30 zmenšovacích mien odvodených od mien zvierat!

67. úl. Napíšte 30 osobných obecných mien mužského rodu a 30 tohože rodu vecných!

68. úl. Vyhľadajte a napíšte 30 mien ženského rodu vychádzajúcich na -a a 20 vychádzajúcich na spoluhlásky!

69. úl. Udajte 20 mien stredného rodu vychádzajúcich na -o; 20 na -ie; 15 na -a a 10 na -ä!

Skloňovanie podstatných mien.

§. 30. Naša materinská reč je jedna z najbohatších a najohybnějších rečí na svete, nelen množstvom slov, ale aj jejich premeňovaním, čili skloňovaním, pomocou ktorého rozličné pomery jedného slova vysloviť a význam slova premeniť môžeme; n. p. chlap, chlapi; matka, matky; slovo, slová; — jak malej zmeny bolo zapotreby, aby sa udalo, že sa má hovoriť o jednom alebo viac chlapoch, matkách a slovách. — Slovami: chlap, matka, slovo a zmenením ich do: chlapi, matky a slová označili sme pomer jednotného a množného čísla, čo sme už v §. 21 predbežne poznali.

Ale aj druhé pomery označujeme skloňovaním. V nasledujúcich vetách n. p. to isté podstatné meno užíva sa v sedem rozličných pomeroch a síce jak v jednotnom, tak i v množnom čísle:

Jednotné číslo.

1. Toto je —	pán.
2. To je dom —	pána.
3. Tato zahrada sa páči —	pánovi.
4. Videl som —	pána.
5. Buď šťastný —	pane!
6. Naša nádej je v —	pánovi.
7. Nepohrdajme —	pánom.

Množné číslo.

1. Toto sú —	páni.
2. To sú domy —	pánov.
3. Tyto zahrady sa páča —	pánom.
4. Videl som —	pánov.
5. Buďte šťastní —	páni!
6. Naša nádej je —	vpánoch.
7. Nepohrdajme —	pánmi.

K týmto vetám hodia sa otázky: 1. Kto? (čo?). — 2. Či, čia, čie? alebo „koho?“ (čeho?). — 3. Komu? (čemu?). — 4. Koho? (čo?). — Na 5tú nenie otázky, to je oslovenie. — 6. V kom? (v čom?) Na kom? (na čom). O kom? (o čom?) Po kom? (po čom?) Pri kom? (pri čom?) — 7. Kým? (čím?).

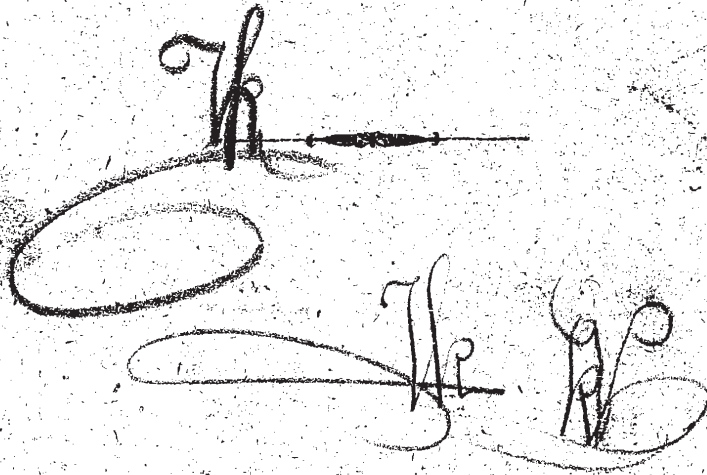
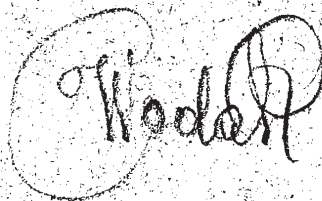
Zmeňovanie ^{podstatných mien} toto vošpolok nazývame skloňovaním (declinatio) a jednotlivé formy pádmi. Pádov týchto, jako vidno, máme sedem aj v jednotnom aj v množnom čísle, a meno

prvého pádu je	nominativ;
druhého „ —	genitiv;
tretieho „ —	dativ;
štvrtého „ —	akkusativ;
piateho „ —	vokativ;
šiesteho „ —	lokal;
siedmeho „ —	instrumental;

*) Jestli podstatné meno vyznamenáva nejakú neživotnú vec, pýtame sa na jednotlivé pády otázkami v zátvorkách udanými: čo? čeho? čemu? atď.

V našej reči máme troje skloňovanie podstatných mien; k prvému patria všetky podstatné mená mužského, — k druhému všetky ženského — a k tretiemu všetky stredného rodu.

Koncovky jednotlivých pádov každého skloňovania nasledujúce tabuľky znázorňujú, k čemu len to ešte pridať treba, že sa pri mužských robí rozdiel medzi menami znamenajúcimi životné a neživotné veci, pri ostatných ale nie.

Handwritten cursive letters 'Th' and 'W' with decorative flourishes. The 'Th' is at the top, followed by a large 'S' shape, and then 'W' and 'B'.Handwritten cursive word 'Wodert' circled.

a) O vysúvaní a kratení u mien mužsk. rodu.

Všetky viacejšlabičné vychádzajúce na *-ec* a *-ok* tyto pohybné hlásky *-e* a *-o* vyhadzujú v skloňovaní; n. p. *chlapec* — *chlapca*; *otec* — *otca*; *riadok* — *riadku* atď.; — *jazvec*, *švec*, a *žnec* prešmykujú toto *e* a majú *jazevca*, *ševca*, *žnecá* atď.; — ďalej vyhadzujú ich i mená na *-ol*, *-el*, *-et* a *-eť*; n. p. *kozol* — *kozla*, *živel* — *živlu*, *ocet* — *octu*, *nechet* — *nechtu*, *lakeť* — *laktá*, tak aj *kašeľ* — *kašla* atď.; — podržujú ich všetky odvodené príponou *-teľ*, tak aj *popol*, *topol*, *kostol* atď.; — vysúvajú ich ďalej i niektoré vychádzajúce na *-on*, *-en* a *-eň*; n. p. *bubon* — *bubnu*, *sršeň* — *sršňa*, *ohieň* — *ohňa* atď.; podržujú ich: *hrebeň*, *kepeň*, *jeseň* a iné; — konečne vysúvajú *e* tyto: *deň*, *kel*, *ker*, *oves*, *peň*, *pes*, *sen* a *šev*, *švu*.

Chlieb a vietor kráťa *-ie* v skloňovaní do *e*; n. p. *chleba* *vetru* atď. — a jednoslabičné s *ó* kráťa toto *ó* do *o*; n. p. *kôň* — *koňa*, *stôl* — *stola*, *vôz* — *vozu* atď.

b) Poznamenanie k I. 1. 2.

1. *Boh* a *duch* dativ jednotného čísla mávajú vždy na *-u*; *Bohu*, *duchu*, taktiež aj *pán*, keď je pred druhým datívom; k. p. *pánu otcovi*; *pánu Bielkovi* atď.; sám o sebe máva ale vždy *pánovi*.

2. To isté *Boh*, ktomu *človek* majú vokativ jedn. čísla nie na *-u*, ale na *e*, pred ktorým *h* do *ž*, *k* do *č*, prechádza; k. p. *Bože!* *človeče!*

3. *Syn* podľa *chlap* nemá nikdy vokativ jedn. č. *syne*, ale *synu*.

4. Mená svätých, keď sa jako sviatky užívajú k určeniu času, majú lokál na *-e* a na mätko vychádzajúce na *-i*; k. p. o svätom Jáne, o *Michale*, o *Ondreji* atď.; ináč ale na *-ovi*; k. p. *kázeň o svätom Jánovi*.

5. Jako v nomin. a vokativ množného čísla pod I. 2. *k* do *c*; tak aj *h* do *z*, a *ch* do *s* prechádza; k. p. *Slovák*, *Slováci*; *koželuh*, *koželuzi*; *Čech*, *Česi* atď.

c) Poznamenanie k II. 1. 2.

1. Mnohé podstatné mená neživotných vecí miesto koncovky genitivu jednotného čísla *-u* prijímajú *-a*; k. p. *chleba*, *chlieva*, *dvora*, *chomúta*, *jazyka*, *komína*, *kostola*, *kotla*, *kusa*, *kúta*, *kláštora*, *mlýna*, *ovsa*, *popola*, *potoka*, *stola*, *suda*, *sveta*, *večera*, *zákona*, *záhona*, *života* atď.; vôbec a rady majú aj druhé s predložkami, *-u* ale bez nich; k. p. *od roka do roka*, — bez predložky ale na *-u*; n. p. *toho roku* atď.

2. Mená miest majú gen. jedn. č. tiež na *-a*; k. p. *Trenčína*, *Ríma*, *Kolína* atď. Složené ale s *-hrad* majú ho na *-u*, n. p. *Petrohrad*, *Vyšehrad* atď.

3. *Národ*, *ľud* a *statok* majú vždy na *-u*: *národu*, *ľudu*, *statku*.

4. *Čas* má genit. množ. čísla *čas*, a *raz* *ráz* v týchto výrazoch: *do tých čas*; — *koľko-raz?* *pät-raz*, *dvacať-raz* atď.

d) Poznariadenie k III. IV.

1. *Plač* má genit. jedn. čísla na *-u* miesto *-a* : *plaču*.
2. *Mená* životné na *-ec*, jako : *otec*, *chlapec*, *vrabec* atď. majú vokativ jednotného čísla na *-če*; *otče*, *chlapče*, *vrabče* atď.
3. *Host*, *kôň* a *peniaz* majú genit. množ. čísla radšej na *-í* : *hostí*, *koní*, *peňazí*. — *Peniaz* má genitiv na *-ov* len vtedy, keď označuje rozličné druhy (kúsky) peňažné.
4. *Životné neosobné*, jako : *kôň*, *jeleň* atď. prijímajú v lokali jednotného čísla *-i* miesto *-ovi*; n. p. na *koní*, na *jeleni* atď.
5. *Deň* má v príslovke *vodne -e*, ináč ale *-i*; na *dni* atď.; — mn. číslo má *dni* miesto *dne*; — *týždeň* ale alebo *týdeň* má *týžne* al. *týdne*, to *dzaž* vysúva i v druhých pádoch.

e) Všeobecné poznariadenie k I. 1. 2. a III. o nominative množného čísla.

1. *Mená osobné* tvoria nominativ tento trojnásobne:
 - a) nektoré vždy na *-ovia*; jako : *bohovia*, *duchovia*, *otcovia*, *synovia* atď.
 - b) druhé vždy na *-i*; jako : *vojaci*, *Slováci*, *žiaci* atď.; — všetky na *-k*;
 - c) iné na *-ia*; jako : *pohania*, *židia*, *rodičia*, *bratia*, *kňazia*, *učitelia* atď.; — tuto príponu rady majú zvlášte vychádzajúce na *-da-n*.

Avšak mnohé z tých, ktoré tvoria tento pád na *-ia -ia*, keď chceme hovoriť o nich povýšene a dôraznejšej, alebo keď chceme zosobniť nejaké neosobné alebo aj neživotné, prijímajú príponu *-ovia*; n. p. *muži - mužovia*; *králi - kráľovia*; *stavy - stavovia* atď. — Sú však mnohé, ktoré netrpia ani v tomto prípade tu príponu; také sú: vychádzajúce na *-ik, -ík, -ak, -ák*, potom na *-da-n*; tak i patriace ku V. na *-ta a -sta* radšej majú *-i* než *-ovia*, n. p. *karmelit-i*, *huslist-i* atď.

2. *Mená životných neosobných*, t. j. *zvierat*, tvoria nomin. množn. čísla dvojnasobne:

Ty ktoré vychádzajú na tvrdú spoluhlásku, tvoria ho na *-ia -y*; n. p. *orli a orly*; *vtáci a vtáky*; *chrti a chrty*. Len *vlk* má vždy *vľci a vôle* tiež vždy *voly*.

Ty ale ktoré sa končia na mäkku spoluhlásku, tvoria na *-ia -e*; n. p. *jeleni a jelené*; *medvedi a medvede* atď. — Len *kôň* má vždy *kone*.

Prípona *-y* a *-e* užíva sa vtedy, keď chceme rozprávať o zvieratách jako o neživotných vecach, a vtedy majú i akkusativ rovnaký s nominativom; n. p. *Chytil som vtáky. Videl som medvede*. —

Prípona ale *i* sa užíva, keď rozprávame o nich jako o životných a zvláštne, keď ich zosobňujeme, t. j. keď im úkon osobného tvora (n. p. reč) pripisujeme.

f) Poznariadenie o instrumentáli množného čísla na *-y -i, -mi, a -ami*.

Instrumental na *-y* a *-i*, jako : *zuby m. zubmi*, *muži m. mužmi* atď. užíva sa len vtedy, keď je pred ním buď predložka, alebo sriedený prívlastok, z ktorých poznať, že je instrumentál; sám o sebe neužíva sa nikdy aby sa nezamenil s nominativom a akkus. množného čísla

a tým aby nepovstal dvojsmysel; teda nie: rozhrýzol zuby (čo?); ale rozhrýzol zubmi (čím?); -ami ale užívať sa má len tam, kde toho treba k obľahčeniu výslovy.

Nepravidelnosti.

Človek skloňuje sa v množnom čísle takto: nom. vok. ľudia; gen. ak. ľudí; dat. ľuďom; lok. ľuďoch; instr. ľuďmi. — Počet v ostatných pádoch má tvrdé *t* a patri k II. 1.

II.

§. 41. Skloňovanie podstatných mien ženského rodu.

		A.		B.	
Číslo	Pády.	Ktoré sa končia na <i>a</i> .		Ktoré sa končia na spoluhlásku.	
		I. Ktoré pred <i>a</i> majú: <i>b, d, f, g, h, ch, k, l, m, n, r, s, t, v, z</i> ; a len v množnom čísle bežné na <i>y</i> .	II. Ktoré sa končia na: <i>ca, ča, dza, la, ňa, ša, ža</i> . Cudzie na <i>ia, io</i> a len v množnom čísle bežné na <i>ce</i> .	III. Všetky na <i>v, m, n, l</i> , (<i>myseľ a soľ</i> nie) na <i>ož, eš, ež, št</i> , pritom <i>obec a pec</i> , a len v množnom čísle bežné na <i>e</i> .	IV. Všetky na <i>d, t, št, č, š, z</i> , (<i>ž</i>) <i>dž, e, s, r</i> , pritom <i>mysel a soľ</i> .
Jednotné	Nomin.	Ryba,	Ulica,	Dlaň,	Milost,
	Genit.	ryby,	ulice,	dlane,	milosti,
	Dativ.	rybe,	ulici,	dlani,	milosti,
	Akkus.	rybu,	ulicu,	dlaň,	milost,
	Vokat.	rybo,	ulico,	dlani,	milosti,
	Lok.	rybe,	ulici,	dlani,	milosti,
	Instr.	rybou.	ulicou.	dlaňou.	milostou.
Množné	Nomin.	Ryby,	Ulice,	Dlane,	Milosti,
	Genit.	rýb,	ulíc,	dlaní,	milosti,
	Dativ.	rybám,	ulicám,	dlaňám,	milostám,
	Akkus.	ryby,	ulice,	dlane,	milosti,
	Vokat.	ryby,	ulice,	dlane,	milosti,
	Lok.	rybách,	ulicách,	dlaňách,	milostách,
	Instr.	rybami.	ulicami.	dlaňami, -mi.	milostami, -mi.

Poznamenanie k A. I. II.

1. Genitiv množn. čísla podst. mien, ktoré vychádzajú na *-a*, tvorí sa v *vynechaním* koncovky *-a* a *zdlžením* predchádzajúcej sylaby, jestli bola krátkou; jestli ale bola dlhou, zostáva bez zmeny; n. p. chyba — *chýb*; srna — *srn*; hrča — *hrč*; košela — *košiel* (*e* sa dlží *v-ie*); svieca — *sviec*; vôňa — *vôň* atď. — Jestli je ale predostatnia sylaba už dlhá, poslednia zostáva krátkou; n. p. Priekopa — *priekop*; atď. — Jestli by ale po *vynechaní -a* dve spoluhlásky nevysloviteľné zostaly, vkladá sa medzi ne *-ie-*, predchádza-li ale dlhá samohláska, vkladá sa po *trvdých* len *-o-* po *mákkých* ale *-e-*; n. p. priadka — *pria d-o-k*; várka — *vár-o-k*; vážka — *váž-e-k*; spojka — *spoj-e-k* atď. — avšak predchádzajúce *d, l, n* a *t* zo-

stáva tvrdým i pred *-ie* i pred *-e*; n. p. matka — *mat-ie-k*; zahradka — *zahrad-ie-k*, panna panie -n, atď.

2. Nektore patriace pod II. zvláštne vychádzajúce na *-ša* a *-ža* tvoria genitiv množ. čísla na *-i*; n. p. duša — *duši*; koža — *koži*; väža — *väži* atď., tak aj *tma* — *tmi*.

Poznamenanie o druhých pádoch.

1. Jestli v podstatnom mene patriacom k I. vzoru predposlednia sylaba je dlhá, n. p. brána, atď.; prípona dativu množného čísla *-ám* a lokaľa *-ách* musí sa skrátiť; n. p. brán-am, brán-ach atď.; — instrumentaľ má vždy krátke *-ami*.

2. Keď je pred *-a* mäkká spoluhláska (keď teda meno patrí k II. vzoru) rozvádza sa obyčajne toto dlhé *-á* dativu a lokaľa do *-ia*; n. p. duš-iam, kož-iam, nedel-iam, miesto: duš-ám, kož-ám nedl-ám atď.

Ruky a nohy užívajú sa aj v dvojnom čísle v nominative a akkusative; n. p. ruke (miesto ruce), nohe (mi. noze); genit. a lokaľ rukú a nohú — o instrumentali vidz. §. 17 poznam.

3. Gazdina, stryna, ujčina a iné na-ina skloňujú sa dľa „ryba“, len že genitiv, dativ a lokaľ jednotného čísla mávajú obyčajne ne *-ej*, dľa prisvojovacích prídavných mien na *-in*, *-ina*, *-ino*; n. p. gazdinej strynej, ujčinej.

4. Kráľovna a iné na-ovna skloňujú sa v jednotnom čísle jako gazdina; — avšak nekdy aj v jednotnom, v množnom ale vždy skloňujú sa jako neurčité prídavné meňá na *-in*, *-ina*, *-ino* vidz §. 45. vzorku IV.

Poznamenanie k B. III. IV.

1. Všetky vychádzajúce na *-seň* *-šeň* a *-zeň* vysúvajú v skloňovaní toto pohybné *e*; n. p. báseň — básne, vašeň — vášne, kázeň — kázne atď.; — potom totiež robia i vychádzajúce na *-ev*, jako: cirkev — cirkve atď., tak aj faleš má falše, lož — lže; česť ale cti.

2. V instrumentali množného čísla len tam sa má užívať prípona *-ami*, kde by sa sobraly po sebe tri *s m* ťažko vysloviteľné spoluhlásky n. p. hrabľ-ami atď.; ináč ale len *-mi*: n. p. dver-mi atď.

3. Genitiv množného čísla končí sa vždy na *-i* (i).

Nepravidelné.

1. Mať tvorí ostatnie pády (mimo akkusativu jednotného čísla) od pňa mäter, podľa II. vzoru vyjma vok.

2. Pani, keď stojí jako prídavok pred druhým podstatným menom, nesklonuje sa; n. p. pani matka; pani matke; pani sestru, s pani tetkou atď. — Stojí-li ale sama o sebe skloňuje sa nasledovne:

Jednotné číslo.

Nom. Vok. Pani,

Gen. dat. lok. panej,

Akkus. paňu,

Instrum. paňou.

Množné číslo.

Nom. Ak. Vok. Panie,

Genit. paní,

Dat. paniam,

Lokaľ. paniach,

Istr. paniami.

III.

§. 42. Skloňovanie podstatných mien stredného rodu.

		I. na -o	II. na -e	III. na -ie	IV. na -ä	V. na -a(ä)	
Číslo	Pády.	Ktoré majú pred -o perné, podnebné, zubné alebo sykavky	Ktoré sa končia na ce (co) je, le, re, be, šte. Cudzie na ium	Ktoré sa končia na ie.	Vychádzajúce na mä (kmen - men.)	Zmenšené na <i>bä, ča, ďa, ěa, na, pä, ra, sa, ša</i> atď.	
		ktoré sa len v množ- nom čísle užívajú na -a					
Jednotné	Nom.	Pero,	Jablko,	Pole,	Umenie,	Semä,	Kura,
	Gen.	pera,	jablka,	poľa,	umenia,	semena,	kuraťa,
	Dat.	peru,	jablku,	poľu,	umeniu,	semenu,	kuratu,
	Akk.	pero,	jablko,	pole,	umenie,	semä,	kura,
	Vok.	pero,	jablko,	pole,	umenie,	semä,	kura,
	Lok.	pere,	jablku,	poli,	umení,	semeni,	kurati,
	Inst.	perom.	jablkom.	poľom.	umením.	semenom.	kuratom.
Množné	Nom.	Perá,	Jablká,	Polia,	Umenia,	Semená,	Kurató,
	Gen.	pier,	jablík,	polí,	umení,	semen,	kuriat,
	Gen.	perám,	jablkám,	poliam,	umeniam,	semenám,	kuratám,
	Dat.	perá,	jablká,	polia,	umenia,	semená,	kuratá,
	Akk.	perá,	jablká,	polia,	umenia,	semená,	kuratá,
	Vok.	perách,	jablkách,	poliach,	umeniach,	semenách,	kuratách,
	Lok.	perami,	jablkami,	polami,	umeniami.	semenami,	kuraty,
Instr.	-mi, -y.	-mi, -y.	-mi, -i.		-mi, -y.	-ami, -mi,	

Poznamenanie k I. 1. 2.

1. Genitiv množného čísla tvorí sa vynechaním koncovky -o, jako od podstatných mien ženského rodu na -a (vidz II. poznám. k A. I. II); n. p. delo — diel; plúca — plúci; brko — břík; okno — okien; mydlo — mydiel; pero — pier; atď. — k čemu ešte poznamenať treba:

a) Podstatné mená na -sko, jako: vojsko, ohnisko atď. po vyhodení koncovky -o nevkladajú nič medzi sk; n. p. vojsk, ohnisk.

b) Mená na -ovo po vyhodení -o nedlža predchádzajúce -o; n. p. slov, olov atď.

c) Mená na -stvo tvoria gen. množ. č. vložením spony -ie- alebo po predchádzajúcej dlhej -e-; n. p. biskupstie-v. — Užíva sa ale aj na -i od prípony tohože významu -stvie dla „umenie“ tvorený genitiv; n. p. biskupství, pánství, atď.

02
2. **O k o a u c h o** jako čiastky tela dvojne sa nachádzajúce v miešanom dvojnóm čísle skloňujú sa takto :

Nom.	Akkus. Vok.	Oči — Uši,
Gen.		očí-ú — uší-ú,
Dat.		očiam, — ušiam,
Lok.		očiach, — ušiach,
Instrum.		očima, — ušima.

Keď sa ale **o k o** užíva k označeniu druhých vecí, jako ohnív na reťazi, alebo **u c h o** k označeniu rukovätí na nádobách, skloňujú sa dla „j a b l k o“ teda : **o k á, u c h á** atď.

Poznamenanie k II.

1. Podstatné mená na *-ce* užívajú sa v nominative jedn. čísla aj na *-co*; n. p. **v r e c e — v r e c o**; **v a j c e — v a j c o**; **l í c e — l í c o**; (ďalej na *-šte* tiež i na *-što*: **o h n í š t e, o h n í š t o**); — tyto všetky tvoria genitiv množného čísla podľa „pero“; teda : **v r i e c, l í c, v a j e c, p l i e c, s r d c**; **o h n í š t**. — **O v o c e — l e p š i e o v o c i e — m á o v o c í** podľa *u m e n i e*. — Dve tyto prípony *-o* a *-e* majú i tyto dve mená: **o j o — o j e, n e b o — n e b e**.

2. Cudzíe mená na *-ium*, jako „**t e s t i m o n i u m, e v a n g e l i u m**“ atď. majú genitiv množného čísla na *-ií*; n. p. **e v a n g e l i í, t e s t i m o n i í**.

Poznamenanie k IV.

Podstatné mená na *-mä*, jako : **b r e m ä, s e m ä, p l e m ä**, atď. užívajú sa veľmi často už aj v nominative jednotného čísla s kmenom na *-en* a príponou *-o*; n. p. **s e m e n o, b r e m e n o, p l e m e n o** atď., a vtedy sa skloňujú dla „pero“.

Poznamenanie k V.

Tyto zmenšené podstatné mená veľmi rady mávajú nasledujúce množné číslo na *-ence* :

Nom.	Akkus. Vok.	K u r e n c e,
Genit.		k u r e n i e c,
Dat.		k u r e n c i a m, - o m,
Lok.		k u r e n c i a c h, - o c h,
Instrum.		k u r e n c i, - a m i.

O instrumentali mn. čísla *-y, -i, -mi* a *-ami* platí to isté, čo o mužských; (srovnaj §. 40. f).

Nepравidelné sú :

1. **K o l o**, zvláštne keď je reč o urobenom kole z nejakej látky, užíva sa v podobe „**k o l e s o**“ a skloňuje sa dla „pero“, len že má lokal

jedn. čísla aj kole si, zvláštne s predložkou „na“. Práve to platí aj o „nebe a nebesá“.

2. Dieťa sa neužíva v pravidelnom množnom čísle „dieťatá“, ale sa skloňuje v ňom takto :

Nom.	Akkus.	Vok.	De ti,	dietky,
	Genit.		de tí,	dietok,
	Dat.		de ťom,	dietkam,
	Lok.		de ťoch,	dietkach,
	Instrum.		de ťmi,	dietkami.

Ú l o h y.

70. *ú l.* Nech sa vyhľadá a napíše ku každému vzoru vo všetkých troch skloňovaniach po 10 podstatných mien. — Pritom nech sa udá, v ktorých pádoch sa liší skloňovanie mužských podstatných mien, ktoré sa končia hrdelnicami a sredných, ktoré majú pred -o tiež hrdelnice od druhých nevyhádzajúcich na hrdelnice.

71. *ú l.* Za školskú úlohu nech sa dajú vyhľadať a napísať vo všetkých skloňovaniach ty pády, ktoré majú rovnaké prípony, a nech sa uvedú príklady. — Ďalej nech sa vypíšu ty pády, ktoré majú v príponách dlhé samohlásky, nech sa udajú príklady a spolu nech sa určí, kedy sa kráta tyto dlhé samohlásky, na to tiež príklady.

72. *ú l.* Ktoré podstatné mená tvoria genitiv množného čísla vynechaním koncovky, ktoré na -i? Čo sa má brať pri tom do povahy?

73. *ú l.* Napíšte zo všetkých troch skloňovaní nepravidelné dodstatné mená a jejich skloňovanie! — Ktoré z podstatných mien sredného rodu tvoria množné číslo dvojnásobne, a jako?

Skloňovanie cudzích mien.

I. Latinských a gréckych.

1. Podstatné mená vychádzajúce v nominative na -l a -r skloňujú sa dľa „chlap“; n. p. Alexander, Alexandra, Alexandrovi atď.; Caesar, -a, ovi, — consul, -a, -ovi atď.; — vychádzajúce na -a mužské vlastné dľa „sluha“; n. p. Seneca, Senecovi, Senecu atď.; — ženské ale či osobné či vecné majúce pred -a spoluhlásku alebo samohlásku -o alebo -e dľa „ryba“; — ktoré majú ale druhú nejakú samohlásku dľa „ulica“; n. p. Aetna, Aetny; Chloa — Chloy; idea, idey, atď. — Asia, gen. Asie, -i; Cornelia, -e, -i atď.

2. Vychádzajúce na -us (-os), -es a -as vyhádzujú tyto prípony a skloňujú sa životné podľa „chlap“, neživotné podľa „dub“; n. p. Homerus, Homera, Homerovi; Demetrius, Demetri-a -ovi; Heraclides, Heraclida, Heraclidovi; — rit-us, ritu atď. — Vychádzajúce na -x (ks) a -ps (bs) odhadzujú s a skloňujú sa dľa „chlap“; n. p. Phoenix, Phoenika; Pelops, Pelopa; Arabs, Araba atď.; vyjma Felix, ktoré podržuje i s: Feliksa, Feliksovi atď. — Vychádzajúce na -um a -ium toto -um odhadzujú

64
a patria k vzoru „p e r o“ n. p. metrum, metra atď.; gymnasi-um, -a, -u, v gymnasi e atď.

3. Vychádzajúce na -o a -s také mená, ktorých kmen na javo vystupuje len v genitive, po vyhodení prípony genitiyu -is a gréckej -os skloňujú sa dľa príslušného vzoru, jako totižto meno je buď mužského, buď ženského rodu a životné lebo neživotné n. p. Cicero — Ciceron-is, Ciceron-a, -ovi; Xenophon — Xenophont-os, Xenophont-a, -ovi; Mars — Mart-is, Mart-a, ovi; Clemens — Clement-is, Clement-a, -ovi, -om atď.

4. Len v množnom čísle užívané na -i a mužského rodu na -es skloňujú sa dľa „chlapí“ n. p. Pompeji — v Pompejoch; Brigantes — Brigantov atď.; ženské na -ae a -es jako Athena e, Theba e, Syracusae, Alpes atď. dľa „ryba“ — vychádzajúce ale na -ia dľa „polia“ n. p. Saturnalia — Saturnalií atď.

II. Maďarské vlastné vychádzajúce na spohlásky skloňujú sa dľa „chlap“ alebo „muž“, vychádzajúce na -a dľa „sluha, vodca“; — vychádzajúce na -i a -y dľa prídavných mien (srovnej §. 45 poznám. 1. 2.); taktiež i vychádzajúce na -e n. p. Kende, gen. Kende-ho, Kende-mu atď. Končiace sa na -o alebo -u prijímajú za -o, a -u v a skloňujú sa dľa „chlap“; n. p. Laššuva, Laššuvovi atď.

III. Nemecké krajinské na -en menia na spôsob „Uhry, Čechy atď.“ to -en do -y n. p. Hess-en, Hessy, Schwaben, Schwaby atď. a skloňujú sa dľa „ryba“. — Miestne na -angen, -ingen, -hafen, -hofen, -hausen, -kirchen, -wegen atď. vyhadzujú to -en a skloňujú sa dľa slovenských složených s-hrad; n. p. Göttingen — Göttingu atď. — Ostatné jednoduché alebo složené s-burg, -berg atď. skloňujú sa tiež tak bez vyhodenia, s tým poznamenaním, že sa g menieva aj do k; n. p. Hamburg — Hamburgu alebo -ku, má sa ale podržať -g. — Vychádzajúce na -a alebo druhé samohlásky dľa „ryba“ n. p. Jena — do Jeny atď.

IV. Hebrejské (židovské) nech sa skloňuju dľa toho vzoru, ku ktorému rodom a koncovkou náležia; n. p. Adam-a; Daniel-a; Sara a Sary atď.

Poznam. Keďby sa cudzie meno veľmi malo zmeniť skloňovaním primeraným reči našej, alebo keby nemotorne znelo, nech sa mu predloží obecné meno „muž, rieka, mesto“ atď. dľa jeho povahy a nech sa toto potom skloňuje. N. p. na vrchu Ararat, v meste Siche m atď.

2. Prídavné meno.

Rozdelenie a skloňovanie prídavného mena.

§. 43. Jako sa už povedalo v §. 11, vlastnosti osôb, zvierat a vecí udávame prídavnými menami; tyto buď 1. udávajú, jaký je nejaký predmet dľa podoby, farby, účinkovania a povahy, n. p. veľký chlap, malé jablko, čierna zem, ostrý nôž, zlý žiak atď. a menujú sa jakostnými prídavnými menami; — buď

2. udávajú tu osobu alebo vec, ktorej niečo náleží, čili majiteľa, n. p. otcov dom, matkina sestra; za hrádny plot; — alebo tu, od ktorej niečo pochádza t. j. pôvodca, n. p. spisy Kollárove, zajačia koža; a tyto sa menujú prisvojovacími; — buď

3. označujú, z čeho niečo zhotovené je, n. p. drevený stôl, zlaté hodinky atď., a nazývajú sa hmotnými; — buď

4. udávajú kam, ku komu alebo k čemu sa niečo vzťahuje, n. p. predný strom, jarný vietor, terajší ľudia, stredné mesto atď.; — tyto sa volajú vzťahovými; — buď konečne

5. udávajú na predmetoch bytie a pôsobenie sloviess, jako pomíňajúcu vlastnosť (príčastia), a nazývajú sa bytnými alebo dejnými; n. p. padlý sneh, ospalé dieťa, naostrený nôž, spiaci zajac atď.

Všetky prídavné mená končia sa v mužskom rode buď a) na samohlásky -ý a -í; buď

b) na spoluhlásky. — Ty, ktoré vychádzajú na samohlásky menujú sa určitými, n. p. biely, zajačí mestský atď.; — ty ale, ktoré vychádzajú na spoluhlásky, nazývajú sa neurčitými, n. p. bratov, sestrin, dlžen atď.

Okrem prisjovacích na -ov a -in máme teraz už len štyri neurčité: hoden, dlžen, rád, vinen.

§. 44. Určité prídavné mená končia sa na (-ý, -á, -é) a na i, -ia, -ie.

-ý, -á, -é, uživa sa len po tvrdých spoluhláskach, a síce:

1. v ždý po hrdelniciach g, h, ch, k; jako: tuhý, suchý, vlhký atď.;

2. po b, d, (f) l, m, p, r, s, t, v, (z); v jakostných príd. menách; n. p. hrubý, tvrdý, malý, krutý, strmý, tupý, starý, kosý, šedivý atď.

-í, -ia, -ie, (po predchádzajúcich dlhých samohláskach -i -a -e) uživa sa po mäkkých spoluhláskach a síce: 1. v ždý po c, č, dz, dž, š, ž; n. p. súci, cudzí, svieži atď.; — 2. po b, d (f) l, m, p, r, s, t, v, z piše sa -í, -ia, -ie v prisvojovacích prídavných menách odvodených od mien zvierat alebo osôb;

n. p. holub — holubí, had — hadí, sokol — sokolí, tchor — tchorí, pes — psí, páv — pávi, koza — kozí atď.

*) V takýchto odvodených prídavných menách *d* mení sa často do *dz* n. p. hoväd-o hovädz-í; *t* vždy do *c*, n. p. teľa (peň teľat) — teľac-í, knieža (peň kniežat) kniežac-í atď.

**) Taktiež v podobných prisvojovacích prídavných menách všetky hrdelnice menia sa do sykaviek, tak *g* mení sa do *dž*, n. p. striga — stridž-í; *h* do *ž*, Boh — bož-í; *k* do *č*, človek — človeč-í, vlk — vlč-í.

***) Áno i sykavky sa obmäkčujú, jako *c* do *č*; n. p. ovca — ovč-í.

Bytné a dejné prídavné mená, tvorené od priechodníku činného prítomného času, vychádzajú najviac na *-ci*, *-ca*, *-ce*, pretože predchádzajúca sylaba je pravidelne vždy dlhá; n. p. nesúci, nesúca, nesúce; sediaci, sediacca, sediaca atď; len vtedy sa užíva dlhé *-í*, *-ia*, *-ie*, keď je predchádzajúca krátka, n. p. riadaci, *-ia*, *-ie* atď.

Po *n* píše sa aj *-ý*, *-á*, *-é* aj *-í*, *-ia*, *-ie*; — *-i*, *-ia*, *-ie* píše sa v takých vzťažných prídavných menách, ktoré sú odvodené od prísloviak a predložiek, jako: dnešní, dolní, horní, prední, zvláštní, poslední atď. — Vychádzajúce ale na *-orný*, čo sú aj tvorené od prísloviak, majú preča *-ý*, *-á*, *-é*; n. p. vnutorný, zovnutorný.

-ý, *-á*, *-é* po *n* píše sa v takých prídavných menách, ktoré sú tvorené od podstatných mien celou príponou *-ný*; n. p. hlavný od hlava, sredný od sred, sredok, krásny od krása, úradný od úrad, denný od deň, chutný od chuť, národný od národ atď.

*) Vynímajú sa a majú po *n* aj mäkké *i* tyto: noční, ranní, spodní a ostatní.

**) Že od mien zvierat vychádzajúcich na *n* odvodené prídavné mená majú *-i*, *-ia*, *-ie*, to sa rozumie samo sebou; n. p. baran — baraní, jelen — jelení, srna — srní atď.; tam ale není príponou *ni* ale len *i*.

V jakostných jako: pekný, zelený atď. píše sa *-ý*, *-á*, *-é*.

Mäkké *-i* zostáva vo všetkých príponách celého skloňovania; — tvrdé *-y* tiež vo všetkých, vyjmúc nominatív množného čísla mužského rodu, v ktorom ešte i po hrdelnicách píše sa *-í* (*i*); n. p. veľký — mn. č. veľkí, suchý — mn. č. suchí; tvrdý — mn. č. tvrdí; tupý — mn. č. tupí atď.; v ostatných pádoch ale musí sa klásť *y*; n. p. veľkých, tvrdým, suchým, tupým.

*) V našej materinskej reči ďakované prídavné mená môžu sa užívať ešte i vo zväťšovacej a zmenšovacej podobe.

Pre zväťšovacie prídavné mená slúži prípona *-izný, -izná, -izné*, pred ktorou *k* mení sa do *č, h* do *ž*; n. p. veľiký — veľič-izný, vysoký — vysoč-izný, dlhý — dlž-izný.

Pre zmenšovacie, ktorými sa aj útlosť označuje, máme prípony *-unký, -unká, -unké; -učký, -učká, -učké*, (alebo *-inký, -á, -é; -ičký, -á, -é*), pred ktorými sa *d, l, n, t* zmäkčujú; n. p. malý, mal-*unký* alebo mal-*inký*, mal-*učký*, al. mal-*ičký*, — tenký, teň-*unký* al. teň-*učký*; pekny — pek-*unký* al. pek-*učký* atď. — Druhá, vyslovujúca ešte väčšiu útlosť, je: *-učičký, -á, -é* al. *-ičičký, -á, -é*, al. *-ulinký, -á, -é*; n. p. malý — mal-*učičký*, tenký — teň-*ulinký* atď.

§. 45. Ponevác prídavné mená stávajú veľmi často vo vete samy o sebe miesto podstatných mien, preto dľa pádov a čísla musia sa skloňovať tak, jako podstatné mená; n. p. Uprimný hovorí vždy pravdu. Uprimnému môžeš veriť všetko. — Majú teda tak, jako podstatné mená, dve úplné čísla a v každom po sedem pádov. — Určenie ale prídavných mien je udávať vlastnosti podstatných mien a preto musia sa shodovať s nimi nelen v čísle a páde, ale aj v rode; jako teda podstatné mená sú trojakého rodu, tak aj prídavné mená majú pády pre tri rody, a síce v nominative pre

mužský	<i>-ý, -í</i> ;	po predchádzajúcej dlhej sylabe	<i>-y, -i</i> ,
ženský	<i>-á, -ia</i> ,	"	<i>-a, -'a</i>
sredný	<i>-é, -ie</i> ,	"	<i>-e, -'e</i> .

Neurčité ale v

mužskom spoluhlásku,

v ženskom *-a*,

v srednom *-o*.

Prípony ostatných pádov znázorní nasledujúca tabuľka.

Napokon ešte i to poznamenávame, že, jako pri podstatných mužského rodu delia sa životné od neživotných, tak sa to stáva i pri prídavných menách mužského rodu

Skloňovanie prídavných

Číslo. Pády.		A. Určité.							
		I.				II.			
		Ktoré vychádzajú na -ý, -á, -é.				Ktoré vychádzajú na -í, -ia, -ie.			
		Mužský rod pre		Ženský rod	Sredný rod	Mužský rod pre		Ženský rod	Sredný rod
životné	neživotné	životné	neživotné						
Jednotné	Nom.	Dobrý,		dobrá,	dobré, *)	Boží,		božia,	božie,
	Gen.	dobrého,		dobrej,	dobrého,	božieho,		božej,	božieho,
	Dat.	dobrému,		dobrej,	dobrému	božiemu,		božej,	božiemu,
	Akk.	dobrého, dobrý,		dobru,	dobré,	božieho, boží,		božiu,	božie,
	Vok.	dobrý,		dobrá,	dobré,	boží,		božia,	božie,
	Lok.	dobrom,		dobrej,	dobrom,	božom,		božej,	božom,
	Instr.	dobrým.		dobrou.	dobrym.	božím.		božou.	božím.
Množné.	Nom.	Dobří,	dobré,	dobré,		Boží,	božie,	božie,	
	Gen.	dobrých,		dobrých,		božích,		božích,	
	Dat.	dobrym,		dobrym,		božím,		božím,	
	Akk.	dobrých, dobré,		dobré,		božích, božie,		božie,	
	Vok.	dobří, dobré,		dobré,		boží, božie,		božie,	
	Lok.	dobrých,		dobrých,		božích,		božích,	
	Instr.	Množ. dobrými, Dvojný dobrýma.		dobrymi, dobryma.		božími, božíma.		božími, božíma.	

*) Nektóri si obľubujú v užívaní prípony -ô miesto -é, n. p. dobrí

mien a prídavných slov.

B. Neurčité.

III.				IV.			
Ktoré sa končia na -ov, -ova, -ovo.				Ktoré sa končia na -in, -ina, -ino.			
Mužský rod pre		Ženský rod	Sredný rod	Mužský rod pre		Ženský rod	Sredný rod
životné	neživotné			životné	neživotné		
Synov, synovho, synovmu, synovho, synov, synov, synovom, synovým.	synova, synovej, synovej, synovu, synova, synovej, synovou.	synovo, synovho, synovmu, synovo, synovo, synovom, synovým.		Matkin, matkinho, matkinmu, matkinho, matkin, matkin, matkinom, matkiným.	matkina, matkinej, matkinej, matkini, matkina, matkinej, matkinou.	matkino, matkinho, matkinmu, matkino, matkino, matkinom, matkiným.	
Synoví, synove, synových, synovým, synových, synove, synoví, synove, synových, synovými, synovými.	synove, synových, synovým, synove, synove, synových, synovými, synovými.	Matkiní, matkine, matkiných, matkiným, matkiných, matkine, matkini, matkine, matkiných, matkinými, matkinými.	matkine, matkiných, matkiným, matkine, matkine, matkiných, matkinými, matkinými.				

pekno atď., ktorá sa však nemá užívať v spisovnej reči.

Všeobecné poznamenanie k tomuto skloňovaniu.

1. Dľa týchto vzorov neskloňujú sa len prídavné mená, ale aj podstatné, a síce:

Podľa vzoru A. I.

a) Vlastné mená rodinné na -ský a -y, s tým podotknutím, že, jestli je pred -y s a m o h l á s k a alebo druhá spoluhláska nežli k, užíva sa v genitive -yho; dative -ymu a v lokali -ym; n. p. Štefán-y, -yho — ymu, -ym atď.

J e l e n s k ý ale a ostatnie na -ský majú -ského, -ské-mu, -skom, tak aj ty vlastné mená, ktoré sú nezmenené prídavné, jako: Tvrďý, Tvrďého, Tvrďému, v Tvrďom atď.

b) Mená úradov na -y, jako: služný, dôchodný, hlásny, hajný, prísažný atď.

c) Mená obecné, jako: zlatý, rínsky (obyčajne rímsky), poddaný, potom len sredné; trhové (jarmočné), pútné, púťové, prepitné (Trinkgeld), vstupné (Eintrittsgeld); výslužné atď.

2. Dľa vzoru A. II.

a) výberčí — výberčia; starejší — starejšia; atď.

b) Vlastné mená rodinné na -i; jako: Kubáni, Molčáni atď.; tyto mávajú obyčajne v genit. jedn. č. -iho, v dative -imu a v lok. -im; n. p. Kubán -iho, Kubán -imu, Kubán -im.

Poznamenanie k vzorom III a IV.

Prídavné mená h o d e n, d l ž e n a v i n e n pripočítujú sa k neurčitým len pre nominativ obojeho čísla, ktorý majú spoločný s neurčitými; v ostatných pádoch skloňujú sa dľa „dobrý“. — „Rád“ užíva sa len v nominative jednotného a množného čísla: rád, rada, rado; mn. č. radi, rady v ostatných pádoch nie.

Všetky k III. a IV. vzoru patriace prídavné mená sú odvodené od osobných podstatných mien a síce od mužských na -ov, -ova, -ovo a od ženských na -in, -ina, -ino.

*) O osobitom užívaní prídavných mien rozpráva sa obsírnejšej v §. 21 a 22.

Stupňovanie čili srovnávanie prídavných mien.

§. 46. Považujeme-li nejakú osobu alebo vec samu o sebe pripisujeme jej nejakú vlastnosť, ktorú na nej pozorujeme; n. p. Jozef je usilovný. — Keď ale porovnáme vlastnosť túto s tou istou vlastnosťou spozorovanou u druhých, často badáme, že jeden lebo druhý predmet má tu vlastnosť vo väčšej alebo menšej miere. K p. Porovnajúc usilovnosť Pavlovy

s Jezefovou a vidiac, že je v Pavlovi väčšia usilovnosť nežli v Jozefovi, hovorím: Pavel je usilovnejší. — Nekedy ale dajaká osoba alebo vec požíva tu istú vlastnosť medzi mnohými v najväčšej miere n. p. Považujúc Vojtecha, Pavla a Jozefa z ohľadu usilovnosti a vidiac, že najväčšia usilovnosť je vo Vojtechovi, pravím: Vojtech je najusilovnejší.

Tak v troch vetách pripísali sme tu istú usilovnosť trom chlapcom v rozličných stupňoch, lebo sme ich srovnávali a preto toto zmeňovanie prídavných mien menuje sa srovnávaním (alebo stupňovaním).

1. Prvý stupeň alebo položitel (gradus positivus) je obyčajný, nezmenený tvar prídavného mena, ktorý pripisuje nejakú vlastnosť osobe alebo veci považovanej o sebe; n. p. Hron je kalný. Váh je bystrý. Moja sestra je usilovná.

2. Druhý stupeň čili srovnateľ (comparativus), ktorým sa nejaká vlastnosť pripisuje dajakej veci alebo osobe v porovnaní s druhou vo väčšej miere, tvorí sa príponou -ší, -šia, -šie alebo -ejší, -ejšia, -ejšie; nasledovne:

a) Ktoré sa končia na -bý, -dý, -hý, -chý, -pý, -vý, odhadzujú ý a prijímajú -ší, -šia, -šie; n. p. hrubý — hrub-ší, tvrdý — tvrd-ší, drahý — drah-ší, suchý — such-ší, hlúpy — hlup-ší, tmavý — tmav-ší.

b) Ktoré vychádzajú na -ký, -oký, -eký odhadzujú celé tyto prípony a prijímajú tiež ší, -šia, -šie, pred čím sa mení s do š a z do ž; n. p. hladký — hlad-ší, nízky — niž-ší, ďaleký — ďal-ší, vysoký — vyš-ší, ľahký — ľah-ší, krátky — krat-ší; hlboky — hlb-ší atď.

*) Vynímajú sa horký, trpký, rezký a krehký, ktoré po odhodení ý prijímajú -ejší, n. p. hork-ejší, trpk-ejší, rezk-ejší, kreh-k-ejší.

c) Prídavné na: -lý, -ný, -rý a -tý po odhodení -ý prijímajú -ejší, n. p. teplý — tepl-ejší, príjemný — príjemn-ejší, tlstý — tlst-ejší, krutý — krut-ejší, bystrý — bystr-ejší atď.

Ty ale prídavné mená, ktoré majú pred -ný a -rý samohlásku alebo l, majú radšej -ší; n. p. planý — plan-ší, plný pln-ší, starý — star-ší atď.

K r á s n y má krásnejší aj kraj-ší miesto kras-ší; milý — mil-ší aj mil-ejší; biely — len *bel-ší* a nie belejší.

***) Už z príkladov vidno, že sa pňové samoblásky v srovnateľi kráta; n. p. krátky — krat-ší, nízky — niž-ší atď.

Nepriavidelne sú v stupňovaní:

dobrý — lepší, malý — menší, veľký — väčší, a zlý — horší.

***) Jesto viac prídavných mien tvorených od prísloviak na -ší, -ajší, -ejší bez toho, žeby to boly srovnateľe; n. p. terajší, včulajší, tutejší, zdejší, inší, inakší atď.

3. Tretí stupeň čili svrchovateľ (superlativus); ktorým sa nejaká vlastnosť pripisuje v najväčšej miere osobe alebo veci v porovnaní s viac druhými, tvorí sa predložením predpony naj-pred-srovnateľa; n. p. naj-peknější, naj-lep-ší, naj-milejší atď.

§. 47. Srovnateľ a svrchovateľ nemajú:

1. Taku vlastnosť vyznamenávajúce, ktorá sa nedá myslieť vo väčšom stupni; n. p. večný, celý, mŕtvý, časný, ústny, písenny atď.

2. Prisojovacie na -ov, -in, -ský, a -ovský; ďalej od mien zvierat tvorené na í, jako hadí, holubí, husí at. p.

3. Hmotné, jako: zlatý, medený atď.

4. Bytné a dejné: n. p. sediaci, pičuci a t. p.

Poznamenanie. Nekdy k vyjadreniu veľkého stupňa vlastnosti len položiteľovi predkladá sa pri- alebo veľmi; pri- sa píše dohromady; n. p. pri-dobrý, pri-lenivý, veľmi tvrdý atď.

Úlohy.

74. *ú.* Skloňte aj v jednotnom aj v množnom čísle:

veselý chlapec, pobožná matka, usilóné dievča. — Potom: Octov brat, strýkova záhrada, sestřino pero. — Ďalej: cudzí človek, vrúca láska, spiace dieťa. — Napokon krátky život, stála pravda, dávne plemä.

75. *ú.* Napíšte 24 vety, v ktorých buď stupňovanie vyslovené týmto spôsobom: lipa je vysoký strom; topol je vyšší; jedľa ale je medzi nimi najvyšší strom.

76. *ú.* Napíšte 5 jednoduchých viet, v ktorých budú prívlastky prídavné mená na -ov; — 5, v ktorých budú prív. na -in; — a 5, v ktorých budú prívlastky prídavné mená na -í, -ia, ie, odvodené od mien zvierat!

Sloveso čili slovo činnosti a stavu vôbec.

Druhy, rody a spôsoby sloviess.

§. 48. Už v §. 23. rozdelili sme slovesá na p o d m e t n é (subiectíva verba) a p r e d m e t n é (obiectíva); k tomu, čo sa tam povedalo, dokladáme ešte toto :

P r e d m e t n é s l o v e s á s ú dvojnasobné : a k k u s a t i v n é, (priechodné, transitíva) a i n o p a d n é, (nepriechodné, intransitíva.)

A k k u s a t i v n é (priechodné) sú ty, ktoré žiadajú doplnok v a k k u s a t i v e bez p r e d l o ž k y na otázku: „koho? čo?“ N. p. Otec miluje — koho? Syna. — Žiak píše? — čo? Úlohu.

*) Všetky tyto akkusativné (priechodné) slovesá, keď sa užívajú záporne s -ne miesto akkusativu dostávajú za doplnok g e n i t i v na otázku „koho, čeho?“ — Pri životných mužského rodu to síce nerozoznať, lebo ty majú akkusativ rovný s genitivom, pri neživotných ale, jako aj pri menách ženského a sredného rodu to dobre poznať; n. p. otec nevidí syna. Žiak nepíše úlohy. Mám peniaze. Nemám peňazí. Našiel klobúk. Nemôže najst klobúka. Počul som pekné slovo. Nepočul som pekného slova. atď. *) — Genitiv tento miesto akkusativu užíva sa aj vtedy, keď je doplnkom dajaké hmotné alebo hromadné meno a keď sa činnosť akkusativného slovesa nepoťahuje na celé, ale len na jeho čiastku; n. p. Dones chleba. Daj mi vodu! Doviezol kamenia (istú čiastku.)

I n o p a d n é (nepriechodné) slovesá ale sú ty, ktoré žiadajú doplnok v d r u h o m n e j a k o m p á d e bez predložky alebo s predložkou v ktoromkoľvek páde, teda aj v akkusative; n. p. Bojme sa Boha! Chráňme sa hriechu! Divil som sa jeho vtípnosti. Spoliehal sa na majetok rodičovský. Premýšľal o hrozných veciach. Často sa rozpomínam na teba.

§. 49. Tento rozdiel medzi predmetnými slovesami urobil sa preto, lebo len a k k u s a t i v n é (priechodné) slovesá môžu sa užívať dvojako, č i n n e (active) totižto a t r p n é (passive).

Činne sa užíva akkusativné sloveso vtedy, keď vo vete podmet pri ňom účinkuje, a činnosť sa poťahuje na predmet v akkusative; n. p. Otec miluje syna. Kone ťahajú vóz. —

Tyto vety ale bez najmensej zmeny smyslu môžu sa vysloviť aj takto : Syn je milovaný od otca. Vóz je ťahaný

*) Bohužiaľ toto pravidlo zanedbáva sa už veľmi.

koňmi, alebo od koní. — Ponevác v týchto vetách podmety, „syn, vôz“, neúčinkujú, ale sa dačo s nimi stáva, slovesa, za prísudok v nich užívané, nazývajú sa starodávnym menom trpnými (passiva).

Toto dvojce užívanie akkusatívnych slovies nazýva sa činným a trpným rodom slovesa, (genus activum et passivum verbi).

Zmenením činného prísudkového slovesa v trpný *není sa vnutorný smysel, ale len zovňajšok vety*; lebo čo bolo pri činnom slovese doplnkom, to pri trpnom slovese stáva sa síce podmetom ale trpným, t. j. takým, že sa naň, jako predtým na predmet, činnosť poťahuje; čo bolo pri činnom slovese podmetom, stáva sa síce pri trpnom slovese určením príčiny, avšak takým členom vety, že tak účinkuje, jako predtým, keď bol pri činnom slovese podmetom. Zmena zovňajšku je nasledujúca :

akkusativ (predmet) prichádza do nominativu (= trpný podmet); — nominativ ale (účinkujúci podmet) prichádza buď do genitivu s predložkou *od*, buď do čistého instrumentála (alebo aj do akkusativu s predl. *skrz*); — sloveso ale prichádza do trpného rodu toho času, v ktorom bolo; v osobe ale, čísla a rode shoduje sa s novým nominativom. N. p. Bratia mä poslali; trpne: Od bratov al. bratmi (určenie príčiny) som bol poslaný (trpný podmet „ja“).

*) V našej materinskej reči vety so slovesami v trpnom rode veľmi zriedka sa užívajú; lebo jestli akkusatívne sloveso má aj určitý podmet, aj predmet, užíva sa činne alebo so zámenom „sa“, t. j. zvrátne, pri čom činný podmet užíva sa tak, jako pri trpných slovesách; n. p. Kone ťahajú vôz; alebo: Vôz sa ťahá od koní. — Toto zvrátne sloveso užíva sa osobite vtedy, keď není vo vete určite vysloveného podmetu; n. p. miesto: Trávu o sv. Jáne kosievajú: lepšej: Tráva kosieva sa o sv. Jáne. — A temer vždy, keď ničo vo vete ani podmetu ani predmetu; n. p. hovorí sa, kričí sa atď.

Nasledujúce vety nech sa preložia jedným alebo druhým spôsobom z činného rodu do trpného!

Ziak píše list. Učiteľ chváleá usilovného žiaka. Stolar zhotovuje stolice. Kováč kuje železo.

Ziaci môžu vychládať ešte aj viac činných viet a preložiť do trpného rodu.

§. 50. Keď nejaká činnosť akkusatívneho slovesa z podmetu vychádza a zas sa naň poťahuje čili vracia, to jest keď podmet spolu aj účinkuje aj tu istú činnosť prijíma, vtedy sloveso sa užíva *zvrátne* (reflexivum). —

Vety, ktoré majú prísudok vyslovený zvratným slovesom, menujú tu istú osobu alebo vec dvakrát, totižto v nominative a akkusative; leň že miesto akkusativu podstatného mena, ktoré je podmetom, užíva sa vždy akkusativ zvratného zámena „sa“ (sebä) pre všetky tri osoby a obe čísla. *)

Kedy má stáť vo vete toto zvratné „sa“, to sa už pripomänulo v §. 33. 3., k tomu len ešte toto dokladáme, že jako nikdy nestáva na začiatku vety, tak je proti úžitku slovenčiny klásť ho na koniec rozvinutej vety; n. p. zle znie: Žiak úlohu učí sa. Brat môj vody napil sa; — ale: Žiak sa učí úlohu. Brat môj napil sa vody. — Nech sa zachováva z ohľadu tohoto nasledovné pravidlo: „Medzi „sa“ a jeho sloveso nech sa nevkladá nikdy mnoho slov, najviac nech príjde medzi ne podmet v pobočných vetách, v hlavných ale nakoľko možno nič.“

§. 51. Jestli v nejakej vete nemá byť určite udané, kto účinkuje, sloveso — jako prísudok — užíva sa *neosobne*. — Tato neosobná podoba tvorí sa nasledovne:

a) Podmetné a inopadné slovesá, ktoré sa užívajú bez zvratného „sa“ kladú sa do tretej osoby jednotného čísla so zvratným „sa“; n. p. chodí sa; spí sa; skáče sa; pohrdá sa mnou; nepokojne sa sedí.

b) Ty podmetné a inopadné, ktoré už majú „sa“, jako: bojím sa atď; v neosobných výrazoch prijímajú za neurčitý podmet podst. meno „človek“; n. p. Človek sa bojí. Človek sa diví atď. — Alebo sa kladú do druhej osoby jednotného čísla; n. p. bojíš sa. Vadiš sa.

c) Akkusativné v neosobných výrazoch kladú sa do tretej osoby so „sa“ a jestli je pri nich predmet, prichádza do nominativu a sloveso riadi sa dľa neho v čísle; n. p. Urobil sa pluh, ktorým sa zem orala — Alebo sa položí sloveso do tretej osoby množného čísla bez „sa“ a predmet zostáva v akkusative; n. p. Spievajú pieseň. Toto hovoria. — K tejto tretej osobe pridáva sa často nominativ „ľudia“. N. p. Ľudia neradi zomierajú.

V týchto všetkých výrazoch v nemeckej reči užíva sa neurčité „man“, alebo sa kladie prísudok do trpného rodu s neurčitým podmetom „es“.

*) Zvratnými slovesy maly by sa nazývať snád len ty, pri ktorých sa zvratné „sa“ dá zameniť s druhým nejakým akkusativom; n. p. Milujem sa. Učím sa. Chválím sa; a ktoré sa môžu užívať aj bez zvratného „sa“; n. p. Spí sa. Sedí sa atď. — Ty ale, pri ktorých sa to nedá urbiť, áno ktoré sa ani nemôžu užívať teraz bez „sa“, jako n. p. prechádzať sa, báť sa, dívať sa atď.; dobre by bolo nazývať len inopadnými alebo, ktoré sú také podmetnými.

Máme aj daktore neosobné slovesá, pri ktorých sa podmetný účinkujúci nominatív nikdy nevykladá, jako: prší, hrmí, bliská sa, svitá, mrká, rozodnieva sa atď.

Jako v iných tak aj v našej reči sú aj pomocné slovesá, t. j. také, ktoré sa užívajú k pomoci označovania časov a spôsobov, (v. § 59.) ostatnie sú samostatné, ktoré už samy o sebe vyslovujú, že podmet nečo čini alebo že sa s ním nečo deje.

***) Všetky slovesá vôbec delia sa ešte na odťažené (abstracta) a s rastlé (concreta). Odťažené, t. j. také, ktoré o podmete nič nevyslovuje, je jediné sloveso „byť“ aj to len vtedy, keď sa užíva jako spona; ostatnie všetky sú s rastlé.

***) Za úlohu môže sa dať udanie druhov a rodov slovies; k čemu nech sa priložia aj príklady.

§. 52. Slovesami nejaká činnosť môže sa vysloviť tromi rozličnými spôsobmi a preto rozoznávajú sa tri spôsoby prísudku (slovesa), a síce:

I. *Ukazovací* alebo *oznamovací* (modus indicativus) čili spôsob *skutočnosti*, ktorým podmetu dačo skutočného prisudzujeme, odopierame alebo podačom sa pýtame; n. p. Môj brat je usilovný. Tvôj brat nenie usilovný. Kto je usilovný?

II. *Rozkozovací* spôsob (modus imperativus); týmto obyčajne druhej osobe rozkazujeme, alebo aj prvou osobou v množnom čísle povzbudzujeme druhých, medzi ktorých aj seba počítame; n. p. Uč sa! Buďte usilovní! Daj mi pero! Milujme sa! Dávajme pozor! Boj sa Boha a cti v: chnosť!

*) Opísanou treťou osobou tohoto spôsobu tretej (nepřítomnej) osobe nakladáme dačo len skrze druhého: n. p. Brat nech sa učí. Nádenníci nech pracujú usilovne.

III. *Žiadací, spojovací* alebo *podmieňovací* spôsob (modus coniunctivus); týmto dačo žiadame; n. p. Bár by si bol usilovný! Keby si prišiel ku mne. Jedol by som! — Alebo vyslovujeme, žeby sa dačo stalo, keby sa dačo druhého bolo alebo nebolo prihodilo; n. p. Keby si bol usilovnejší, urobil by si väčšie pokroky vo vedách. Keby si nebol previnil, netrestali by ťa.

*) Tyto tri spôsoby sú určité a sloveso v nich volá sa určitým (finitum) alebo slovesom určitého spôsobu.

Neurčitý spôsob čili tak nazvaný *infinitív* nenie spôsobom prísudku, t. j. týmto sa nič určitého nedá povedať o podmete, ono je len *čiré meno činnosti* alebo stavu; n. p. Čítať, písať, chodiť, spať, milovaným byť atď. — Tyto slová sú vlastne slovesá, ale sa užívajú len jako *podstatné mená*, za *podmet* a *predmet*; — prísudkom, jako aj *podst. mená*, môžu byť tiež len s druhým slovesom určitého spôsobu; n. p. *Radiť* je ľahšie, než *pomôcť*. *Dať* je lepšie, než *vziať*. *Učím sa spievať*. *Zaháľať je nič nerobiť*. *Kto nechce poslúchať, musí trpeť*.

*) Z tohoto vidno, že z prísudku nesmie chybeť nikdy sloveso určitého spôsobu.

Ú l o h y.

77. *ú l.* Napíšte 10 viet v *činnom rode* a preložte ich do *trpného*; podľa spôsobu udaného v §. 49!

78. *ú l.* Utvorte 12 viet v *jednotnom* a *množnom čísle* so *zvratnými slovesy*!

79. *ú l.* Napíšte 15 viet s *neosobnými slovesy*!

80. *ú l.* Vyhotoďte 10 viet v *ukazovacom* spôsobe, potom ich položte do *žiadacieho* a *rozkazovacieho* spôsobu! N. p.

U k a z o v a c í.

Ž a d a c í.

R o z k a z o v a c í.

Vták spieva.

Bár by vták spieval!

Vtáku spievaj!

Časy slovesa.

§. 53. Už sme sa učili v §. 19. že sa nejaká činnosť označuje slovesom jako *prítomná*, *minulá* alebo *budúca*. Tyto ale tri časové tvary poťahujú sa len na toho, ktorý rozprává, lebo jako *spománuto*, *hovoriaci čas činnosti* meria dľa toho času, v ktorom hovorí, a to, čo sa stáva v *tom istom čase*, keď rozprává, vyslovuje *prítomným*; to, čo sa stalo *pred jeho rozpráváním*, vyslovuje *minulým*; to ale, čo sa má stať až po jeho rozprávke, označuje *budúcim časom*. — Krome týchto troch časových tvarov máme v našej reči ešte *jedon*, ktorý sa nevzťahuje len na čas rozprávky, ale aj na druhú činnosť, a tak dve činnosti porovnáva dľa času. Tvar tento vzťahuje sa na *minulosť* a menuje sa *predminulým* (*dávno minulým*) časom a udáva, že ta činnosť, ktorá je vyslovena týmto časom, stala sa *pred druhou* tiež *pominulou činnosťou*; n. p. *Ty si už bol vychodil školy, keď brat zomrel*. *Ja som už bol napísal úlohu, keď otec prišiel domov*.

Máme teda v našej reči štyri časy :

1. Prítomný tempus praesens.
2. Minulý „ praeteritum perfectum.
3. Predminulý „ plusquam perfectum.
4. Budúci „ futurum.

Avšak nejaký dej v každom tomto čase môže byť buď dokonaný, buď nedokonaný; n. p. Písal som. Napísal som. — Hádzal som. Vyhádzal som. — V prvom páde písanie, hádzanie bolo minulé len z ohľadu času mluvenia, t. j. stalo sa to pred rozprávkou, avšak to, čo som písal, hádzal, nemusí byť dokonané, t. j. napísané a vyhádzané; — v druhom prípade ale — „napísal, vyhádzal som“ — nelen že sú deje tyto minulé, ale to, čo som mal písať, hádzať, je aj dokonané. — Taktiež: „Budem písať“ a „Napíšem“. — „Budem hádzať“ a „Vyhádzem.“ — V prvom prípade t. j. „budem písať a hádzať“ oznamujem, že písanie a hádzanie stane sa po mojej rozprávke, t. j. v budúcnosti, medzitým nevyjadrujem tým, že to, čo mám písať, aj dokonám; v druhom ale prípade „napíšem, vyhádzem“ dávam na javo, že to, čo mám písať alebo hádzať von, po mojej rozprávke budem tak dlho písať alebo hádzať, kým to ne dokonám.

Z ohľadu tohoto dokonania a nedokonania deja slovesá v našej reči delia sa ešte na *dokonané* (perfectiva, exacta) a *nedokonané* (inperfectiva, inexacta).

I. *Dokonané* sú ty, ktorými sa nejaký dej označuje jako úplne zakončený, bez ohľadu na to, či dlho lebo krátko trval alebo trvať bude. N. p. To dielo som už *dopísal*. To kamenie som *vyhádzal*; — mohlo to trvať roky alebo mesiace atď. — Alebo: Tuto prácu *napíšem*; t. j. písanie jej dokonám; môže to trvať hodinu, deň, dva, áno mesiace a roky; — a „tento klobuk *složím*“, to sa stane v okamžení; — ani pri jednom deji nebere sa teda do povahy jeho trvácnosť, ale len *zakončenie*. — Jako ale označujú zakončenie deja buď trvanlivého alebo len okamžitého, tak by sa mohly nazvať ešte určitejšej trvanlivo dokonanými (durabiliter perfectiva), n. p. *napíšem, napísal som; vyhádzem, vyhádzal som; — a okam-*

žite dokonanými (singulariter perfectiva); n. p. hodím, hodil som; dám, dal som atď.

) Z toho poznať, prečo dokonané slovesá nemajú prítomného času; lebo, aby sa mohlo hovoriť v prítomnosti o nejakom deji, jako o dokonanom; — aby teda nejaký dej bol dokonaný v prítomnosti, t. j. v čase, v ktorom niekto rozpráva, musel sa dokonat už predtým; n. p. Abych môhol povedať o nečom, že je dopísané, hodené, dané atď., muselo sa to stať v minulosti), t. j. pred rozprávkou, pretože v prítomnosti, ktorá sa miňa každým okamžikom, nič sa nemôže dokonat, a preto, jestli sa už predtým, pred časom rozprávky, niečo nedokonalo, není dokonané, nasledovne ešte sa len má dokonat; to ale čo není, a len sa má stať, čo by sa to stalo aj hneď po spomienke, už to padá do budúcnosti; a odtiaľ pochádza, že jednoduchý dľa podoby tvar prítomného času dokonaných sloves, označuje budúci čas, lebo dokonanie deja odkazuje z prítomnosti na budúcnosť; n. p. Hodím, dám, napíšem a t. p. — To platí aj o predminulom čase; n. p. Už som bol dopísal, t. j. písanie dokonalo, keď si prišiel. — Majú teda dokonané slovesá len tri časy: minulý, predminulý a budúci.

**) Tu ešte to poznamenať slušno, že budúci čas dokonaných sloves v pobočných vetách so spojkou „keď, jestli“ odpovedá vždy latinskému futurum exactum a minulý čas často plusquam perfectum, v. §. 102.

II. *Nedokonané slovesá sú ty, ktoré vo všetkých časoch označujú buď:*

a) *trvanlivosť*; n. p. nesiem, ženiem; niesol som, hnal som; budem nieť, hnať atď. — buď:

b) *pokračovanie v deji bez prestávky*; n. p. nosím, honím; nosil som, honil som; budem nosiť; — buď:

c) *opakovanie, t. j. pokračovanie v deji s prestávkami*; n. p. nosievam, honievam; nosieval som, honieval som; budem nosievať, honievať atď.

Krom týchto v slovenskej reči máme aj také slovesá, ktoré označujú počiatok nejakého stavu; n. p. mladnem, starnem, slepnem, hluchnem, nemiem atď., t. j. počínam byť mladým, starým, hluchým, nemým.

Sú teda nedokonané slovesá štvornásobné:

1. *Počínacie (inchoativa)* — mladnem.
2. *Trvacie (durativa)* — nesiem.
3. *Pokračovacie (continuativa)* — nosím.
4. *Opakovacie (iterativa)* — nosievam.

*) Minulý čas dokonaných sloves bol by teda dľa významu prítomným — lat. perfectum logicum.

Vyslovujú teda nedokonané slovesa prítomným časom prítomnú trvanlivosť; n. p. mladnem, nesiem, nosím nosievam; — minulým vyslovujú trvanlivosť v minulosti; ohľadom na čas mluvenia ale vyslovujú úplne završenú minulosť; n. p. mladol, niesol, nosil, nosieval som totižto pred rozprávkou; teda minulý čas tých dejov je završený úplne; už či som celkom vymladol, donosil, doniesol nečo atď., t. j. či som nosenie dokonal, to pri týchto slovesách neprichádza do povahy; — budúcim časom vyslovuje sa trvanlivá budúcnosť; n. p. budem nosiť, nosievať, mladnúť atď.

Dľa tohoto odpovedajú nasledujúce tvary:

dám	latinskému	dabo,
dal som	„	dedi,
dávam	„	soleo dare, (do)
dával som	„	dabam,
budem dávať,	„	sa epe dabo, (dabo).

Nemajú ale všetky slovesá všetky tyto tvary; lebo od opakovacích dokonané sa nemôžu tvoriť; od ostatných ale druhov nedokonaných sloviess dokonané slovesa zväčša sa tvoria pripojením nejakej predložky jako predpony a vtedy vyznamenávajú dokončenie nejakého znovu započatého alebo dlžej trvajúceho deja; n. p. do-nosil som, o-mládnem, o-hluchol som; do-nesiem, do-niesol atď.

*) Všetky tyto pomery časové vyslovujeme ohýbaním, ktoré sa u sloviess menuje časovaním (coniugatio); týmto spolu udávajú sa rozličné osoby v jednotnom a množnom čísle, a rozličné spôsoby, ktoré sme uviedli v §. 52.

Rozdelenie koreňov roztriedenie a časovanie sloviess.

§. 54. Korene sloviess sú dvojnásobné: *otvorené* a *zavrené*. — *Otvorené* sú ty, ktoré sa končia samohláskami; n. p. *da-ť*, *kri-ť*, *vi-nú-ť* atď. všetky jednoslabičné infinitivy, ktoré majú pred *-ť* samohlásku, sú otvorené, s malou výnimkou, n. p. *ža-ť*, koreň *žn*; *pia-ť* (*pn*), *mre-ť* (*mr*) atď. — z viacslabičných najviac sú otvorené ty, ktoré po odhodení *-núť* vychádzajú na samohlásku; n. p. *hy-núť*, *vi-núť*, *ky-núť* atď. — *Zavrené* sú ty, ktoré sa končia spoluhláskou, n. p. *viez-ť*, *vol-ať*, *čin-iť* atď. — Dľa toho aj slovesá sú dvojnásobné, otvoreného totižto a zavreného koreňa.

Slovesá dľa toho, jako príponu infinitivu *-ť* prijímajú ku

koreňu alebo kmenu buď bez všetkej spony, alebo pomocou nejakej samohlásky, áno i celej sylaby, delia sa na šesť tried.

Do prvej patria ty v infinitive najviac jednoslabičné slovesá, ktoré infinitivne -ť berú hneď ku koreňu bez všetkej spony; sem patria:

1. otvorené korone: a) na *a* jako: *da-ť, dba-ť, hra-ť, ma-ť, necha-ť, zna-ť*; — b) na *e*, jako: *de-ť, hove-ť, ple-ť* (mi. *plev-ať*), *sme-ť, spe-ť, tle-ť, zne-ť, zre-ť*, (o ovocí); — c) na *i* jako: *hni-ť, pi-ť, ši-ť*, (mi. *šív-ať*), *ži-ť*, (mi. *živ v u-ží-v-ať*); — d) na *u* jako: *ču-ť, kľu-ť, ku-ť, plu-ť, a u-ť* mi. *uv*, (v ob-úv-ať), ktoré sa užíva len v složených slovesách jako *o-b-u-ť, vy-z-u-ť* atď.

2. Slovesá zavreného koreňa na *s, z, d, t, h* a *k*, ktoré všetky korennú samohlásku v infinitive dlža, a síce: a) do *ia*, (*aj* do *á*), *e* vždy do *ie*; *o* do *ô* atď. n. p. a) na *s* a *z*: *nes — nies-ť, pas — pás-ť, vez — vez-ť, hryz — hrýz-ť, tras — trias-ť*; b) na *d* a *t*; tyto spoluhlásky v infinitive pred -ť menia sa do *s*: jako *ved — vies-ť, klad — klás-ť, hud — hús-ť, met — mies-ť, plet — plies-ť* atď.; c) na *h*, ktoré sa rozlišuje v infinitive do *e* v prítomnom čase ukaz. a rozkaz. spôs. do *ž*; n. p. *moh — môc-ť, môž-em, streh — striec-ť, strež-ie-m* atď. — d) na *k*: toto sa mení pred -ť do *c* a v prítomnom ukaz. a rozkaz. do *č*; n. p. *pek — piec-ť, peč-ie-m, vlek — vliec-ť, vleč-ie-m, rek — riec-ť, reč-ie-m, tek — tiec-ť, teč-ie-m, tlk — tlč-ť, tlč-ie-m* atď.

3. Slovesá zavreného koreňa na *m* a *n*, ktoré sa v infinitive vyhadzujú a užíva sa v ňom pred -ť *ia* a *a*; spoluhláskový koreň užíva sa len v prít. čase ukaz. a rozkaz. spôsobu; n. p. *pn — pia-ť, žn — ža-ť, vz-ia-ť — vez-m; tn — ť-ať, kln — klia-ť, jm — ja-ť*, atď. čn len v složených jako *po-čn-em, poč-a-ť*.

4. Slovesá na *-l* a *-r*; n. p. *mel, čer, der, mer, per, ster, ver, zer, žer*, toto ale korenné *-e* prestavilo sa tak, že teraz miesto *mel-ť, čer-ť* atď. znejú otvorene *mle-ť, čre-ť, dre-ť, mre-ť, pre-ť, stre-ť, vre-ť, žre-ť*.

Do druhej patria otvorené a zavrené korene, ktoré pred

-ť prijímajú sylabu -n-ú; n. p. v i-n-ú-ť, k y-n-ú-ť, p a d-n-ú-ť, s a d-n-ú-ť atď.; k otvoreným pripočítajú sa aj h r-n-ú-ť.

Do tretej patria:

1. prijímajúce pred -ť sponu *e* a časujúce sa dľa jednoho pňa na -e, ktoré sa dľží v prítomnom čase ukazovacieho spôsobu do -i-*e*; n. p. *um-e-ť, um-i-em*; sem náležia najviac počínacie tvorené od podstatných a prídavných mien, jako: *bohat-e-ť, čern-e-ť, nem-e-ť, šediv-e-ť, hladn-e-ť, kamen-e-ť, žel-e-ť* atď.

2. Náležia sem také slovesá, ktoré majú za sponu tiež *e* ale sa časujú dľa dvoch pňov, na -e v infinitive, priechodníkoch a prídavných, a na -i v prítomnom čase; n. p. *bole-ť, ču-pe-ť, hľade-ť, hore-ť, hrme-ť, kype-ť, muse-ť, myse-ť, mrze-ť, sede-ť, smrde-ť, svrbe-ť, trpe-ť, vide-ť, vise-ť, vole-ť* (radšej *chce-ť*), *v r-te-ť* atď.

3. Napokon patria sem vychádzajúce na *č, š, ž, št, a žď*, ktoré povstaly z hrdelníc a skupenín *sk, st, zg*, tyto prijímajú za sponu v infinitive -a- a podržujú tento kmen na -a vo všetkých infinitivných tvaroch, v prítomnom ale majú kmen na -i; n. p. *drž-a-ť, drž-a-l, drž-a-ný, drží-m* atď.; taktiež: *kľa-ča-ť* od *kľak-n-ú-ť*, *mlča-ť* od *mlk-n-ú-ť*, *prša-ť* od *prch-n-ú-ť*, *beža-ť* od *beh-a-ť*, *blišťa-ť* sa od *blisk-n-ú-ť*, *prašťa-ť* od *prask-n-ú-ť*, *vržďa-ť* od *vrzg-n-ú-ť* atď. — Sem patrí aj *bá-ť* sa, a *stá-ť* miesto *boj-a-ť* a *stoj-a-ť*.

Do štvrtej prislúchajú ty, ktoré za sponu prijímajú i; n. p. *čin-i-ť, robi-ť, súdi-ť, núti-ť, soti-ť* atď.

Do piatej triedy náležia ty slovesá, ktoré -ť prikladajú ku koreňu pomocou spony -a; slovesá tyto sú trojnásobné:

1. Ktoré kmen na -a podržujú v celom časovaní; sem patria zvlášte vychádzajúce na tvrdé spoluhlásky; jako: *čak-a-ť, vola-ť, kona-ť, zkúma-ť, diva-ť* sa; — potom i končiace sa mäkkými spoluhláskami, jako: *klaňa-ť sa, vrac-a-ť, ruša-ť, obeca-ť, veša-ť, voňa-ť, požiča-ť, zavádza-ť* atď.; tyto miesto dlhého *á* v prít. čase prijímajú -ia-; n. p. *von-ia-m, -š* atď. — napokon trvacie a opakovacie odvodené od sloviac druhých tried, jako *bíja-ť* od *bi-ť*, *píja-ť* od *pi-ť*, *míňa-ť* od *min-ú-ť*; *dohliada-ť* od *hľade-ť*; *obúdz-a-ť* od *budi-ť*, *svádza-ť* od *vodi-ť* atď.

2. Náležia sem také, ktoré v prítomnom čase užívajú

kmen na-*e* miesto-*ie*; toto *i* zmizlo a zapríčinilo, že v tomže čase *h* prechádza do *ž*, *ch* do *š*, *k* do *č*, *d* do *dz*, *t* do *c*, *s* do *š*, *z* do *ž*, *dz* do *dž*, *l* do *ľ*, a *n* do *ň*; n. p. strúh-ať, strúž-em, dýchať, dýš-em; plakať, plač-em; plákať, skákať, týkať sa; — vládať, vládz-em; metať, mec-em, rep-tať, rehtať, septať; — česať češ-em; kresať, kúsať, písať; — kázať, káž-em, lízať, mazať, rezať, viazať; — hádzať hádž-em, sádzať; — bublať, bublem; kašľať, mumlať; — stenať, jako aj orať podržalo ešte to *i* a má steni-em, ori-em atď. žobrať, žobrem. — Druhé spoluhlásky zostávajú nezmenené; jako: dlab-ať, dlab-em, dlbať, hrabať, hrebať, zobať; — driemať, driem-em; klamať, lámať, chrámať; — drápať, dráp-em; chápať, chrápať, kopať, sypať, štípať atď.

3. Patria sem nasledujúce dvúkmenové slovesá zavreného koreňa, jako: brať, ber; — drať, der; — prať, per; — žrať, žer; — klať, kol; — slať, šl (v po-slať — šl-em); — stlať, stel; — hnať, žen; — cpať, cp; — rev-ať, rev; — zvať, zv, aj zov, zv-em, zov-em.

4. Konečne náležia sem aj tyto tiež dvúkmenové slovesá vychádzajúce na samohlásku v prítomnom čase; jako: kľiať m. kľajať, chviať m. chvejať, kri-ať m. krejať, hriať m. hrejať, liať m. lejať, siať m. sejať, smiať m. smejať, pr-iať m. prajať, v-iať m. vejať.

Do šiestej naposledy prislúchajú ty, ktoré pred -ť berú -o-va- n. p. kup-o-vať, mil-o-vať, atď.; prítomný kmen vychádza na -u, kupu, milu atď., ku ktorému prípony prik-ladajú sa tak jako k slovesám I. triedy na *i*, *y*, *e* alebo *u*; n. p. kupu-j-e-m atď.

Časovanie máme trojnásobné: pravidelné (conjugatio regularis) neprevidelné (irregularis) a kusé čili nedostatočné (neuplné, defectiva).

Pravidelné je to, ktoré sa deje dľa pravidiel každej triede vlastných; nepravidelné je to, ktoré sa odchyľuje od pravidiel časovania triedy tej, do ktorej by sloveso dľa infinitivu patrelo; jako spať, ísť atď.; kusým časovaním

menuje sa to, ktoré má len nektoré tvary; n. p. veru, v raj, praj.

Pravidelné časovanie je zas dvojnásobné: sponové a nesponové. — Sponové je to, v ktorom slovesá prípony osobné prítomného času prijímajú pomocou spôn; n. p. vid-i-m, vol-á-m, nes-ie-m, kupu-j-e-m atď. — Nesponové ale je to, kde slovesá prípony prítomného času prijímajú bez všetkej spony hneď ku koreňu; n. p. je-m m. jed-m atď.

*) Také časovanie, ktorým sa nahrádzujú jednoduché zaniklé tvary, menuje sa opísaným (coniugatio periphrastica). — Opísane sa časujú slovesá v celom trpnom rode; v činnom rode opisuje sa minulý, predminulý a budúci čas, potom spojovací spôsob, a rozkazovacieho spôsobu 3. osoba, nekdy aj prvá s „nech“.

Priechodníky, príčastia a slovesné podstatné meno.

§. 55. Od slovíet tvoria sa aj dva druhy mien; jeden druh je podstatných, druhý prídavných mien; tyto sa nazývajú obyčajne príčastiami (participium); — krome toho tvorí sa v slovenčine od slovesa i jeden druh príslovný, a ten sa nazýva priechodníkom. Vôbec infinitiv, príčastia a slovesné podstatné meno nazývajú sa *mennými tvarmi*, — priechodník ale *príslovným tvarom* slovesa.

I. Priechodník, ktorý sa užíva len ku skracovaniu príslovkových viet, je u nás len jeden, a to prítomného času, ktorý sa tvorí najlepšej pripojením spoluhlásky -c k tretej osobe množného čísla prítomného času; n. p. dajú-c, píš-u-c, milujú-c, vidia-c atď.; a má pre všetky tri rody v oboch číslach len po jednom východe, v jednotnom totižto -c, v množnom -ce; n. p. dajú-c dajú-ce; vidia-c, vidia-ce; cíťa-c, cíťa-ce; píš-u-c, píš-u-ce atď.; priechodník tento slúži často i pre budúci čas.

*) Môhol by sa snáď uviesť do spisovnej reči aj priechodník minulého času užívaný v staroslovančine a ešte i teraz najmä v českej spisovnej reči; ktorý sa tvorí pravidelne od príčastia činného minulého času, zmenením -l do -v; n. p. dal — dav, miloval — milovav atď. — Vynímajú sa

zavrené korene I. II. triedy, kde koreň je teraz spolu i priechodníkom; n. p. od jesť — jed; od piecť — pek; od pad-núť — pad ale aj pad-nu v atď. — Priechodník tento má v jednotnom čísle dva východy, pre mužský -v (alebo nič) pre ženský a sredný -v ši; (alebo len -ši); n. p. milova-v, milova-v ši; jed, jed ši; — v množnom čísle má pre všetky tri rody jeden východ -v še (al. len -še); jed-še, da -v še.

***) Užívanie priechodníkov hľadaj v nauke o skracovaní viet v §. 118. a 120. b.; odpovedá mu latinské participium a len veľmi zriedka gerundium.

II. Príčastia najviac užívané sú tri:

1. Príčastie činné prítomného času, ktoré sa tvorí od priechodníka prítomného času priložením rodových prípon -i (-í) -a (-ia) -e (-ie); n. p. milujúci, milujúca; milujúce; čítací, čítacia, čítacie atď.; užíva sa aj jako prívlastok, aj ku skracovaniu podstatných a prívlastkových viet; v. §. 112. 1.; §. 116. 2. a §. 117.; skloňuje sa dla „boží.“

***) Z pričastia trpného prítomného času na -m, -ma, -mo zostaly nám už len nektoré zbytky užívané celkom jako prídavné mená; n. p. známy (od zna-ť); vid-o-mý (od vid-eť), ved-o-mý (od ved-eť) zre-j-mý (od zre-ť) lak-o-mý (od lak-ať, lačným, hladným byť) atď.

2. Prvé pričastie činné minulého času, ktoré sa tvorí nasledovne: a) Slovesá otvorených koreňov prvej a druhej a všetky slovesá ostatných tried menia infinitivné -t do -l; n. p. bi-l, kry-l, ku-l, vi-nu-l. V slovesách II. triedy dlhé *ú* infinitivnej prípony -n úť sa kráti, — mi-nu-l; umel, šedive-l, stál, bra-l, milova-l atď. — b) Slovesá zavrených koreňov I. triedy prijímajú príponu -l pomocou spony -o-, pri čom v mužskom rode dĺžka korennú samohlásku tak, jako v infinitive; n. p. nes, inf. nies-ť, prič. min. č. nies-o-l; pek, piecť, piek-o-l; môh, môcť, môh-o-l; plet, pliesť, pliet-o-l; ved, viesť, vied-o-l. — c) Pomocou tej istej spony -o- prijímajú -l aj slovesá zavrených koreňov II. triedy; korenná samohláska ale sa nedlži; n. p. sad-núť, sad-o-l; pad-núť, pad-o-l; drh-núť, drh-o-l; — jestli ale už v infinitive je

dlhá samohl. ta zostane takou aj v celom tomto prídavku; n. p. *sia h-núť, sia h-o-l, sia h-la* atď.

****) Avšak od slovík tejto II. triedy tvorí sa toto prídavok aj od infinitívu meniace -*ť* prípony -*núť* na -*l*, pri čom sa *ú* kráti; n. p. *sad-núť, sad-nul; krad-nul, zamk-nul* atď.

Prípony rodové žen. -*a*, sred. -*o* a v množnom čísle mužs. -*i*, žen. a sred. -*y* slovesám pod a) spománutým prikladajú sa za -*l* bez všetkej zmeny; n. p. *miloval, miloval-a, miloval-o; -i, -y; kryl, -a, -o, -i, -y* atď.; Slovesá pod b) vyhadzujú sponu -*o*- a kráta zdĺženú korennú samohlásku; n. p. *nies-o-l, nes-la, nes-l-o, nes-l-i, nes-ly; pek-o-l, pek-l-a, -o, -i, -y; moh-o-l, moh-l-a, -o, -i, -y* atď. — Vyhođením spony -*o*- prijímajú rodové prípony aj slovesá pod c) n. p. *pad-o-l, pad-l-a, -o, -i, -y* atď.

O príponách množného čísla toto poznamenáť sluší: Jestli sa prídavok, vyslovený týmto prídavkom, poťahuje na podmet zastúpený menom vyznamenávajúcim osobu mužského rodu, uživa sa -*i*; n. p. *Ľudia sa díval-i. Páni sa vezl-i. Chlapci písali-i* atď.; poťahuje-li sa na podmet vyslovený menom mužs. rodu označujúcim neživotnú vec, alebo jakýmkoľvek menom ženského a sredného rodu, uživa sa -*y*; n. p. *Nože sa ostril-y. Matky plakal-y. Deti sa hral-y* atď.

O menách zvierat mužského rodu povedalo sa už v §. 40. poznám. e) 2., že prijímajú v množnom čísle prípony slúžacie aj pre životné aj pre neživotné; — keď sa užívajú s príponami náležiacimi menám životných bytností, uživa sa prípona -*i*; n. p. *Vtáci lietali-i. Chrti behali-i. Jeleni skákali-i* atď. — Keď sa ale užívajú s príponami mien neživotných bytností, uživa sa -*y*; n. p. *Vtáčky spieval-y. Voly ťahal-y* atď.

*****) Toto prídavok neužíva sa pravidelne jako prídavok, ale slúži len k opisovaniu časov a spôsobov; vynímajú sa počmetné slovesá II. triedy, ktorých prídavok tyto slúžia aj za prídavok s príponami triedy, ktorých prídavok tyto slúžia aj za prídavok s príponami určitých prídavných mien na -*lý-lá; -lé*; n. p. *mi-nu-lý, pad-lý zväd-lý* atď.

Za prídavok slúževá ale druhé činné prídavok minulého času tvorené od prídavok minulého času rodovými príponami pre muž. -*ší ž. -šia, sr.-šie*; v množnom čísle ale pre mužské životné -*ší* pre neživotné ale mužské, potom pre žen. a sred. -*šie*; n. p. *milovav - ší -šia, -šie, -ší, -šie; pek-ší, -šia, -šie* atď.; skloňov. dla „boží.“

3. Trpné prídastie minulého času na -tý, -tá, -té, a -ný, -ná, -né, tvorí sa od príchodných slovies nasledovne;

a) Slovesá otvorených koreňov prvej triedy na *i, y, u*, ďalej zavreté na *m a n* napokon všetky otvorených koreňov druhej triedy zamiňajú infinitívne -ť s príponou -tý, -tá, -té; n. p. bi-ť bi-tý; kry-ť kry-tý; ku-ť ku-tý; -jm ja-ť, ja-tý; tn, ťa-ť, ťa-tý; žn, ža-ť, ža-tý; kln, klia-ť klia-ty; vi-núť, vi-nu-tý atď.

b) Nespomávané slovesá zavretého koreňa I. a II. a všetky štvrtej triedy prijímajú príponu -ný, -ná, -né ku koreňu pomocou spony -e-, pred ktorým *e* hrdelnice rozlišujú sa do sykaviek a síce *h* do *ž*, *ch* do *š*, *k* do *č* a skupeniny *sk* do *šť*; ďalej v slovesách II. triedy dlhé korenné samohlásky infinitivu sa kráťa; n. p. tiah-nuť — ťaž-e-ný, ob-siah-nuť — ob-saž-e-ný atď.; ďalej nese-ný plet-e-ný; pek-peč-e-ný; rek—reč-e-ný; trh-núť, trž-e-ný, nadch-núť, nadš-e-ný; prask-núť, prašt-e-ný; čin-iť, čin-e-ný; suš-iť, suš-e-ný atď.

Poznam. Avšak od slovies zavretého koreňa II. triedy tvorí sa niekedy toto prídastie aj tak jako od slovies otvoreného koreňa tejže triedy na -nu-tý n. p. trh-nu-tý, nadch-nu-tý atď. — Pred sponou *e* v IV. triede zubnice mali by sa meniť do sykaviek, a síce *t* do *c* a *d* do *dz*, to ale u nás sa nestáva inde len v týchto dvoch slovách urodz-e-ný a zatra-c-e-ný, aj to len keď sa užívajú jako prídavné mená.

c) Všetky ostatné slovesá zamiňajú infinitívne -ť s príponou -ný, -ná, -né; n. p. trený, vy-mysle-ný, vola-ný, milova-ný, da-ný, necha-ný atď.

*****) Prídastie budúceho času máme jediné od slovesa „byť“: budúci, budúca, budúce. Opisovanie jeho u druhých slovies v. §. 118. c).

III. Druhý druh mien tvorených od slovies je slovesné podstatné meno, ktoré sa tvorí od prídastia trpného minulého času zmenením prípony -ný alebo -tý do -nie a tie; n. p. milova-nie, nese-nie, ob-saže-nie, kry-tie, ja-tie atď.

*****) Vyjímúc nominatív (vokatív) a čistý akkusatív v ostatných pádoch odpovedá latinskému gerundi u.

O minulom predminulom a budúcom čase.

§. 56. Minulý čas v činnom rode tvorí sa od prvého činného prídavného minulého času na -l, -la, -lo a pridaním prítomného času pomocného slovesa „byť“, ktoré však v tretej osobe obojeho čísla sa vynecháva; n. p. 1. os. videl som, videla som, videlo som, 2. os. videl, -a, -o si, 3. os. videl, -a, -o; mn. č. 1. os. videli sme, videly sme, 2. os. videli, -ly ste 3. os. videli, videly.

V predminulom čase predkladá sa ešte prídavné činné minulého času tohože pomocného slovesa v jedn. čísle m. bol, ž. bola, sred. bolo; mn. č. m. boli, žen. a sred. byly vo všetkých troch osobách; n. p. bol som videl, bola som videla, bolo som videlo; 2. os. bol si videl, bola si videla atď.

*) Latinskému imperfektu odpovedá udaným spôsobom tvorený minulý čas nedokonaných slovies; n. p. sedel = sedit; sedával = sedebat, atď.

Budúci čas je trojaký :

1. Jednoduchý, ktorý podobou nič iné nenie, než prítomný čas dokonaných jednoduchých slovies a preto sa časuje celkom tak jako prítomný čas; n. p. dám, dáš atď., padnem, padneš, padneme atď.

2. Složený; tento sa tiež tak časuje jako prítomný čas lebo povstáva z prítomného času predstavením niektorej z nasledujúcich predložiek: a) nerozlučiteľných; ob-, roz-, vy- a vz-, b) rozlučiteľných: do-, na-, nad-, o-, od, po-, pod-, pre-, pred-, pri-, s-, u-, za-, ktorými sa každé počínacie, trvacie a pokračovacie sloveso stáva dokonaným; n. p. píšem je prítomný, napíšem budúci; nesiem prít., roznesiem bud.; bijem prít., vybijem bud. atď.

**) Aj jednoduchý aj složený budúci čas v pobočných vetách odpovedá latinskému futurum exactum; n. p. Keď napíšem (písanie dokonám), budem sa učiť.

3. Opísaný budúci čas pozostáva z neurčitého spôsobu a budúceho času pomocného slovesa „byť“ — budem atď.; n. p. budem čítať, spievať atď. — Ani jedno dokonané sloveso, nech si je ono jednoduché, jako: dám, kúpim atď., buď od jednoduchých nedoko-

naných pomocou predložky tvorené, jako: vý-
nosiť, s-hrnúť, do-viezť a t. p. netvorí, áno ani nes-
mie tvoriť tohoto opísaného budúceho času. — Ty nedo-
konané, ktoré sa nemôžu stať dokonanými, jako: mať, mu-
seť, chcieť atď., musia tvoriť len opísaný bud. čas; ty ale,
ktoré sa môžu užívať aj složene s predložkami jako dokonané,
tvoria dvojaký bud. čas, složený totižto a opísaný s tým
však rozdielom, že jejich složený bud. čas má význam do-
konanej budúcnosti; n. p. písať bud. slož. čas na-
alebo do-píšem = dokonám v budúcnosti moje písanie;
opísaný bud. čas budem písať písanie sa stane v budú-
cnosti bez ohľadu na to, či to, čo mám písať, aj dokonám
alebo nie.

Spojovací spôsob.

§. 57. Tento spôsob (modus coniunctivus) má dva časy:
prítomný (slúžací aj pre budúcnosť) a minulý čas. —
Tvorí sa od prvého činného prídavia minulého času a síce v
prítomnom čase priložením k tomuže prídaviu v prvej
osobe by som (al. bych), v 2. by si (al. bys') v 3. by; v
mn. č. 1. os. by sme, v 2. by ste, v 3. by; n. p. videl, -a, o-
by som, videl, -a, -o by si, videl, -a, -o by atď. — V minu-
lom čase predkladá sa ešte v jedn. čísle m. bol, ž. bola
sred. bolo; v mn. č. m. boli, ž. a sr. byly vo všetkých
troch osobách; n. p. bol by som videl, bola by som videla atď.

V podmieňovacích obvetiach užíva sa pri týchto tvaroch v nápovedi
spojka „keď“ složená s „by“ znejúca „keby“ (aj jestli by). —
V účelných sa užíva „aby“.

Teraz vystavíme za vzor časovania jedno sloveso vo všetkých
spôsoboch, časoch, osobách, číslach a rodoch; a potom z každej
triedy zo všetkých druhov slovíes udáme prítomný čas uka-
zovacieho a rozkazovacieho spôsobu, ďalej neurčitý
spôsob, príchodníky a prídavia.

Ponevác ale k časovaniu slovíes nevyhnutne potrebná je známlosť
časovania pomocného slovesa, vidzme najprv časovanie tohoto, už len z
čiastky nesponového slovesa:

„b y ť“

Čísł.	Osoby	a) Ukazovací spôsob.	
Jedn.	1 2 3	Tvrđiace	Záporne.
		Prítomný čas.	
Mn.	1 2 3	S-o-m si jes-t, je	Nie-som nie-si nie-t, nie-je, nenie.
		S-me, s-te, s-ú, jes-ú	Nie-sme nie-ste nie-su.
Jedn.	1 2 3	Minulý čas.	
		M. Bol som, „ „ si, „ bol,	ž. bola som, sred. bolo som, „ „ si, „ bola, „ bolo.
Mn.	1 2 3	M. Boli sme, ž. a sred. boly sme, „ „ ste, „ „ ste, boli, „ boly.	
		Budúci čas.	
Jedn.	1 2 3	Bud-e-m, bud-e-š, bud-e.	
		Mn.	1 2 3
Jedn.	1 2 3		
		Mn.	1 2 3
Mn.	1 2 3		

		c) Spojovací sp. 1. Prítomný č.		
Jedn.	1	<i>M.</i> Bol by som,	<i>ž.</i> bola by som,	<i>sred.</i> bolo by som,
	2	„ „ „ si,	„ „ „ si,	„ „ „ si,
	3	„ bol by,	„ bola by,	„ bolo by
Mn.	1	<i>M.</i> Boli by sme,	<i>ž. a sr.</i> boly by sme,	
	2	„ „ „ ste,	„ „ „ „ ste,	
	3	„ boli by,	„ „ boly by.	
		Spojovací sp. 2. Minulý čas.		
Jedn.	1	<i>M.</i> Bol by som bol,	<i>ž.</i> bola by som bola,	<i>sr.</i> bolo by som bolo,
	2	„ „ „ si „ „ „ „ si „ „ „ „ si „		
	3	„ bol by bol,	„ bola by bola,	„ bolo by bolo.
Mn.	1	<i>M.</i> Boli by sme boli,	<i>ž. a sr.</i> boly by sme boly,	
	2	„ „ „ ste „ „ „ „ ste „		
	3	„ boly by boli,	„ „ boly by boly.	
d) Neurčitý spôsob : <i>byť</i> .				
e) Priechodník 1. prítomného času: <i>s-úc</i> mn. č. <i>s-úce</i> ; zápor. <i>nie-suc</i>				
„ 2. minulého času: <i>by-v</i> , <i>ž. a sr. by-vši</i> ; mn. č. <i>by-vše</i> .				
f) Príčastie:				
1. prítomného času: (<i>s-úci, s-úca, s-úce</i> ; mn. č. <i>s-úci, ž. a sr. s-úce</i> .)				
2. minulého „ a) <i>bo-l, —la, —lo</i> „ „ <i>bo-li</i> „ „ <i>bo-ly</i> .				
3. „ „ b) <i>by-vši, —všia, —všie</i> „ <i>by-vši</i> „ „ <i>by-všie</i>				
4. budúceho „ „ <i>bud-úci — úca — úce</i> „ <i>bud-úci</i> , „ <i>bud-úce</i> .				
g) Slovesné podstatné meno; <i>by-tie</i> .				

*) Pokračovací alebo opakovací tvar slovesa *som* zneje „*bývam*“ a patrí celým svojim časovaním k V. 1. prít. „*bývam*“; min. *b ý v a l, -a -o*, *som* = *eram*, bud. *budem bývať*; rozkaz. *by v a j!* atď.

A.

Vzor časovania sloviess v činnom rode, spolu i vzor sloviess patriacich do IV. triedy.

Čísl.	Osob.		
a) Ukazovací spôsob.			
1. Prítomný čas.			
Jedn. č.	1	Súd - i - m,	
	2	súd - i - ť,	
	3	súd - i.	
Mn. č.	1	Súd - i - me,	
	2	súd - i - te,	
	3	súď - a.	
So zvratným „sa“.			
Jedn. č.	1	Uč - í - m sa,	
	2	uč - í - ť sa,	
	3	uč - í sa.	
Mn. č.	1	Uč - í - me sa,	
	2	uč - í - te sa,	
	3	uč - ia sa.	
2. Minulý čas.			
Jedn. č.	1	M. Súd - i - l som,	ž. súd - i - l - a som, sr. súd - i - l - o som,
	2	„ súd - i - l si,	„ súd - i - l - a si, „ súd - i - l - o si,
	3	„ uúd - i - l,	„ súd - i - l - a, „ súd - i - l - o.
Mn. č.	1	M. Súd - i - l - i sme,	ž. sr. súd - i - l - y sme,
	2	„ súd - i - l - i ste,	„ „ súd - i - l - y ste,
	3	„ súd - i - l - i,	„ „ súd - i - l - y.
So zvratným „sa“.			
Jedn. č.	1	M. Uč - i - l,	ž. uč - i - l - a, sr. uč - i - l - o som sa,
	2	„ uč - i - l,	„ uč - i - l - a, „ uč - i - l - o si sa,
	3	„ uč - i - l,	„ uč - i - l - a, „ uč - i - l - o sa.
Mn. č.	1	Uč - i - l - i,	ž. a. sr. uč - i - l - y sme sa,
	2	uč - i - l - i,	„ „ „ uč - i - l - y ste sa,
	3	uč - i - l - i,	„ „ „ uč - i - l - y sa.
3. Predminulý čas.			
Jedn. č.	1	Bol som, súd - i - l,	bola som súd - i - la, bolo som súd - i - lo,
	2	„ si „	„ si „ „ si „
	3	bol súd - i - l,	bola súd - i - la, bolo súd - i - lo.
Mn. č.	1	M. Boli sme súd - i - li,	ž. a. sr. byly sme súd - i - ly,
	2	„ „ ste „	„ „ „ „ ste „
	3	„ boli súd - i - li,	„ „ „ byly súd - i - ly.

Čisl.	Osob.		
		S o z v r a t n ý m „s a“	
Jedn. č.	1	Bol som sa učil,	bola som sa učila, bolo som sa učilo,
	2	„ si „	„ si „
	3	bol sa učil, „	bola sa učila, „ bolo sa učilo. „
Mn. č.	1	Boli sme sa učili,	boly sme sa učily,
	2	„ ste „	„ ste „
	3	boli sa učili, „	boly sa učily. „
		4. Budúci čas.	
Jedn. č.	1	a) Složený.	b) Opísaný.
	2	Od - súdim,	Budem súdiť,
	3	od - súdiš,	budeš „
Mn. č.	1	Od - súdime,	Budeme súdiť,
	2	od - súdite,	budete „
	3	od - súda	budú „
		S o z v r a t n ý m „s a“	
Jedn. č.	1	a) Složený.	b) Opísaný.
	2	Na - učím sa,	Budem sa učiť,
	3	na - učíš sa,	budeš „ „
Mn. č.	1	Na - učíme sa,	Budeme sa učiť,
	2	na - učíte sa,	budete „ „
	3	na - učia sa,	budú „ „
		b) Rozkazovací spôsob.	
Jedn. č.	1	(Nech súdim).	
	2	Súď,	
	3	nech súdi.	
Mn. č.	1	Súď - me,	
	2	súď - te,	
	3	nech súď - a.	
		S o z v r a t n ý m „s a“	
Jedn. č.	1	(Nech sa učím).	
	2	Uč sa,	
	3	nech sa učí.	
Mn. č.	1	Uč - me sa,	
	2	uč - te sa,	
	3	nech sa uč - ia.	
		c) Žiadací spôsob.	
		1. Prítomný čas.	
Jedn. č.	1	M. Súdil by som,	ž. súdila by som, sr. súdilo by som,
	2	„ „ „ si,	„ „ „ si,
	3	„ súdil by,	„ súdila by, „ súdilo by.

Čísł.	Osob.	Mn. č.	Čísł.
		1	M. Súdili by sme, ž. a sr. súdily by sme,
		2	" " " " ste, " " " " " ste,
		3	" súdili by, " " " " súdily by.
		So zvratným „sa“.	
Jedn. č.		1	M. Učil by som sa, ž. učila by som sa, sr. učilo by som sa,
		2	" " " si " " " " si " " " " si "
		3	" učil by sa, " učila by sa, " učilo by sa.
Mn. č.		1	M. Učili by sme sa, ž. a sr. učily by sme sa,
		2	" " " " ste " " " " " " ste "
		3	" učili by sa, " " " " učily by sa.
2. Minulý čas.			
Jedn. č.		1	M. Bol by som súdil, ž. bola by som súdila, sr. bolo by som súdilo
		2	" " " si " " " " si " " " " si "
		3	" bol by súdil, " bola by súdila, " bolo by súdilo.
Mn. č.		1	M. Boli by sme súdili, ž. a sr. boli by sme súdily,
		2	" " " " ste " " " " " " ste "
		3	" boli by súdili, " " " " boli by súdily.
		So zvratným „sa“.	
Jedn. č.		1	M. Bol by som sa učil, ž. bola b. s. s. učila, sr. bolo b. s. s. učilo,
		2	" " " si " " " " si " " " " si "
		3	" bol by sa učil, " bola by sa učila, " bolo by sa učilo.
Mn. č.		1	M. Boli by sme sa učili, ž. a sr. boli by sme sa učily,
		2	" " " " ste " " " " " " ste, " "
		3	" boli by sa učili, " " " " boli by sa učily.

d) *Neurčitý spôsob.*

Súd-i-ť.

So zvratným „sa“.

Uč-i-ť sa.

e) *Priechodníky.*

1. Prít. času: súď-a-c, mn. č. súď-a-ce,
 2. min. " súdi-v, -vši, " " súdi-vše.

So zvratným „sa“.

1. Prít. času: učia-c sa, mn. č. učia-ce sa,
 2. min. " učiv, -ši sa, " " uči-vše sa,

f) *Príčastia.*

1. Prít. času: súďac-i—ia—ie, mn. č. súďac-í—ie.
2. min. „ a) súdil—a—o, „ „ súdil—i—y.
3. „ „ b) súdiv—šia—šie. „ „ súdiv—ši—šie.

4. Trpné príč. min. času: súd-en-ý, -á, -é.

So zvratným „sa“.

1. Prít. času: učiac-i-a, -e sa, mn. č. učiac-i—e sa.
2. min. „ a) učil-a, -o sa, „ „ učil—i—y sa.
3. „ „ b) učivši—šia—šie—sa, „ „ učivši, —šie sa.

g) *Slovesné podst. meno.*

Súd-en-ie.

So zvratným „sa“.

Uč-en-ie sa.

P o z n a m. Že dokonané slovesá nemajú prítomného času dľa významu, o tom sa už hovorilo; a preto sa doplňuje prítomným časom nektorého druhu nedokonaných sloviess; n. p. h o d - i - ť, prít. č. h á d ť - e - m; k ú p - i - ť prít. č. k u p u - j - e - m; d a - ť prít. č. d á v - a - m atď.

B.

Vzor časovania slovíes v trpnom rode.

Čísl.	Osob.	a) Ukazovací spôsob.		
		1. Prítomný čas.		
Jedn.	1	Súdený som,	súdená som,	súdené som,
	2	" si,	" si,	" si,
	3	" je,	" je,	" je.
Mn.	1	M. Súdení sme,	ž. a sr. súdené sme,	
	2	" " ste,	" " " " ste,	
	3	" " sú,	" " " " sú.	
		2. Minulý čas.		
Jedn.	1	Bol som súdený,	bola som súdená,	bolo som súdené,
	2	" si	" si	" si
	3	bol súdený,	bola súdená,	bolo súdené.
Mn.	1	M. Boli sme súdení,	ž. a sr. byly sme súdené,	
	2	" " ste	" " " ste	
	3	" boli súdení,	" " byly súdené.	
		3. Budúci čas.		
Jedn.	1	Budem súde - ný, - ná, - né,		
	2	budeš " " " "		
	3	bude " " " "		
Mn.	1	M. Budeme súlení,	ž. a sr. budeme súdené,	
	2	" budete " "	" " budete "	
	3	" budú " "	" " budú "	
		b) Rozkazovací sp.		
Jedn.	1	Buď		
	2	súde - ný - ná - né,		
	3	nech je " " "		
Mn.	1	M. Buďme súdení,	ž. a sr. buďme súdené,	
	2	buďte " "	buďte "	
	3	nech sú " "	nech sú "	
		c) Spojovací sp. 1. Prítomný čas.		
Jedn.	1	Bol by som súdený,	bola by som súdená,	bolo by som súdené,
	2	" " si	" " si	" " si
	3	bol by súdený,	bola by súdená,	bolo by súdené.
Mn.	1	M. Boli by sme súdení,	ž. a sr. byly by sme súdené,	
	2	" " " ste	" " " ste	
	3	" boli by súdení,	" " byly by súdené.	

		Spojovací sp. 2. Minulý čas.	
Jedn.	1	Bol by som bol súdený,	bola by som bola atď.
	2	" " ^{si}	" " ^{si}
	3	"bol by bol súdený,	"bola by bola súdená atď.
Mn.	1	M. Boli by sme boli súdení,	ž. sr. byly by sme byly súdené
	2	" " ^{ste}	" " ^{ste}
	3	"boli by boli súdení,	"boly by byly súdené.

d) Neurčitý spôsob, jed. č. súde-ným,-nou,-ným byť, mn. č. súde-nými byť.

*) Priečodníky tvoria sa priložením náležitých priečodníkov slovesa „byť“, n. p. súde - n ý, -ná, -né súc, by v atď.; pričastí niet.

Poznam. Keď sa má vysloviť v tomto rode pokračovanie alebo opakovanie, kladie sa v prít. čase miesto som „bývam“; v minulom miesto bol „býval“; v budúcom čase kladie sa za budem ešte aj bývať; n. p. budem bývať súdený; v rozkazovacom spôsobe miesto buď „bývaj“, v spojovacom prítomnom miesto bol, -a, -o by som atď. užíva sa býval -a, -o by som; v minulom čase tohože spôsobu miesto bol by som bol „bol by som býval“, atď., a jestli sa opakovanie má vysloviť dôraznejšie, užíva sa „býval“; n. p. bol by som býval zapovrhovaný. — V predminulom čase kladie sa za som ešte bol, alebo býva, n. p. bol som bol a l. býval súdený atď.

Vzory časovania

Číslo	Osoba	1.	2.	3.	4.
		1. a) slovesá na -a	1. b) slovesá na -e	1. c) d) e) slovesá na -i, -y, -u.	2. a) slovesá na -s a -z
Prítomný čas uka					
Jedno	1	Dá-m	Zne-j-em	Bi-j-e-m	Nes-ie-m
	2	dá-š	zne-j-e-š	bi-j-e-š	nes-ie-š
	3	dá	zne-j-e	bi-j-e	nes-ie
Množ.	1	Dá-me	Zne-j-e-me	Bi-j-e-me	Nes-ie-me
	2	dá-te	zne-j-e-te	bi-j-e-te	nes-ie-te
	3	da-j-ú	zne-j-ú	bi-j-ú	nes-ú
Rozkazova					
Jed.	2	Da-j	Zne-j	Bi-j	Nes
	3	nech dá	nech zneje	nech bije	nech nesie
Množ.	1	Da-j-me	Zne-j-me	Bi-j-me	Nes-me
	2	da-j-te	zne-j-te	bi-j-te	nes-te
	3	nech dajú	nech znejú	nech bijú	nech nesú
Neurčitý spô					
		Da-ť	Zne-ť	Bi-ť	Nies-ť
Priechodník					
Jed.	Da-júc	Zne-j-úc	Bi-j-úc	Nes-úc	
Mn.	Da-júce	Zne-j-úce	Bi-j-úce	Nes-úce	
Priechodník					
J. č.	Da-v	Zne-v	Bi-v	Nes	
	da-vši	zne-vši	bi-vši	nes-ši	
Mn.	Da-vše	Zne-vše	Bi-vše	Nes-še	
Činné prídavné					
Jed.	Da-júc-i-a-e	Zne-júc-i-a-e	Bi-júc-i-a-e	Nes-úc-i-a-e	
Mn.	Da-júc-i-e	Zne-júc-i-e	Bi-júc-i-e	Nes-úc-i-e	
Prvé činné prídavné					
Jed.	Da-l -la -lo	Zne-l -la -lo	Bi-l -la -lo	Niesol, nes-la -lo	
Mn.	Da-li-ly	Zne-li-ly	Bi-li-ly	Nes-li-ly	
Druhé činné prídavné					
Jed.	Dav-ší-šia-šie	Znev-ší-šia-šie	Biv-ší-šia-šie	Nes-ší-šia-šie	
Mn.	Dav-ší-šie	-ší-šie	-ší-šie	ší-šie	
Trpné prídavné					
		Da-ný-ná-né	—	Bi-tý-tá-té	Nes-en-ý-á-é
Slovesné pod					
		Da-nie	Zne-nie	Bi-tie	Nese-nie

slovies I. triedy.

5.	6.	7.	8.	9.
2. b) slovesá na -d a -t v inf. -s	2. c) na -h v inf. -c	2. d) na -k v inf. -c	3. na -m, -n, v inf. -ia, -a	4. na -l, -r v inf. -e

z o v a c i e h o s p ô s o b u.

Plet-ie-m plet-ie-š plet-ie	Strež-ie-m strež-ie-š strež-ie	Peč-ie-m peč-ie-š peč-ie	Žn-e-m žn-e-š žn-e	Tr-e-m tr-e-š tr-e
Plet-ie-me plet-ie-te plet-ú	Strež-ie-me strež-ie-te strež-ú	Peč-ie-me peč-ie-te peč-ú	Žn-e-me žn-e-te žn-ú	Tr-e-me tr-e-te tr-ú

c í s p ô s o b.

Pleť nech pletie	Strež nech strežie	Peč nech pečie	Žn-i nech žne	Tr-i nech tre
Pleť-me plet-te nech pletú	Strež-me strež-te nech strežú	Peč-me peč-te nech pečú	Žn-i-me žn-i-te nech žnú	Tr-i-me tr-i-te nech trú

s o b (infinitiv).

Plies-ť	Striec-ť	Piec-ť	Ža-ť	Tre-ť
---------	----------	--------	------	-------

p r í t o m n é h o č a s u.

Plet-úc plet-úce	Strež-úc strež-úce	Peč-úc peč-úce	Žn-úc žn-úce	Tr-úc tr-úce
---------------------	-----------------------	-------------------	-----------------	-----------------

m i n u l é h o č a s u.

Plet plet-ši	Streh streh-ši	Pek pek-ši	Ža-v ža-vši	Tre-v tre-vši
Plet-še	Streh-še	Pek-še	Ža-vše	Tre-vše

p r í t o m n é h o č a s u.

Pletúc-i-a-e Pletúc-i-e	Strežúc-i-a-e Strežúc-i-e	Pečúc-i-a-e Pečúc-i-e	Žnúc-i-a-e Žnúc-i-e	Trúc-i-a-e Trúc-i-e
----------------------------	------------------------------	--------------------------	------------------------	------------------------

m i n u l é h o č a s u.

Pliet-ol plet- la-lo, li-ly	Strieh-ol, streh- -la-lo streh-li-ly	Piek-ol pek- la-lo, li-y	Ža-l-la-lo Ža-li-ly	Tre-l-la-lo Tre-li-ly
--------------------------------	---	-----------------------------	------------------------	--------------------------

s t i e m i n u l é h o č a s u.

Plet-ší-šia- šie-ší-šie	Streh-ší-šia- šie-ší-šie	Pek-ší-šia-šie ší-šie	Žav-ší-šia- šie-ší-šie	Trev-ší-šia- šie atď.
----------------------------	-----------------------------	--------------------------	---------------------------	--------------------------

m i n u l é h o č a s u.

Plet-en-ý-á-é	Strež-en-ý-á-é	Peč-en-ý-á-é	Ža-tý-á-é	Tre-ný-ná-né
---------------	----------------	--------------	-----------	--------------

s t a t n é m e n o.

Plete-nie	Streže-nie	Peče-nie	Ža-tie	Tre-nie
-----------	------------	----------	--------	---------

Vzory časovania sloviess II. triedy.

Číslo.	Osoba	1. Otvoreného	2. zavreného koreňa
Prítomný čas ukazovacieho spôsobu.			
Jedn.	1	Hyn-ie-m	Trhn-e-m
	2	hyn-ie-š	trhn-e-š
	3	hyn-ie	trhn-e
Množ.	1	Hyn-ie-me	Trhn-e-me
	2	hyn-ie-te	trhn-ete
	3	hyn-ú	trhn-ú
Rozkazovací spôsob.			
Jedn.	1	Hyň	Trhn-i
	2	nech hyn-ie	nech trhne
	3		
Množ.	1	Hyň-me	Trhn-i-me
	2	hyň-te	trhn-i-te
	3	nech hynú	nech trhnú
Neurčitý spôsob.			
		Hynú-ť	Trhnú-ť
Priechodník prítomného času.			
J. M.		Hyn-úc Hyn-úce	Trhn-úc Trhn-úce
Priechodník minulého času.			
J. M.		Hynu-v-vši Hynu-vše	Trh, trh-ši Trh-še
Príčasie prítomného času.			
J. M.		Hyn-úc-i-a-e Hyn-úc-i-e	Trhn-úc-i-a-e Trhn-úc-i-e
Prvé činné príčasie minulého času.			
J. M.		Hynu-l-la-lo Hynu-li-ly	Trh-o-l, trh-la-lo Trh-li-ly
Druhé činné príčasie minulého času.			
J. M.		Hynu-vši-všia-všie Hynu-vši-všie	Trh-ši-šia-šie Trh-ši-šie
Trpné príčasie minulého času.			
J. M.		Hynu-tý-tá-té Hynu-ti-té	Trž-e-ný-ná-né Trž-e-ní-né
Slovesné podstatné meno.			
		Hynu-tie	Trž-e-nie

Vzory časovania sloviess III. triedy.

Číslo.	Osoba	1.	2.	3.	
		Ktoré majú v inf. -e- v prít. -ie-	V infin. -e-, v prítomnom -i	a) V infinit. -a- v prítomnom -i-	b) <i>Bá-ť a stá-ť m. boj-ať a stoj-ať</i>
Prítomný čas ukazovacieho spôsobu.					
Jedn.	1	Um-ie-m	Mysl-í-m	Drž-í-m	Stoj-í-m
	2	um-ie-š	mysl-íš	drž-íš	stoj-íš
	3	um-ie	mysl-í	drž-í	stoj-í
Množ.	1	Um-ie-me	Mysl-í-me	Drž-í-me	Stoj-í-me
	2	um-ie-te	mysl-í-te	drž-í-te	stoj-í-te
	3	ume-jú	mysl-ia	drž-ia	stoj-a (á)
Rozkazovací spôsob.					
Jed.	2	Ume-j	Mysl-i	Drž	Stoj
	3	nech umie	nech myslí	nech drží	nech stojí
Množ.	1	Ume-j-me	Mysl-i-me	Drž-me	Stoj-me
	2	ume-j-te	mysl-i-te	drž-te	stoj-te
	3	nech umejú	nech myslia	nech držia	nech stoja
Neurčitý spôsob.					
		Um-e-ť	Mysl-e-ť	Drž-a-ť	Stá-ť
Priechodník prítomného času.					
J.		Ume-j-úc	Mysl-iac	Drž-iac	Stoj-ac
M.		ume-j-úce	mysl-iace	drž-iace	stoj-ace
Priechodník minulého času.					
J.		Ume-v-vši	Mysle-v-vši	Drža-v-vši	Stá-v-vši
M.		ume-vše	mysle-vše	drža-vše	stá-vše
Príčasie prítomného času.					
J.		Umejúc-i-a-e	Mysliac-i-a-e	Držiac-i-a-e	Stojac-i-a-e
M.		i-e	-i-e	-i-e	-i-e
Prvé činné príčasie minulého času.					
J.		Ume-l-la-lo	Mysle-l-la-lo	Drža-l-la-lo	Stá-l-la-lo
M.		-li-ly	-li-ly	-li-ly	-li-ly
Druhé činné príčasie minulého času.					
J.		Ume-vší-všia-všie	Mysle-vší-všia	Drža-vší-všia	Stá-vší-vša-vše
M.		-vší-vše	-všie-vší-všie	-všie-vší-všie	-vší-vše
Trpné príčasie minulého času.					
		Ume-ný-ná-né	Mysle-ný-ná-né	Drža-ný-ná-né	
Slovesné podstatné meno.					
		Ume-nie	Mysle-nie	Drža-nie	Stá-nie

Vzory časovania sloviac triedy

V. p i a t e j						VI. šiestej
Číslo.	Osoba	1.	2.	3.	4.	
		Ktoré zadržujú-a v celom časovaní	Ktoré majú v infin. sponu-a v prít.-e	Dvúkmenové zavreté	Dvúkmenové otvorené	
Prítomný čas ukazovacieho spôsobu.						
Jedn.	1 2 3	Vol-á-m vol-á-š vol-á	Kreš-e-m kreš-e-š kreš-e	Ber-e-m ber-e-š ber-e	Hre-j-e-m hre-j-e-š hre-j-e	Kupu-j-e-m kupu-j-e-š kupu-j-e
Množ.	1 2 3	Vol-á-me vol-á-te vol-a-jú	Kreš-e-me kreš-e-te kreš-ú	Ber-e-me ber-e-te ber-ú	Hre-j-e-me hre-j-e-te hre-j-ú	Kupu-j-e-me kupu-j-e-te kupu-j-ú
Rozkazovací spôsob.						
Jed.	2 3	Vola-j nech volá	Kreš nech kreše	Ber nech bere	Hre-j nech hreje	Kupu-j nech kupuje
Množ.	1 2 3	Vola-j-me vola-j-te nech volajú	Kreš-me kreš-te nech krešú	Ber-me ber-te nech berú	Hre-j-me hre-j-te nech hrejú	Kupu-j-me kupu-j-te nech kupujú
Neurčitý spôsob.						
		Vola-ť	Kresa-ť	Bra-ť	Hria-ť	Kupo-vať
Priečodník prítomného času.						
J. M.		Vola-júc vola-júce	Kreš-úc kreš-úce	Ber-úc ber-úce	Hre-júc hre-júce	Kupu-júc kupu-júce
Priečodník minulého času.						
J. M.		Vola-v-vši vola-vše	Kresa-v-vši kresa-vše	Bra-v-vši bra-vše	Hria-v-vši hria-vše	Kupova-v-vši kupova-vše
Príčastie prítomného času.						
J. M.		Volajúc-i-a-e -i-e	Krešúc-i-a-e -i-e	Berúc-i-a-e -i-e	Hrejúc-i-a-e -i-e	Kupujúc-i-a-e -i-e
Prvé činné príčastie minulého času.						
J. M.		Vola-l-la-lo -li-ly	Kresa-l-la-lo -li-ly	Bra-l-la-lo -li-ly	Hria-l-la-lo -li-ly	Kupova-l-la-lo -li-ly
Druhé činné príčastie minulého času.						
J. M.		Volav-ší-šia-šie -ší-šie	Kresav-ší-šia-šie -ší-šie	Brav-ší-šia-šie -ší-šie	Hriav-ší-šia-šie -ší-šie	Kupovav-ší-šia-šie -ší-šie
Trpné príčastie minulého času.						
		Vola-ný-ná-né	Kresa-ný-ná-né	Bra-ný-ná-né	Hria-ný-ná-né	Kupova-ný-ná-né
Slovesné podstatné meno.						
		Vola-nie	Kresa-nie	Bra-nie	Hria-ne	Kupova-nie

Poznámky ku vzorom časovani.

I. tr. 2. vz. Slovesá tohoto druhu sťahujú často e-je- v-ie; n. p. zn-iem m. zne-j-e-m, zr-ie-m m. zre-j-e-m atď. — Smeť má vždy sm-i-e-m atď. aby sa lišilo od smiať ktoré ma sme-j-em atď.

I. 3. Slovesá na *i* a *y* v rozkazovacom spôsobe sťahujú *j* často do *i* a *y* n. p. bi m. bi-j, bí-me m. bí-j-me atď. častej ale zostáva aj tato samohláska krátkou a *j* sa jednoducho vynecháva; n. p. my-me, kry-me bi, bi-me atď.

I. 4. Dĺženie a krátenie korenej samohlásky vidieť zo vzoru a z §. 54. a 55. 2.

I. 5. Rás-ť, choťas povstalo z r a d tak jako v i e s-ť z v e d preca za základ časovania nebere sa r a d jako u druhých, ale r a s t, a prijíma prípony s-e-, r a s t-e-m, atď.; rozkazovací spôsob r a s t-i, r a s t-i-me atď. lebo v ostatných tohoto druhu končiacich sa jednou spoluhláskou prechádza *i* do korenej spoluhlásky a ju obmäkčuje; n. p. plet, ved m. plet-i, ved-i atď.

I. 6. Môc-ť prijíma prípony v prítomnom čase s-e-, pretože korenné *o* zostáva dlhé v celom prítomnom čase; môž-e-m, môž-e-š atď.; toto sloveso nemá rozkazovacieho spôsobu.

II. 1. *n* v rozkazovacom spôsobe sa mäkkí; v II. 2. ale podržujú za *n* *i*, pretože sa vždy soberú dve spoluhlásky; n. p. trhn-i, padn-i atď.

III. 2. Aj tu známka rozkazovacieho spôsobu *-i* užíva sa len vtedy, keď je na konci skupenina spoluhlások neoblúbených jako — *sl* atď. ináčej sa vynecháva n. p. hor, trp, vis atď.; je-li ale poslednia spoluhláska *d, l, n,* *t* obmäkčuje sa, n. p. leť, vrť atď.

V. I. Toto sponové dlhé *-á-*, povstale z *-aja-*, po mäkkých spoluhláskach rozvádza sa do *-ia-*; n. p. klaň ať, klan-ia-m sa, voň-ať, von-ia-m, vrac-a-ť, vrac-ia-m sa atď.

V. 2. Že sten-ať a or-ať dostávajú za sponu *-ie-* steni-em, o-r-ie-m atď., to sa povedalo už v § 54.

V. 3. Z týchto slovies vychádzajúce na *-n* a *-r*, jestli pred nimi nestojí spoluhláska dostávajú nekdy za sponu aj *-ie-* n. p. ber-ie-m, žen-ie-m atď.

Tuto sluší pripomänút, že sa mnohé slovesá prevádzajú z druhých tried do tejto V. čím dokonané nadobývajú významu nedokonaných slovies, a vôbec dostáva sa im významu pokračovacieho a opakovacieho; stáva sa to nasledovne:

A. I. 1. Medzi koreň a príponu *-ať* dostávajú *v* krome toho korenné *a* dĺžka; n. p. dá-v-ať, má-v-ať, nechá-v-ať atď.

I. 2. Korenné *-e* dĺži sa v *-ie* a pred *-ať* dostávajú tiež *v*; n. p. znie-v-ať, do-zrie-v-ať, s-pie-v-ať od pe-ť; do-tlie-v-ať atď.

I. 3. Slovesá na *-i* dĺžka korennú samohlásku *-i* a dostávajú pred *-ať* *j* n. p. vy-bí-j-ať, vy-ví-j-ať atď. — Len *ši* a *ži* miesto tohoto *j* dostávajú prvotné *v*; n. p. vy-ší-v-ať u-ží-v-ať. — Slovesá na *y* a *u* dostávajú tiež vsuvku *v* a dĺžka *y* v *y* a *u* v *ú*; n. p. u-mý-v-ať, očú-v-ať atď.

I. 4. Tyto sa dostávajú do V. triedy posredkom IV. triedy, n. p. nes-nos-iť, s-náš-ať; vez, voz-iť, s-váž-ať atď.; ale aj hneď z prvej dĺžením *a* v *á*, *y* v *ý*; n. p. pas, vy-pás-ať, hryz, vy-hryz-ať atď.

I. 5. Prechádzajú do V. triedy jednoduchým pripojením prípony *-ať* k čistému koreňu; n. p. plet, za-plet-ať, met, vy-met-ať, klad pre-klad-ať, *u* dĺži sa do *ú* v *húd-ať* od hud (hús-ť).

I. 6. 7. Slovesá tyto prechádzajú do V. triedy obyčajne stupňovaním samohlások a síce *e* v *ie*, *i* v *í* *u* v *ú*, *o* v *aj* *á*, *l* v *l*, *r* v *r*; n. p. streh-strieh-ať, strih, s-tríh-ať, rek, riek-ať, vlek, na-vliek-ať, moh, po-máh-ať; *tlk*, *stík*-ať atď. — *e* zostáva aj krátke; n. p. pek, za-pe-k-ať, tek, u-tek-ať atď.

I. 8. Tyto dostávajú pred *-n* alebo *-m* *i*; n. p. pn, na-pín-ať, čn-začín-ať; jm, pri-jím-ať atď.

I. 9. Prvotné *e* pred *l* a *r* dĺži sa v *ie*; n. p. tr, u-tier-ať, ml, vymiel-ať, mr, u-mier-ať atď.

B. II. 1. Slovesá otvoreného koreňa dĺža korennú samohlásku a podržujú triedne *n*, ktoré pred *-ať* mäkne; n. p. míň-ať, za-víň-ať atď. tak aj s-hrň-ať.

II. 2. a) Prijímajú *-ať* bezposredne ku koreňu, bez vsetkej zmeny; n. p. trh-ať, pad-ať; za-mok-ať, od mok-núť atď.; — b) aj dĺža krome toho korennú samohlásku, a síce *a* do *á*, *i* do *í*, *u* do *ú*; n. p. krád-ať, dvih-núť, dvíh-ať; *r* do *r* n. p. trp-núť, s-trpať atď. — c) aj *n* tejto triedy často sa podržuje, n. p. za-mký-nať m. za-mýk-ať; vy-schý-nať m. vy-sýchať.

C. III. I. Kmenové *e* dĺži sa v *ie* a prichádza k tomu *v*; n. p. rozodnie-vať sa; po-roz-umie-v-ať atď.

III. 2. Korenné samohlásky sa stupňujú, a síce *e* do *ie*, *y* do *ý* *i* do *í*, *o* do *á*; n. p. let, liet-ať mysl, s-mýšl-ať, vid, víd-ať, hor, vy-hár-ať; *-a* v *ia* a *d* mäkne v *dz* v slovese do-hliadzať od hľad-eť.

III. 3. Mnohé prijímajú medzi koreň a *-ať* *-iav-*; n. p. drž-ia-v-ať, prš-ia-v-ať atď; stáť a báť sa tak jako I. 1. o-bá-v-ať sa, stá-v-ať.

D. IV. Zo štvrtej prechádzajú slovesá do V. obyčajne tak, že sa korenné samohlásky stupňujú, a síce *a*, *o* do *á*, *e* do *ie*, *u* do *ú*, *y* do *ý*, *i* do *í*; pričom *d* rozlišuje sa do *dz*, *t* do *c*, *s* do *š* atď.; n. p. vód-iť, s-vádz-ať, nos, s-náš-ať; krút-iť krúc-ať; zvoníť vy-zváň-ať atď.

E. V. 1. 2. Keď slovesá tejto triedy majú označiť dlhšie trvanie alebo opakovanie dostávajú pred *-ať* *v* a kmenové *a* sa dĺži; n. p. volá-v-ať, kresá-v-ať, koná-v-ať atď.

V. 3. *r* a *l* rozlišujú sa v *iel* a *ier* n. p. bier-ať, stiel-ať, dier-ať atď.; *zv* má na-zýv-ať; *kl*-ať má vykál-ať.

V. 4. Kmenové *e* dĺži sa do *-ie-* za ktoré dostávajú *-v-* n. p. o-hrie-v-ať, po-smie-vať atď.

F. VI. Tyto k označeniu častého opakovania dostávajú sa do V. triedy vloženími *-v-* medzi kmen infinitivný *-ova-* a *-ať*, a zdĺžením kmenového *á*; n. d. kupová-v-ať, milová-v-ať atď.

Nesponové, nepravidelné a kuse časovanie.

		a) Nesponové.		b) Nepravidelné.		
Číslo.	Osoba	1.	2.	1.	2.	3.
		Jes-ť, jed.	Ved-eť.	Chc-eť.	Ís-ť.	Spa-ť.
Prítomný čas ukazovacieho spôsobu.						
Jedn.	1	Je-m	Vie-m	Chc-em	Id-em	Sp-ím
	2	je-š	vie-š	chc-eš	id-eš	sp-íš
	3	je	vie	chc-e	id-e	sp-í
Mn.	1	Je-me	Vie-me	Chc-eme	Id-eme	Sp-íme
	2	je-te	vie-te	chc-ete	id-ete	sp-íte
	3	jed-ia	ved-ia	chc-ú chc-ejú	id-ú	sp-ia
Rozkazovací spôsob.						
Jed.	2	Jedz	Vedz	Chc-i	Id-aj idz	Sp-i
	3	nech je	nech vie	nech chce	nech ide	nech spí.
Mn.	1	Jedz-me	Vedz-me	Chc-ime	Id-me	Sp-ime
	2	jedz-te	vedz-te	chc-ite	id-te	sp-ite
	3	nech jedia	nech vedia	nech chcú al. chc-ejú	nech idú	nech spia
Neurčitý spôsob.						
		Jes-ť	Ved-eť	Chc-eť	Ís-ť	Spa-ť
Priechodník prítomného času.						
J.	Jed-iac	Ved-iac	Chc-úc-ejúc	Id-úc	Sp-iac	
M.	jed-iace.	ved-iace	chc-úce-ejúce	id-úce	sp-iace	
Priechodník minulého času.						
J.	Jed, jed-ši,	Vede-v, -vši,	Chc-ev, -evši,	Šed, šed-ši,	Spa-v, -ši,	
M.	jed-še	vede-vše	chc-evše	šed-še	spa-vše	
Príčastie prítomného času.						
J.	Jediac-i, -a, -e	Vediac-i, -a, -e,	Chc-ejúc-i, -a, e,	idúc-i, a, -e,	Spiac-i, -a, e	
M.	jediac-i, -e	vediac-i, -e	chc-ejúc-i, -e	idúc-i, -e	spiac-i, -e	
Prvé činné príčastie minulého času.						
J.	Jed-o-l, jed-la, -lo,	Vede-l, -la, lo,	Chce-l, -la, -lo,	Šie-l, šla, š-lo	Spa-l, -la, -lo,	
M.	jed-li, -ly	vede-li, -ly	chce-li, -ly,	aj i-ši-él i-š-la, i-š-lo	spa-li, ly	
Druhé činné príčastie minulého času.						
J.	Jed-ší, -šia, -šie,	Vede-vší, -všia, -všie,	Chcev-ší, -šia -šie atď.	Šed-ší, -šia, -šie, -ši atď.	Spav-ší, -šia, -šie atď.	
M.	jed-ší, -šie	vede-vší, -všie				
Trpné príčastie minulého času.						
J.	Jed-e-ný, -ná, -né,	—	—	Id-e-ný v	Spa-ný vo	
M.	jed-e-ní, -né			na-jdený	vy-spaný	
Slovesné podstatné meno.						
		Jed-e-nie	Ved-e-nie	Chc-en-ie	Id-e-nie	Spa-nie.

Poznámky k tomuto časovaniu.

a. 1. Sem patrí aj sloveso „byť“, ktorého časovanie uvedlo sa v §. 57. — Opakovací tvar od *je sť* znie *je d-ať*, tak aj od *ved vy-z-ved-ať* sa; — *s-n-ied-ať* je toľko čo nemecké *frühstücken*. — V složenine s predložkou *s* mení sa predložka *do za je* do *ie*; n. p. *z-iem*, *z-ieš* *z-ie* atď., tak *z-ied-ol*.

a. 2. Dľa tohoto aj *vid-eť* jako jednoduché sloveso má rozkazovací spôsob *s dz*, teda *vid z*, *vid z-mé* atď. ale aj pravidelne „*viď*“ dľa III. 2.; — jestli sa ale užíva složene s predložkami, časuje sa celkom pravidelne; n. p. *ne-ná-vid-ím*, *ne-ná-viď* atď. — Jako spománuto v §. 55. II. 1. *vedeť* a *videť* majú trpné prič. prít. č. *ved-o-mý*, *vid-o-mý*.

b. 1. V priechodníku a príchastí prítomného času obyčajnejší tvar je „*chcejúc a chcejúci*“ nežli *chcúc a chcúci*.

b. 2. *i* tohoto slovesa po predložkách mení sa v *j*; n. p. *na-jd-em* atď.; takéto složeniny tvoria rozkazovací spôsob známku *i*; *na-jd-i*, *na-jd-i-me*, atď. — Pokračovací tvar znie od *chod chodiť* a opakovací *vy-chrádz-ať*.

Nepravidelné je aj sloveso *sta-ť*, ktoré sa skloňuje v prít. ukaz. rozkazov. a priechodníku prít. času dľa II. 1. ale len so spônou *-e* teda *stan-em*, *staň*, *stan-úc*; ostatnie od *sta-dľa* *dať*.

c. Ku kusému časovaniu patria tvary: *praj*, a *vraj*, *veru* a *veď*.

Praj a *vraj* povstaly z tretej osoby *praví* a *vraví* vysutím v zperedzi *a* a *i* čím *i* prešlo do *j* tak jako v rozkaz. spôs. *vola-j z vo-la-i*, *ču-j z ču-i*, atď. — *Veru* je zastaralá 1. osoba prít. času na — *u* od *ver-iť*, tak aj *veď* miesto *ved-e* od *ved-eť*.

Ú l o h y.

81. *ú l.* Časujte dľa vzoru A. z každej triedy 6 sloviess vo všetkých časoch, spôsoboch, osobách a číslach!

82. *ú l.* Napíšte časovanie 6 trpných sloviess dľa vzoru B!

83. *ú l.* Udajte všetky ty časy, spôsoby a osoby, ktoré nemajú jednoduchých tvarov, ale sú opísané pomocnými slovesy!

84. *ú l.* Napíšte 15 viet, z ktorých by vidno bolo, čo sa v našej reči užíva miesto trpných sloviess druhých rečí (vidz 49. §.)!

O pomocných slovesách zvláštně.

§. 59. Máme daktoré slovesá, ktoré okrem toho, že sa samy o sebe užívajú vo vetách čo prísudky, n. p. *chcem*, *dám*, *mám*, *som*, slúža i k pomoci označovania času a spôsobu prísudkov; druhé ale, jako: *môžem*, *musím*, *smiem* a *ráčim* užívajú sa len k udanej pomoci, a preto

sa aj tamty aj tyto nazývajú *pomocnými*. — Pomocné slovesá sú dvojnásobné :

1) j e d n o (vlastne dve) pomocné sloveso času s o m, b u d e m.

2. S e d e m pomocných sloviess p ô s o b u, jako : b y c h, (bysom), m ô c ť, s m e ť, m u s e ť, m a ť, c h c e ť a d a ť — n e č o u r o b i ť.

Pomocné slovesá č a s u užívajú sa k označovaniu rozličných časových pomerov, ktoré slovesá jednoduchými príponovými tvary nemôžu označiť; n. p. písal som; budem písať atď.

Sú i také spôsoby prísudku, ktoré sa nemôžu vysloviť jednoduchými tvary sloviess, n. p. m o ť n o s ť: m ô ť e m, s m i e m písať; n u t n o s ť: m á m, d á m písať atď.; k tomu jako vidno tiež slúžia pomocné slovesa spôsobu označujúce, jakým spôsobom sa nejaký dej stať má.

Spôsoby prísudku sú rozličné t r i, z ktorých

a) s k u t o č n o s ť

nejaký dej jako s k u t o č n ý a i s t ý udáva, a vyslovuje sa samým ukazovacím (oznamovacím) spôsobom; n. p.

Pec sohrieva izbu.

Kováč podkúva koňa.

Brat sa bol prechádzať.

b) N u t n o s ť.

Týmto spôsobom výroku udávame, že sa nečo stať má, čo slovesami „m u s e ť, m a ť, (chceť) a d a ť“ vyslovujeme. K. p.

Pec m u s í sohrievať izbu.

Kováč m á podkovať koňa.

Brat sa m á prechádzať.

Otec si d a l ušit plášť.

c) M o ť n o s ť.

Jestli nejaká činnosť nemá byť vyslovená ani jako s k u t o č n á ani jako n u t n á (ktorá sa stať musí), ale len čo m o ť n á, stať sa mohúca, užívajú sa s prísudkovým slovesom pomocné slovesá: „m ô ť e m, s m i e m a b y c h;“ n. p.

Pec m ô ť e sohrievať izbu.

Kováč s m i e podkovať koňa

Brat b y s a b o l p r e c h á d z a l.

*) Ponevác pomocné slovesá slúža k označeniu časových a spôsobových pomerov pochopových slov (prísudkových slovies), môžu sa považovať i za vedľajšie čili pomerné slová, medzi ktoré i v mnohých mluvniciach vriedené sú.

B. Pomerné čili formálne slová.

§. 60. Keď sme už bližej poznali *pochopové slová*, totižto:

1. Podstatné mená,
2. prídavné „ a
3. slovesá;

ešte nám zbýva, aby sme bližej zskúmali *pomerné (formálne) slová*; ku ktorým pripočítame:

1. Zámenná,
2. Číslovky.
3. Predložky.
4. Príslovky.
5. Spojky.
6. Citoslovcia.

Jako už povedano, pomernými slovy neoznačujú sa pochopy, ony len k tomu slúža, aby pochopy bližšie určovali, jedon s druhým spojovaly a jedon k druhému poťahovaly.

*) Zámenná a číslovky sú ohybné, ostatnie ale sú neohybné čiastky reči.

I. Zámenná.

§. 61. Aby sa meno nejakej osoby alebo veci, ktorá počas reči už menovaná bola, nemuselo opakovať každým razom, keď sa spomínať má, kladie sa miesto neho zvláštni druh pomerných slov, ktoré sa zámennami nazývajú, lebo sa užívajú za druhé mená (podst. alebo príd.) Delia sa na šesť tried:

1. na osobné (pronomina personalia),
2. „ prisvojovacie (pronomina possessiva),
3. „ ukazovacie (pronomina demonstrativa),
4. „ opytovacie („ „ interrogatíva),
5. „ poťahzné (pronomina relativa) a
6. „ neurčité (promina indefinita).

1. Osobné zámená.

Tyto sme už v §. 22. poznali; skloňujú sa takto:

Číslo	Pády	I. osoba	II. osoba	III. os. mužský r.		III. os. ženský r.		III. os. středný r.		Zvratné zámeno
				Bez předl.	S předl.	Bez předl.	S předl.	Bez předl.	S předl.	
Jednotné	Nom.	Ja,	Ty,	On,	On-a,	On-o,	nej,	On-o,	seba,	
	Gen.	mňa, mä,	tebä, ťa,	jeho, ho,	jej,	jeho, ho,	nej,	jeho, ho,	sebe,	
	Dat.	mne, mi,	tebe, ti,	jemu, mu,	jej,	jemu, mu,	nej,	jemu, mu,	seba, sa,	
	Akkus.	mňa, mä,	tebä, ťa,	jeho, ho,	ju,	ho.	ňu,	ho.	sebe,	
	Lokal.	mne,	tebe,	ňom,	nej,	ňom,	nej,	ňom,	sebou.	
	Instr.	mnou.	tebou,	ním.	ňou.	ním.		ním.		
Množné	Nom.	My,	Vy,	On-i,	On-y,	On-y,	nich,	Jako žen-	Jako	
	Gen.	nás,	vás,	ich,	něž. on-y,	ich,	nich,	ský rod.	jednotné	
	Dat.	nám,	vám,	im,	nich,	im,	nim,		číslo.	
	Akkus.	nás,	vás,	ích,	nich než. ne,	ich,	ne,			
	Lokal.	nás,	vás,		nich,	nich,	nich,			
	Instr.	mn. nami, dv. nama.	vami, vama.	nimi, nima.	nimi, nima.	nimi, nima.				

*) Kedykoľvek zámeno tej osoby, ktorá je podmetom, stáť má v g e n i t i v e, d a t i v e, a k k u s a t i v e, l o k a l i alebo i n s t r u m e n t a l i č i s p r e d l o ť k o u, č i b e z n e j; buď v j e d n o t n o m alebo m n o ť n o m č í s l e, užíva sa miesto n e h o z v r a t n é z á m e n o; n. p. m y s e b e (m i. n á m) n e u r o b í m e k r i v d y; m y s e b ä (m i. n á s) m i l u j e m e; v y n a s e b ä (m i. n a v á s) n i č e h o p o v e d a ť n e d á t e. — V n e m e c k e j a l e a l a t i n s k e j r e č i z v r a t n é z á m e n o l e n v t e d y s a m ô ť e u ž í v a ť, k e d s a n a t r e t i u o s o b u p o ť a h o v a ť m á, k e d s a a l e u č i n k o v a n i e p r v e j a l e b o d r u h e j o s o b y n a ň u s a m u p o ť a h u j e, m u s i a s a u ž í v a ť p a t r i č n é p á d y 1 e j a l e b o 2 e j o s o b y; n. p. 1. o s. J a s a z a b a v u j e m = i c h u n t e r h a l t e m i c h; — 2. o s. t y s a z a b a v u j e š, = d u u n t e r h ä l t s t d i c h; — 3. o s. o n s a z a b a v u j e = e r u n t e r h ä l t s i c h. — M. č. 1. o s. M y s a z a b a v u j e m e = w i r u n t e r h a l t e n u n s; — 2. o s. v y s a z a b a v u j e t e = i h r u n t e r h a l t e t e u c h; — 3. o s. O n i, o n y s a z a b a v u j ú = s i e u n t e r h a l t e n s i c h.

***) Medzi predložkovými pády III. osoby mužského rodu máme aj -ň, ktoré sa i o ž i v o t n ý c h u ž í v a m i e s t o a k k. n e h o, o n e ž i v o t n ý c h a l e s a v ť d y u ž í v a ť m u s í (-ň); n. p. M n o h o z l é h o n a ň (m. n a n e h o) h o v o r i l i. K e d k u s t r o m u p r i š i e l, v y š k r á b a l s a n a ň (n i e n a n e h o). — P r e d l o ť k y, k t o r é s a n a s p o l u h l á s k y k o n č i a, d o s t á v a j ú p r e d t ý m t o -ň z a s p o n u -o-; n. p. p o d-o-ň, n a d-o-ň, p r e d-o-ň, a t d., n e k d y i e; n. p. p r e z-e-ň.

Dobré však treba rozoznať, zdáľiž genitiv zámena tretej osoby odvislý je od predložky, alebo zdáľiž patrí k podstatnému menu, čo prívlastok, kde sa užíva len „j e h o, j e j“ nie ale „n e h o, n e j;“ n. p. P r i š l i s m e d o j e h o z a h r a d y. V o l a l i n á s k j e j b r a t o v i.

Jednoslabičné pády: *mä, mi, ťa, ti, mu, ho, sa, si* nikdy nesmú stáť po predložkách ani na začiatku vety, ani tam, kde dôraz na nich spočíva; n. p. J a t e b e n e d á m u b l í ť i ť. N e h n e v a j s a n a m ň a (a n i e m ä). S e b ä p o z n a ť j e n a j ť a ť ť ť i e.

2. P r i s j o v a c i e z á m e n a.

§. 63. T y t o s ú p r e j e d n o h o m a j i t e ľ a: m ô j, m o j a, m o j e; — t v ô j, t v o j a, t v o j e; — j e h o, j e j; — p r e v i a c m a j i t e ľ o v: n á š, n a š a, n a š e; — v á š, v a š a, v a š e; j e j i c h, i c h; — a z v r a t n é: s v ô j, s v o j a, s v o j e.

Číslo	Pády	Môj, tvôj, svôj; náš, váš			
		Mužský rod		Sredný rod	ženský rod
		životné	neživotné		
Jednotné	N. a V.	Môj,		moje,	moja,
	Gen.	mojeho, al. môjho,			mojej,
	Dat.	mojemu, al. môjmu,			mojej,
	Akk.	mojeho al. môjho,	môj,	moje,	moju,
	Lok. Instr.		mojom, mojím.		mojej, mojou.
Množné	Nom.	Moji,	Moje,		
	Gen.		mojich,		
	Dat.		mojim,		
	Akk.	mojich	moje,		
	Lok.		mojich,		
	Instr.		mojimi, dv. mojima.		

P o z n a m e n a n i e. Jako sa osobné zvrtné zámeno užíva miesto druhých osobných zámen v genit. dat. akk. lok. a instr., tak stáva aj zvrtné prisvojovacie zámeno v gen. dat. atď. jedn. aj množ. čísla miesto pádov prisvojovacích zámen prvej a druhej osoby, kedykoľvek sa účinkovanie prvej alebo druhej osoby poťahuje na nečo takého čo im jako majiteľom patrí, alebo sa im privlastňuje; n. p. Ty si s v ô j h o (mi. tvôjho otca neopustíš. My si s v o j i c h (mi. našich) rodičov ctíme. Vy ste s v o j e (mi. vaše) knihy popredali. — Len vtedy sa užíva zámeno patričnej osoby, keď je na ňom zvláštni dôraz; n. p. My náš národ milujeme.

Prisvojovacie zámeno tretej osoby je dvojaké: 1) *genitiv* osobného zámena „jeho“ pre mužský a sredný, a „jej“ pre ženský rod; — pre viac majiteľov ale jakéhokolvek rodu „jejich“; — 2) *zvrtné*: s v ô j, -a, -e. — Je-li v n o m i n a t i v e podstatné meno, ktorého majiteľom je 3ia osoba; musí vždy pri ňom stáť „jeho, jej“; n. p. Jeho brat prišiel. Jej matka bola tu. Deti jejich sú neposlušné. Tamto je jeho otec. Jestli ale to podstatné meno, ktoré sa privlastňuje 3tej osobe, má stáť v druhých pádoch, dobre treba rozoznať, zdá-liž tretia osoba, jako majiteľ, je ta istá čo podmet alebo nie; je-li ta istá, musí sa užívať zvrtné prisvojovacie zámeno; — patrili ale vec ta, na ktorú sa účinkovanie podmetu poťahuje druhému, musia sa užívať genitivy: „jeho, jej, jejich, ich“; n. p. Brat ztratil s v o j u knihu (jemu patrila). Brat ztratil jeho knihu (patrila druhému, o ktorom je reč). Každá líška svôj chvost chváli atď.

***) Veľmi zle znejú a je proti udaným pravidlám, keď sa jeho, jej atď. užíva miesto zvrtného svôjho atď.; n. p. Zavolať jeho sluhu — veľmi zle miesto svojého. — Prišiel do jeho domu; mi. do svôjho. — Každý má jeho národ milovať, preveľmi zle miesto svôj národ.

3. Ukazovacie zámená.

§. 64. Ukazovacie zámená sú nasledujúce : Ten, ta, to; — tento, tato, toto; — tenže, taže, tože; — ten istý, ta istá, to isté; — onen, ona, ono.

Tyto slová ukazujú na nejakú určitú osobu alebo vec, jako keď nekdy rukou na nečo ukazujeme, a sú tiež skloniteľné; skloňovanie jejich je nasledujúce :

Číslo.	Pády	Ten, to, ta				Onen, ono, ona			
		Mužský rod		Sred- ný rod	Žen- ský rod	Mužský rod		Sred- ný rod	Žen- ský rod
		život- né	neži- votné			život- né	neži- votné		
Jednotné	Nom. Gen. Dat. Akk. Lok. Instr.	Ten, toho,	to, toho,	ta, tej, tu, tej, tou,	Onen, ono, ona, onej, onej, onu, onej, onou.				
Množné	Nom. Gen. Dat. Akk. Lok. Inst.	Ti, tých,	ty tých, tým, ty, tých, tými dv. týma,	Oni, ony, oných, oným, ony, oných, onými dv. onýma.					

Tak sa skloňuje aj tenže, tento a tamten, len že sa ku každému pádu pri prvom prikladá: „že“, pri druhom: „to“, a pri treťom sa predkladá tam. — V zámene ten istý skloňuje sa oboje, a síce istý podľa „dobrý.“

4. Opytovacie zámená.

§. 65. K týmto patria už predtým často užívané opytovacie slová, jako :

„Kto? čo? či, čia, čie? Ký, ká, ké?
Jaký, jaká, jaké? Koľký, koľká, koľké?“

Mimo týchto užíva sa aj poťažné zámeno :

„Ktorý, ktorá, ktoré?“

jako opytovacie. Skloňovanie jejich je nasledujúce :

Číslo	Pády	Kto?	Čo?	Ký, ké, ká?			Čí, čie, čia?		
				Mužský r.	Sred-ný r.	Žen-ský r.	Mužský r.	Sred-ný r.	Žen-ský r.
Jednotné	Nom.	Kto,	Čo,	Ký,	ké,	ká,	Čí,	čie,	čia,
	Gen.	koho,	čeho,	kýho,		kej,	čieho,		čej,
	Dat.	komu,	čemu,	kýmu,		kej,	čiemu,		čej,
	Akk.	koho,	čo,	kýho, n. ký,	ké,	kú,	čieho, n. čí,	čie,	čiu,
	Lok.	kom,	čom,			kej,			čej,
	Instr.	kým?	čím?	kom,		kou,	čom,		čou.
				kým,			čím,		
Množné	Nom.	Netvoría		Kí, než. ké	ké,		Čí, než. čie,	čie,	
	Gen.			kých,			čích,		
	Dat.			kým,			čím,		
	Akk.			kých, n.			čích, než.		
	Lok.			ké,	ké,	čie,	čie,		
	Instr.			kých,	kých,	čích,	čích,		
		kými, dv. kýma.	čými, dv. číma.						

Ostatnie, jako: „ktorý, -á, -é? koľký, -á, -é? jaký, á, -é?“ a často aj *ký, ká, ké* skloňujú sa dľa „dobrý, -á, -é.“

*) Čí, čia, čie užíva sa aj v dlhšej podobe: čí, či-ja, či-je a skloňuje sa dľa zámena 3ej osoby: či-jeho, či-jej, či-jím atď.

**) Poznamenať treba, že sa zámenom „kto?“ pýtame na osoby, zámenom „čo?“ na veci, zámenom „čí, čia, čie?“ na majiteľa alebo majiteľku; zámenom: „ktorý, -á, -é?“ na osobu alebo vec medzi viac druhými; zámenom „koľký, -á, -é?“ na vlastnosť osoby alebo veci; naposledy zámenom „koľký, -á, -é?“ na miesto, ktoré nejaká osoba alebo vec v istom riade zaujíma. Vidz 32. §. 3. *a. β. γ.* Ďalej na okolnosti sa pýtame príslovkami uvedenými v §§. 26, 27, 28, 29.

5. Poŕažné zámená.

§. 66. Poŕažné zámená:

ktorý, -á, -é, kto a čo

slúža k tomu, aby prísudok nejakej vety odkázaly na nejaké podstatné meno (alebo zámeno) druhej, obyčajne predchádzajúcej ale dakedy i nasledujúcej vety; n. p. Toto je ten posol, ktorý mi list doniesol. Kto druhému jamu kope, (ten) sám do nej padá. Ten človek, čo tu bol, mnoho dobrého urobil.

Z tohoto vidno, že sa tyto zámená užívajú aj poŕažne aj k opytovaniu; — zdáliž nektoré z nich stojí jako poŕažné alebo opytovacie, to sa dá ľahko poznať zo smyslu; n. p.

Opytovacie : K t o r ý z n á s n e b o l v k o s t o l e ?“

Poťažné : Ž i a k , k t o r ý s a n e u č í , š k o d í s á m s e b e .

Opytov : K t o t o p o v e d a l ?

Poťaž : K t o č o h ľ a d á , n a j d e .

Opytov : Č o s i p o v e d a l ?

Poťaž : N e m ô ž e m t o c h v á l i ť , č o s i p o v e d a l .

To isté platí aj o o p y t o v a c í c h p r í s l o v k á c h ; n . p .

Opyt . K d e s i v i d e l m ô j h o b r a t a ?

Poťaž . T o p e r o t a m n e b o l o , k d e s o m h o h ľ a d a l .

Opytov . N a č o s i s t r o v i l s v o j e p e n i a z e ?

Poťaž . V ž d y m a j p r e d o č i m a , n a č o s i ž i a k o m .

*) O poťažnom zámene toto treba poznamenať :

1. *Kto* sa môže poťahovať len na osoby, a len vtedy sa užíva, keď je vynechané to podstatné meno, na ktoré sa má poťahovať; n. p. *Kto* neskorochodí, sám sebe škodí.

2. Keď sa má poťahovať na vyslovené podstatné meno alebo ukazovacie zámeno, užíva sa vždy zámeno „ktorý“ alebo „čo“; n. p. Žiak, ktorý (čo) tu bol, umrel. Kniha, ktorá (čo) sa ztratila, bola veľmi drahá.

3. Keď sa má poťahovať na všeobecné „to, všetko“ alebo na vynechané vecné podstatné meno nesmie sa iné užívať, než „čo“; n. p. To, čo si mi hovoril, je čirá pravda. Všetko, čo sme sa učili, je potrebné do života. Čo sa vlečie, (to) neutečie.

Toto „čo“ miesto „ktorý, -á, -é“ užíva sa nelen v nominative, ale aj v druhých pádoch; v prípade tomto ale prikladajú sa mu patričné jednoslabičné pády zámena tretej osoby: ho, preňho, mu atď.; n. p. Človek, čo si ho videl, všetko dobré podporuje. Ryba, čo ju dovezli, je už rozpredaná. Nešťastný je to človek, čo sa ty s ním priateľíš.

Avšak tento spôsob opisovania nemá sa upotrebovať v spisovnej reči pre nemotornosť.

6. Neurčité zámená.

§. 67. Mená: nekto, nektorý, málokto, máloktory, každý, jedon každý, žiadon, nik, nikto, ktokoľvek, čokoľvek, číkoľvek, druhý, iný alebo inší, sám atď. tak udávajú osoby, že sa nevie určite, kto sa vlastne pod tým vyrozumieva; ďalej mená: „taký, nejaký alebo dajaký, nijaký, všelijaký, jakýsi, jakýkoľvek, toľký, inakší, samý udávajú vlastnosti bez toho, žeby sa docela určite vedelo jaké; — tyto všetky sa menujú neurčitými zámenami a skloňujú

sa dľa „kto, dobrý a boží“ vo všetkých pádoch, rodoch a číslach, vyjma žiaden a sám, ktoré majú nomín. všetkých troch rodov a čísel dľa synov, teda sám, sama, samo, sami, same atď. ostatnie pády dľa dobrý. V zámene je don každý skloňuje sa aj jedon aj každý.

Nečo, dačo, čosi a nič skloňujú sa dľa „čo“; n. p. Kto nečo najde, má to navrátiť vlastníkovi a ničeho za to nežiadať.

*) Stoja-li tyto poslednie zámena s prídavným menom, ktoré zastupuje miesto podstatného mena, prichádza to príd. meno vždy do rozdeľovacieho genitivu; n. p. Čo som počul o tebe, nič dobrého nenie. Dnes som dačo nového videl.

***) Neurčité zámená a príslovky složené s voľa-, jako: voľa-kto, voľa-čo, voľa-kde atď. nemajú sa užívať v spisovnej slovenskej reči preto, že máme dve predpony k tvoreniu neurčitých zámen a prísloviek totižto ne- a da- a jednu príponu -si, jaký-si, čo-si, ktorý-si, kde-si atď.

Úlohy.

85. *ú.* Utvorte vety, v ktorých budú upotrebené všetky osobné zámená vo všetkých pádoch a číslach!

86. *ú.* Utvorte 10 viet s ukazovacími zámenami!

87. *ú.* Každé opytovacie zámeno nech sa upotrebí vo zvláštnej vete!

88. *ú.* Utvorte 10 viet dľa príkladov v §. 66. druhom a treťom bode uvedených!

89. *ú.* Napíšte 6 viet, v ktorých budú zámená nečo a nič upotrebené samostatne, a 6, v ktorých budú s prídavnými menami!

II. Číslovky.

§. 68. Počty, jako aj koľkosť osôb a vecí, určujú sa v reči číslovkami.

Medzi týmito sú jedny také, ktorými sa počet alebo množstvo označuje len neurčite a všeobecne, a preto sa menujú neurčitými číslovkami; k tým, ktoré sme v §. 17. uvedli, pridávame ešte: „celý, -á, -é; všeliký -á -é; všeliký, -á, -é, a poznamenávame, že sa mimo všetok alebo všecek, skloňujú dľa „dobrý“; — všetok ale má nasledujúce skloňovanie:

Číslo.	Pády	Mužs. živ.	Mužs. než.	Sredný	Ženský rod
Jednotné	Nom.	Všetok, al. všecek,		všetko,	všetka,
	Gen.				všetkej,
	Dat.				všetkej,
	Akk.	všetkého,	všetok, všecek,	všetko,	všetku,
	Lok. Instr.		všetkom, všetkým,		všetkej, všetkou.
Množné	Nom.	Všetci,		všetky,	
	Gen.			všetkých,	
	Dat.			všetkým,	
	Akk.	všetkých,		všetky,	
	Lok. Instr.			všetkých, všetkými.	

*) Miesto *t* pred *k* užíva sa aj *c*; n. p. všeckého, všeckým atď. — *Všetok* v celom jednotnom čísle vyznamenáva toľko čo celý, v množnom toľko čo každý; n. p. *Všetko mesto* zhorelo; *mi celé mesto*. *Všetci ľudia* musia umrieť = každý človek.

§. 69. Mimo týchto sú určité číslovky udávajúce istý určitý počet osôb alebo vecí; tyto sú:

a) Základné, ktoré stávajú na otázku koľko; n. p.:

1. jeden, jeden	16. šestnásť,	70. sedemdesiat,
2. dva,	17. sedemnásť,	80. osemdesiat,
3. tri,	18. osemnásť,	90. deväťdesiat,
4. štyri,	19. devätnásť,	100. sto aj jedno
5. päť,	20. dvacať,	sto,
6. šesť,	21. dvacať jeden	200. dve sto,
7. sedem,	alebo jeden a	300. tri sto,
8. osem,	dvacať.	500. päť sto,
9. deväť,	22. dvacať dva a le-	900. deväť sto.
10. desať,	bo dva a dva-	1000. tisíc,
11. jedenásť,	cať atď,	1583. tisíc päť sto
12. dvanásť,	30. tricať,	osemdesiat tri,
13. trinásť,	40. štyricať,	10,000. desať tisíc,
14. štrnásť,	50. päťdesiat,	1.000,000. milion
15. pätnásť,	60. šesťdesiat,	atď.

b) Hromadné tiež na otázku „koľko?“ n. p. dvoje, troje, štvoro, päťoro, dvacatoro atď., tvoria sa od základných počnúc od štyri príponou — oro (— ero).

c) Riadové na otázku „koľk-ý, -á, -é?“ tvorené od základných počnúc od päť príponou -y, -a, -e; n. p. piat-y, -a, -e; šiest-y, siedm-y, ôsm-y, dvaciat-y; stý, dvústy, trísty, tisíci; pri čom sa predošlá samohláska dlži; n. p. tri-ciat-y atď. Prvé štyri riadové čísla sú : 1. prvý, 2. druhý, 3. tretí, 4. štvrtý.

d) Druhové, na otázku „koľkoraký, -á, -é?“ n. p. jednaký, dvojaký, trojaký, štvoraký; od ostatných sa tvoria príponou — orak -ý, -á, -é; n. p. päť-oraký, dvacatoraký atď.

e) Násobné (množivé), na otázku „koľkonásobný, -á, -é?“ n. p. jedno-duchý; od ostatných sa tvoria príponou -násobný, -á, -é; n. p. dvoj-násobný, troj-násobný, štvor-násobný, päť-násobný atď. — Tato prípona sa prikladá aj k hromadným; n. p. päť-oro-násobný, dvacat-oro-násobný atď.

f) Opakovacie na otázku „koľkokrát alebo koľkokráť?“ počnúc od dva až po štyri kladie sa prípona -razy alebo -krát, n. p. dva -razy, tri -razy, štyri -razy alebo dvakrát, trikrát atď; od päť až do nekonečna, kladie sa -ráz alebo -krát, n. p. päťráz, sto ráz, dvacaťráz atď. pri jedon sa užíva len -raz alebo -krát n. p. jedon-raz-krát.

Všetky tyto číslovky, vyjma opakovacie, užívajú sa vo vete jako prívlastky; opakovacie ale slúža k určeniú spôsobu. K tomuto cieľu užívajú sa ešte i základné číslovky s predložkou po; n. p. po jednom, po dvoch, po desiatich atď; alebo dva a dva, päť a päť; n. p. pojdete dva a dva. Ďalej vyjmúe hromadné a opakovacie, ktoré sú neskloniteľné, ostatnie všetky sa skloňujú, a síce riadové, druhové a násobné dľa „dobrý“, základné ale nasledovne :

Pády	Jed-on-al. jed-en, -na, -no.				Dva, oba.		Štyri.	
	M. ž.	M. n.	Sred.	Ž. r.	Muž. živ. a než.	Žens. a sred.	Muž. živ.	M. n. ž. sr.
	Jednotné číslo				Dvojné číslo miešané s množným		Množné číslo	
Nom.	Jedon al. jeden	jedno	jedna		Dva oba	dve obe	Štyria	štyri
Gen.		jednoho	jednej		dvoch, oboch (dvú obú)		štyroch	
Dat.		jednomu	jednej		dvom, obom		štyrom	
Akk.	jednoho	jedon	jedno	jednu	dvoch, oboch		štyroch	štyri
Lok.		jeden	jednej		než. dva, oba	dve, obe	štyroch	
Instr.		jednom	jednej		dvoch, oboch (dvú obú)		štyromi	
		jedným	jednou		dvoma, oboma			
	Množné číslo				Tri		Päť až do 99	
					Množné číslo		Množné č.	
Nom.	Jedni	jedny,			Tri, než: tri	tri	Piati	
Gen.		jedných,			troch		piatich	
Dat.		jedným,			trom		piatim	
Akk.	jedných	jedny,			troch, než: tri	tri	piatich	
Lok.		jedných,			troch		piatich	
Instr.		jednými.			tromi, (troma).		piatimi	

*) Dľa piati skloňujú sa všetky až po 99 ; jako : šiesti, siedmi, deviati, dvaciaty, triciaty, deväťdesiaty, deväťdesiatim, päťdesiatim, šesťdesiatim, ôsmim atď. — Sto sa skloňuje jako „slovo“, len že v genitive množ. čísla má stov ; tisíc jako „meč“, — milion dľa „dub“ ; n. p. Kto má tisíce, má aj stá. Nepotrebujem tvojich stov a tisícov.

§. 70. 1. Že pri číslovke „jedon“ stáva podstatné meno v jednotnom čísle a že sa shoduje s ním v páde rode, o tom netreba hovoriť.

*) Tato číslovka v množnom čísle užíva sa vždy s číslovkou „druhý“ k označeniu neurčitého čísla z nejakého celku ; n. p. Jedni sa učili, druhí písali. Jedným sa to páčilo, druhí sa hnevali na to.

2. Pri číslovkách „dva, tri a štyri“ podstatné meno stáva v množnom čísle a shodujú sa spolu v páde a rode ; n. p. Videl som dva vozy. Chytil som troch vrabcov. — Pri týchto treba poznamenať ešte aj to, že keď, sa poťahujú na mužské osoby, užívajú sa často v nominative v dlhšom tvare : „dva ja, traja, štyria.“

3. Keď je podmetom podstatné meno ktorého počet sa udáva základnými číslovkami od 5 do nekonečna, vtedy to podstatné meno stáva obyčajne v genitive množného čísla a prísudok v tretej osobe jednotného čísla, v časoch ale opísaných prídastím, stáva v srednom rode; n. p. Desať chlapcov sa učí dobre. Dvacať mužov zahynulo atď. — Ponevác ale číslovky od 5 počnúc sa aj skloňujú v našej reči, môžu stáť s podstatným menom aj v nominative mn. č. n. p. Piaty mužovia pridružili sa k nám. Triciaty siedmi odcestovali. — Keď je ale podstatné meno v druhom nejakom páde (s predložkou alebo bez nej), číslovka stáva vždy pred podstatným menom a keď je s predložkou spojené, stáva za touto obyčajne bez zmeny; n. p. Toto pole patrí šesť bratom. Prišiel som s dvacať chlapmi. Bez tisíc zlatých ani nezačínaj! atď.

Ale aj v tomto prípade môže sa shodovať s podstatným menom v pádoch; n. p. Z piatich bratov len jeden zostal. S dvaciatimi pluhy môže sa sorať to pole.

**) O složených číslovkách s 1, 2, 3 a 4 počnúc od 20, jako 21, 32, 63 atď. treba poznamenat, že sa môžu užívať dvojnásobne; môže totižto najprv stáť menšie číslo a potom väčšie; n. p. jeden a dvacať, tri a štyri ať atď. a vtedy platí o nich to, čo o číslach od päť; — keď ale stoja najprv väčšie a za nimi udané menšie, platí o nich zas to, čo sa povedalo o 1, 2, 3, 4. t. j. určené podstatné meno stáva pri složených s „jedno“ v jednotnom, pri složených ale s ostatnými v množnom čísle a v takom páde, jaký pomery vety žiadajú a v tomto páde shodujú sa s nimi spománuté číslovky; n. p. Dvacať i jedného muža (al. jeden a dvacať mužov) chytili. Biskup dal almužnu sto i jednomu žobrákovi. Kúpil som dvacať štyri centy (al. štyri a dvacať centov) múky. atď.

Hromadné číslovky žiadajú podst. meno jako podmet tiež v genitive; n. p. Päťoro deti zomrelo. — Číslovky tyto zostávajú bez zmeny, keď určené nimi podst. meno zastupuje miesto druhého členu; n. p. Dal som spraviť šaty päťoro chudobným chlapcom.

Ostatnie číslovky užívané jako sriadený prívlastok, shodujú sa s určeným podst. menom v rode čísle a páde.

***) Nekdy sa predkladá číslovkám predložka *s* alebo *so* s akkusativom, n. p. So päť ľudí tam bolo. S desať zlatých strovil. — Stáva sa to vtedy, keď sa počet nevie celkom určite, ale je mienka, že nenie ani o mnoho viac, ani o mnoho menej.

Znaky, označujúce určité číslovky, menujú sa číslicami (cifry).

II. Neohybné čiastky reči.

a) III. Predložky.

§. 71. Týmto druhom slov udáva sa pomer*), v ktorom dve osoby alebo veci jedna k druhej stoja, a doplňujú pády mien; n. p.

Drevo horí v peci.

Váza stojí pri kostole.

Zajtra prídem k tebe.

Za r á n a sa učiť je dobre.

Predložky žiadajú, aby sa položily do nektorého z odvislých pádov ty mená, ktoré pomer tento, čo doplnok alebo určenie vo vete udávajú. — Nasledujúca tabuľka pohromade ukazuje, ktoré predložky s jakým pádom sa spájajú.

Genitiv	Dativ	Akkus.	Lokaľ.	Instrum.
ri a ě a n a o t á z k u :				
koho? čeho?	komu? čemu?	koho? čo?	kom? čom?	kým? čím?
bez, (bezo) ďla, podľa, vedľa, do, kolo, okolo, (vôkol), krom, krome, okrem, mimo pomimo, od (odo), u s (so), z (zo), za	k, (ku) pro- ti (naproti) oproti. P r í s l o v - k y č o p r e d l o ž - k y : k v ô l i v ú s r e t y , — — — —	medzi na — nad — (nado) o — po — pod — popod s (so) pred — za	— — — na, — — — — — o, — po, — — — — — — — — — —	medzi, nad (nado), — pod, s (so) — pred za
<p>Složené so „z“ : znad (zponad) zpopod (zpod), zpo- medzi, zpred (zpopred) zpoza, zpopod, zpripri atď.</p> <p>P r í s l o v k y č o p r e d - l o ž k y u ž í v a n é ; blízko, konča, kraj (pokraj), násled- kom, nižej (ponížej), strany (straniva) uposred, vyšej (po- vyšej) a miesto.</p>				
<p>naprotiva; napriek, al. navzdor.</p> <p>pre, prez al. cez; skr- ze al. kroz; v (vo) — — v (vo)</p> <p>pri, popri,</p>				

*) Mohly by sa nazvať teda predložky aj pomernými slovy; nektori ich menujú aj smerovými slovy lebo sa nimi udáva smer nejakej činnosti. Predložkami menujú sa preto, lebo sa predkladajú pred mená, s ktorými majú označiť ten vzťah.

N. p. Cesta vedie *prez* les.

Tu je list *pre* tvôjho brata.

Nič nemám *proti* tebe.

Veľmi sa starám *o* teba.

Tato kniha pojednáva *o* nesmrteľnosti ducha.

Keď Boh *s* nami, kto *proti* nám.

Kto nenie *so* mnou, je *proti* mne.

Ľudia idú *z* kostola.

Tento chlapec *krom* jedného brata nemá žiadnych
pokrevných.

Široká lipa stojí *pri* dome, atď.

Obraz visí (*kde?*) *na* stene.

Zaves tento plášť (*kam?*) *na* stenu.

Rozprávaj (*jako?*) *na* hlas.

Veríme (*v koho?*) *v* jedného Boha

Bývame (*kde?*) *v* jednom dome.

Vojaci *napriek* všetkým prekážkam šli *do* predu.

Šiel som sa prechádzať *popri* potoku.

- *) Že predložky s podstatnými menami udávajú rozličné pomery už doplnkové, už miesta, času, spôsobu a príčiny, to vidno i z uvedených príkladov, a ešte lepšej z §. 22, 2, — potom z §. 24. 26. 27. 28. a 29. — Tu ešte to poznamenávame, že sa najlepšej pozná, jaký pád predložka žiada, keď spojíme s ňou opytovacie zámeno, jako je to na tabuľke vyloženo; n. p. medzi čo? akkus.; medzi čím? instrum.; pod čo? akkus.; pod čím? instrum.; — na čo? akkus.; na čom? lokal. atď.

§. 72. Všetky tyto predložky menujú sa rozlučiteľnými, lebo, trebas sa najviac s pádmy spojujú, musia sa preca o sebe písať; (dohromady s pádom nikdy vyjmúc s akkusativom zám. 3. osoby — ň v. §. 62.) stávajú vždy pred pádom, a nič iné sa nesmie položiť medzi ne a pád nimi žiadaný, než sriadený prívlastok (často i podriadený — genitiv); n. p. Tvôjho otca som sretol pred naším domom. Na jeho slovo nič nedám. — Má-li však sám genitiv, jako podriadený prívlastok tiež nejaký prívlastok, má stáť za predložkovým pádom; n. p. Prešli sme popri dome tvojej matky; zriedka: popri tvojej matky dome. — Končí-li sa predložka spoluhláskou, ktorá sa dá ťažko vysloviť s nasledujúcou náslovnou spoluhláskou mena ňou žiadaného, dostáva predložka po-

mocnú samohlásku -o; n. p. podo dvere; zo zahrady; so všetkou silou; odo mňa atď; — len pred akkusativom zámena 3. osoby -ň užíva sa aj tvrdé -e; n. p. nadeň, podeň, prezeň atď; ale pravidelne predoň, nadoň; n. p. Tento stôl je tak nízky, že sa podoň nevmetíš — predložka ale k pred náslovnými, hrdelnicami a nekdy i pernicami dostáva u; n. p. ku koreňu. — Tyto predložky užívajú sa aj k tvoreniu složených podstatných, prídavných mien, sloviess, áno i druhých čiastok reči, a vtedy sa musia dovedna písať; n. p. nár od, prístupný, napísať, podobrať, pomaly, zpopod atď. — O dĺžení jejich v složeninách vidz §. 10.

Máme i nerozlučiteľné len v odvođených složených slovách užívané predložky, jako: *ob-*: ob-vod, ob-chod; — *pa-*: pa-rohy, pa-tyk; — *pra-*: pra-ded; — *pro-*: pro-rok; — *ráz-*, *roz-*: ráz-toky, ráz-vora, roz-o-brat, roz-sypať; — *vy-*: vý-nos, vý-vod, vý-znamný, vy-brat; — *vz-*: vz-buď atď. V. §. 10 *).

*) Jako rozlučiteľné tak i nerozlučiteľné predložky, s malými výnimkami, robia slovesá dokonanými; n. p. idem — prejdem; párem — rozpárem atď. (vidz §. 56.) ďalej činia z väčšej čiastky podmetné a nepriechodné priechodnými; n. p. kročiť — pre-kročiť; chodiť — po-chodiť atď. — Avšak aj tu sú výnimky, jako: ná-ležať, zá-vidieť atď.

***) Môže sa dať za úlohu napísať asi 20 nedokonaných sloviess a potom udať predložky, ktorými sa stávajú dokonanými; — tak tiež i udať asi 20 podm. a priložením predl. utvoriť z nich priechodné; — potom udať daktoré slovesa, ktoré sa od týchto pravidiel vynímajú.

b) IV. Príslovky.

§. 73. Aby sa vlastnosti, činnosť a stav bližej a lepšej určily, nežli sa to samými prídavnými menami a slovesami stať môže, jako iné, má i slovenská reč zvláštne slová, ktorými sa rozličné okolnosti udávajú, a ktoré by sa preto aj okolnostnými slovy menovať mohli; obyčajne ale menujú sa príslovkami.

Druhý prísloviak sú:

a) Príslovky spôsobu a porovnania, ktorými sa bližej určuje stupeň rozmeru nejakej vlastnosti činnosti alebo stavu

b) Príslovky času určujúce bližej čas.

c) Príslovky miesta slúžace k lepšiemu určeniu miesta.

d) Príslovky príčiny udávajúce príčinu vlastnosti, činnosti alebo stavu.

e) Záporné a tvrdiace príslovky, ktorými reč našu alebo druhých tvrdíme alebo zapierame.

Na každý druh týchto prísloviak povstáva viac otázok; n. p. *Jako? Jak veľmi? — Kedy? Dokiaľ? Odkedy? — Kam? Kde? Pokiaľ? — Prečo? atď.* (Vidz §§. 26. 27. 28. 29.) Toto sú opytovacie, v nasledujúcej ale tabuľke udané sú odpovedné príslovky. — Každá opytovacia príslovka je spolu aj podriaditeľnou spojku. (Vidz tabuľku k §. 75. II.

Samo sebou sa rozumie, že príslovky, odvodené od pochopových slov, majú sa považovať tiež za pochopové (materialne).

Čo ktorá príslovka vyslovuje a jakého je pôvodu, udáva nasledujúca tabuľka.

Prvotnými být sa zdajúce (temného) pôvodu)	O d v o d e n é j e d n o d u c h é	
	od prídavných mien	Pády podst. mien jako príslovky
a) príslovky spôsobu		
<i>Ledva, pri- (dobře), pre-(hroz- ne), sotva, sotvy.</i>	1. Ktoré sa končia na <i>bý, pý, hý, chý, ký, lý</i> , menia <i>y</i> do <i>o</i> ; n. p. hrubo, tupo, tuho, ľahko, sucho, teplo atď.	<i>Akkusativy</i> ; trochu, trošku, trošičku, ráz. <i>Mnoho instrumentaľov</i> , jako: celkom, celky, slovom, právom, hurtom, razom, vonkoncom, následkom, hajnom (hejnom), dubkom (vlasy), stípkom (oči stoja), krokom, skokom, cvalom, úhorom, prielohom, menom, veľmi, väčšími, voľky, nevoľky, predkom, zadkom atď.
	2. Príd. na <i>ný</i> a <i>ní</i> menia <i>y</i> a <i>i</i> na <i>e</i> ; n. p. pekne, krásne, zvláštne, atď. Vychádzajúce na <i>ný</i> menia <i>y</i> aj do <i>o</i> ; n. p. snadno, voľno atď. Tak i príd. na <i>rý</i> , n. p. múdr-o, -e; dobrý vždy dobre.	
	3. Príd. na <i>ský</i> , <i>y</i> kráťa do <i>y</i> , n. p. slovensky; — ktorým sa predkladá často <i>po</i> n. p. po chlapsky. — Tak je tvorené i <i>pomaly, potichy</i> .	
b) Príslovky		
	Tak jako príslovky spôsobu na <i>-o</i> a <i>-e</i> ; n. p. dávno, dlho, každodenne, často, skoro atď.	<i>Genitivy</i> : včera, roku. <i>Akkusativy</i> : dnes, už; <i>složené</i> : teraz (m. tenraz), teprv al. teprva.
c) Príslovky		
Von.	<i>Tak jako príslovky spôsobu</i> ; n. p. ďaleko, blízko, široko atď.	<i>Genitivy</i> : doma. <i>Dativy</i> : dolu, domov (m. domovi). <i>Lokale</i> : dole, hore, medzi.
c) Príslovky záporné,		
Ba, ni, nie, snád, asnád.	Rád, milerád, iste, ťažko atď., jako prisl. spôsobu.	<i>Instrumentaľ</i> : každým spôsobom, atď.
d) Príslovky		

Tyto príslovky bývajú pády

O d v o d e n é s l o ž e n é.

od sloviess	Neurčité s <i>ne-</i> , <i>da-</i> , <i>-si-</i> , <i>-raz</i> , záporné s <i>ne-</i>	Pády s predložkami
-------------	---	--------------------

s o b u.

Darmo, <i>kradmo</i> , <i>letmo</i> , <i>padmo</i> , (<i>ukradomky</i>) <i>sto-</i> <i>jačky</i> , <i>kolenačky</i> , <i>bežiačky</i> , <i>hore-</i> <i>značky</i> atď. <i>Ale aj čisté prie-</i> <i>chodníky</i> , <i>žobra-</i> <i>júc</i> , <i>ležiace</i> atď. a <i>príčastia</i> <i>prít. č. bežiaci</i> , <i>stojaci</i> atď.	<i>Neurčité</i> : tak, jak, <i>ne-jako</i> , <i>da-jako</i> , <i>jako</i> <i>-si</i> , <i>jako-koľvek</i> ; ináč, ináč. <i>Záporné</i> : nijako. <i>Raz</i> al. <i>krát</i> s čís- lovkami (v. §. 69 f). <i>Od prid. mien od-</i> <i>vodené záporné s ne-</i> : <i>ne-dobre</i> , <i>ne-pekne</i> , <i>ne-určite</i> , atď. <i>Od čísloviek</i> : len.	<i>Genitivy</i> : <i>dopoly</i> , <i>odpoly</i> , <i>zrazu</i> , <i>odrazu</i> , <i>dohola</i> , <i>do-</i> <i>naha</i> , <i>zaživa</i> , <i>znova</i> , <i>docela</i> , <i>dojsta</i> , <i>dozajsta</i> , <i>došť</i> (<i>do-</i> <i>sýti</i>). <i>Akkusativy</i> : <i>naozaj</i> , <i>zaj-</i> <i>ste</i> , <i>napriek</i> , <i>naschvál</i> , <i>na-</i> <i>opak</i> , <i>napokon</i> , <i>nazepamät</i> , <i>opät</i> , <i>nahlas</i> , <i>naraz</i> , <i>oprav-</i> <i>du</i> , <i>vjedno</i> , <i>vôbec</i> , <i>zaroveň</i> . <i>Lokale</i> : <i>potme</i> , <i>pohotove</i> , <i>poznovu</i> , <i>pozadu</i> . <i>Instrument.</i> : spolu.
--	---	--

k y č a s u.

Od sloviess odvođených není. <i>Neurčité od zámenných koreňov</i> : <i>ne-kdy</i> , <i>indy</i> , al. <i>inokedy</i> , <i>vtedy</i> , <i>tehdy</i> , <i>onekdy</i> , <i>vždy</i> , <i>vždycky</i> , <i>dokud</i> , <i>dotud</i> , <i>pozdě</i> , <i>aj</i> <i>dokial</i> , <i>dotial</i> , s <i>koľvek</i> : <i>dokialkoľvek</i> , <i>kedykoľvek</i> atď. <i>Záporné</i> : s <i>ni-</i> : <i>nikdy</i> , <i>nikdá</i> , <i>nikedy</i> .	<i>Genitivy</i> : <i>zatmy</i> , <i>zavid-</i> <i>na</i> , <i>zarána</i> , <i>zriedka</i> , <i>zasta-</i> <i>rodávna</i> , <i>zhusta</i> , <i>zajtra</i> . <i>Akkus.</i> : <i>začas</i> , <i>včas</i> , <i>na-</i> <i>posledy</i> . <i>Lok.</i> : <i>včul</i> , <i>včil</i> , (m. <i>vču-</i> <i>le</i>), <i>pozajtri</i> , <i>potom</i> , <i>vlni</i> . <i>Instrum.</i> : <i>predtým</i> , <i>medi-</i> <i>tým</i> , <i>zatým</i> , <i>predvčerom</i> .
---	---

m i e s t a.

<i>Od zámenných koreňov kade</i> (kadiaľ) ? <i>kam</i> ? <i>kde</i> ? <i>všade</i> , <i>ta</i> , <i>tam</i> , <i>tamto</i> , <i>tuto</i> , <i>sem</i> , <i>inam</i> , <i>inde</i> , <i>taďe</i> (<i>tadiaľ</i>) — s <i>koľvek</i> <i>kdekoľvek</i> , <i>kadekoľvek</i> ; záporné s <i>ni</i> : <i>ni-</i> <i>kde</i> atď. s <i>ne-</i> a <i>-si</i> : <i>nekde</i> , <i>kdesi</i> atď.	<i>Genitivy</i> : <i>zdola</i> , <i>zhora</i> . <i>Akkus.</i> : <i>napred</i> , <i>nazpät</i> , <i>nazad</i> , <i>vúsrety vököl</i> . <i>Lok.</i> : <i>vnutri</i> .
--	--

t v r d i a c e a m i e n k o v é.

<i>Veru</i> , <i>verím</i> , <i>tuším</i> , <i>myslím</i> , <i>hádam</i> , <i>vari</i> .	Áno.	<i>Genit.</i> : <i>dozajsta</i> ; <i>Akk.</i> : <i>na službu</i> ; <i>Lok.</i> : <i>opravdu</i> , <i>ovšem</i> .
---	------	--

p r í č i n y.

s pre dložkami, a síce :

a) najviac akkusativy s predložkami *pre a za*, ktoré sa v nasledujúcich slovách s pádom do hromady píšú : *prečo, preto, začo, zato*; taktiež: *načo, nato*; —

b) genitivы s predložkami *od, z (zo)* a s predložkou *následkom*; n. p. Dostali sme *od ota* knihu. Vystavili sme hrádzu *z kamenia*; Zomrel *následkom úrazu*. — O tomto všetkom, jako i o určovaní príčiny čistým instrumentaľom vidz §. 29.

Stupňovanie prísloviek.

§. 74. Jako prídavné mená, tak aj od nich odvodené príslovky sa stupňujú, a síce už čirý sredný rod každého srovnateľa a tým i svrchovateľa slúži spolu za príslovku; n. p. bližšie sme pristúpili. Najlepšie sa nám darilo atď. — Avšak o mnoho obľúbenejšie sú srovnavatele na *-ej* a *-šej*, o ktorých prikladaní ku prídavným menám toto treba poznamenať :

a) Ktoré vychádzajú na *-bý, -dý, -chý, -pý* a *-vý* odhadzujú *-ý* a prijímajú *-šej*; n. p. *tvrdý, tvrdšej, hrubý, hrubšej, suchý, suchšej, tupý, tupšej, tmavý, tmavšej* atď.

b) Vychádzajúce na *-hý* odhadzujú *-ý* a prijímajú *-ej* pred čím *h* prechádza do *ž*; n. p. *drahý, dražej, dlhý, dlžej, tuhý, tužej* atď.

c) Vychádzajúce na *-ký* a majúce pred *k* sykavku odhadzujú celú príponu *-ký* a prijímajú *-ej*, pred ktorým sykavka mäkne n. p. *úzky, užej, nízky, nižej* atď.

d) Ktoré majú pred *-ký* *d* alebo *t* po odhodení celej prípony *-ký* prijímajú *-šej*; n. p. *hladký, hladšej, riedký, redšej, krátky, kratšej* atď.

e) Majúce pred *-ký* inú spoluhlásku než sykavku alebo *d* a *t*, odhadzujú len *-ý* prijímajú *-ej* a príponové *k* rozlišujú do *č*; n. p. *ľahký, ľahčej, trpký, trpčej, mäkký, mäkčej* atď.

f) Prídavné mená na *-oký* alebo *-eký* vyhadzujú celé tyto prípony a majúce pred nimi sykavky prijímajú len *-ej*,

pred ktorým prechádza s do š a z do ž; n. p. vys-oký — vyš-ej; ostatnie po odhodení -oký, -eký prijímajú -šej n. p. hlb-oký, hlb-szej; ďaleký má ďalej aj široký, šir-ej ale aj šir-szej.

g) Vychádzajúce na -ný, -rý a tý po odhodení -ý prijímajú -ej aj -ejšej; n. p. pekný, pekn-ej aj pekn-ejšej, mokrý, mokr-ej, mokr-ejšej; častý, čast-ej, čast-ejšej atď. — plný má pln-szej, planný plan-szej, a pilný piln-ej, krásny krásn-ej aj kraj-szej, miesto kraš-szej.

h) Málo má menej, mnoho viacej aj viac, skoro skorej aj skôr, veľmi väčšími aj väčšími, prvý prvej, prv, drievej aj drier.

Svrchovateľ sa tvorí predložením predpony naj-; n. p. najmenej, naj-užej atď. Najtiaž, stojí miesto naj-ťažšej.

c) V. Spojky.

§. 75. Spojky, ktorými sa nelen jednotlivé slová, ale aj celé vety vjedno skladajú, dodávajú reči živosti často i stručnosti (krátkosti) a slúžia k tomu, aby označily súvislosť a pŕťahovanie sa jednej vety k druhej, delia sa dľa povahy na dve hlavné triedy :

1) na sriaditeľné, (beiordnende) a

2) na podriaditeľné (unterordnende),

Sriaditeľnými spojkami spájajú sa len rovnaké členy viet, jako n. p. podmet s podmetom; — prívlastok s prívlastkom; — doplnok s doplnkom — a prísudok s prísudkom atď.; — potom sa spájajú nimi aj rovnaké vety, teda: hlavná s hlavnou — a pobočná s pobočnou; t. j. ta veta, na ktorej začiatku stojí takáto spojka, je vždy taká, jako predošlá; je-li ta hlavná, aj tato bude taká atď. *)

*) Nekdy sa zdá, jakoby za hlavnou vetou na začiatku pobočnej aj sriaditeľná aj podriaditeľná spojka stála, vtedy ale tato sriaditeľná patrí k druhej, až za pobočnou nasledujúcej hlavnej vete; n. p. Meštania stáli pred bránou a, keď nepriateľské vojsko prišlo, vodcovi kľuče odovzdali. V tomto prípade takéto spojky majú sa oddeľiť od seba čiarkou.

Sriaditeľné spojky dľa významu, t. j. dľa toho, že jednotlivé členy viet alebo celé vety buď jednu s druhou slúčujú, buď jednu druhej na odpor stavajú, alebo konečne jednou druhej príčinu udávajú, — sú trojnásobné:

1. Slúčovacie (copulativae),
2. Odporovacie (adversativae) a
3. Príčinné (causales).

Podriaditeľné spojky spájajú len pobočné vety s hlavnými, t. j. tu vetu, na ktorej začiatku stoja, činia odvislou od druhej a len v spojení s ňou majú úplný význam; samy o sebe nič úplného nevyslovujú. — Tyto sú dľa významu štvornásobné, a sice:

1. Miestne (priestorné, locales),
2. Časové (temporales).
3. Spôsobové (conjunctiones modi) a
4. Príčinné (causales).

Avšak jak všetky sriaditeľné tak i z podriaditeľných poslednie dve triedy majú viac druhov, ktoré nasledujúca tabuľka obsahuje.

*) Že sa spojky, jako úplné slová pišu o sebe, to pripomínať netreba. len to podotknúť slušno, že 1. spojka by s druhou jednoslabičnou píše sa dovedna; n. p. jakby, až by, b á r by atď. 2. že ty spojky, medzi ktorými je vodorovná čiarka, užívajú sa naraz, ale tak, že sa jedna čiastka vykladá pri jednom slove alebo v jednej vete, druhá ale pri druhom slove alebo v druhej vete; n. p. Krokodil žije aj na suchu aj vo vode. Nemám ani šiat ani peňazí atď. — O tom sa obšírne pojednáva v nauke o složenej vete v §. 84—86, potom v §. 100—107.

d) VI. Citoslová.

§. 76. K vysloveniu citov radosti, bolesti, podivenia alebo ošklivosti užívame zvláštne slová, ktoré nazývame citoslovcami.

Tyto sú buď jednotlivé zvuky, alebo celé slová; n. p. O! ach! aj, ej, hej, jaj, fuj, hm, há, cáp, b á c, na atď. — alebo sú celé, už úplné už skrátené vety; n. p. bo daj (m. Boh daj); h! a (m. hľad); hore s! a! (al. hor sa, vyr. berte); preč! (vynech. id); pre Boha; beda pre beda (je); bohužial (m. Bohu je žiaľ). — Lebo hneď za citoslovcom, alebo na konci vety, v ktorej je citoslovce, píše sa znak (!) výkrikníkom nazvaný.

Okrem týchto máme ešte aj druhé citoslová, ktorými, buď riadime zvieratá, buď privolávame alebo vyháname; n. p. hatta, čihy, cic, šic atď. Tyto, jako každému známe a nič zvláštneho neobsahujúce, nejdeme tu obšírne uvádzať.

V.

Druhá časť skladby.

Sťažená veta.

(Zusammengezogener Satz).

§. 77. Reč často zneje krajšej a srozumiteľnejšia je, keď sa stiahne viac viet do jednej, čím sa vyhne mnohému opakovaniu; lebo o jednom a tom istom podmete môže sa aj viac rozličného povedať a súdiť; n. p.

Pes šteká a pes kúše. Slnce osvetľuje a slnca hreje. Ruža je pekná a ruža je voňavá. Žiak sedí a žiak píše atď.; — taká reč, v ktorej by sa podobné vety naskytovaly, bola by veľmi nemotorná a pre poslucháčov alebo čitateľov zdĺhavá. — V takomto prípade teda, keď sa dva alebo viac prísudkov poťahuje na jeden podmet, podmet menujeme len raz a rozličné prísudky skladáme do jednej vety. Tak n. p. z udaných viet povstávajú sťažené vety: Pes šteká a kúše. — Slnce nelen osvetľuje ale i hreje. — Ruža je aj pekná aj voňavá. — Žiak sedí a píše.

V každej z týchto viet nachádzame po dva prísudky, ktoré oba vzťahujú sa na jeden podmet; takýto člen vety, na ktorý sa viac iných poťahuje, menuje sa spoločným; — ty rovnaké členy vety, ktorých je viac, oddeľujú sa od seba čiarkou (,), vtedy ale nie, keď sú spojené spojkou *a* a *alebo*; n. p. Pes je poučenlivé, verné a strážne zviera.

Jako vyššej uvedené vety obsahujú viac prísudkov, tak môžu obsahovať aj iných členov viac; lebo vety, z ktorých sťažená veta povstáva, menia sa stiahnutím v jednoduché členy viet.

Zkúmajte, ktoré členy viet sa nachádzajú viacraz v nasledujúcich vetách:

1. Lev, tiger, vlk a hyéna sú dravé zvery. 2. Nebe, zem, povetrie a morá sú plné slávy božej. 3. Tulipány sú bielej, červenej, hnedej, žltej aj fialovej farby. 4. Husie a vranie perá slúžia k písaniu. 5. Aj zelená aj modrá farba je príjemná očiam. 6. Stromy aj v záhrade aj pred domom donášajú šlechetné ovocie. 7. Jeleň žere trávu a kvetové puky. 8. Nemocný potrebuje i lieky i pokoj.

§. 78. Jako už z týchto viet, poznať, rovnaké členy viet môžu byť spojené nelen slúčovacimi, ale i odporovacimi a príčinnými spojkami; vidz §. 75.

Spojovacie: 1. Slnce a mesiac svieta. 2. Hrebenár upotrebuje rohy hovädzie, taktiež i jelenie. 3. Nemáme milovať len priateľov, ale i nepriateľov. 4. Mravopočestnosť sluší sa tak na chlapca, jako na dievča. 5. Oboživelníci žijú z čiastky na zemi, z čiastky vo vode. 6. Ryby sa chytajú už do sakov, už na udice. 7. Môj brat je žiakom, a to síce dobrým atď.

Odporovacie: 1. Mesiac svieti, ale nehreje. 2. Poveetrie je plyné ale nie kapkovité. 3. Tulipán je pekný, ale nevoní. 4. Máme sa modliť nelen pred jedením, ale aj po jedení. 5. Nie usilovní, lež leniví žiaci považujú učenie za trápenie. 6. Každý žiak je lebo usilovný, lebo lenivý. 7. Dobré dieťa poslúcha nie zo strachu pred trestom, ale z lásky naproti rodičom. 8. Ani bohatstvo, ani chudoba nechráni pred smrťou. 9. Ja som chudobný, ale preca spokojný.

Príčinné: 1. Každý klam, teda aj falšovanie tovaru, je briech. 2. Každý stvor, nasledovne aj červik v prachu teší sa zo svojho života. 3. Tato kruška není zrelá, nasledovne nemôže sa ani jesť. 4. Boh nás vidí všade, teda i v najskrytejších kútoch zeme. 5. Boh vie všetko, teda aj ty najtajnejšie myšlienky ľudské.

Slovosled v sťažnej vete.

§. 79. Členy vety, ktoré sú složené spojkami poťahujú sa vždy na spoločný člen vety. Tyto spojené členy môžu stáť buď :

1. všetky pred spoločným členom; k. p. Nelen telu, ale aj duši je lenivosť škodlivá; buď

2. všetky za ním; k. p. Lenivosť je aj telu aj duši škodlivá; alebo

3. nektoré môžu stáť pred, druhé za ním; k. p. Nelen telu je lenivosť škodlivá, ale aj duši.

Jestli dva podmety (zvlášť osoby) stoja pred prísudkom, prísudok prichádza vôbec do množn. čísla; stojí-li ale jeden podmet pred a druhý za prísudkom, stáva prísudok obyčajne v jednotnom čísle, k. p. Pavel a Ján sú usilovní. Pavel je usilovný aj Ján. *)

*) Také vety, ktorých podmety sú zámená rozličných osôb, k. p. ja a ty, ty a on, my a vy atď. tak stahujeme, že sa prísudok položí do posriedka a srovná sa s predošlým v čísle a osobe k. p. ja som usilovný, ale i ty; alebo sa zámeno položí do mn. čísla; k. p. ja a ty = my; ty a on = vy atď.

Stažená veta s viac rozličnými členmi.

§. 80. V staženej vete aj viac rozličných členov môže byť spojených; ale len rovnaké členy, ktoré sa poťahujú na spoločný člen, môžu sa spojiť; k. p. 1. Nelen medené, ale aj mosadzné kuchyňské riady požadajú starostlivé čistenie jak pred upotrebením, tak i po upotrebení; a preto musia sa užívať s prezretelnosťou. 2. Nelen kyslé a slané, ale aj masné a olejovité jedlá rozmočujú meď a mosadz a tvoria veľmi nebezpečný jed. 3. Durman obecný (*datura stramonium*, sviňské jablko) raste jak v zahradách, tak i na tŕňavých, nezastavávaných miestach; nelen pri plotoch a pri cestách, ale i na hrobitovoch a v neúrodných pieskovitých zemach; zriedka býva vysoký na jednu stopu, v tučnej ale zemi dosahuje výšku dvoch i troch stôp.

*) Jako už z týchto príkladov vidno, jestli sa poťahuje viac než dva členy, na spoločný člen vety, poslední spojuje sa obyčajne s predchádzajúcim spojku *a*, *aj*, ostatnie ale oddeľujú sa obyčajne len čiarokou od seba, alebo sa slúčujú druhými spojkami.

Ú l o h y.

90. *úľ.* Utvorte 10 stažených viet, ktoré by obsahovali po jednom podmete a viac prísudkov!

91. *úľ.* Urobte 10 takých viet, v ktorých sa jeden prísudok poťahuje na viac podmetov!

92. *úľ.* Napíšte 10 viet s viac prívlastkami!

93. *úľ.* Nech sa utvorí 10 viet, v ktorých bude viac určení miesta složených slúčovacími spojkami!

94. *úľ.* Taktiež 10 viet s viacnasobným určením času!

95. *úľ.* Podobne 10 viet, v ktorých bude viac doplnkov složených odporovacími spojkami!

96. *úľ.* Utvorte 10 viet, v ktorých rovnaké členy spojené budú príčinnými spojkami!

97. *úľ.* Vyhľadajte ku každému členu nasledujúcich viet rovnaký člen a slúčte ho potom náležitou spojkou!

1. Chlapec smie ísť zajtra po škole do lesa. — 2. Starší syn roľníkov ore s dvoma koňmi roľu pri lúke. — 3. Matka chce dcére vybrať na trhu letné šaty. — 4. Žiak z úslužnosti požičal pero priateľovi svojemu.

K. p. Brat chce dnes písať list strýkovi.

V y p r a c o v a n i e.

Nelen brat, ale aj sestra chce dnes písať list strýkovi. — Brat nelen chce, ale aj môže atď. — Brat nechce dnes, ale zajtra atď. — Brat nechce

svojemu, ale môjmu atď. — Brat nechce dnes list, ale báseň k meninám atď. — Brat chce dnes strýkovi list nelen písať, ale aj oddať.

P o z n a m e n a n i e : Závisí to síce od ľubovôle mluviaceho nejakej veci, vlastnosti a činnosti buď spojiť, alebo jednu proti druhej postaviť; medzitým to, čo sa buď jedno s druhým spojuje, buď sebe na odpor stavia, d ľ a o b š a h u v istom pomere musí sa hodiť k tomu.

VI.

Tretia časť skladby.

Složená veta.

(Zusammengesetzter Satz.)

§. 81. Reč nepozostáva len zo samých jednoduchých alebo stažených viet, ale veľmi často spájajú sa dve alebo aj viac viet v jedon celok a spôsobom týmto povstáva složená veta.

Složená veta teda je taká, ktorá pozostáva aspon zo dvoch alebo aj viac viet, z ktorých každá má svoj vlastný prísudok a podmet; n. p. Keď otec odcestoval, matka nariekala. — Medzitým podmet mnohokrát z predošlej vety sa vyrozumieva; n. p. Jaknáhle otec prišiel, na odpočinok sa uložil.

§. 82. Jednoduché vety, ktoré pospolu tvoria složenú vetu, môžu sa složiť dvojakým podstatne od seba rozdielným spôsobom. Môžu totižto:

1. tak byť složené, že každá veta je sama v sebe uplná a aj bez spojenia s druhou vetou uplnú myšlienku vyslovuje; k. p. Rozodnievalo sa a otec odcestoval. Tyto deti sa dobre chovajú a to teší rodičov. Priateľov a známych pozdravujeme; to je obyčaj. Dieťa sa teší z daru; dar tento mu dal otec. Vták lieta a ryba pláva. Blázni nosia srdcia svoje na jazyku; jazyky ale múdrych sú v srdciach jejich.

2. Vety môžu byť složené tak, že jedna s a m o t n á veta nevyslovuje uplnej myšlienky, ale len širšie a určitejšie udáva nejaký člen vety; k. p. Keď sa rozodnievalo, otec odcestoval. Že sa deti dobre chovajú, to rodičov teší. Že priateľov a známych pozdravujeme, to je obyčaj. — Rozodnievalo sa, keď otec odcestoval. Tyto deti sa dobre chovajú, aby rodičom pô-

sobily radosť. Kto je zdravý, nepotrebuje lekára. Kde si ne-
sial, ani žiaľ nemôžeš.

Veta složená, v ktorej každá jednotlivá veta vyslovuje
aj sama o sebe úplnú myšlienku, je s r i a d e n e s l o ž e n á ;
taká ale veta, v ktorej každá jednotlivá nevyslovuje úplnej
myšlienky, je p o d r i a d e n e s l o ž e n á .

Dľa toho teda máme dva druhy složených viet :

1. s r i a d e n e a
2. p o d r i a d e n e s l o ž e n é v e t y .

Tamty nazývame súvetím (Satzverbindung), tyto
ale podvetím (Satzgefüge).

Také vety, ktoré samy o sebe vyslovujú úplnú myšlienku,
menujeme h l a v n ý m i (Hauptsatz); ty ale, ktoré len zastu-
pujú miesto nejakého člena vety, udávajúc ho obširnej a ur-
čitejšej, uazývame p o b o č n ý m i v e t a m i (Nebensatz.)

§. 83. Súvetie a podvetie si je v tom podobné, že aj jed-
no aj druhé pozostáva vždy aspon zo dvoch jednotlivých viet,
z ktorých každá má vlastný podmet a prísudok; len že sa v
slovenčine obyčajne vynecháva tento podmet, keď má byť
zámenom osobným vyslovený.

Súvetie od podvetia sa delí tým :

- 1) že každá jeho veta vyslovuje úplnú myšlienku.
- 2) že jednotlivé jeho vety spojené sú trojnásobnými
s r i a d i t e ľ n ý m i s p o j k a m i (§. 75. I. 1, 2, 3) alebo stoja
vedľa seba aj bez tohoto spojenia.

Podvetie od súvetia delí sa zase tým :

- 1) že každá jednotlivá veta nevyslovuje úplnej my-
šlienky;
- 2) že jednotlivé jeho vety niesu spojené s hlavnou vetou
s r i a d i t e ľ n ý m i a l e p o d r i a d i t e ľ n ý m i s p o j k a m i (§. 75, II.
1, 2. 3. 4.)

*) V našej materčine hlavná veta od pobočnej rozoznať sa môže len dľa
smyslu a spojok.

A. Súvetie.

(Satzverbindung.)

§. 84. Súvetie je taká složená veta, ktorá pozostáva
aspon zo dvoch hlavných viet, z ktorých totižto každá
jednotlivá srozumiteľná je aj bez spojenia s druhými.

Hlavné tyto vety, z ktorých súvetie pozostáva, môžu byť :

1) len práve slúčené jedna s druhou; k. p. Mačka pustoší myši, pritom slúži mnohým ľuďom aj k zábave. Sviňa nám je mäsom svojim užitočná, krom toho aj štetiny jej potrebujú sa na kefy.

Kamenie najprv sa vylamuje zo zeme; potom sa vozí na miesto stavania; zatým sa kreše a naposledy sa skladá a vápnom spojuje;

2) môže byť jedna veta druhej na odpor postavená; k. p. Brezie drevo není síce na stavanie, ale k páleniu a na uhlie je veľmi dobré. Vlaské orechy sú síce veľmi chutné, avšak časté požívanie jejich je prsám škodlivé. Zub často pohryzie jazyk, a preca si dobrými susedmi zostávajú.

Mačka by síce rada žrala ryby, ale si nechce zamáčať nôh. Pravda nepotrebuje mnoho slov; naproti tomu lož ich nemá nikdy na dôstač. Sluha lebo musí byť usilovný; alebo sa prepúšťa zo služby;

3) jedna veta môže byť druhou odôvodnená, t. j. jedna môže udávať príčinu druhej; k. p. Severné vody sa menej vyparujú, preto severné vetry zriedka prinášajú dážď. Západné vetry obyčajne prinášajú dážď; lebo previevajú prez veľmi vyparujúce sa morá. Všetko pozemské je deliteľné; nasledovne pozemské veci nemôžu byť neporušiteľné. Ty si žiak; a preto sa musíš učiť.

4) Môžu aj bez všetkých spojok pri sebe stáť; k. p. Jaro nám donáša kvety; jaseň nám donáša ovocie. Teplota roztahuje telesá; zima ich sťahuje. Jastriab je dravý, škorvánok je spevavý vták.

Jednotlivé vety súvetia oddeľujú sa jedna od druhej s r e d n í k o m (;); len keď sú menšieho obsahu alebo spojené spojkami „a“ a „alebo“, oddeľujú sa obyčajne len čiarkou (,).

§. 85. Máme teda štvornásobne složené súvetia, totižto: 1) slúčovaciami, 2) odporovaciami, 3) príčinnými spojkami (v. §. 75) a 4) také, v ktorých vety nasledujú za sebou bez všetkej spojky.

Je pravda, že to závisí od zámeru mluviaceho, ktoré vety sa majú spojiť; medzitým ale len také vety môžu sa

spojovať pravidelne, ktoré sa v nejakom ohľade na seba poťahujú (jako sme to v §. 84. videli); vety tyto k. p. Kôň slúži k jazdeniu, ani nemá rozdvojeného kopyta; — nespojily by sa dobre, lebo jedna hovorí o úžitku koňa, druhá ale o jeho povahe.

Ale ani zameniť spojky jednu s druhou není slobodno; aby sa to nestalo na krátko vyložíme jejich význam.

Nasledujúce spojky uvedené v §. 75. I. 1. a. — „a; *krom toho; pritom aj*“ vyznamenávajú spojenie viet obyčajným spôsobom; k. p. Chlapec číta, a dievča píše; alebo dievča píše a chlapec číta. Chlapec tento je veľmi usilovný, pritom i bohabojný atď. — Spojky „aj, nelen, — ale i,“ vyznamenávajú zvláštne povýšenie nasledujúcej vety v súvetí; k. p. Tento chlapec má schopnosti, aj je veľmi usilovný. Tento muž má mnoho pozemkov, a j má mnoho peňazí na úrokoch. Klamlivý kupec nelen utráca odkupovateľov a l e i (čo viac) prichádza o česť. Nezbedný žiak nelen sebe škodí, a l e a j (čo viac) prekáža druhých v učení. — Spojky „j a k — t a k; a j — a j“ udávajú úplnú rovnosť spojených čiastok, a užívajú sa v sťažených vetách. — Spojky „a n i -ani“ spojujú vety alebo členy viet záporným spôsobom k. p. Závistník a n i sam není veselý ani druhému nepraje radosti.

Zo spojok §. 75. I. 1. b. „u ž — u ž, z č i a s t k y — z č i a s t k y“ udávajú členy nejakej sťaženej vety, alebo celé vety súvetia čo čiastky nejakého väčšieho celku; k. p. Oboživelníci žijú už vo vode, už na suchu (vo dvoch živloch). Ovocie sa jedáva z čiastky čerstvé, z čiastky sušené alebo zaprávané (rozličným spôsobom). — Ostatnie „n a j p r v, p o t o m“ atď. pripojujú jednotlivé členy viet alebo celé vety k druhým a tým označujú postupné rozvíňovanie myšlienky; k. p. Nemierny škodí najprv svojemu zdraviu; potom sa činí k práci neschopným; ďalej umenšuje svoj majetok; naposledy utráca aj u druhých vážnosť.

Spojky (§. 75. I. 1. c.) „a t o, a s í c e“ vykladajú udaný pochop alebo vetu, často s povýšením nasledujúceho členu; k. p. tento chlapec je žiak, a t o usilovný atď. Všetky ostatnie spojky vysvetľujú predošlé pochopy alebo vety.

§. 86. Jednu vetu druhej môžeme na odpor postaviť dvojakým spôsobom: totižto:

1) Môžeme nejakú vetu skrze druhú buď celkom buď z čiastky zapierať; a to sa stáva spojkami rozlučovacími nie — ale a l. l e ž; i n á ě; l e b o — l e b o; b u ě — b u ě; ě i — ě i; k. p. Oves sa *nežne*, ale sa kosí. Seno sa musí sväzať celkom suché, i n á ě sa zapáli Žiak sa lebo musí učiť, lebo prepadne.

2) Jedna veta nemusí sa druhou upierať, ale sa môžu ňou len obmedziť následky, ktoré by sa z tej vety môhly odvodzovať; to sa stáva spojkami čisto odporovacími, pripúšťa-

júcimi a výnimečnými: „ale, naproti tomu, preca, avšak, medzitim, krom, vyjmúc“; k. p. Pes je verné zviera; ale v besnote uteká pred svojim pánom. Mačka je podlizačná; a preca ju mnohí nemajú radi. Páv je najkrajší domáci vták; ale má škaredý hlas. Tento chlapec už tak často sa napomínal; a preca je zas nezbedný.

Keď je obmedzujúca veta spojená nektorou z týchto spojiek „ale, preca ale, medzitim“ to obmedzenie udáva sa často už v predošlej vete spojkou „síce“; k. p. Lev není síce veľmi veľký; ale má veľkú silu. Včela je síce malé zvieratko; avšak môže spôsobiť veľké bolesti. Tento žiak je síce v písaní usilovný; z počtovania ale nemôže sa chváliť.

§. 87. Keď sa dve hlavné vety složia v súvetie príčinnými spojkami, jedna veta vyslovuje:

1) Skutočnú príčinu alebo pohnútku toho, prečo sa nečo stalo, stáva alebo stať má; vtedy sa užívajú spojky čisto príčinné: „bo, lebo, preto“ (nekdy „z tej príčiny“); k. p. Sklo je krehké, preto sa nedá ohnúť. Vinič požaduje teplé podnebie; preto sa nenachádza v chladných krajoch. (Toto sú skutočné príčiny). — Tento strom nemôže mať žiadneho ovocia; lebo nekvitol. Človek môže činiť dobré aj zlé; lebo má slobodnú vôľu. Otec chce zajtra odcestovať; preto si dnes včas ľahol. (Pohnútkou prečo to urobil).

2. Prvá hlavná veta môže obsahovať známku, dľa ktorej sa môže poznať prečo sa nečo stalo; alebo nestalo atď; vtedy sa v druhej vete užívajú spojky záverečné: „teda, nasledovne atď“; k. p. Tento strom nekvitol; teda ani nemôže mať ovocia. Tento mlynár nemá vody, nasledovne nemôže ani mlieť. Tento žiak sa neučil; teda ani nemôže čakať na dobré vysvedčenie. Pole je veľkým mrazom pokryté, nasledovne muselo byť veľmi zima tejto noci.

„Teda“ udáva nasledkky predchádzajúcej, „lebo“ ale príčinu buď predošlej alebo nasledujúcej vety; n. p. Tento strom nekvitol; teda ani nemôže mať ovocia — a „tento strom nemá ovocia; lebo nekvitol.“

Máme však aj rozlučovacie lebo — lebo, miesto alebo ktoré treba dobre rozoznať od tamtoho.

Úlohy.

98. *ú.* Napíšte 12 súvetí, v ktorých jednotlivé hlavné vety budú spojené slúčovacími spojkami! Obsah viet nech je zamestnávanie sa remeselníkov. K. p.

Krajčír zhotovuje nové šaty; prítom popravuje aj obnosené. Obuvník — Sedlár — Murár — Kováč — Zámočník — Sklár — Pekár — Knihviazač — Kolár — Povrazník — Hrnčiar — Stolár.

99. *ú.* Tiež toľko súvetí s obsahom o užitku zvierat;

k. p. Vól je nelen k ťahaníu veľmi užitočný; ale nám aj poskytuje chutné mäso.

Osol zvierá k noseniu — ťarchy — pes strážnik — srna kožka — včely vosk — husi pečienka — vtáky škodlivý hmyz — hmyz potrava vtákov — kože hoviad — rohy jejich — kone vojna atď.

100. *ú.* Spoj s nasledujúcimi hlavnými vetami druhú hlavnú vetu odporovacou spojkou:

Kone sú užitočné zvieratá; ale — —. Kravy sa potrebujú často k ťahaníu ťarchy; preca ale —. Slavík nemá síce pekného peria ale —. Špaček robí často síce veľkú škodu vo viňohradoch; medzitým —. Pavúci nemôžu lietat; prítom ale —. Kožušiny sa musia v lete pečlivo opatrovať; síce ináč —. Kone robia zažíva veľký osoh; ale —. Sviňa nám len po smrti osoží; — — ale — —.

101. *ú.* Utvorte 14 súvetí s odporovacími spojkami! Obsah nech je z mravoslovia, čo môžu deti robiť, a čo nie? jaké môžu byť, jaké nie? čo majú rodičia robiť? čo sa smie so zvieraty robiť, ale čo nie? čo Boh ňa ľudí dopúšťa; preca ale — atď. k. p.

Deti môžu byť veselé. ale nesmejú byť rozpustené.

102. *ú.* Potom 12 viet s odporovacími spojkami; obsah jejich nech je z biblického dejepisu! O Ježišovi, Marii, Pilátovi atď.

k. p. Pilát vyhlásil síce Ježiša za nevinného; ale ho preca dal bičovať. Ježiš mnoho zázrakov činil; a preca — atď.

103. *ú.* Spojte s každou z nasledujúcich viet druhú, príčinnými spojkami! Obsah z biblického dejepisu:

Herodes sa bál o svoje panovanie; preto — — Herodes nechcel zrušiť svoje slavno dané slovo, preto — —. Zachariaš chcel Ježiša vidieť; preto — —. Učedníci Ježišovi chceli šetriť unaveného učiteľa; preto — —. Ján káral Herodesa pre jeho priestupky; preto — — atď.

*) Vyhľadajte sami ešte viac podobných súvetí z bibliky!

104. *ú.* Napíšte k nasledujúcim vetám druhé hlavné vety s príčinnými spojkami!

Zvonia umrláčkom; nasledovne — —. Tento kupec je šťastný; teda — —. Zajtra musí byť pekné počasie; lebo — —. Žiak nechodí usilovne do školy; teda — —. Tato izba nemá pece; nasledovne — —. Rieky veľmi pribudlo teda — —. Hruška neni zrelá teda; — —.

*) Vymyslite aj sami druhé súvetia podobného obsahu.

Slovesled v súvetí.

§. 88. Súvetie, jako známo, pozostáva z hlavných viet, z ktorých jedny stávajú pō sebe *bez* spojiek, druhé ale spojené sú spolu s riaditeľnými spojkami. — O tamtých nič není povedať zvláštneho z ohľadu slovosledu, len na to treba pozorovať, čo sa povedalo v §. 32, a 33.

Prv ale než prehovoríme o vetách skladaných sriaditeľnými spojkami, musíme poznamenať, že sú daktoré spojky, ktoré nesmujú stáť inde, než na prvom mieste; — druhé, ktoré nikdy nesmujú stáť na prvom mieste — a iné, ktoré, môžu stáť aj na prvom mieste aj za druhými členmi viet.

a) Na prvom mieste musia stáť vždy : *a, aj, i, ani, lež, avšak, len, lebo, a preto, tak a veď.*

b) Na začiatku vety nesmie stáť : *tiež, síce.*

c) Ostatnie sriaditeľné môžu stáť aj na začiatku vety, aj za prvými slovami viet.

O ostatných členoch viet tiež to platí, čo sa povedalo v §. 32, a 33, s tým poznamenaním, že sa spojky vyložené pod b) vždy a vyrozumievajúce sa pod c) nekdy vkladajú obyčajne za prvé slovo vety, ku ktorej patria.

N. p. Složené vety bez spojiek.

Nastala jar, okolie sa odialo do zelenej pokryvy, strakaté kytky okrašľujú stromy, nový život sa všade otvára.

Složené spojkami.

a) Čnosť žiada obeť; *a preto* netrpí jednania. Mladý Xenophon bol učencom a priateľom Sokrátovým, *a tento* pomer založil jeho pozdejšie veľké meno. Mnohí vedia mnoho, ale *ani* jedon človek nemôže sa vyučiť všetkému.

b) Planety (bludice) sa otáčajú kolo zeme, mesiac *tiež* obehuje našu zem.

c) Tarač sľubuje hory, doly, ale nepodá ani vody. Syn múdry obveseľuje otca, syn ale nezdarný je zármutkom svojej matke. atď.

Složené spojky, jako *aj — aj, ani — ani atď.*, slúža k ťahovaniu viet a vtedy stávajú *aj* vposred vety.

B. Podvetie.

(Satzgefüge.)

• §. 89. Podvetie je taká složená veta, ktorá pozostáva z hlavnej a pobočnej vety; z ktorých poslednia spojená je s hlavnou buď pŕažnými zámenami (v. §. 66.) alebo podriaditeľnými spojkami (v. §. 75. II.)

Trebas v podvetí hlavnú myšlienku obsahuje hlavná veta, pobočné vety ale sú len jej členmi; preca je dosť takých hlavných viet, ktoré bez pobočnej vety nič úplného nevyslovujú; n. p. Tyto hlavné vety: „Národ rimanský bol ten. — Hovoria. — Odplatu zasluža ti, — atď.; nemajú úplného smyslu bez týchto a podobných pobočných viet: „ktorý najvätsiu čiastku starého sveta podmanil; — že panovník zomrel; — ktorí vždy dobre činia.“

Každý člen vety môže, často ale mnohý aj sa musí vysloviť pobočnou vetou; lebo vieme, že každým členom vety, (krom prísudku, z ktorého sloveso pravidelne nesmie chybovať), býva nejaké meno, — (aj infinitiv považuje s v tomto ohľade za meno), — ktoré samo v sebe ani spôsobu ani času neudáva; a preca máme mnoho takých myšlienok, pri ktorých už podmet už predmet už prívlastok a príslovkové určenie musí udávať čas a spôsob; lebo by veta ináč buď celkom bola nezrozumiteľná poslucháčovi alebo čitateľovi, buď veľmi pochybná z ohľadu času a spôsobu; k. p. „Teší ma jeho príchod“ tu neviem, zdáliš je príchod ten dľa času už dokonaný, alebo len budúci; tato pochybnosť ale prestane, keď poviem: „teší ma, že prišiel“, alebo „že príjde“. — Mnohé vety ani sa nedajú vysloviť ináč, len podvetím; k. p. Daj pozor, a bys' nepoblúdil atď.

Trebas prísudok riadne nikdy nesmie zo žiadnej, tým menej z hlavnej, vety chybovať; a trebas v ňom vždy musí byť sloveso, ktorým jediným môže sa vysloviť osobný, a časový poťah prísudku k podmetu; preca bývajú nekdy aj také hlavné vety, v ktorých prísudku je síce sloveso „byť“ so zámenom, avšak o podmete nič určitého nevyslovujúc, radšej odkazuje na nasledujúcu, vlastný prísudok k podmetu

hlavnej vety obsahujúcu pobočnú vetu; n. p. Ty si ten, ktorý si mi základ k blaženej budúcnosti položil. Viera Kristova je ta, ktorá srdcia i najdivejších národov zkrátla. — Takéto vety upotrebujú sa pre dôraz reči.

P o z n a m. H l a v n á v e t a t e d a n i e d l a s m y s l u, a l e d l a z o v ň a j š k a z t o h o s a n a j l e p š e j p o z n á v a, ž e s a n e z a č í n a ž i a d n o u s p o j k o u, a l e b o l e n s r i a d i t e l ň o u; k d e ž t o p o b o č n á z a č í n a s a v ž d y p o d r i a d i t e l ň o u s p o j k o u, a l e b o p o ť a ž n ý m z á m e n o m.

§. 90. Každý člen hlavnej vety môže sa teda vysloviť celou pobočnou vetou; a preto ohľadom na hlavnú vetu máme toľko druhov pobočných viet, koľko je členov viet vôbec; teda päť; a síce:

1. Prísudkové.

2. Podmetné.

3. Predmetné.

4. Prívlastkové.

5. Príslovkové vety; jako totižto buď úplný prísudok k podmetu hlavnej vety vyslovujú; buď chybní z hlavnej vety podmet a predmet čili doplnok obsahujú; buď konečne k nektorému podstatnému menu hlavnej vety prívlastok tvoria; alebo konečne nektoré príslovkové určenie udávajú.

Pobočná veta musí sa poťahovať vždy na hlavnú, a to sa stáva podriaditeľnými spojkami a poťažnými zámenami. — Každá podriaditeľná spojka je vlastne dvojčlená, pozostávajúca z ukazovacej a poťažnej spojky; i poťažné zámená majú zodpovedajúce ukazovacie zámeno. Ukazovacia spojka alebo ukazovacie zámeno stáva v hlavnej, poťažná ale — t. j. vlastne podriaditeľná — spojka a zámeno v pobočnej vete. Ty prvejšie ale často sa vynechávajú; k. p. Strom (ten), ktorý dobrého ovocia nenesie, sa vytína. Ta vec není (tam), kde ju hľadáš. To sa (vtedy) stalo, keď som bol nezdravý. (Zatiaľ) tam bol, z akiaľ si ty písal. Prišiel (vtedy), keď som ho čakal atď.

Pobočné vety môžu stať:

- 1) pred,
- 2) za hlavnou vetou a
- 3) medzi členmi hlavnej vety.

V prvom páde sa menujú predvetami, v druhom závetami a v treťom medzivetami; k. p. Že sa deti dobre spravujú, rodičia sa tešia. — Rodičia sa tešia, že sa deti dobre spravujú. Z toho, že sa deti dobre spravujú, rodičia sa tešia.

Jako z týchto príkladov vidno, pobočná veta oddeľuje sa od svojej hlavnej čiarkou (,); medziveta ale dvoma, totižto pred ňou sa kladie jedna čiarka (za člen hlavnej vety, za ktorým nasleduje), a za ňou druhá.

1. Prísudkové vety.

§. 91. Prísudkové vety sú ty, ktoré, slovesom „byť“ a zámenom naznačený prísudok hlavnej vety, celou, poťažným zámenom sa začínajúcou, vetou vyslovujú; n. p. Kolumbus vlastne je (ten), ktorý Ameriku objavil, (odokryl). Každý je tým, čím sa sám urobí. Čo je (to), čo rozkazy mohutných prekáža? Kristus bol (ten), ktorý najčistejšiu lásku hlásal.

2. 3. Podstatné, t. j.

podmetné a predmetné vety.

§. 92. Ty pobočné vety, ktoré v podvetí zastupujú miesto podmetu hlavnej vety, menujeme podmetnými; k. p. Že sa deň a noc pravidelne odmieňajú, není náhoda. Veľké je dobrodenie pre deti, že sú školy. Nedbá na mesiaček (ten), komu slnce svieti. — Ty pobočné vety ale, ktoré zaujímajú miesto predmetu hlavnej vety, voláme predmetnými; k. p. Čo si sám vieš urobiť, netreba ti kupovať. Komu sa nelení, tomu sa zelení (osobný doplnok). Pamätuj človeče na to, že si popol a blato.

Jedny od druhých sa ničím nedelia, len že tamty, jako podmet stávajú vždy na otázku „kto, čo?“, tyto ale, jako

doplňok, na otázku „koho, čo?“, „komu, čemu? na čo?“ atď.; jako to prísudok hlavnej vety požaduje; a preto čo sa povie o jedných, platí aj o druhých, a pokiaľ aj podmetom aj doplnkom najviac podstatné meno býva, budeme ich nazývať spoločne „podstatnými vetami.“

Aby sme o podstatných vetách dokonale mohli pojednať rozdelíme ich na

- a) úsudkové (vypravovacie)
- b) otázkové a
- c) úvodné.

a) Podstatné úsudkové vety.

§. 93. Tyto zastupujú miesto buď takého podmetu alebo predmetu hlavnej vety, ktorý by sa mal vysloviť skutočnými podstatnými menami, alebo takého ktorý by mal byť myšlienkovým podstatným menom. — V prvom páde pobočné vety menujú sa skutočnými, v druhom myšlienkovými podstatnými vetami.

a) Skutočné podstatné vety spájajú sa zámenami „kto; kto-rý, -á, -é; či, čia, čie a čo“ v jakomkoľvek páde buď s predložkou alebo bez nej; v hlavnej ale vete buď sú vyložené, alebo môžu doplniť v myšlienke zámena: „ten, ta, to, každý, -á, -é; žiaden, -a, -o; nektorý, -á, -é; nič a všetko“; a síce je-li pobočná veta podmietnou, zámenná tyto stávajú v nominative*); je-li ale doplnkovou, v druhom nejakom páde s predložkou alebo bez predložky; k. p. Kto je spokojný (spok. človek), (ten) je blažený. Čie srdce je čisté (osoba čistého srdca), (ten) má spokojné svedomie. Není žiadneho, kto by môhol žiť na veky. Kto je dobre vychovaný, ten sa vie slušne chovať v každej spoločnosti. Není všetko zlato, čo sa bliští. — Koho milujeme, toho aj ctíme. Komu není rady, tomu není pomoci. Šlechtný človek nepomstí sa nikdy nad tými, ktorí o ňom nepriateľsky smýšľajú. Vyplň vždy, čo sľubuješ. Čím hrniec zanova napáchne, tým

*) Pri „není“ aj v genitive.

razi, kým sa neroztlčie. Kto len v seba dôveruje, tomu sa mnohá práca nepodarí.

3. Myšlienková podstatná veta (sem sa pripočítajú aj žiadacie a rozkazovacie vety), spojuje sa s hlavnou spojkami „že, keď, aby, nech, bárby a keby“; v hlavnej vete vždy sa vyrozumieva „to“; k. p. Div je (to), že nezahynul. Náhoda je (to), keď človek vyhrá pri kartách (vyhratie). Oznamili nám, že naši vyhrali. Svätá a večná pravda je, že národ žije len vzdelávaním seba. Povinnosť je, aby každý miloval národ svoj. Boh prikázal, aby sme sa milovali. Tešilo by ma, keby si prišiel. Všetci si žiadame, aby sme boli šťastní. Prosím vás, aby ste sa pekne chovali (o pekné chovanie sa). Jak božským tak i ľudským zákonom je zakázano, aby sme nekradli. Zdravo je, keď sa stáva včas.

b) Podstatné otázkové vety.

§. 94. Otázková podstatná veta môže zneť buď o osobách alebo veciach, buď o dejoch a naposledy o okolnostiach.

a) Keď sa pýtame podstatnou vetou na osobu, spojuje sa s hlavnou vetou zámenom „kto, (či kto?)“, keď na veci, zámenom „čo (či čo?)“; v hlavnej vete sa vyrozumieva toho, to, o tom, na toho, na to; atď. k p. Nevie (to), kto je tu (ktorá osoba). Povedz, čo si videl. V čas núdze sa poznáva, kto je dobrý priateľ. Pýtam sa ňa (na toho), kto to videl. Nič neviem (o tom), čo sa stalo s našimi. atď.

b) Keď sa pýtame podstatnou vetou o dejoch, spojuje sa s hlavnou vetou spojkami: „či, čili, zdá-liž“ a priveným k prísudku príklonným *-li*; k. p. nejsto je, či nemocný vyzdravie. Na to sa ho pýtal, bude-li usilovný, či nie. Dopytoval sa, zdá-liž neкто nečeho nepotrebuje. Není určeno, pojdem-e-li do mesta.

c) Keď sa pýtame podstatnou vetou na okolnosti deja, spojuje sa s hlavnou vetou spojkami: „kam, kde, kade kedy, z akiaľ, jako, prečo, na čo“ atď.; v hlavnej

vete vyrozumieva sa „to“; k. p. neviem, kde je (miesto jeho zostávania). Nevie, z kadiaľ prišiel. Tajné je nám, kedy a kde zomreje. Žiaden nevie, kam sa podel. Opýtaj sa tamtoho chlapca, ako sa brat máva.

Nekdy sa uživa v týchto vetách aj žiadací spôsob, zvláštne vtedy, keď sa tým má vyjadriť pochybnosť k. p. Nevieš, kde by bol môj brat. Žiaden nevedel, od koho by ten hlas bol pochádzal. Mnohí nevedeli, kto by bol.

Všetky tyto otázky nazývame odvislými, alebo nerovnými, (quaestio indirecta), lebo od druhých viet závisia; tamty ale v §. 16. uvedené neodvislými (alebo rovnými, quaestio directa). Za neodvislými kladie sa vždy otázkový znak (?) Za odvislými ale len bod (.) alebo druhý nejaký znak.

Úlohy.

105. *ú.* Utvorte podmetné vety z členov viet, ktoré sú väčšími písmenami tlačené!

K. p. Mravopochestnosť a usilovnosť detí, teší rodičov. — Rodičov teší, že sú deti mravopochestné (alebo: rodičov teší, keď sú atď.)

Čistotnosť sluhov ľubi sa pánom. Mladíci dúfajú v dlhý život. Dieťa sa teší z vyzdravenia otcovho. Odcestovanie bratovo je ešte najsté. Sotrvávanie duše po smrti je potešiteľná myšlienka. Kresťan sa má rozpomínať ustavične na všadeprítomnosť božiu. Bôh chce obrátenie sa hriešnikovo. Kresťanstvo nakladá nám lásku aj naproti nepriateľom. O jestvovaní Boha žiaden rozumný človek nemôže pochybovať. Konec nášho života je istý. Hodina smrti našej je najstá. Každé dobré dieťa si žiada dlhý život svojich rodičov. Faraorozkázal utopiť všetky novonarodené izralitské deti. Jestvovanie bohatých a chudobných ľudí je veľmi múdre sriadenie božie.

106. *ú.* Pokračovanie.

Lekárnik sa zaobera pripravovaním liekov. Kupec sa zamestnáva kúpou a predajom rozličných tovarov. Marnotratník nemyslí na postupné ubývanie svojho majetku. Mnohý chudobný snecháva sa len na podporu dobročinných ľudí. Človek rozoznáva sa od zvierata rozumom a slobodnou vôľou. Vynálezca pluhu (kto pluh vynalezol) není istotne známy. Pôvodca tohoto listu má pekné písmo. Majiteľ tohoto domu (ten, či je tento dom) musí byť veľký boháč. Smrť mojeho otca zarmutila ma veľmi. Kúpenie tejto knihy som ešte nikdy neožlalil. Tvoj list ma veľmi potešil. O zmrtvých vstaní Kristovom Tomáš apoštol pochyboval. Ježiš presvedčil Tomáša o svojom zmrtvých vstaní. O pomínuteľnosti všetkého pozemského môžeme sa presvedčiť každý deň.

107. *úľ.* Vyhládajte k nasledujúcim hlavným vetám primerané podmetné vety, ktoré budú s hlavnou vetou spojené spojkami „že, a by, či, -li- z d'aliž, keď!“

K. p. Obyčaj je, aby sme známych a priateľov pozdravovali.

Obyčaj je, —. Náhoda je, —. Poverčivosť je, —. Pochybno je, —. Potrebno je, —. Otázka je, —. Možno je, —. Treba je, —. Neni isto, —. Smutno je, —. Potešiteľno je, —. Dovoľeno je, —. Nádobno je, —. Není dovoľeno, —. Slušno je, —. Neslušno je, —. Pravde podobné je, —.

108. *úľ.* Napíšte 15 podvetí, v ktorých podmetné alebo doplnkové vety spojené budú s hlavnou zámenami „kto, koho, komu, čo, čomu“ atď.!

K. p. Kto mnoho započína, málo dokonáva.

c) Podstatné úvodné vety.

§. 95. Sú aj také podstatné vety, ktoré udávajú reč alebo myšlienku druhého alebo aj predtým povedané slová samého mluviaceho; vety tyto nazývame úvodnými.

Reč alebo myšlienky druhých môžeme uvádzať dvojako, totižto:

1) doslovne t. j. rovne tak tými istými slovy, jako hovoril ten, ktorého reč uvádzame; k. p. Ježiš učil: „Boh je otec všetkých ľudí.“ Anton pravil Pavlovi: „Buď tak dobrý a požičaj mi pera“; takáto reč sa volá rovne uvedenou, my ju ale budeme volať na krátko len *rovnou rečou* (oratio recta).

2) Môžeme reč nekoho uviesť nerovne t. j. rozprávacím spôsobom, kde ju začíname spojku „že“ alebo „žeby“ a „aby“ a tým úzko spojujeme s hlavnou vetou; k. p. Ježiš učil, že je Boh otec všetkých ľudí. Anton povedal Pavlovi, aby bol tak dobrý a požičal mu pera. Takáto reč menuje sa nerovne uvedenou, my ale aj tuto budeme volať pre krátkosť tiež len *nerovnou* (oratio indirecta al. obliqua).

Aj pred touto aj pred tamtou stáva nejaké sloveso, ktoré vyznamenáva hovorenie, myslenie, učenie atď.

§. 96. O rovnej reči nič iného nemáme poznamenať, len že sa považuje za hlavnú vetu; potom že sa oddeľuje od predošlej dvojbodom (:); že sa začína veľkou písmenou, a označuje sa aj na začiatku aj na konci uvádzačom čili úvodným

znakom („“); k. p. Boh povedal: „Ja som začiatok a koniec všetkého.“ — Často sloveso hovorenie vyznamenávajúce, áno aj celá hlavná vetá, kladie sa medzi členy uvedenej reči, a síce najviac sloveso p r a v í al. vraví (obyčajne v r a j alebo p r a j); — vtedy ale aj pred aj za týmto slovesom kladie sa úvodný znak; k. p. „Bázeň božia“, praví Šalamon, „je počiatok múdrosti.“ „Nič zbytočného nekupuj“, pravil jedon múdry muž, „aby si nemusel predávať potrebných vecí“. Sloveso toto vkladá sa často aj viacraz do uvedenej reči, jestli totižto je väčšieho rozmeru.

§. 97. O nerovnej reči treba pripomänúť toto:

a) Keď uvedená reč pozostáva z ú s u d k o v ý c h (vypravovacích) viet, spojuje sa s hlavnou vetou spojkou „že“; keď ale zo ž i a d a c í c h a r o z k a z o v a c í c h, spojkou „a b y“ k. p. Otec žiadal, aby sa brat učil.

b) Rozdiel medzi osobami mizne, a všetky jak podmety tak predmety a prísudky užívajú sa len v tretej osobe; k. p. rovne: Ježiš pravil: „Ja som cesta, pravda a život“. Nerovne: Ježiš pravil, že je on cesta, pravda a život. — Rovne: Koperník tvrdil: „Slnce stojí, zem ale sa točí okolo neho“. Nerovne: Koperník tvrdil, že slnce stojí, zem ale že sa točí okolo neho.“ — Len vtedy, keď sa reč uvedená poťahuje na samého mluciaceho, uživa sa prvá alebo druhá osoba; k. p. Otec mi takto rozkázal: „Uč sa;“ Já uvádzajúc jeho reč nerovne hovorím: Otec mi rozkázal, aby som sa učil. Aj vtedy, keď mluciaci uvádza svoju predtým povedanú reč, ktorá sa poťahuje na druhú prítomnú osobu, podrzuje sa druhá osoba; k. p. Nekdy som dakomu rovne povedal: „Ty jako žiak budeš lenivý“; neškôr uvádzajúc pred nim tyto slová poviem: Povedal som ti, že jako žiak, budeš lenivý.

c) Nerovná reč oddeľuje sa od hlavnej vety len čiarkou (,); k. p. Hvezdári tvrdia, že aj mesiac je obydlený životnými bytnosťami. Pošetilí ľudia myslia, že sú mátohy. Nektorí ľudia myslia, že cieľ života pozostáva len v jedení a pití.

Žiadací spôsob so „že“ uživa sa veľmi zriedka a len vtedy, keď mluciaci chce vysloviť veľkú pochybnosť nad uvedenou rečou; k. p. Brat hovoril, že by sa nebol môhol učiť.

Ú l o h y.

109. *ú l.* Napíšte 15 podvetí z biblického dejepisu starého zákona, v ktorých pobočné vety budú úvodné, a síce n e r o v n é!

K. p. Boh povedal, aby bolo svetlo. — Boh sa pýtal Kaina, kde by bol jeho brat Abel atď.

110. *ú l.* Tyto nerovné reči preložte do rovných!

111. *ú l.* Napíšte 15 složených viet z biblického dejepisu nového zákona, v ktorých budú rovné úvodné reči!

K. p. Farizei sa pýtali Ježiša: „Či je dovoleno platiť daň cisarovi?“

112. *ú l.* Tyto vety preveďte v nerovné reči!

4. Prívlastkové vety.

§. 98. Každá pobočná veta, ktorá sa poťahuje na nejaké podstatné alebo prídavné miesto podstatných užívané meno alebo na osobné zámeno, menuje sa *prívlastkovou*. Prívlastkové vety sú teda v podvetí to, čo prívlastky v jednoduchých vetách.

Prívlastkové vety spájajú sa s hlavnou:

1) Poťažnými zámenami: k t o r ý, -á, -é, a ě o, jestli sa poťahujú na mená osôb alebo vecí vôbec. Zámena tyto shodujú sa v čísle a rode s tým menom, na ktoré sa poťahuje prívlastková veta*) a prichádzajú do toho pádu, jaký požaduje prísudok tej prívlastkovej vety; k. p. Pes, ktorý spí, nechytí zajaca. Sud, ktorý je plný, znie slabo. Oheň, ku ktorému povetrie prístupu nemá, nemôže horeť. Priateľ, s ktorým som sa včera prechádzal, dnes odcestoval. Palička, čo som s ňou včera chodil, sa mi ztratila.

2) Keď podstatné meno, ktoré sa prívlastkovou vetou určiť má, vyznamenáva miesto, čas alebo spôsob, miesto predložkového zámena k t o r ý, -á, -é užívajú sa obyčajne podriaditeľné spojky miesta, času a spôsobu; k. p. Mesto Nitra, kde (m. v ktorom) nekdý slovenské kniežatá prebývaly, leží pri potoku Nitre. Augustus cisar panoval v tom čase, keď sa Kristus Pán narodil. Ja vždy tým spôsobom žijem, jako (m. jakým) som žil. Čas, kedy (m. v ktorom) odcestujem, nemôžem určiť. Takí verní priatelia, jakó (m. jaký) si ty, sú zriedkaví. Ustanov mi hodinu, kedy (m. v ktorú) ťa mám odviesť.

*) Kedy a jako sa užíva čo, to sme povedali. v §. 66.

Aj pri jedných aj pri druhých prívlastkových vetách, keď sa poťahujú na nečo všeobecného, užíva sa žiadací spôsob s „by“; k. p. není miesta kde by sa skryl. Nema človeka, ktorý by ho zastal.

§. 99. Máme v slovenčine od predmetných sloviess o d v o dené podstatné mená, ktoré k doplneniu smyslu žiadajú prívlastok v genitive alebo aj v druhom nejakom predložkovom páde; k. p. Nádej ozdravenia; dôvera v Boha; žiadosť smrti; dovolenie k odchodu; dôkaz nevinnosti atď.; keď sa tyto a podobné podst. mená určujú prívlastkovou vetou, spojuje sa tato s hlavnou vetou spojkou „že, aby“ a opytovacím „či, čili, zdá-liž“; k. p. Nádej, že je večný život, je potešiteľná. V nešťastiach povzbudzujeme sa tou potechou, že trápenia tohoto života netrvať na veky. Pochybnosti tej, zdá-liž slnce stojí alebo sa pohybuje, učení ľudia už dávno urobili koniec. Otázku, sú-li mátohy, žiaden rozumný človek tvrdiť nebude. Mnohí ľudia šťastie to, že sú školy, nevedia primerane oceniť.

§. 100. Jesto ešte jeden druh prívlastkových viet, ktoré sa síce nepoťahujú na jednotlivé podstatné mená, ale najviac na prísudok a vôbec na obsah celej vety, právom ale nazývať sa môžu prívlastkovými, lebo takmer vždy z toho prísudku, na ktorý sa poťahujú, utvoriť sa dá slovesné podst. meno; k. p. Tento človek si nový dom vystavil, čím (ktorým stavá- ním) sa uvalil do veľkých dlhov. — Vety tyto sa spájajú s hlavnou:

1) obyčajne zámenom „čo“, ktoré v tom páde stáva, jaký žiada prísudok tej prívlastkovej vety; k. p. Chlapec zo školy odišiel, k č e m u (m. ku ktorému odchodu al. a k t o m u) nemal dovolenia. Tento mladík svádza sa s ľahkomyselnými ľuďmi, č o (m. a t o al. ktoré svádzanie sa) ho môže pripraviť o dobré meno.

*) Jako z príkladov v zátvorkách uvedených vidno, miesto toho poťažného „čo“ môže sa užívať aj sriaditeľná spojka „a“ s ukazovacím zámenom *to*.

2) Nekdy obsah hlavnej vety vyslovuje sa jedným podstatným menom, zahrňujúcim v sebe celý obsah určit sa majúcej

vety, za ktoré meno prikladá sa zámeno „to“ a za toto často „taký -á -é“, za čím potom nasleduje prívlastková veta s ktorý; k. p. Tento mladík svádza sa s ľahkomyseľnými ľuďmi, — skutok to taký, ktorý ho môže pripraviť o dobré meno. Ježiš sa stavoval častej u hriešnikov a mýtnikov — skutok to taký, pre ktorý ho židia kárali.

Tuto prívlastkovú vetu nazývame **n e p r a v o u**.

Ú l o h y.

113. *ú.* Utvorte z nasledujúcich jednoduchých viet podvetia, a síce premenením tých členov do prívlastkových viet, ktoré sú väčšími písmenami tlačené.

Ovocie vždy v tóni stojacieho stromu je nechutné. Štáva voňavého citrónu je kyslastá. Najviac na duboch bývajúc a veverica živí sa žaluďou, orechmi, bukvou a t. p. Žiak o bmedzených schopnostiach nedostatok vloh doplniť môže usilovnosťou. Veľmí rozštiepené pero není súce pre ťažkú ruku. Dobré ho mena pozbavený sluha nelahko dostáva službu. Dobrý skutok bez dobrehó úmyslu nemá opravdivej ceny. Viz be do chovaná kvetina nemôže vydržať chladné noci. O d n a r o d e n i a r o z m a z ň a n é d i e t a nevydrží ostrého povetria.

*) Položte potom podstatné meno, na ktoré sa poťahuje prívlastková veta, do množného čísla!

K. p. Ovocie stromov, ktoré vždy v tóni stoja, je nechutné.

114. *ú.* Z nasledujúcich viet spojte dve a dve do podvetia, a síce tak, aby druhá veta bola prívlastkovou prvej!

K. p. Diamant je najtvrdší kameň; sklári užívajú diamant k rezaniu skla. = Diamant, ktorý sklári užívajú k rezaniu skla, je najtvrdší kameň.

Diamant sa len vlastným prachom dá vyhladiť. Diamantu sa nechytí ani najlepší pilník. — Diamant v svojom prvotnom stave nemá lesku. Diamantu tak vznešený blesk dáva sa brúsením a hladením. — Citrón bol presadený do Italie z východných krajov. C. v Persii a východnej Indii raste divo. — C. v domácnosti všelijako sa potrebuje. Štáva citrónu je kyslastá a veľmi zdravá. — C. má príjemnú vôňu. C. sa uživa aj v lekárnictve. — Cukrová trst' býva vysoká 6 — 12, áno nekdy aj 20 stôp. C. trst' potrebuje 14 mesiacov k úplnej zrelosti. — C. trst' raste len v horúcich krajoch. Dorábánie c. trsti otroci murínski prevádzajú. — C. trst' poskytuje záživnú a posilňujúcu látku. C. trsti máme čo ďakovať za sladký cukor. — C. trst' rada prechádza do kysnutia a zostáva kyslou. C. trst' vytláča sa hned po odrezaní vo zvláštnych mlýnoch medzi železnými války.

115. *ú.* Vynajďte k podstatným menám v nasledujúcich vetách prívlastkové vety!

Strom sa obtína a na obeň kladie. Ihla není súca k šitiu. Košela sa musí opatr'. Pes sa má zastrelit'. Lúka sa má vodou napúšťať. Dvere sa musia namastiť. Dom sa má opraviť. Izba sa musí vymiešť. Vták nemôže lietať. Medveď nemôže hrýzť. Hodiny nemôžu ísť. Vodný mlyn nemôže mlet'. Sklo sa puká. Kôň nemôže chodiť po ľade.

K. p. Vo d n ý m l ý n , k t o r ý n e m á v o d y , n e m ô ž e m l e ť .

116. ú l . V y h ľ a d a j t e k u k a Ź d e j z n a s l e d u j ú c i e h v i e t p r í h o d n ú n e p r a v ú p r í v l a s t k . v e t u ! (d ľ a 1 0 0 . ř .)

K. p. P e t e r z a p r e l K r i s t a , ř o a ľ e h o r k o o p l a k a l .

Judáš zradil Krista. — Farizej snažili sa chytiť Krista v reči. — Herodes chcel zavraždiť Krista jako dieta —. Ježiš vyhadzoval často na oči Farizeom jejich pokrytství. — Jozef slúžil svojim pánom verne a statočne —. Jonáš chcel pred Bohom ubehnúť —. Absolon povstal proti svôjmu otcovi —. Šalomon vystavil Hospodinovi vznešený kostol —. Otec marnotratného syna pripravil po jeho návrate radostnú hostinu —. Ježiš stavoval sa často u mýtnikov a hriešnikov —.

*) V y h ľ a d a j t e a j v i a c p o d o b n ý c h v i e t !

5. Príslovkové vety.

ř . 1 0 1 . T y p o b o ř n é v e t y , k t o r é v p o d v e ť i z a s t u p u j ú m i e s t o p r í s l o v k y , t . j . p r í s l o v k o v é h o u r ř e n i a o k o l n o s t í , m e n u j ú s a p r í s l o v k o v ý m i . P r í s l o v k o v é v e t y , j a k o p r í s l o v k o v é u r ř e n i e , d ľ a r o z l i ř n ý c h d r u h o v p r í s l o v i e k d e l i a s a :

- 1) n a p r í s l o v k o v é v e t y m i e s t a ,
- 2) " " " ř a s u ,
- 3) " " " s p ô s o b u ,
- 4) " " " p r í ř i n y .

P r í s l o v k o v é v e t y s p o j u j ú s a s h l a v n o u v e t o u d v o j ř l e n o v ý m i s p o j k a m i , z k t o r ý c h j e d e n ř l e n j e u k a z o v a c i a p r í s l o v k a a d r u h ý p o ř a Ź n á s p o j k a . U k a z o v a c i a p r í s l o v k a s t á v a v h l a v n e j , p o ř a Ź n á a l e s p o j k a v p r í s l o v k o v é j v e t e .

K. p. K d e n e n í v d o m ě s o l i , t a m n á p r a v a n a j v ä ť s m í c h y b í . K e ř s o m s a p r e b u d i l , (v t e d y) c í t i l s o m s a p o s i l n e n ý m . P o t o m p r i j d e m , k e ř b u d e m h o t o v ý . — M e d z i t ý m u k a z o v a c i a p r í s l o v k a v h l a v n e j v e t e ř a s t o s a v y n e c h á v a ; a v ř a k s a v ř d y m ô ž e p r í m y s l e ť , j e s t l i j e p o b o ř n á v e t a p r í s l o v k o v o u .

K. p. K d e s a v e r n o s ť z a k o r e n í , (t a m) b o Ź s k é p o ř e h n a n i e u ř i n í z t o h o s t r o m . K e ř s a z v e ř e r e l o , (v t e d y) s p o l o ř n o s ť s a r o z i ř l a . — J e s t l i s a t a k á t o u k a z o v a c i a p r í s l o v k a n e d á p r í m y s l e ť v h l a v n e j v e t e , v t e d y p o b o ř n á v e t a n e n í p r í s l o v k o v o u , a l e p o d s t a t n o u a l e b o p r í v l a s t k o v o u . K. p. Z n á m o j e , k a m s a v t á c i v j a s e n í s ť a h u j ú (p o d m e t n á v e t a) . N e v i e m , k d e s a m ô j b r a t t e r a z s d r Ź u j e (p r e d m e t n á) . Z n á ř l i t e n k r a j u t e ř e n ý , k d e s a H r o n , V á h , N i t r a p e n í (p r í v l a s t k o v á) . P r í s l o v -

kové vety môžu sa poznať dobre zvláštne po tom, že sa potahujú vždy na prísudok hlavnej vety, a odpovedajú na otázky: kde, kam, kade, kedy, jako, prečo, atď.; tamty ale odpovedajú na druhé, o ktorých sme už hovorili.

Aj tyto tak, jako všetky druhé vety môžu stať buď pred, buď za hlavnou vetou, alebo medzi jej členmi.

K. p. Kde soli v dome není, tam náprava největší chybí. Náprava největší chybí tam, kde soli v dome není. Tam, kde soli v dome není, náprava největší chybí.

a) Príslovkové vety miesta.

§. 102. Príslovkové vety miesta spájajú sa so svojou hlavnou vetou podriaditeľnými spojkami miesta (v. 75. §. II. 1.). V hlavnej vete stoja doslovne, alebo sa primysleť môžu ukazovacie príslovky: ta, tam, tade, všade, odtuď sem atď.

K. p. Kde nič není, (tam) ani smrť nebere. Idz tam, odkiaľ si prišiel. Polož každú vec tam, kam patrí. Kadekoľvek kráčame, všade vidíme skutky božie.

Úlohy.

117. úl. Vynajďte ku každej nasledujúcej hlavnej vete primeranú príslovkovú vetu miesta!

K. p. — — tam právo nemá moci. — Kde má násilie vládu, tam právo nemá moci. — — tam sa polievka presolí. — — tam Boh prebýva. — — tam je Boh najbližej. — — tam poníženosť hynie. — — tam je aj teplo. — — tam je často aj divočina. — — tam sa rado býva. — — tam sa má pomôcť.

118. úl. V nasledujúcich vetách utvorte z členov väčšími písmenami tlačенých príslovkové vety miesta.

Huby najradšej rastú vo vlhku. V jaseňi nektori vtáci tiahnu do teplejších krajov. Milo je posedeť v chládku. Lode sa nemôžu plaviť po melčinách. Pri veľkých lesoch a horách je povetrie ostré. Pri vtoku Moravy do Dunaja stoja rúmy starého hradu Devína.

b) Príslovkové vety času.

§. 103. Príslovkové vety času určujú čas hlavnej vety druhým, nejakým v pobočnej vete vysloveným dejom na otázky „kedy? odkedy? jak dlho? dokiaľ?“ K. p. Keď nás Boh povolá, (vtedy) musíme ísť. Neodpovedaj prv, nežli uslyšíš. Dokuď sa ti šťastie smeje, pochlebníci ťa neopustia. Keď Svatopluk zomrel, vo Veľkej Morave povstaly domáce války.

I. Keď sa dej pobočnej vety stáva v tom istom čase, kedy aj dej hlavnej vety, tento časový pomer nazývame *súčasnosťou* (*Gleichzeitigkeit*). — Tyto súčasné deje môžu byť *prítomné* (počas mluvenia sa udávajúce) alebo také, ktoré sa obyčajne stávajú a vtedy sa užíva v oboch vetách *prítomný čas*; n. p. Keď mrzne, je zima. Keď slnko svieti, je vidno. — 2. Môžu byť tyto deje *minulé* a vtedy sa užíva v oboch vetách *minulý čas*; n. p. Keď slnce vychádzalo otec odcestoval. Keď sme prichádzali do mesta, mnoho priateľov očakávalo nás pred bránou. — 3. Môžu sa stať oba deje *spolu len v budúcnosti*, a vtedy sa užíva v oboch *budúci čas*; n. p. Keď budem chodiť do školy, budem sa učiť. Keď sa budeš dobre chovať, ľudia ťa budú mať radi.

II. Keď sa dej pobočnej vety stal prv, nežli dej hlavnej vety, to nazývame *predminulosťou* (*Vorvergangenheit*); v tomto prípade užívame v pobočnej vete pravidelne *minulý čas dokonaných sloviess* a *zriedka predminulý čas*; n. p. Keď sme poobedovali, vstúpil brat do izby. Keď slnko vyšlo, otec odcestoval.

*) Jestli sa deje, zvláštne nejaké hroznejšie alebo zaujímavé, staly v minulosti veľmi chytro jedon za druhým tak, že jedon dej dostihoval druhý, v živšej rozprávke k označeniu tohoto rýchleho zmeňovania sa dejov užíva sa *prítomný a dokonaných sloviess budúci čas*; n. p. Chytrý v tom povstane Zvestoň a mnohopospešným zachopí sa do tábora žrebcom. — Jako vstúpim do mesta, vidím priateľa a ani ho nepozdravím, len pospiecham s ním k otcovi. Keď kráľ padol, rozprchnú sa hneď vojaci a ani najsilnejší hlas trúby nemôže ich zastaviť v behu. — Toto je tak nazvaný *prítomný alebo budúci rozprávkový čas* (latinské *praesens historicum* a *infinitivus historicus*).

III. Keď sa deje aj hlavnej aj pobočnej vety majú stať v budúcnosti tak, že dej hlavnej vety nastúpi až vtedy, keď sa dokoná dej pobočnej vety, pomer ten sa menuje pred budúcnosťou (Vorzufunft); v tom prípade užíva sa v pobočnej vete budúci čas dokonaných sloviess (latinské futurum exactum) a v hlavnej vete užíva sa povaha deja zodpovedajúci budúci čas; n. p. Keď napíšem úlohu (po dokonaní písania) budem čítať.

Poznam. Nekdy deje hlavných viet môžu sa stať prv, než deje pobočných viet, a vtedy sa užíva v hlavných vetách k označeniu predminulosti minulý čas a k označeniu predbudúcnosti budúci čas dokonaných sloviess; n. p. Slnko už vyšlo, keď otec odcestoval. Ja napíšem úlohu, kým ty domov prídeš.

Máme teda v porovnaní dejov hlavných a pobočných viet z ohľadu času trojnásobné deje :

- a) súčasné,
- b) predminulé a
- c) predbudúce.

Príslovkové vety času s hlavnou vetou spájajú sa spojkami :

a) Súčasné		b) Predminulé		c) Predbudúce	
V pobočnej vete	V hlavnej vete	V pobočnej vete	v hlavnej vete	V pobočnej vete	v hlavnej vete
Keď, kedy, Kým dokiaľ, (dokiaľ), Jahnáhle, jako len.	— vtedy, — dotiaľ (zatiaľ) — hneď, už	Keď Sotva } ledva } Jako, čo Odkedy Prv než alebo v hlavnej vete prv a v pob. než.	potom už, hneď potom odtedy	Ty isté, čo v pomere predminulosti.	

Trvanlivosť času na otázky: „jak dávno, jak dlho?“ udáva sa spojkami „od kedy, čo a kým“. Čakaj, kým prídem. Odkedy som tu, ešte som nevidel cudzozemských zvierat.

Príklady. Súčasnosť. Keď svitalo, otec odcestoval. Keď múdrci od východu prišli do Jeruzalema, dopytovali sa na novozrodeného kráľa židovského. Keď Herodes počul o narodení nového kráľa, zľakol sa. Jahnáhle Peter videl, že

sluhovia robia násilnosť, meč vytiahol a odťal ucho Malchusovi. Kým sa Ježiš modlil na hore olivetskej, učedníci jeho zaspali.

P r e d ě a s n é. Keď slnce vyšlo, otec odcestoval. Keď Kristus so svojimi učedníkmi posledniu večeru dokonil, potom išiel do zahrady getsemanskej. Sotva sluhovia Krista chytili, (hneď potom) učedníci poutekali. Odkedy je Jeruzalem rozborený, žijú židia roztratení po všetkých krajinách.

N á s t u p n o s ť. Prv než slnce vyšlo, otec odcestoval (teda pred východom). Ježiš svojich učedníkov poučoval prv, než vstúpil viditeľne pred jejich očima do nebies. Prv vyznavači kresťanstva boli často ukrutne trápení prv, než ich usmrtili. Učedníci Kristovi zostali v Jeruzaleme, a duch svätý na nich sostúpil (potom už nie).

Ú l o h y.

119. *ú l.* Vyhládajte ku každej nasledujúcej vete primeranú príslušnú vetu času a vezmite k tomu látku z prírodopisu.

K, p. Jaknáhle sa mladé kurčatá vyklujú z vajca, už hneď vedia behať.

Škorvanky a druhé stehovacie vtáctvo prichádza zas k nám. — — lesné zvery dostávajú hustejšiu srst. — — včely sbierajú mäd po kvietkach — — starí ich krmia (mladých vtáčkov). — — zas mu silnejšie parohy rastú (jeleňovi). — — obyčajne sa do nich (hniezd lastovičích) nanosia domáci vrabci.

120. *ú l.* Pokračovanie. Obsah z dejepisu biblického starého zákona

— — Noe vošiel do neho (korábu) aj so svojimi. — — Voda veľmi zrastla. — — Koráb zostal stáť na jednom vrchu v Armenii. — — Noe vyšiel z korábu. — — Abraham videl neďaleko od seba troch cudzích mužov stáť. — — Abraham stal a išiel im vúsrety. — — Išli okolo ismaelskí kupci. — — Jakob začal žialiť a smútiť sa. — — Jakob poslal synov svojich do Egyptu.

121. *ú l.* P o k r a č o v a n i e z bibliky nového zákona!

— — Anjeli prespevovali. — — Slnce sa zatmelo. — — Nebe sa otvorilo. — — jedna Samaritánka prišla z mesta na vodu. — — Ježiš pravil: „Toto je opravdivý Israelita, v ktorom není klamu.“ — — Ježiš tu (v Nazarete) držal prvú kázeň. — — Našiel jedno miesto v prorokovi Isaiášovi. — — Ľudia ho poslúchali s veľmi veľkou pozornosťou. — — Povstala zášť v srdciach jejich.

*) Vyhládajte ešte viac takých podvetí aj z nového aj zo starého zákona!

c) Príslovkové vety spôsobu.

§. 104. Príslovkové vety spôsobu vyslovujú, jako (jakým spôsobom) sa to stáva, stalo alebo stane, čo je vyslovené v hlavnej vete.

Určenie to sa môže udať :

a) Srovnávaním .

1. Môžu byť oba deje alebo vlastnosti, hlavnej totižto a pobočnej vety, skutočne rovnaké, a vtedy stáva v hlavnej vete „tak, toľko, taký“ a nekdy „to“; v pobočnej ale „jako, koľko, jaký“ a „čo“;

K. p. uprimný človek hovorí tak, jako myslí. Pohľbník rozpráva tak, jako ho radi počúvajú. Jako kto žije, tak i umre. Človek vie len toľko, koľko rozumie. Jako kto seje, tak bude i žať. Rychlopisec musí písať tak rýchlo, jako rečník rozpráva. Jako sa prázny klások pozdvihuje, tak si hlúpa pycha vykračuje. Jaký pán, taký krám.

2. Deje alebo vlastnosti hl. a pob. vety len sa môžu zdať rovnakými a vtedy stáva v hlavnej vete „tak, taký“ v pobočnej ale „jako by, al. jako keby.“

K. p. Spokojný človek je tak blažený, jako by mal všetky poklady tohoto sveta. Nektori psi sú tak poučenlivi, jako keby rozum ľudský mali. Herodes sa takým robil, jako by sa tešil z narodenia Kristovho. Tak mi bolo, jako by mi zdravé zuby trhal.

3. Môžu byť dva deje alebo vlastnosti nerovnaké, a vtedy je v hlavnej vete srovnávateľ, v pobočnej ale spojka „než, nežli, nežby, nežli by alebo aby.“

K. p. Vták lieta chytrej, nežli kôň behá. Mnohá kniha koštuje viac, nežli je hodna. Leňoch vždy menej pracuje, nežli by mal a môhol pracovať. Nálevník (infusorium) je o mnoho menší, než aby sa môhol vidieť slobodným okom. Ty si mi milší, než aby chťa môhol zapomänuť. Viac som zunovaný, než aby som môhol ísť ďalej.

*) Troje tyto vety nazývajú sa s r o v n a v a c í m i.

4. Môže spôsob oboch dejov závisieť tak jeden od druhého, že čím je jeden väčší, menší atď., tým je aj druhý dej alebo vlastnosť menšia, väčšia atď.; v tomto prípade stáva v hlavnej vete „tým“ a v pobočnej „čím“.

K. p. Čím je väčší majetok, tým obťažnejší je často aj život. Čím vyššej kto vystúpi, tým hlbšej môže spadnúť. Čím viac kto má, tým viac obyčajne žiada. Čím vyššej naša vedomosť postupuje, tým viac aj čnosť má postupovať.

*) Toto sú p o m e r n é v e t y.

§. 105. b) Spôsob určuje sa o b m e d z o v a n í m. Môžu sa totižto dva deje tak obmedziť, že len natoľko platí hlavná veta, nakoľko to dopúšťa pobočná; vtedy stáva v hlav. vete „natoľko, pokiaľ, tak mnoho“, alebo sa to aj vynecháva; v pob. ale „nakoľko, jak mnoho, pokiaľ“ stáva vždy doslovne.

K. p. N a k o ľ k o znám tohoto človeka, je statočný muž. Vždycky boli ľudia, ktorí rozjíмали o podstate Božej, n a k o ľ k o im to slabý rozum ľudský dopúšťal. Kupuj, p o k i a ľ ti peniaze stačia.

*) Toto sú o b m e d z o v a c i e v e t y.

c) Spôsob určujeme o h ľ a d o m; t. j. dľa nejakých znakov pozorovaných na činnosti alebo vlastnosti hlavnej vety; vtedy v hlavnej vete stáva najviac „dľa, podľa toho“ v pob. ale „jako“ alebo „že“. K. p. D ľ a t o h o, j a k o sme sa usilovali, obdržíme odmenu. D ľ a t o h o, j a k o vidíme slnce v rozličných dobách inde, mnohí sa domnievajú, že sa pohybuje.

*) Toto sú v e t y o h ľ a d n é.

d) Spôsob určujeme aj udaním následku t. j. tým že pobočnou vetou udáva sa následok deja alebo vlastnosti hlavnej vety; stáva sa to v hl. vete ukaz. prislovkami a zámenami „tak, natoľko, tak veľmi, tým spôsobom, tak mnoho, toľko, tak veľký“ atď.; v pob. ale vete obyčajne spojku „že, až“ nekdy aj „že by, až by“.

K. p. Mnohí žiaci píšú t a k, že to žiaden nemôže čítať. Mnohý roľník pracuje t a k, že mu pot tečie z čela. Ten vôz

bol tak veľký, že sa nemôhol smestiť do tejto brány. V lete často bývajú také vetry, že stromy s koreňmi vyvalujú. Zlodeji brata mojeho tak ubili, až zomrel.

*) Toto sú nasledkové čili súsledné vety.

§. 106. e) Určujeme spôsob puhyým udaním okolnosti (jakosti) deĵa alebo vlastnosti hlavnej vety na otázku „jako?“ Stáva sa to dvojnásobne, tvrdiace totižto a záporne. Tvrdiace, ano aj záporné vety tohoto druhu, jestli majú ten istý podmet, čo aj hlavná veta, vyslovujú sa skrátene priedchodnikom prítomného času; alebo instrumentaľom podstatného od prísudkového slovesa odvedeného mena.

K. p. Kristus pán žehnal deti vložením rúk na ne. Kristus uzdravil slepého od narodenia natrením očí jeho slinou. Pilát Ježiša za nevinného vyhlásil umývajúč ruky svoje. Štefan odpustil svojim nepriateľom, modliac sa za nich. Motal som sa, nevediac kam ísť. atď. — Záporné ale vety tohoto druhu s tým istým aj s rozličným podmetom najviac sa spoujú s hlavnou vetou spojku „aby, žeby“; a v hl. vete býva vyložené „bez toho.“

K. p. Odišiel z mesta bez toho, aby sa bol odobral (t. j. ani sa neodobral). Mnoho dobrého som mu urobil, bez toho, žeby som bol za to dačo žiadal. Môže-li kto chodiť po žeravom uhli, aby sa nespálil? Dlho sme boli v meste bez toho, žeby nás neкто bol navštívil.

*) Toto sú okolnostné vety.

Úlohy.

122. úl. Vyhládajte ku každej z nasledujúcich viet primeranú príslovkovú vetu spôsobu, ktorá označí spôsob jako skutočnú rovnakosť! (v. č. 1.)

K. p. Jako člověk robí, tak sa mu vodí.

— — Jako chce — — jako si myslíme — — tak býva súdený. — — tak zostane ležať. — — rob vždy tak — — Žij tak — — taký je aj strom. — — tak sa aj jemu merá. — — taká bude aj odplata v nebi.

123. úl. Pokračovanie. Nech príslovková veta obsahuje spôsob len jako zdánlivú rovnakosť. (v. č. 2.)

K. p. Žij tak, jakoby si mal umreť každú chvíľu.

Sluha prácu svoju nech tak vybavuje — —. Mnohý člověk tak žije — —. — Buď tak úslužný naproti bližnému — —. Zločinec vždy sa vie

tak pretvárať, — —. Na mnohého zomrelého tak zapomínajú, — —. Zdalo sa mi, — —. Ukazuje sa, — —. Tak sa málo o neho stará, — —.

124. *úľ.* Obsah príslovkovej vety nech je nerovnosť! (v. 3.)

K. p. Pes je vernejší svojmu pánovi, nežli mnohý priateľ priateľovi. Môj brat mi je milejší, než žeby som to bol môhol o ňom povedať.

Pes je väčší, — —. Bystrica je menšia, — —. Žiaci tejto triedy sú lenivší, — —. Železo je tvrdšie, — —. Mnohý žiak si myslí o sebe viac, — —. Môj národ väčšmi milujem, — —. Strecha domu tohoto silnej horela, — —. Muž tento je statočnejší, — —. Radosti nebeské sú väčšie, — —. Skrovnejší som, — —.

125. *úľ.* P o k r a č o v a n i e. Podvetie nech pozostáva z pomerných viet! (v. č. a. 3.)

Čím je žiak usilovnejší, — —. Čím viac starneme, — —. Čím miernej žiješ, — —. Čím je sluha vernejší — —. Čím je kto bohatší, — —. Čím je súci človek skromnejším — —. — —, tým je väčšia pokuta.

*) Vyhľadajte ešte viac podobných podvetí!

126. *úľ.* Nech príslovková veta obmedzuje hlavnú! (v. b.)

K. p. Rozum, nakoľko pochopuje, nakoľko účinkuje. Nakoľko sme v nečom múdri — —. Človek toľko vie v starobe — —. Nakoľko máme nepriateľov milovať — —. Len potiaľ človek opravdivo žije — —. Nakoľko nás budú po smrti spomínať — —. Mnohé role nakoľko rodia — —.

127. *úľ.* Príslovková veta nech je ohľadnou! (v. §. 105.)

K. p. Jako si kto zaslúži, Boh mu (dľa toho) odplatí.

Dľa toho nás Boh požehnáva — —. Jako majú ovce zlú alebo dobrú pašu — —. Jako sa žiak učil cez rok — —. Dľa toho je rieka väčšia — —. Jako sa chováme naproti druhým, — —.

128. *úľ.* Príslovkové vety nech obsahujú následok hlavných! (v. §. 105. d.)

K. p. Žiaci tak kričia, že človek nemôže počuť ani vlastného slova. —

Pec je tak veľmi rozpálená, — —. Tato izba je tak veľká, — —. Toto pismo je tak zlé. — —. Tento sloh je tak chybný, — —. Táto ťarcha je tak veľká — —. Tamten žiak má tak málo radosti v učení — —. Tento chlapec sa tak bojí — —. Mnohí rodičia vynaložia na deti svoje toľko, — —. Tato cesta je tak zlá, — —. Noc bola tak chladná, — —. Žiadon nemôže usporiadať svoje skutky tým spôsobom, — —.

*) Vyhľadajte ešte viac takých podvetí z obecného života.

129. *úľ.* Dodajte k nasledujúcim hlavným príslovkové okolnostné vety (v. §. 106.)

K. p. Vrabci sú nám užitoční pustošením škodlivých húseníc. Španieli vystúpili na ostrov San Salvador, ďakujúce Bohu a plačúce od radosti. Mnohí chodia do školy bez toho, žeby plnili žiacké povinnosti.

Udatný vojak utratil obe ramená — —. Deň a noc povstáva — —. Ležal som v posteli bez toho — —. Mnohí žiaci sedia v škole bez toho — —. Či môže kto chodiť po vode — —? Žiak škodí sám sebe — —.

d) Príslovkové vety príčiny.

§. 107. Príslovkové vety, ktoré udávajú, príčinu deja alebo vlastnosti hlavnej vety, nazývame príčinnými. Tyto sú štvoraké :

- a) čisto príčinné,
- b) účelné,
- c) podmienkové a
- d) pripúšťajúce (dovoľujúce).

a) Jako sme v 29. §. povedali, príčina je dvojnásobná : skutočná a myšlienková čili dôvod. Keď pobočná veta udáva skutočnú príčinu hlavnej vety, slúčuje sa s ňou spojkami „že, lebo“ ; keď ale obsahuje dôvod skladá sa spojkou „poneváč“ ; avšak sa užíva často aj miesto že „poneváč“, aj miesto poneváč „že“. V oboch pádoch v hl. vete býva vyložené alebo sa môže primysleť „preto“, pri dôvodnej ale vete vyložené je alebo sa môže primysleť často i „teda“ alebo uka z. z á m e n o v druhom nejakom páde s predložkou. K. p. Mnohé dieťa už onezdravelo p r e t o, že pojedlo nezrelé ovocie. Premeny mesiaca sú p r e t o dobre známe, že sa už dávno pozorujú. Zahradá rozoznáva sa od poľa zvlášte tým, že býva ohŕňovaná nejakým plotom. Pštros p r e t o nemôže lietať, že má malé krýdla primerane k svojemu telu. Ryby nemajú hlasu, lebo nemajú pľúc. P o n e v á č je bukové drevo krehké, (t e d a) není súce k stavaniu. P o n e v á č tlakomer (barometer) vystupuje, (t e d a) sa skoro vyjasní. P o n e v á č kvet pomrzol, tato jarná noc musela byť veľmi studená. Tento chlapec nemôže písať, p o n e v á č sa porezal.

b) Účel (cieľ) je možná príčina, pre ktorú sa dej hlavnej vety stáva, stal, alebo stane. V pob. vete býva spojka „by, aby, žeby“, v hlavnej vete „preto, nato“, alebo „k tomu“, n. p. Nezdravý musí užívať lieky (n a t o), aby zas ozdravel. Domy sa pokrývajú strechami, a b y sa ochránily pred dažďom a sňahom. A b y sa obchod usnadnil, k tomu stavajú sa mosty. Uč sa dačo v mladosti, a b y si to vedel na starosť. Jeme, a b y sme žili. Nežijeme (p r e t o), a b y sme jedli. Roľa sa hnojí (p r e t o), aby lepšej rodila.

c) **P o d m i e n k a** je tiež možná príčina vyslovujúca, že jestli sa to stane, čo je pobočnou vetou vyslovené, stane sa aj to, čo hl. veta uľáva. Spojky v pob. vete sú: „jestli, jestliže, jak, keby“, priklonné *-li**) a často aj „keď“. V hlav. vete klásť „tak“, alebo „teda“ je germanismus; t. j. dľa spôsobu aužívania reči nemeckej spáchaná chyba, proti pravidelnej slovenskej mluve.

K. p. Jestli nebudeš poslúchať, budeš trestaný (nesprávne: teda budeš trestaný). Pýtajú-li sa ťa, odpovedaj. Jestli za dlhší čas není dobročinného dážda, aj v najúrodnejších krajoch hlad povstáva. Jestliže od Boha spravедlivost' čakáš, preukazuj ju aj naproti druhým. Keby sa umenie tlače nebolo vynašlo, ťažko by sme boli na terajšom stupni vzdelanosti.

d) **P r i p ť ť a j ú c e** vety udávajú, že to, čo v pob. vete vyslovené je, stáva sa síce, avšak v hl. vete sa vyslovuje, že následok ten, ktorý by sa dal očakávať z pob. vety, buď nemá žiadnej platnosti alebo len málo. Spojky v pob. vete sú: „trebas, keby aj, ač práve, keď, choť“, a složené s „koľvek“, jako „ačkoľvek, jakkoľvek, kamkoľvek“ atď.; v hl. vete ale býva obyčajne vyložené: „preca“ a „avšak“. K. p. Trebas domáce kačky majú krydla, preca zriedka lietajú. Trebas vrabce robia mnoho škody, avšak niesu celkom bez užitku. Boh je všade prítomný, ačkoľvek ho nevidíme. Ač práve božie cesty sú nám veľmi často neznáme, preca nikdy nesmieme zúfať nad otcovskou jeho dobrotou. Mnohé trápenia sú šťastím pre ľudí choť to aj krátkozrakost' ľudská nemôže vždy nahliadnúť. Jakkoľvek je liška falošné zviera, preca neujde zbroji strelcovej. Ačkoľvek mnohé nebezpečenstvá hrozia človekovi na mori, preca ho baženie po osohu vábi i do najvzdialenejších končín sveta.

Okrem toho ešte i pripúšťajúce i podmienkové vety vyslovujú sa rozkazovacím spôsobom; n. p. Pros, napomínaj (trebas prosíš a napomínaš) zlých, preca nič nevykonáš. Nech sa bliská, nech hrom bije (trebas sa bliská),

*) Toto *-li* kladie sa vždy za prísudok tak, že sa kladie predoň aj spojovník (-).

spravedlivý ticho žije. Nech robia (chetas robia) vrabci mnoho škody, preca slúža i k osahu. A nech sa i hrozná búra na náš národ snesie, — — my (preca) stojíme stále pevne, jako múry hradné. Povedz (=povieš-li) pravdu, prebiješ hlavu. Učte sa (jestli sa učít budete) milé dietky pilne, budete (múdrymi neomylné. Buď (budeš-li) statočný, nikdy ti nebude chybeť vnútorný pokoj. Nerob (jestli nebudeš robiť) nič zlého sa ti nestane.

Na posledy podmienkové vety vyslovujú sa i budúcim časom; n. p. Nebudeme (nebudeme-li) sa učít, nič nebudeme vedieť.

Úlohy.

130. *ú.* Utvorte podvetia z nasledujúcich jednotlivých viet zamenením totižto príslovkového určenia príčiny v celú príslovkovú príčinnú vetu!

Dieťa pritiahlo si pitím vody y rozhorúčení nemoc. Hviezdy zdajú sa nám malými pre veľkú vzdialenosť. Oblaky vznášajú sa pre svoju ľahkosť v povetrí. Nasolením a údením mäso sa môže zachrániť pred shnitím. Morská voda pre svoju slanú a odpornú chuť nemôže sa upotrebiť ani k pitíu ani k vareniu. Zdvorilosťou naproti každému človek môže sa učiniť milým. Rozumom naším môžeme rozoznať zlé od dobrého. Našou slobodnou vôľou môžeme si voliť zlé alebo dobré. Usilovnosťou a skrovnosťou môžeme sa zachrániť pred núdzou. Kovy a kamene pre svoju ťažkosť pohružujú sa do vody.

131. *ú.* Vyhládajte ku každej nasledujúcej vete primeranú príslovkovú účelnú vetu!

Zahradník pleve hriadky — —. Cti otca a matku — —. Rovník seje — —. V zime sa kúri v peci — —. Nemocný užíva lieky — —. Rodičia výstrahu dávajú deťom — —. Súdca zkúma obžalovaného — —. Zvedavý zkúma často druhých — —. Ziskuchtivý človek preukazuje služby druhým — —. Stolár necháva drevo sehnúť — —.

132. *ú.* Vyhládajte ku každej nasledujúcej vete primeranú príslovkovú vetu, ktorá by vyslovila možnú príčinu a síce podmienku!

— obyčajne býva skoro dážď. — — izba není vidná. — — okná sa potia. — — prorokujú tvrdú zimu. — — zapáli sa. — — jasný deň sa očakáva. — — to je škodlivé obyliu a repe. — — víno nemôže byť dobré. — — není dobre chodiť.

133. *ú.* Súvetia, ktoré sa nachádzajú v §. 87. zmeňte v podvetia s príslovkovými vetami!

K. p Trebas brezové drevo není síce k stavaniu, preca je výborné k páleniu. Budeš-li sa miešať medzi vlčkov, sožerú ťa. Ponevác všetko pozemské je deliteľné, nič pozemského nemôže byť neporušiteľným.

134. *ú.* Vyhládajte k nasledujúcim vetám príslovkové vety príčiny a síce podmienkové alebo pripúšťajúce, ktoré môžu byť vyslovené aj rozkazovacím spôsobom!

— — ani nemôže vojsť do kráľovstva nebeského. — — ani Boha nemiluje opravdive. — — je holá alebo čistá veta. — — je rozvinutá veta. — — to je prívlastková veta. — — to je hlavná veta. — — to je pobočná veta. — — to sa menuje osobným doplnkom. — — menuje sa predmetným doplnkom čili predmetom. — — podmet stáva v jednotnom čísle. — — rozpuke sa (sklo).

*) Vyhľadajte sami ešte viac podobných podvetí.

135. úl. Zkúmajte, či sa nedajú prívlastkové, v §. 97. a 98. na príklad uvedené vety zmeniť do podmienkových viet, a ty ktoré sa dajú zmeniť, zmeňte a napíšte!

K. p. Keď (jestli) pes spí, nechytí zajaca. Jestli strom stojí vždy v tôni, ovocie jeho nebýva chutné.

*) Môžu sa dať zmeniť v podvetia úlohý pridané k §. 29. a pritom i druhé.

Slovosled v podvetí.

§. 108. Že pobočná veta môže stáť i pred i za hlavnou vetou áno i medzi jej členy o tom sa už hovorilo v §. 90; tu len to treba poznamenať, že prirodzeným poriadkom pred hlavnou vetou maly by stáť obyčajne len podmietné vety za hlavnou obyčajne predmetné a príslovkové, medzi jej členy ale prívlastkové; — v umelom slovoslede ale tá veta prichádza ňa prvé miesto na ktorú mluviaci alebo píšuci kladie zvláštni dôraz; — pritom medzi vety kladú sa obyčajne k tomu slovu, ktoré určujú; n. p. Zem, ktorú obývame, není našou vlasťou.

Poznam. V našej reči medzivety sú o mnoho redšie nežli v latine alebo nemčine, ponač u nás aj také vety sa kladú za úplne vyslovenú hlavnú, ktoré sa poťahujú na slová vposred nej stojacie; alebo tyto určit sa majúce slová kladú sa bezposredne pred určujúcu pobočnú vetu; n. p. Miesto: „Knihu, ktorú súseď ztratil, som našiel“; hovorí sa lepšej: Našiel som knihu, ktorú súseď ztratil. — Miesto: „Ten človek, ktorý ctí druhých, býva najviac uctený“; lepšej: „Ten človek býva najviac uctený ktorý atď., alebo: Najviac býva uctený ten človek, ktorý ctí druhých. — To platí i o príslovkových vetách.

Čo sa dotýka slovosledu jednotlivých pobočných viet, zapamätovania hodno je, že v týchto na prvom mieste musí vždy stáť podriaditeľná spojka alebo poťažné zámeno; za týmito prirodzeným slovosledom podmet, potom prísudok a za týmto ostatnie členy viet. — Jakým poriadkom majú nasledovať členy viet v umelom slovoslede, to závisí od úmyslu mluviaceho.

Jesli je v týchto vetách prísudkom zvratné sloveso, zámeno „sa“ stáva pravidelne hned za spojku alebo potažným zámenom, pri čom treba dávať pozor, aby sloveso stálo buď hned pri zámene „sa“ alebo nakoľko možno blízko neho; — obyčajne medzi zámeno a sloveso vkladá sa podmet.

VII.

Štvrtá časť skladby.

Skrátené vety.

A. Skracovanie viet jednoduchých.

§. 109. Jednoduché vety sa skracujú vynechaním takého člena, ktorý sa môže ľahko primysleť; stáva sa to najviac v prísloviach, ktoré krátkosťou nabývajú dôraznosti a skracujú sa najviac :

a) vynechaním spony „je“ a „sú“; k. p. Mladosť radosť. Staroba hotová choroba. — Zo záporných viet s „není“ skracujú sa obyčajne len ty, v ktorých je prísudkovým slovom „treba“, a síce tak, že sa z „není“ podržuje len „ne“; n. p. Zbytočných vecí ne tre ba (není treba) kupovať.

b) Spona tato „je“ vynecháva sa veľmi často i pri neurčitom spôsobe, s ktorým označuje možnosť; z „není“ podržuje sa len tiež „ne“; n. p. Počuť tam rozličné reči (m. počuť je). Ani len vtáčka nevidieť.

c) Nekdy i druhé slová sa vynechávajú; jako : 1. „prajem“; n. p. Dobré ráno; — 2. „mám, treba je“; n. p. Čo robiť? Jako ťa uvítať (mám)? — 3. „buď“; n. p. Poručeno Bohu! — 4. „reč bude“; n. p. O tom v druhej čiastke. O tom potom (bude reč).

Také vety, z ktorých hlavný člen, t. j. podmet lebo prísudok vynachaný je, nazývajú sa aj neuplnými vetami.

Úlohy.

136. úl. 1. Napíšte 6 za príslovia užívaných viet, v ktorých je spona vynechaná! (v. a.)

2. Utvorte 6 tvrdiacich a 6 záporných viet, v ktorých neurčitý spôsob bude označovať možnosť! (v. b.)

3. Povedzte 6 jednoduchých skrátenejších viet s vynechaním slovíčok „prajem a mám“! (v. c.)

B. Skracovanie viet složených.

§. 110. V složených vetách skracujú sa (dľa 109. §. a.) nekedy hlavné vety; n. p. Div (je), že nezahynul. Videť (je), že si sa neučil.

Avšak o mnoho dôležitejšie je skracovanie pobočných viet, pretože sa pri tom nektoré členy nelen vynechávajú, ale i menia.

Jako sme rozdelili pobočné vety na prísudkové, podstatné, prívlastkové, tak prehovoríme i o skraccovaní jedného každého druhu zvlášťne.

a) Skracovanie viet prísudkových.

§. 111. Najlepšej sa skraccujú také prísudkové vety, v ktorých z prísudkového slovesa dá sa utvoriť podstatné meno; pri čom aj z hlavnej aj z pobočnej vety zámeňá sa vynechajú, a doplnok prísudkového slovesa pobočnej vety stáva sa podriadeným prívlastkom zo slovesa utvoreného podstatného mena; n. p. Kristus bol (ten), ktorý najčistejšiu lásku hlásal; skrá t. : K. bol hlasateľ najčistejšej lásky. Kolumbus vlastne bol (ten), ktorý Ameriku objavil; skrá t. : Kol. bol vlastne objaviteľom Ameriky. Národ rimanský bol (ten), ktorý najväčšiu čiastku starého sveta podmanil; skrá t. : Nár. rim. bol podmaniteľom najväčšej čiastky starého sveta. — V iných vetách dá sa utvoriť zo slovesa prídastie; n. p. Ty si, ktorý najviac sľubuješ a najmenej dávaš; skrá t. : Ty si najviac sľubujúci a najmenej dávajúci.

Ponevác ale takéto prísudkové vety najviac pre dôraz sa užívajú, skraccovanie jejich je neobyčajné.

b) Skracovanie viet podstatných.

§. 112. I. Skutočné podstatné vety, spojené s hlavnou zámenami „kto, ktorý“, skracujú sa vynechaním týchto zámen a zmenením prísudku do prídavia, a síce, jestli vyslovujú činnosť prechádzajúcu na druhý nejaký predmet, do prídavia činného; jestli ale označujú činnosť prechádzajúcu na ne, prichádzajú do prídavia trpného alebo činného so zvratným „sa“; prídavie toto kladie sa do takeho pádu, v jakom stojí, alebo v jakom sa dá primysleť ukazovacie zámeno v hlavnej vete, ktoré sa tiež musí vynechať.

K. p. Kto iných učí, sám seba učí; skr. Učiaci iných sám seba učí. Kto ráno vstáva, tomu Boh požehnáva; skr. Ráno vstavajúcemu Boh požehnáva. Kto sa za pobožnosť stydí, toho pán Boh nerád vidí; skr. Stydíaceho sa za pobožnosť pán Boh nerád vidí.

*) Medzitým tu treba poznamenáť, že, ponevác skrátene viet slúži k okrase a dôraznosti reči, preto nádobno sa chrániť všetkých takých skrátene, ktoré spôsobujú nemotornosť a dvojsmysel; také sú :

a) Keďby zmenením prísudku do prídavia trpného aj čas pobožnej vety bol nejstý, a keby sa pritom i činný podmet musel vykladať; n. p. Koho ty nenávidíš, toho i ja nenávidím. Zle znie skrátene: Od teba nenávideného i ja nenávidím.

b) Neskracujú sa vety složené s „čo, čo kto, čokoľvek“ atď.; n. p. Čo kto hľadá, to najde; skrátene by nepríhodne znelo: Človek hľadané veci najde.

*) Nekdy by sa dosť dobre daly skrátiti vety složené s „kto má, ktorí majú“ a podobné, zmenením zámena „kto“ v podstatné meno „človek“ a predmetu slovesa „mať“ v genitivy jakosti; n. p. Kto má ostrý vtip, chytró pochopuje veci = Človek ostrého vtipu chytró pochopuje veci. Toto však nepovažuje sa za skrátenu vetu.

II. Skutočné podstatné vety, slúčené s hlavnými spojkou „by“ a poťažnými slovami, jako: „čo by, kam by, kade by“ atď., skracujú sa vynechaním „by“ a zmenením prísudku v neurčitý spôsob, poťažné ale slová sa podržujú; n. p. Mám dosť, čo bych vypravoval = Mám

dost' čo vypravovať. Nevieť, čo bych si mal počať. = Nevieť čo si počať. Nevieť, kamby som sa obrátil = Nevieť, kam sa obrátiť.

§. 113. Myšlienkové podstatné vety, spojené s hlavnou spojками „že“, a „aby“ skracujú sa takto :

1. Pobočné vety, v ktorých je prísudkom nejaké meno so slovesom „byť“, spojené s takou hlavnou vetou, v ktorej sa nachádzajú slovesá vyznamenávajúce myslenie, cítenie, vedenie a vyjadrenie sa, jako : myseľ, cítiť, súdiť, pokladať, znať, vedeť, uznať, vyznať, dokázať, povedať, videť, zdať sa, dosvedčiť, zapierať atď., tak sa skracujú, že sa „že“ vynechá, sloveso ale prichádza do neurčitého spôsobu, a prísudkové meno zostáva v instrumentali alebo sa mení do neho z nominativu (nekdy prichádza i do akkusativu s predložkou „za“); pritom slovesá : zdať sa, videť sa, dokázať sa, preukázať sa prichádzajú do tej osoby a toho čísla, v ktorom je podmet pobočnej vety.

Ponevác ale v slovenčine neurčitý spôsob má len prítomný čas, môžu sa skracovať len také vety, v ktorých je prísudková spona „byť“ v prítomnom čase ukazovacieho spôsobu; — neurčitý spôsob slovesa „byť“ obyčajne sa vynecháva.

N. p. Kráľ Kroesus myslel, že je najšťastnejším človekom na zemi; skráteno : Kráľ Kroesus myslel (citol) sa byť najšťastnejším človekom (alebo pokladal sa za najšťastnejšieho človeka) na zemi. Zdá sa, že si nezdravý; skr. Zdáš sa byť nezdravým. Dokazuješ, že si usilovný; skr. Dokazuješ sa byť usilovným. Uznávam, že si statočný; skr. Uznávam ťa za statočného.

Poznam. 1. Za slovesami „cítiť, myseľ, súdiť, pokladať“ udané vety len vtedy sa skracujú, keď je v oboch vetách ten istý podmet; n. p. Ty myslíš, že si kráľom, skr. Myslíš sa byť kráľom. Cítim, že som hladný, skr. Cítim sa byť hladným atď. Nemôžu sa ale skrátiť takéto vety : Cítim, že je mierny. Myslíš, že je spravdivý atď.

Poznam. 2. Keď je v pobočných vetách prísudkom nejaké sloveso, skracujú sa po nektorom z týchto slovies vynechaním spojky „že“, a zmenením slovesa v slovesné podstatné meno; čo sa môže stať i pri rozličných podmětach; n. p. Všetci ľudia cíta, že je Boh = cíta je st-

v o v a n i e b o ž i e. Matka nevedala, že jej syn v boji zahýnul = nevedela o zahynutí syna svojého v boji.

2. Po slovesách vnutorného citu, jako: teším sa, radujem sa, mrzí mä, žialim, ľutujem, žalujem sa, chlubím sa, vystatujem sa, divím sa, pochybujem atď., pobočné vety sa skracojú vynechaním spojky „že (žebý)“ a zmenením prísudku v slovesné podstatné meno; tak i z prísudkového prídavného mena tvorí sa podstatné meno, ktoré prichádza do toho pádu, jaký žiada nektoré z udaných slovies; — podmet ale pobočnej vety prichádza do genitivu, je-li ním ale osobné zámeno, mení sa v zámeno prisvojovacie a shoduje sa so slovesným podstatným menom.

N. p. Teším sa, že brat prišiel = Teším sa z príchodu bratovho. Mrzí mä, že je otec nemocný = Mrzí ma nemoc otcova. Chlubil sa, že je bohatý = Chlubil sa svojim bohatstvom. Pochybujem, žeby matka vyzdravela = Pochybujem o vyzdravení matkinom. Divím sa, že si lenivý — Divím sa tvojej lenivosti.

*) Sloveso „tešiť sa“ užíva sa v prípade tomto a vôbec trojnásobne: a) keď je predmet tešenia sa nečo minulého, dokonaného, užíva sa genitiv s predl. „z (zo)“; n. p. Teším sa z vyzdravenia otcovho; — b) keď je predmetom nečo budúceho (stať sa majúceho), kladie sa akkusativ s predložkou „na“; n. p. Teším sa na vyzdravenie otcovo; — c) Keď ale je predmetom nečo prítomného (trvajúceho) užíva sa pravidelne čistý instrumentál (zriedka lok. s predl. „v (vo)“; n. p. Teším sa vyzdravením otcovým.

§. 114. Podvetia s hlavnými vetami: div je, pravda je, hádam, tuším, myslím, verím, vraj al praj, reku atď., skracojú sa tak, že sa pri div a pravda vynecháva spona „je“, prísudok ale zostáva nezmenene v určitom spôsobe; okrem toho výrazy ty vkladajú sa často medzi členy pobočnej vety.

N. p. Myslím, že môj brat bude usilovnejší toho roku. = Môj brat, myslím, bude usilovnejší toho roku. Div je, že nezomrel = Div nezomrel. Pravdá je, že zlý svet nenávidí spravедlivých. = Zlý svet, pravda, nenávidí spravедlivých.

§. 115. Pobočné vety, spojené s hlavnými spojkou „aby“,

skracujú sa vynechaním „a by“ a zmenením prísudku do infinitívu.

N. p. Kristus pán prikázal, aby sme milovali aj nepriateľov. = Prikázal milovať aj nepriateľov. Neradím vám, aby ste vedli ďalej takéto živobytie. = Neradím vám, viesť ďalej takéto živobytie. Nemôžem dopustiť aby ste sa súčasťnili v zábavke. = Nemôžem vám dopustiť, súčasťniť sa v zábavke. Daj Bože aby ste našli spokojnosti! — Daj vám Bože najšť spokojnosti!

P o z n a m. Jako z týchto príkladov vidno podmet pobočnej vety prichádza najviac do datívu; je-li ale už v hlavnej vete datív osoby, ktorej sa dačo rozkazuje, zakazuje, dopúšťá, praje atď., aby vykonala dačo skrze druhého, skrátenie je nemožné; n. p. Boh prikázal Dávidovi, aby syn jeho Šalamon vystavil chrám v Jeruzaleme.

c) Skracovanie viet prívlastkových.

§. 116. Z prívlastkových viet, uvedených v §. 98—100. skracujú sa najviac určovacie v §. 98. vyložené vety; a síce:

1. Je-li prísudkom vety podstatné meno so sponou „byť“, počažné zámeno a spona sa vynecháva a prísudkové podst. meno shoduje sa v páde s tým menom, na ktoré sa prívlastková veta počahuje. Takto skrátená veta menuje sa prístavkom, (v. 21. §. 4.).

N. p. Dávid, ktorý bol syn Isaia, od Samuela bol pomazaný za kráľa. Skrát. Dávid, syn Isaia, od Samuela atď. — Príslovia Šalamona, najmudrejšieho kráľa israelského, obsahujú výtečné mravné poučenia. Dávid ušetril Savla, svôjho najuhlavnejšieho nepriateľa. Anjel Pána zvestoval príchod spasiteľov Marii, chudobnej ale čnostnej panne z rodu Dávidovho.

2. Určovacie prívlastkové vety, v ktorých je prísudkom prídavné meno (s nejakým určením alebo doplnkom) tak sa skracujú, jako predošlé s tým dodatkom, že sa prídavné meno shoduje s určeným podstatným menom i v čísle a rode.

N. p. Okolie naše, bohaté na seno (ktoré je bohaté na seno), chová mnoho dobytku. Zo slaných prameňov dobýva sa soľ kuchýňska, pre nás nevyhnutelne potrebná (ktorá je

pre nás atď.) Tuto knihu, bohatú na pekné príklady (ktorá je bohatá atď.), ti odporúčam.

§. 117. Také prívlastkové vety, v ktorých je sloveso prísudkom, skrácujú sa len vtedy, keď poťažné zámeno zastupuje podmet buď činný buď trpný; — v prvom prípade sloveso prichádza do prídavia činného toho času, v ktorom je v určitom spôsobe; — v druhom ale prípade, pretože sloveso už je v trpnom prídaví, vynecháva sa len spona a v oboch prípadoch shodujú sa prídavia v čísle, páde a rode s podstatným menom, na ktoré sa veta poťahuje.

N. p. Plynná hmota, obkľučujúca (m. ktorá obkľučuje) všade našu zemskú guľu, menuje sa poverím. Otec, potešený (= ktorý bol potešený) z návratu svojho ztrateného syna, prichystal radostnú hostinu. Bohatstvo, božou prezreteľnosťou nám dané (= ktoré nám je dané), máme užívať rozumne. Výteční spisovatelia národu rímskeho, panovávajúceho (m. ktorý panoval) nekdy nad celým známym svetom, čítajú sa podnes v školách.

Poznam. 1. Ponevác v slovenčine vôbec činné prídavie minulého času, jako: davší, davšie atď. neužíva sa v tej miere jako by radno bolo, zriedka sa aj skrácujú také vety, v ktorých je prísudok v minulom čase činnej formy.

Poznam. 2. Takéto skrátene vety kladú sa často pred určené podstatné meno, a vtedy sa neoddeľujú od neho čiarkou.

d) Skrácovanie viet príslovkových.

§. 118. Príslovkové vety miesta sa neskrácujú.

Príslovkové vety času majú-li spoločný podmet skrácujú sa nasledovne:

a) Súčasnosť označujúce vety skrácujú sa vynechaním spojky a zmenením prísudku v priechodník činný prítomného času; n. p. Mnohí, pomstia sa (keď sa pomstia) nad malou krivdou, páchajú väčšiu. Neberúc (keď bere) dary, dáva lepšie. — Majú-li tyto vety iný podmet, než hlavná veta alebo keď sú složené spojkou „kým“, skrácujú sa zmenením prísudku v slovesné podstatné meno a predložením „včas, za čas“, „počas“

alebo „začas“, pritom podmet pob. vety prichadza do genitivu a je-li nim osobné zámeno, mení sa v prísvojovacie zámeno; n. p. Kým som písal, sestra šla usilovne. Skr. Počas mojeho písania atď. Kým kráľ býval v meste, meštania sa chovali pokojne. Skr. Začas bývania kráľovho v meste atď. Keď panoval Augustus, Kristus sa narodil. Skr.: Za času panovania Augusta, Kristus sa narodil. atď.

b) Ponevác priechodník minulého času u nás vyšiel z úžitku, preto vety označujúce predminulosť skraccujú sa najlepšej zmenením prísudku v slovesné podstatné meno s predložkou „po“: kde ale nemožno toho upotrebiť, mal by sa užívať priechodník minulého a nie jako sa často užíva, prítomného času; n. p. Vojaci, po utratení vodca, (alebo „utrativše vodca“ miesto „keď utratili vodca“) dali sa na útek. Nezdarný syn, po premrhaní otcovského podielu (alebo premrhav otcovský podiel“, mi. „keď premrhal“) upadol do biedy. Matka, z pamätova všia sa („po z pamätovaní sa“ mi. „keď sa z pamätovala“) zo svôjho ulaknutia, ulahčila slzami svojemu srdcu. Pluky, pritiahnuvše na bojište, hned počaly dorážať na nepriateľa.

*) Že akkusativ čo predmet priechodných slovies pri slovesných podstatných menách prichadza do genitivu, to videt z príkladov pod b.

c) Keď sa má skratiť taka pobočná veta, ktorá obsahuje dej stať sa majúci len za dejom hlavnej vety či v minulosti či v budúcnosti, pre nedostatok priechodníka budúceho času, užíva sa priechodník slovesa „mať“ — „majúc“ alebo slovesa „chceť“ — „chcejúc“, pričom vlastný prísudok pobočnej vety prichadza do infinitivu; n. p. Mojžiš majúc umreť, (keď mal [v minulosti] umreť,) ustanovil Josua za vodca ľudu israelského. Žiak, chcejúc (keď chce na budúcnosť) obdržať dobré známky, musí sa učiť.

Skrátenie toto môže mať len vtedy miesto, keď je jedon podmet aj v hlavnej aj v pobočnej vete.

119. §. Z príslovkových viet spôsobu, okrem tých, ktoré sme v 106. §. uvedli, iné sa skraccovať nedajú, len rovnávacie vety a síce len ty, ktoré majú spoločný prísudok

skracovanie to sa stava vynechaním tohoto spoločného prísudku; toto ale stať sa musí vždy tak, že neslobodno užívať podobné vety bez skrátene; n. p. Čakaj času, jačo hus klasu (čaká.) Žiak tento je usilovnejší, nežli tan ten (je usilovný). Koľko (je) krajov, toľko obyčajov (je). Jaká práca, taká pláca (je). Jaký (je) pán, taký (je) krám.

§. 120. Príslovkové príčinné vety skracujú sa takto:

a) Z účelných viet skracujú sa len ty, ktoré závisia od sloviess, vyznamenávajúciess pohybovanie a posielanie*), jako: „ist, bežať, leteť, ponáhľať sa, poslať“ atď., aj to len vtedy, keď sú tvrdiace a majú s hlavnou vetou spoločný podmět; n. p. Brat išiel do škôl učiť sa (—aby sa učil). Otec poslal dcéru kupovať na šaty (aby kupovala na šaty).

*) Tu by vlastne malo stať: „učit, kúpit s tvrdým — t, ktoré je staré, u nás nezachované su pín u m slovenské.

b) Všetky ostatnie vety príčiny skracujú sa vynechaním spojky a zmenením prísudku do priechodníka náležitého času; n. p. Majúce Boha za vodca, nemali sa čoho báť (m. ponevác mali Boha atď.). Videv (ponevác videl) nepriateľ, že nedobyje mesta, obrátil sa k východu. Nemôžem pomôcť druhým, súc (lebo som) sám zbavený všetkého. Chcejúc (chceš-li) učiť dobré bližnému, neodkladaj s tým, ale učíš hneď.

Poznam. Priechodník prít. času slovesa „byť“ „súc, súce“ v skráteneiach obyčajne sa vynecháva.

Úlohy.

137. *ú.* Zkúmajte, zdáliš sa dáju urobiť z úloh pri §. 107, 108, a 109. také podvetia, v ktorých by sa pobočné vety mohli skrátit, a potom ich skrátene napíšete!

138. *ú.* Z ktorých podvetí udaných v úlohách pri §. 107, 108, a 109. nedajú sa urobiť podvetia so skráteneými vetami? A prečo?

139. *ú.* Skrátte pobočné vety v nasledujúcich podvetiach!

Vták, ktorý sa usadzuje na dva konáre, padá obyčajne dolu. Nil je jediná rieka, ktorá svlažuje Egypt. Mám utrpnosť nad ubohým priateľom, ktorý si v potu tvare vyhľadáva chlieb. Psa, ktorý je najvernejší sprievod-

*) Ktoré sa spojujú v latine so s u p í n o m.

ca svojho pána, najst' vo všetkých krajoch sveta. Zajaca, ktorý je oznákom bojzlivosti, každý šumot môže nastrašiť. Poslúchajte s radostou učiteľa, ktorý vám dáva dobré naučenia. Cti matku svoju, ktorá ti je najvernejšia opatrovnica v tvojej mladosti. Chráň sa hriechu, ktorý je to najväčšie zlé. Zachovávaj čistotu ktorá je najväčšou okrasou tela.

*) Kde to možno, položte do množného čísla podstatné mená, na ktoré sa skrátene vety ťahujú.

140. úl. P o k r a č o v a n i e.

Jama, ktorú nádenníci včera vykopali, dnes sa zase zasypala. Zem, ktorú hospodár pilne obrába, je úrodná. Mládenci požívajte rozkoše, ktoré vám rodičia dovolili. Vođa poslal pomoc mestu, ktoré nepriateľské vojsko ničilo. Žiak uznáva, že chybel. Každý svedomitý kresťan stará sa o to, aby prikázanie božie verne zachovával. Pre svoje spáchané viny sami uznali, že sú hodní pokuty. Skromnosť, ktorá je okrasou každého človeka, každý mladík si má prisvojiť. Bez železa, ktoré je najužitečnejším kovom, nemôžeme byť. Rozkoše čnosti, ktorá je našim najvyšším účelom, neminajú sa ani po smrti. Považie, ktoré je ozdobené toľkými pôvaby prírody, zaslúži obdivovania.

141. úl. P o k r a č o v a n i e.

Často priestupník žaluje sa sám, lebo ho svedomie prenasleduje. Ponevác teraz nemám peňazí, nemôžem zaplatiť hned' tutu dlžobu. Ponevác som bol zanepráznenny neodložiteľnými prácami, nemôhol som ti písať. Ponevác čakám každý deň peniaze, dúfam, že nezadlho vyplatím svoju dlžobu. Jestli Boha nectíš, jako budeš ctiť ľudí? Jestli sa nevezmú do povahy da-ktoré malé chyby, spokojný som s tou prácou. Knihy, jestli je zlého obsahu, chráň sa čo zlého človeka.

Poznamenanie o slovoslede skrátenej viet.

Slovo sled v jednotlivých skrátenej vetách nakoľko možno podržuje sa ten, čo bol i v neskrátenej. — Ďalej skrátenej pobočne vety podržujú to miesto, na ktorom byly pred skrátenej, bývajú teda tiež buď p r e d- buď m e d z i-, buď zá - v e t a m i, a len to treba poznamenať, že sa prívlastkové skrátenej vety kladú často pred určené meno treba stály pred skrátenej za ním, a vtedy sa neoddeľuje čiarkou od neho, lebo pred určeným menom bezposredne stojí príčastie, ktoré sa shoduje s ním v čísle, páde a rode; n. p. Človek, ktorý nechce pracovať, je lenivý — P r a c o v a ť n e c h c e j ú c i č l o v e k je lenivý.

Piata časť skladby.

Mnohonásobné vety.

(Mehrfach zusammengesetzte Sätze.)

121. §. Mnohonásobnou vetou nazývame také súvetie alebo podvetie, ktoré pozostáva nelen zo dvoch ale i zo troch, štyroch atď. viet. — O tejto není nič zvláštneho povedať, pretože spôsob spojovania i v týchto vetách je taký, jako v jednoducho složených, čeho mnohé príklady nachádzajú sa v čítankách.

Tu len dokladáme toto, že

a) mnohonásobná veta môže pozostávať zo samých hlavných viet (mnohonásobné súvetie);

b) že môže obsahovať i hlavné i pobočné vety (mnohonásobné podvetie); a

c) že sa viac pobočných viet môže poťahovať na hlavnú vetu a vtedy pobočné vety sú medzi sebou sriadené a nazývajú sa pobočnými vetami prvej triedy; alebo

d) že sa môže pobočná veta poťahovať na druhú pobočnú, a vtedy je jedna pobočná podriadená druhej pobočnej; takéto pobočné vety nazývajú sa vetami druhej triedy; a jestli i tyto určené sú zase inými pobočnými vetami, nazývajú sa „tretej triedy“; tyto majú podriadené vety „štvrtej triedy“ atď.

*) Prirozborné mnohonásobných viet najlepšej je držať sa tohoto pravidla: Ta veta, ktorá sa nezačína žiadnou spojku, je hlavná; — ta, ktorá sa začína podriaditeľnou spojku, alebo poťažným zámenom, je pobočná; — ta ale, ktorá sa začína sriaditeľnou spojku, je taká, jako ta, s ktorou je spojená. Kde je spojka s poťažným zámenom, alebo dve spojky jedna pri druhej patria ku dvom rozličným vetám, a preto sa majú čiarkou oddeľovať.

**) Aby pri písomnom rozbere složených a mnohonásobných viet nemusela sa každá vypisovať svojím menom, nech sa užívajú nasledujúce znaky :

1. K označeniu hlavných viet A , sťažených \hat{A} .

2. K označeniu pobočných neskrátených viet prvej triedy, a sice podmietnych a , predmetných b , prívlastkových c a príslovkových d ; — k označeniu ale skrátených podmietnych grécke α , predmetných β , prívlastkových γ a príslovkových δ .

3. K označeniu pobočných viet druhej triedy nech slúži a^2, b^2, c^2, d^2 , a skrátených $\alpha^2, \beta^2, \gamma^2, \delta^2$; k označeniu viet tretej triedy : a^3, b^3, c^3, d^3 ; skrátených $\alpha^3, \beta^3, \gamma^3, \delta^3$; štvrtej triedy a^4, b^4 , atď., skrátených α^4, β^4 atď.

4. V jakom poriadku nasledujú a jakými delidkami oddelené sú od seba vety, ktoré sa majú rozobierať, i písmeny označujúce vety podržujú ten poriadok, áno i tými istými delidkami jedna od druhej sa oddelujú, pri čom ešte len to pripomáňať treba, že sa písmeny medzi vetami označujúce kladú do zavorok (a) (b) (a^2) atď., a písmena označujúca takú vetu, medzi ktorej členy druhá veta vložená je, píše sa aj pred aj za medzivetou; n. p. Ostrovid, ktorý je ukrutný a lúpežný dravec, žije v Nile v Egypte. = $A (c) A$.

Príklady pre označovanie viet.

Počet ľudstva na celej zemi dosahuje skoro tisíc milionov, a preca sú ešte veľké zeme buď celkom neobydlené alebo majú len veľmi málo obyvatelstva. = A, A, A .

Čo je dobré alebo zlé, hlas svedomia hovorí človeku; avšak nevšetci ľudia poslúchajú tento hlas. = $b, A; A$.

Zem, ktorú obývame, je veľmi veľká; a preca ju slnce velikosťou veľmi prevyšuje, = $A, (c), A; A$.

Nikdy nezabudnime, že zem není našou vlasťou, v ktorej by sme môhli byť blažení. = A, b, c^2 .

Pílnošť mládeže je kvet, ktorý sľubuje, že poniesie v dospelejšom veku hojné ovocie. = A, c, b^2 .

Syn, slávy otcovej neznajúc, ešte sa chlúbi svojím octroctvom. = $A (d) A$.

Ú l o h y.

142. *úľ.* Spojte príhodnými spojkami v. mnohonásobnú vetu ty jednoduché vety, ktoré stoja pod jedným číslom!

1. Ovca nám slúži mäsom. Mäso ovčie je veľmi chutné. Ovca nás šatí vlnou. Z ovčej vlny robia sa najteplejšie šaty.

2. Svedomie môže sa nazývať svätou zbraňou proti hriechu. Svedomie chráni proti hriechu. Sám Boh najsvätejší dal nám ho k obrane. Bohu najsvätejšiemu všetko zlé sa oškliví.

3. Bohatstvo není najväčším šťastím. To sa dá ľahko dokázať. Mnohí ľudia sháňujú sa po bohatstve s nespokojnosťou. Tato nespokojnosť im slúži k haňbe.

4. Čistota patrí medzi dobré vlastnosti. Doktoré dobré vlastnosti sú celkom následky zvyku. Mnohé dobré vlastnosti, nasledovne i čistota, nadobývajú sa ľahko. Ony majú dobré účinky pre človeka. Človek má tyto dobré vlastnosti. Robia ho u druhých obľúbeným (milým).

5. Rozjímam s poklonou, o stvoriteľu! o tvojej moci. Rozjímam s poklonou o láske. Tvoja láska bedlí nad celým svetom. Obdivujem tento celý svet. Pre obdivovanie neviem ani vysloviť mojej úcty naproti tebe.

143. *úľ.* Udajte jednoduché vety, z ktorých nasledujúce mnohonásobné složené sú!

Stálice sú od nás nesmierne vzdialené, a preto o jejich pohybovaní nevieme nič istého; lebo dosavadne ďalekohľady nedostačujú k takému zpytovaniu. — Deň nám odokrýva zem, noc ale telesá nebeské; a kto celý svet miluje, plesá nad obojím. — Šetri svoje zdravie, šily telesné a schopnosti duševné, upotrebuješ ich k dobrému; lebo nevieš, dlho-li podržíš zdravé údy, skoro-li sklesne sila tvoja. — Viac stojí dobré svedomie, než sto svedkov; lebo rozháňa trápenie, jako svetlo slnečné rozháňa tmy; keď sa smutíš, je ti osvetľujúcim slncom; živým prameňom ti je keď máš smäd; podporovacou palicou keď padáš; pokryvou v duševnom horku: mäkkým záhlavkom v hodine smrti.

Šiesta časť skladby.

Obvetie čili perioda.

§. 122. Obvetie je složená, z dvoch častok pozostávajúca mnohonásobná veta, z ktorých prvá tak sa má k druhej, jako pobočná veta k hlavnej; — prvá totižto čiastka nadobýva uplného smyslu len skrze druhú; a preto pri prednášaní prvej hlas sa povyšuje, pri druhej ale snižuje. — Prvá čiastka sa menuje *napovedou* (predvetie, protasis, Vorderſatz), druhá *dopovedou* (závetie, apodosis, Nachſatz).

Za obvetie považujú sa len ty složené vety, ktorých napoveď sa začína spojkami srovnávacími, obmedzovacími, pomernými, príčinnými, podmienkovými, prípúšťajúcimi a časovými (vidz §. 75.) a zámenom „kto“, a dla toho i obvetie sa menuje srovnávacím, pomerným atď.

Obvetie, dla toho, koľko sa v ňom nachádza viet so spomänutými spojkami v napovedi, a koľko zas viet so sodpovedajúcimi im ukazovacími slovy v dopovedi, sú buď dvojčlenné, buď troj — buď štvorčlenné atď. — to jest: jestli je v napovedi jedna veta s daktorou zo spomänutých spojiek a v dopovedi tiež jedna so sodpovedajúcim jej ukazovacím slovom, je obvetie dvojčlenné; — sú-li v napovedi dve také vety a v dopovedi jedna alebo naopak, je trojčlenné atď.

Aj v napovedi aj v dopovedi môžu mať spomänuté členy aj viac podriadených viet, tyto ale nepočítajú sa medzi členy obvetia.

Je-li obvetie len dvojčlenné a člen napovedi nemá žiadnej podriadenej vety; napoveď od dopovedi oddeľuje sa len čiarkou. Má-li ale napoveď podriadené vety, alebo pozostávali z viac členov, oddeľuje sa dvojbodom (:) od dopovedi. — Jednotlivé ale členy či napovedi či dopovedi delia sa od seba sredníkom (;).

V obvetí býva len jedna hlavná myšlienka, ktorú hlavná veta vyslovuje. — Každá jednoduchá veta dá sa zmeniť v obvetie opisanim jednotlivých v nej obsažených slov celými vysvetľujúcimi vetami.

N. p. „Stehovací vtáci ubierajú sa v jaseň do teplejších krajov“. — Je jednoduchá veta; v obvetie sa asi takto dá rozviesť :

Keď sa deň počína krátiť; keď slnce nevelmi teplé papršky na zem zasiela; keď sa stromy s dozretým ovocím vypínajú; keď listie stromov žltnúť začína a krovie trati občerstvujúcu zelenosť: vtedy sa sobierajú stehovací lesní speváci, aby v spoločnosti nastúpili cestu do tých krajov, kde jemnejšie vetry vejú a kde chladnosť zimná nepretrhuje veselé spevy slobodných pútnikov.

Ešte daktoré príklady obvetia :

Dvojčlenné obvetie: Jako ovca súc medzi trním, vždy nečovny trati: tak aj človek, oddajúc (oddav) sa zemským vecám a svetu, mnoho duchovného utraca.

Trojčlenné: Jak snadno je hasiť oheň prv, nežli sa rozhorí; a jak snadno je vyčistiť pšenicu od kúkoľa, keď rásť počína: tak snadno je i vštepiť pobožnosť do srdca ľudského prv, než sa zanesie a zaplaví všelijakými marnosťmi.

Čím kto bystrej zakrýva svoje hriechy a neprávosti pred ľuďmi rúskom pobožnosti, tým viac klame a mámi sebä samého; tým viac padá do nemilosti u Boha, ktorý sa neda myliť jeho pokrytstvom.

Štvorčlenné: Ačkoľvek otec a matka sú prirodzení priatelia a dobrodincovia naši; ačkoľvek sú oni tí, ktorým sme po Bohu najviac povinní; ačkoľvek sme im vďačnosťou a láskou najviac zaviazaní: preča často málo si na tom zakladáme, aby sme sa k nim prívetivo chovali, a život jejich oblažiť sa usilovali.

Päťčlenné: Kto pochopuje a rozumie dávnymi veky od nás vzdialenú minulosť klassickú v jej úzkych medziach; kto dobre pojal (pochopil) tak jarú, mladistvú a bujne rozkvitlú jej osvetu; kto sa soznámil so živobytím Grékov a Rimanov, týchto dvoch jasnoduchých, politicky (občiansky) vzdelaných, a preto naďo všetko vlasti milovných a silných národov; kto nasýtil svôjho ducha záživným pokrmom vedy gréckej a latinskej: ten ovšem vzdedel rozum a srdce svoje takým spôsobom, jaký nekaždá nová literatúra poskytnúť môže.

Šesťčlenné: Keď človek pováži všemohúcnosť stvoriteľa sveta; keď pozná prevelikú múdrosť, dla ktorej všetko je sporiadané; keď pocíti dobročinnosť, ktorá sa mu každodenne preukazuje: tu svätá bázeň preniká všetky útroby jeho; obdivovanie zaujíma ducha jeho a vručná láska k neviditeľnému naplňuje celé jeho srdce.

Ú l o h y.

144. *ú l.* Zkúmajte, ktoré vety v príkladoch a úlohách pri §. 121. uvedených nazývať sa môžu obvetím, a napíšte ich!

145. *ú l.* Rozveďte vo viacejčlenné obvetia hore udaným spôsobom nasledujúce vety :

1. Z jara príroda prebúdza sa k novému životu. 2. V dušný let ný deň blíži sa búrka. 3. V zime je príjemno v teplej izbe. 4. Po dokonanej práci odpočívať je dobre. 5. Zaslúžený chlieb farbí líca. 6. Umenie spôsobuje priazeň. 7. Marnotratnosť spôsobuje žobráctvo. 8. Kto dobré čini býva dobrého ducha. 9. Kto sa bojí Boha, toho srdce je slobodné od bázne pred ľuďmi. 10. Statočnosť vždy nachádza odmenu.

Slovosled v mnohonásobnej vete a obvetí, a prízvuk viet.

§. 123. Jako je mnohonásobná veta súvetím alebo podvetím mnohonásobným, tak platia o nej pravidlá o slovoslede uvedené v 88. 108. §. a v poznám. pri 120. §. — s tým poznamenaním, že, keď má byť pobočná veta sriadene složená s druhou pobočnou vetou sriaditeľnou spojku, tato stáva pred podriaditeľnou; — ďalej, trebas má pobočná veta stáť pri tom slove, na ktoré sa poťahuje, preca, keďby sa mali vložiť dve alebo aj viac viet medzi členy nejakej vety, nech sa kladú až za úplne dokonané vety, udaným spôsobom v poznamenaní pri 108. §.

O obvetí povedalo sa už v predošlom §. že najprv stáva napoved' potom dopoved', o slovoslede ale jednotlivých viet napovedi a dopovedi platí to, čo sa povedalo v 32. 33. 88. 108. a 120. §.

Prízvuk viet čili prízvuk rečnícky pozostáva v tom, že rečník v obsirnejšej reči prednáša povyšnejším hlasom tu vetu, na ktorú, čo dôležitejšiu, chce obrátiť pozornosť poslucháčov. — V podvetí prednášajú sa obyčajne povyšným hlasom pred- a medzi-vety, závetý ale, alebo hlavné vety na druhom mieste prednášajú sa nižším hlasom. — Ktoré vety sa majú prednášať povyšným hlasom v mnohonásobnej vete alebo v obvetí, to sa nedá dokonale určiť; lebo tam nastupuje vždy umelý, od zámeru mluviaceho alebo píšucieho odvislý prízvuk, len na to upozorňujeme čo sa povedalo v §. 122. o prednášaní prvej čiastky obvetia.

X.

D o d a t o k.

Pravopis.

*) Pravopis stojí v najužšom spojení s tvaroslovím a skladbou a preto už v nich udaly sa mnohé pravidlá o poriadnom písaní slov a užívaní delidiel (interpunkcií); pretože ale neboly všetky prípady k pravopisu patriace behom mluvnice vyčítané, preto držíme za potrebné udať tu pohromade všetky hlavné pravidlá.

A. Vyslovovanie a písanie samohlások.

§. 124. I. Navykni sa vyslovovať poriadne slová, a potom piš, jako hovoríš.

Keby sa hovorilo vždy a všade poriadne, bolo by ľahko aj poriadne písať; avšak podobné hlásky nerozoznávajú sa často od seba vo vyslovovaní; n. p. *a* od *ä*; *e* od *o*; krátke *o* od dlhých; alebo dvojhlásky *ie, ia, iu, ou* od dlhých *é, á, ú*; — nech sa nehovorí n. p. *maso* alebo *meso*, miesto *mäso*; *krásny* miesto *krásny*; *pekna* miesto *pekná*; *malô* miesto *malé*; *rybú* miesto *rybou*; *musá* miesto *musia*; *peknie* miesto *pekné*; *rozehnať* miesto *rozohnať*; *obtížny* miesto *obťažný* atď.

V týchto a podobných slovách hlásky sa môžu rozoznať poriadnym vyslovovaním; — kde ale tento rozdiel není tak ľahko vysloviteľný a slyšiteľný, treba sa riadiť dľa pôvodu slov a obyčaje spisovateľov v písaní. — Z čeho povstáva ďalšie pravidlo:

II. Nech sa užívajú také samohlásky v slovách, jaké požaduje pôvod slov a užívanie v správnych písomnosťach. Preto

§. 125. a) ä nech sa piše len po perných spolu-
hláskach, kde nezneje ani jako čisté *a* ani jako čisté *e* ale
jako sredný hlas medzi *a* a *e*; n. p. *mäso, svätý, päť, seba,*
semä, sväzok, pamäť, žriebä, kúpä atď.; — po druhých sa pi-
sať nemá; chybné je teda: *sä, hlä, ohľad, kámeň, kazit* atď.

b) Kde sa predpony končera spoluhláskou a ko-
rene lebo kmeny začínajú sa tiež spoluhláskou

nech sa užíva za sponu *o* a nie *e*; n. p. roz-*o*-brať, pod-*o*-zre-
lý, od-*o*-brať; s-*o*-hnať atď.; — len medzi predložky a pred-
ložkový akkusativ zámena tretej osoby *-ň* kladie sa za sponu
aj *-e-*; n. p. prez-*e-ň*; nad-*e-ň*; pred-*e-ň*; pod-*e-ň* atď.; — pred
ktorým *-e-* *d* sa nemäkčí, teda: nad-*e-ň* a nie naď-eň; ale aj
tu sa má užívať *o*, vidz §. 62. **).

c) *y* (tvrdé *i*), ktoré sa nedelí už viac vyslovením,
jako kedysi, od *i*, — okrem udaných pádov v tvarosloví —
nech sa píše po nasledujúcich spoluhláskach:

1. Po hrdelných *g, h, ch, k*, jak v koreni tak *i* v
príponách; n. p. hynúť, chyba, kývať, hybký atď. — Nesmie
sa však po týchto písať:

a) V prídavných menách v nominative
množného čísla mužského rodu; n. p. hybkí chla-
pi, tichí vojaci; mnohí priatelia atď.

β) V genitive množného čísla podstatných
mien ženského rodu vychádzajúcich na *-a* a stredné-
ho rodu na *-o*, ktoré pád tento tvoria vložením *-ie-* medzi
dve spoluhlásky; n. p. sukňa, sukien; okno okien atď.

γ) V prisvojovacích prídavných menách
na *-in, -ina, -ivo*; n. p. matkin, matkina; slúžkiv atď.

2. Po perných: *b, f, m, n, p, v*; potom po *r, s a z* píše
sa v koreňoch nasledujúcich slov:

By, aby;

byk,

bylina

bystrý.

byť, (sein, biť, schla-

gen),

bytnosť

byvol

kobyła.

My (wir, m: mir),

mydlo

mykať,

mykať,

mysleť,

myš,

myť.

myto.

Pýcha,

pýr,

pýsk,

pytať.

pyteľ,

kopyto,

Ryba,

rychlý.

rypať,

ryť (graben),

rým,

ryšavy,

hrýzť.

koryto.

kryť,

stryko.

stryga,

tovaryš,

Sýkať,

sýkorka,

syn,

sypať,

syr,

sysel,

syty.

vydra,
vyhňa,
vyka,
privyknuť,
zvyk,
výskat,

Vy (ihr),
vysoky,
vyť, (heulen, vif
flechten),
výza
vyžla,

vy- (predpona),
n. p. vy-kúpiť,
Jazyk,
zývať, na-
zývať
atď.

Taktiež sa píše *y* vo všetkých od týchto odvodených slo-
vách; n. p. do-byť, vydobyť, bývať, bydlo, dobytok atď.; od
mysleť: myseľ, myšlienka, smysel, úmysel atď.; od vyk-
núť: zvyk, privykáť, obyčaj miesto obvyčaj atď.; od pýcha:
pyšný; od pýtať: zpytovať; od vysoký: výšina, výsoť,
povýšený atď.

X 3. Kedy sa má písať *y* po *d, l, n, t*, to poznať možno z
poriadneho vyslovovania, pretože spoluhlásky tyto majú
znieť pred *y* tvrdo, pred *i* ale mäkko; nektore však korene s
y pripomáme, jako:

Dym
dychať,
dyňa,
dyka,
Lysý,

lýtka,
mlýn,
plytky,
polynok,
Ty (du),

týdeň,
týkať sa
tylo,
motýl,
motyka atď.

4. Kedy sa má písať po *g, h, ch, k, b, f, m, p, v, r, s, z,*
d, l, n a *t* v skloňovacích príponách *y* a kedy *i* to udávajú
vzory jednotlivých skloňovaní.

5. Nesmie sa *y* nikdy písať po mäkkých; *c, č, ď, dz, dž, g,*
h, ň, š, ť, a ž.

§. 126. Dve prirodzene dlhé samohlásky, jaké sú:
á, é, í, ó, ú, ý, potom dvojhlásky: *ia, ie, iu (ou)* a zdĺžené po-
lo samohlásky: *l a r* vo dvoch tohože slova sylabách bez-
posredne jedna za druhou nikdy nesmejú nasledovať a preto na-
sledujúca musí sa vždy skrútiť, a síce: *á* a *ia* do *a* po perných
do *ä*; — *é* a *ie* do *e*; — *ó* do *o*; — *ú* a *iu* do *u*; — *ý* do *y*; —
l a *r* do *l* a *r*. Toto je časomerné pravidlo slovenčiny
ktorému sa podrobujú všetky ostatné mluvnice pravidlá.

Odtuďto nasleduje:

Oskrditím kromě

1. Jestli sa pripoji nejaká predpona, ktorá sa v tvorení
slov (v odvodzovaní) dlži, k dlhému kmeňu kmeňu

2000

B. Vyslovovanie a pisanie spoluhlások.

§. 129. I. Plyn né spoluhlásky: *l, l̄, m, n, ň* a *r* zadržujú svôj pôvodný hlas jak pred samohláskami, tak i pred spoluhláskami, nasledovne tak sa pišu, jako sa vyslovujú; n. p. *mladý, malý, rezký, horký* atď.

*) Nekdy pri lenivšom a nepozornejšom vyslovovaní *m* pred hrdelnými (*g*); *h, ch, k*, znie jako *n*; n. p. *mamka* znie jako *manka* atď; — a zase *n* (*ň*) pred pernými *b, p, f, m, v*, jako *m*; n. p. *honba, hanba* atď. znie jako: *homba, hamba*, ktorúžto výslovu však ani v pravopise ani v poriadnej výslove nasledovať neslobodno.

II. Ostatnie spoluhlásky však nepodržujú vždy svôj pôvodný hlas a tyto sú:

jasné: *b, d, d̄, dz, dž, g, h, v, z, ž* a im sodpovedajúce —

temné: *p, t, t̄, c, č, k, ch, f, s, š*; lebo tyto podržujú svôj pôvodný hlas len pred samohláskami alebo plynými spoluhláskami *l, r, m, n*; n. p. *tichý, hrubý, dláto, drahý* atď.; — ďalej podržujú hlas svôj temné aj na konci slova n. p. *dať, pec, hluk, čas* atď.; — má-li sa ale vysloviť nejaká temná pred jasnou, temná znie jako jej sodpovedajúca jasná; n. p. *prosba, s druhým*, kde *s* pred *b* a *d* znie jako *z*; *modlitba t* znie jako *d* atď. — Má-li sa vysloviť jasná pred temnou prijíma hlas jej sodpovedajúcej temnej; n. p. *zahradka, d=t*; *slivka, v=f*; *nízky, z=s*; *mladší, d=t*; *ľahký h=ch*; *vták, včela, v=f*; *z tela z=s* atď. — Naposledy každá jasná na konci syláb alebo slov znie jako jej sodpovedajúca temná; n. p. *Boh, h=ch*; *dub, b=p*; *krv, v=f*; *kňaz, z=s*; *had, d=t*; *mosadz, dz=c* atď. V písme ale vždy sa musí podržať pôvodná spoluhláska; preto, jestli chceme poznať, jaká je vlastne spoluhláska na konci slova, priložme mu nejakú samohláskovú príponu, aby pochybná spoluhláska prišla pred samohláskou; n. p. *dub, gen. dubu*; *Boh, gen. Boha*; *kňaz, gen. kňaza*; *hľad, inf. hľadet*; *raz, rázu* atď.; — je-li ale taká pochybná spoluhláska vposred slova pred nejakou príponou, obráťme zreteľ na pôvod, a hľadme, aby taká pochybná spoluhláska prišla tiež pred samohláskou; n. p. *prosba od pros-it*; *zahradka od zahrada*; *ľahký zmenšené ľah-unký* a nie *ľachunký*; *modlitba od modliť* atď.

III. Zkuška tato nám nepomáha v náslovi, kde predpony *s* a *z* jednako zneju pred spoluhláskami áno i pred samohláskami; n. p. *spev, zpráva, správa, sviest, zviest, sobrat, zobrat, zohnat* atd.; — v tomto platí nasledujúce pravidlo: predpona *s* píše sa v takych slovách, ktoré označujú pochop hromadnosti (spojenia), nejaké sústredenie telesnej lebo duševnej mohutnosti, alebo spoluúčinkovania; n. p. *sobrat* (dohromady,) *sohnat, svolat* (convocare); *shromáždit, síst sa, sviest* (dovedna); *sdokonátiť, spraviť, správa* (Geschäft, Arbeit, Leitung) atd.: — dalej tam, kde sa má označiť pochop pohybovania (smeru) s hora (s povrchu nejakého predmetu) dolu; n. p. *spadnúť, síst*, n. p. *s domu s koňa* atd.; — predpona *ale z* má sa užívať tam, kde sa má vysloviť pochop vývodu, čili odstránenia, vyberania, vychádzania, atd., a kde sa predpona tato z snadno dá zameniť s predponou *vy-*; n. p. *zviest (vyviest), zpýtat (vypýtat sa), zpráva* (Nachricht) (*vypráva, vypravovanie*); *zvolat* (= *vyvolat*).

*) Predpona *s* odpovedá latinskej predpone *con-* a *de-*; *z* ale *ex-* (*e-*) *ab-* atd.

***) Kedy sa má písať predložka *s* (*so*); kedy *z* (*zo*), to poznať už z toho čo sa povedalo o predpone *s* a *z* už často z pádu; tak n. p. *s* instrumentalom a akusativom *něch* sa nepíše nikdy *z*, lebo tato predl. žiada len genitiv.

IV. Ponevác spoluhlásky *d, l, n a t* pred mäkkými samohláskami: *e, i, é*, a pred dvojhláskami *ia, ie, iu* už bez toho sa musia vyslovovať mäkkô, preto pred týmito nikdy nedostávajú zmäkčujúceho znaku ($\underset{\cdot}{\text{v}}$); n. p. *deň, list, výnimka, ti, umenie, znameniu* atd. čítaj: *deň, list, výnimka, či, umeňie, znameniu* atd. — Vynímajú sa a aj pred týmito zneju **t v r d o**:

1. V zámene *t e n a* od neho odvodených slovách, jakô: *tento, támten, teraz* (mi. *tenraz*) atd.; — taktiež v číslovke *jeden*.

2. V skloňovaní prídavných mien, vychádzajúcich na *-dý, -lý, -ný* a *-tý d, l, n a t* zneju **t v r d o** pred krátkym *-e* preto, že toto ináč dlhé *é* muselo sa skrátit len pre predchádzajúcu dlhú koreňovú samohlásku; n. p. *krásneho, krásnamu* (m. *krásného, krásnému*) atd.; — taktiež sa nemäkkô *d, l, n, t*

v tvrdo zakončených či určitých či neurčitých prídavných menách, pred príponou genitívu a datívu jednot. čísla ženského rodu -ej; n. p. peknej, tvrdej, milej; matkinej, dcerinej atd.; — vo vychádzajúcich ale na -di, -li -lí a -ní, d, l, n, t znie jako d, l, ň, a t; n. p. hadej, jelenej, tretej.

3. Tvrdo znejú v genitíve množného čísla ženských a sredných mien, tvorenom vložením dvojhlásky -ie za d, l, n a t; n. p. mydiel, matiek, sestier atd.

4. V nominative prídavných mien: hoden, vinen, povinen. V l a r, jako polosamohlásky medzi dvoma spoluhláskama, nekdy sa aj dlžža do l a r; n. p. srn; vlca, stlp, stkat, srna atd.; — jako takéto polosamohlásky sa nemákčia.

§. 130. VI. -stvo a -ský. Ponevác v slovenčine pravopís etymologický čili slovozpytný, zakladajúci sa na pôvode slov, má veľkú prevahu nad fonetickým čili zvukovým, riadacím sa slyšanou výslovnou; pre väčšiu dôslednosť, nakoľko možno, mal by tamten výhradne vládnuť pravopisom našim; — preto by bolo radno, aby sa podržaly v každom odvodenom slove všetky ty hlásky, ktoré v prvotnom aj v príponách slychať; dla toho prípony podstatných mien — *stvo* — *stvie* a prídavných — *ský* mala by sa vypisat' nelen po plynnych, perných a zubných, ale i po sykavkách; medzitým, ponevác dla zkúmania výtečných jazykozpytcoŧ toto s nenie podstatnou hláskou týchto prípon, nech sa vynecháva tam, kdeby malo stáť po c č, alebo po s š; n. p. nemecký, ruský, mnisky, a — nemectvo atd.; — v ostatných ale prípadoch nech sa podrži vždy; teda mužský, božský, mestský, vítazstvo atd.

VII. Spojka *by* nech sa píše dohrmady s druhými jednoslabičnými spojkami, ktoré patria do tej istej vety; n. p. že by, a by, až by atd. — Inác nech sa píše o sebe.

VIII. Co sme povedali o príponách -stvo -stvie a ský, to by malo platit' aj o číslovkách od 11 po 19 a o 20—40; z ktorých prvé povstaly složením mien jednotiek a slova „na desať“ v jedno slovo; n. p. 11: jedon-na-desať; 12: dva-na-desať atd., pri čom sa vysuľa samohlásky zo slova desať; n. p. dvana d sť, k čemu jakožto za náhradu pristúpila dlžka hlásky á: dva-ná d sť, tri-ná d sť atd. — Druhé, totižto:

20, 30 a 40 povstaly složením jednotiek s desať a vynechaním z neho hlásky *e* *dsať*; n. p. 20: dva-dsať, tridsať, štyri-dsať; — v prvom prípade *n* a *d* pred *s* sa vynecháva a píše sa: jedo-násť, dva-násť; devätnásť atď.; — v druhom ale *d* so spoluhláskou *s* prešlo do *c*, teda: dvacať, tricať, štyricať. — V päťdesiat, šesťdesiat atď. nech sa vypíšu všetky pôvodné hlásky (v. §. 69).

Písanie cudzích slov.

§. 131. Cudzíe udomácnené slová majú sa písať tak, jako zneju v slovenčine; n. p. marš, redaktor, doktor, kvitancia atď. — Neudomácnené a vlastné inoslovanské a cudzie mená zadržujú spôsob písania vlastný reči tej, ktorej náležia; n. p. Chomiakov, Žyblíkiewicz, Šubić; Xerxes, Eötvös, Szathmáry, Voltaire, Rousseau atď. — a jestli to potrebné ohľadom na čitateľa, pravé vyslovovanie jejich udáva sa v závorke dľa výpisu slovenského.

Užívanie veľkých písmen.

§. 132. Veľké písmeny užívajú sa :

1. Na začiatku každej písanej reči.
2. Vposred reči na začiatku každej vety po bode; — po dvojbode len na začiatku rovne uvádzanej reči, pričom sa i úvodník užíva; potom po otázniku a vykrikníku na začiatku vety.

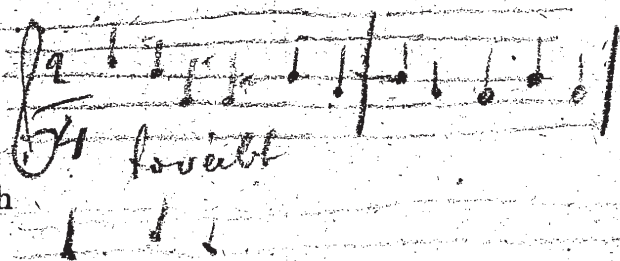
3. Veľkou písmenou píše sa každé vlastné meno osoby; n. p. Borivoj, Jozef, Mikuláš, Jelenský atď.; potom z vlastných osobných mien utvorené prisvojovacie prídavné mená; jako: Jozefov, Svatoplukov, Václavov atď.; ďalej vlastné mená krajín, národov, miest, vrchov a riek; n. p. Uhry, Košice, Čech, Slovák, Bystrica, Kriváň, Dunaj atď.; od týchto ale tvorené prídavné mená píše sa malou písmenou; n. p. uhorský, český, bystrický atď. Veľkou písmenou sa píše i Boh a naňho sa potahujúce alebo ho zastupujúce: Pán a Hospodin; — prídavné ale boží a božský píše sa malou písmenou; taktiež malou písmenou nech sa píše aj mena mesiacov; n. p. marec, máj atď.

4. Veľkou písmenou píše sa v osloveniach (tituláciách) každé slovo; n. p. Vaša Milosť! Veľkomožný Pane Opáte! atď.; — tak aj, kedykoľvek sa názov takýto opakuje vposred listu alebo druhej písomnosti.

5. Prvé slovo každého veršu v básňach písava sa veľkou písmenou, čo však v novejších spisoch sa nezachováva všade, a veľká písmena kladie sa len tam, kde to hore vyložené pravidlá požadujú; n. p.:

Prvý starší spôsob.

Kto za pravdu horí
 V svätej obeti,
 Kto za ľudstva právo
 Život posväti,
 Kto nad krivdou biednych
 Slzu vyroní:
 Tomu moja pieseň
 Slávu zazvoní!

(K. Kuzmány).

Druhý nový spôsob.

Nehaňte ľud môj! že je ľud mladý,
 klebetárski posmevači!
 V mladom sa veku ide do vlády,
 starému sila nešťači;
 Keď predkov nemal, a či ich nemal,
 ktorí prežili čas zlatý?
 Čo bys' sa mu ty za to posmieval?
 Na potomkov on bohatý.

(O. Sládkovič).

O užívaní delidiel (interpunkcií).

§. 133. Kedy sa má klásť čiarka (,) (Beistrich), sredičnik (;) (Strichpunkt), dvojbod (:), (Doppelpunkt), bod (.) (Punkt), uvádzací („“) (Anführungszeichen), otáznik (?) (Fragezeichen), prístavník (—) (Gedankenstrich), spojovník (-) (Verbindungsstrich), závorka () alebo [] (Parenthese oder Einschließungszeichen) a odsuvník (') (Apostroph oder Ausschließungszeichen) — o tom sme už zväčša pojednávali na prísluš-

ných miestach skladby (v. §. 16. 33. *). 78. 84. 88. 95. 96. 117. pozn. 2. a 122), čo ale v predošlom spománuto nebolo, tu doložíme a ešte vypočítame druhé v knihe tejto neuvedené, avšak často užívané znaky.

Dvoj bod (:) okrem toho, čo sme povedali o ňom v §. 122. aj vtedy sa užíva, keď vyčítujeme nejaké veci menovite, zvláštne po slovách: *jako, totižto, asice, a to*; n. p. V našom okolí rodí sa viac druhov obylia, *jako: žito, raž, jačmeň, ovos, proso, kukurica, pohanka* atď.

Výkrikník (!), ktorý sa užíva dľa §. 16. po žiadacích a rozkazovacích vetách, kladie sa aj za to meno, ktorým dakoho (dačo) oslovujeme; n. p. *Bože! Vladislave! Milý priateľu!* atď. — potom za takými slovami, alebo celými vetami, ktoré vyslovujú podivenie, výkrik, zvolanie a zvláštne po citoslovách; n. p. *To je hrozná vec! Nebol si ty tam! Bodaj si dlho žil!* atď.

Pristavník (—) (znak pristavenia reči) kladie sa na miesto nedopovedanej reči, kde sa dačo neočakávaného vysloviť má; n. p. *Aj ja mám dosť závistníkov, ktorí — ale radšej zamlčím. Tu hnevľivo vytiahol meč, dotkol sa ostria a — ticho ho zas strčil do pošvy.*

Pristavník kladieme nekedy aj miesto čiarky pred aj za takou medzivetou, ktorú len pobočne chceme spománuť alebo vyznačiť; taká veta menuje sa *vstavkou*; n. p. *A teraz pospiechal, letel — radosť zrychľovala kroky jeho — náhlil sa, aby môhol uvidieť svoj drahý kraj.*

Spojovník (-) (kratsia čiarka než pristavník) užíva sa vždy pred príklonným *-li*; n. p. *Budeš-li sa učiť, môžeš i dačo vedieť.* — Potom sa užíva k rozdeľovaniu viacejslabičných slov na konci riadkov, alebo i pred príponami a sponami; n. p. *ná-rod, pe-kár, roz-o-brať* atď.; miesto tohoto v tlačných knihách užívaného znaku, k rozdeľovaniu slov z jedného riadku na druhý, užíva sa v pisme (,).

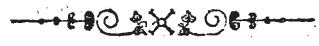
Do závorcky () [] kladie sa také slovo alebo aj celá veta, ktorá nepatrí tak podstatne do spojitosti reči, jako ostatnie, ale slúži obyčajne k vysvetleniu (nekedy i k vysmiatu) povedaného atď.; do závorcky kladú sa najmä zná-

me výrazy, miesto ktorých sa nejaké menej známe alebo nové uvádzajú; n. p. Dejepis (historia) je učiteľom života. To každý vie, len vy (nuž jakože by sme to aj mohli žiadať od vás) to neviete. — Taká veta, alebo slovo, postavené v závorke, má sa čítať poníženejším hlasom než ostatnie.

Odsuvník (') kladie sa v pravo nad koncovkou slova k označeniu, že odpadla nejaká samohláska na konci slova; n. p. bys', tys', nemôž'; miesto by si, ty si, nemôže atď.

Toť vyplývajúce

výskyt slov a slovies

Oprava chýb tlače.

Na strane 2. v riadku 33. shora čítaj *behom* m. *hehom*.

"	"	5.	"	27. a 31.	"	"	§. 129. m. 127.
"	"	21.	"	12.	"	"	§. 116. m. 114.
"	"	21.	"	26.	"	"	<i>vlastnosť</i> m. <i>vlastnos-</i>
"	"	21.	"	32.	"	"	<i>prisvojova-cie</i> m. <i>prisvo-</i> <i>jovačie.</i>
"	"	33.	"	21.	"	"	<i>polodní</i> m. <i>polpdní.</i>
"	"	39.	"	27.	"	"	<i>Slovosled</i> m. <i>Slovosed.</i>
"	"	47.	"	35.	"	"	§. 123. m. 121.
"	"	51.	"	37.	"	"	<i>-ošť</i> m. <i>-os.</i>
"	"	59.	"	18.	"	"	<i>tvrdých</i> m. <i>trvdých.</i>
"	"	79.	"	23.	"	"	§. 103. m. 102.
"	"	81.	"	7.	"	"	<i>korene</i> m. <i>korone.</i>
"	"	84.	"	36. <i>chová dolu</i>	"	"	<i>tvorí</i> m. <i>tvorý.</i>
"	"	86.	"	29.	"	"	<i>spieval-y</i> m. <i>spie l-y.</i>
"	"	138.	"	33.	"	"	<i>následky</i> m. <i>nasledkky.</i>
"	"	145.	"	9.	"	"	<i>žije</i> m. <i>žiē.</i>
"	"	163.	"	1.	"	"	<i>choťas</i> m. <i>chetas.</i>
"	"	176. <i>v riadku</i>	"	35.	"	"	<i>otroctvom</i> m. <i>očtroctvom.</i>

Ešte kde tu sa nachodiae a v tom pozostávajúce chyby, že zdĺžovací alebo zmäkčovací znak je vynechaný, smyslu nekazia a každý opraví ich snadno na prvý pohľad.